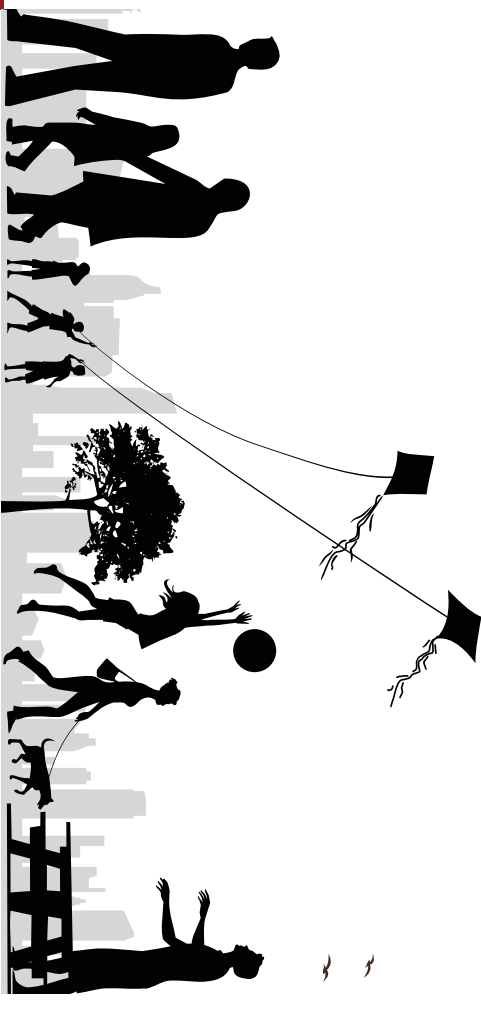

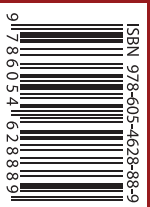
Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması

Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması

AİLE DOSTU KENTLER ETÜT ARAŞTIRMASI

ISBN 978-605-4628-88-9
9 786054 628889

T.C.
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
AİLE VE TOPLUM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

AİLE DOSTU KENTLER ETÜT ARAŞTIRMASI
Editör: Murat Şentürk

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması
Editör: Murat Şentürk

Araştırma Takımı

Koordinatör Yürütücü
Mustafa Turgut Murat Şentürk

Bölüm Yazarları

Büşra Turan, Melikşah Yasin, Murat Şentürk,
Reyyan Beyza Büyükgümüş, Yasemin Çakırer
Özservet, Zelal Günel

Proje İzleme Grubu

Didem Yılmaz, Ömer Faruk Danış, Pınar Erol,
Melih Onur Erdoğan

Akademik İçerik Danışmanlığı

EDAM Eğitim Danış. ve Araş. Merkezi

Redaksiyon

Derya Avcı

Tasarım ve Uygulama

Semih Edis

Kapak Fotoğrafı

©tatoman

Araştırma ve Politika Serisi 40
2016, Ankara

ISBN: 978-605-4628-88-9

Baskı ve Cilt

Limit Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi

ZA-13, Topkapı / İstanbul

Tel: 0212 567 4535

İletişim

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177. Sok.

Nu. 10/A 24. Kat Çankaya/ANKARA

T: +9 0312 705 5513

F: +9 0312 705 5599

www.aile.gov.tr

arsopol@aile.gov.tr

©2016 Bu araştırmanın tüm yayın hakları saklıdır.
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının izni olmaksızın
tamamı veya herhangi bir kısmı herhangi bir biçimde
ve yöntemde çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
APA	American Planning Association
Bk.	bakınız.
BM	Birleşmiş Milletler
CNR	Consiglio Nazionale Delle Ricerche
ÇEV.	Çeviren
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ED.	Editör
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
Ör.	Örneğin
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UN	United Nations
UNICEF	Children's Fund Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
YAY.Y.	Yazarı Yok
YÖK	Yükseköğretim Kurumu

TEŞEKKÜR

Bu çalışma süresince görüşlerini bizimle
paylaşan, yol gösterici kentsel sosyal politika
önerileri sunan başta akademisyen ve kamu
görevlileri olmak üzere herkese teşekkür ederiz.

GÖRÜŞÜLEN UZMANLAR*

Ahmet Yılmaz: Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünde lisans, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Lisans eğitimini tamamladığı 1994 yılından sonra çok sayıda projede, çeşitli ofislerde proje yöneticisi ve şantiye şefi olarak görev aldı. 2012 yılından itibaren Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesinde mimari tasarım dersleri vermektedir.

Cengiz Bektaş: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi İç Mimarlık ve Mimarlık bölümlerinde okudu. 1959 yılında Münih Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünü bitirdi. 1960 yılında Alman Şehircilik Akademisi kurslarını izledi. 1959-1962 yılları arasında Münih'te Prof. Dr. Fred Angerer ve Alexander Baron von Branca ile çalıştı. 1962 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesine öğretim görevlisi olarak çağrıldı. Orada Mimarlık Bürosunu yönetti. 1963 yılında serbest mimarlığa başladı. Zafer Mühendislik Mimarlık Yüksek Okulu, Anadolu Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde dersler verdi. Davetli olarak gittiği Makedonya'da, Amerika'da, Almanya'da kısa süreli konuk hocalık yaptı, konferanslar verdi. Hâlen kendi mimarlık ofisinde çalışmalarını sürdürmektedir.

Enes Battal Keskin: 1999 yılında Uludağ Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. 2005-2009 yılları arasında Bursa Büyükşehir Belediyesi Yerel Gündem 21 Projesi'nde, Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Projesi Danışmanı görevini yürüttü. 2008 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimini, 2014 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında doktorasını tamamladı. Hâlen Bursa Kent Konseyi Genel Sekreterliği görevini yürütmektedir.

Francesco Tonucci: 1963 yılında Milan Katolik Üniversitesi Pedagoji Bölümünden mezun oldu. İlkokul öğretmenini olarak çalıştı. 1966 yılında İtalya Ulusal Araştırma Konseyi Psikoloji Enstitüsünde araştırmacı oldu. 1982 yılından bu yana söz konusu enstitüde Psikopedagoji Bölüm Başkanlığı görevini yürütmektedir. 2003 yılında profesör unvanı alan Tonucci, uzun süredir çocuklar ile kentler arasındaki bağlantıyla ilgilenmektedir. Tonucci, 1991 yılında Fano'da Çocuk Şehri (La città dei bambini) projesini uygulamaya soktu; proje önemli bir başarı göstererek Avrupa'da ve Güney Amerika'da yaygınlık kazandı.

Halil İbrahim Düzenli: 2000 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünü bitirdi. Aynı üniversiteden 2005 yılında yüksek mimar, 2009 yılında doktor dereceleri alan Düzenli, 2009-2015 yılları arasında Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Bölümünde yardımcı doçent olarak çalıştı. Hâlen Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinde öğretim üyesi olan Düzenli'nin yazar ve editör olarak yer aldığı birçok çalışma bulunmaktadır.

Helga Rittersberger Tılıç: 1982 yılında Ren Friedrich Wilhelm Üniversitesi Coğrafya Bölümünden mezun oldu. 1984 yılında aynı üniversitenin aynı bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 1985-1987 yılları arasında doktora eğitimi için Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde bulundu. Duisburg-Essen Üniversitesinde doktora tezini tamamladı. 1985 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2005 yılında profesör unvanını aldı. Hâlen Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi yapmaktadır.

* İsimler alfabetik olarak sıralanmıştır.

Hülagü Kaplan: 1980 yılında Oxford Polytechnic Mimarlık ve Planlama Fakültesi Şehir Planlama Bölümünden mezun oldu. Yüksek lisansını 1982 yılında aynı bölümde tamamladı. Doktorasını 1998 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalından aldı. Yurt dışında çeşitli eğitimler aldı. 1983-1988 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığında Başuzman Şehir Plancısı olarak çalıştı. 1998-2003 yılları arasında Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu üyesi olarak görev yaptı. 2008-2011 yılları arasında Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığında (daha sonra Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü) Başkan Danışmanı olarak görev yaptı. Gazi Üniversitesi Rektörlüğüne Ankara Büyükşehir Belediyesi için hazırlanan “Ankara ve Yakın Çevresi Ulaşım Ana Planı” proje çalışmasında proje yürütücüsü yardımcısı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Hâlen Gazi Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde öğretim üyesidir.

İlhan Tekeli: İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümünden mezun oldu. Şehir ve Bölge Planlamacılığı alanında, 1964 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesinde, 1966 yılında Pennsylvania Üniversitesinde yüksek lisansını tamamladı. 1968 yılında İstanbul Teknik Üniversitesinde Şehir Planlama konusunda doktora yaptı. 1970 yılından bu yana Ortadoğu Teknik Üniversitesinde Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde öğretim üyeliği yapmaktadır. Yurt dışındaki çeşitli üniversitelerde konuk profesör olarak ders veren Tekeli, birçok belediyede ve kuruluştaki danışma kurulu üyeliği yaptı. Tarih Vakfının kuruculuğunu ve başkanlığını yaptı. Bununla birlikte “World Academy for Local Government and Democracy”de (Yerel Yönetim ve Demokrasi için Dünya Akademisi) İcra Heyeti’nin kurucusu oldu.

Leyla Doğan: 1992 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden mezun oldu. 2003 yılında Uludağ Üniversitesinde yüksek lisansını tamamladı. 1992 yılından itibaren başta İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Konya Selçuklu Belediyesi, İnegöl Belediyesi olmak üzere çeşitli yerel yönetimlerde “şehir plancısı” olarak görev aldı. *Aile Dostu Kent Planlaması* temasında araştırma ve yazıları bulunmakta olup, ulusal (TÜBİTAK-Ardep1001) ve uluslararası (JPI) fon kuruluşlarına aynı tema ile proje yürütücüsü olarak çalıştığı kurum adına proje başvurularında bulunmuştur. 2004 yılından itibaren Bursa Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığında “şehir plancısı” olarak görevini sürdürmektedir.

Osman Kayaer: 1985 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 1986-1992 yılları arasında öğretmenlik, 1992-2004 yılları arasında Ankara’da kitap yayıncılığı yaptı. 2004 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Pursaklar Belediyesi Meclis üyeliğine seçildi. Pursaklar Belediyesi Meclis Başkan Vekilliği ve Başkan Yardımcılığı yaptı. 2009 yılında ikinci, 2014 yılında üçüncü kez meclis üyesi seçildi. Hâlen, Yazı İşleri Müdürlüğü, Bilgi İşlem Müdürlüğü ve Zabıta Müdürlüğünden sorumlu Başkan Yardımcılığı, Meclis Başkan Vekilliği ve Encümen Başkanlığı görevlerini yürütmektedir.

Ömer Bozoğlu: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Politika Programında yüksek lisansını tamamladı. Bir süre öğretmenlik yaptı. 2004-2007 yılları arasında Kütahya İl Kültür ve Turizm Müdürü olarak görev yaptı. 2007-2011 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığında çeşitli yöneticilik görevleri üstlendi. 2011-2014 yılları arasında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığında Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürü olarak görev yaptı. 2014 yılı Temmuz ayında Müsteşar Yardımcısı kadrosuna vekâleten, 2015 yılı Haziran ayında da Bakanlık Müşavirliğine atandı. Aynı zamanda Memur-Sen ve Eğitim-Bir-Sen Kütahya Şube Başkan Yardımcılığı, Milli Gençlik Vakfı Kütahya Şube Başkan Yardımcılığı yapmaktadır.

Şengül Öymen Gür: 1970 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinden mezun oldu. 1971 yılında aynı fakültede asistan olarak çalışmaya başladı. 1978 yılında Pensilvanya Üniversitesinden doktorasını aldı. Bina Bilgisi Ana Bilim Dalında 1983 yılında doçent, 1989 yılında profesör oldu. 1989-1991 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde bölüm başkanlığı görevini yürüttü. Uzun yıllar TMMOB Mimarlar Odası Merkez Yayın Kurulu üyeliği ve Dış İlişkiler Komisyonu üyeliği görevlerini üstlendi. 2003-2010 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Ana Bilim Dalı Başkanlığı yaptı. 2010 yılından bu yana Beykent Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölüm Başkanlığını yürütmektedir.

Şimşek Deniz: 1987 yılında Trakya Üniversitesi Mimarlık Bölümünden mezun oldu. 7 yıl serbest mimar olarak büro, şantiye ve iç mimarlık alanında çalıştı. 1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Planlama Müdürlüğü, İstanbul Metropolitan Planlamada Tarihi Çevre Sektör Şefliği görevini yürüttü. 1996-1999 yılları arasında Planlama-İmarla ilgili Genel Sekreter Yardımcısı Danışmanlığı yaptı. İstanbul-Süleymaniye'de bulunan sivil mimarlık örnekleri üzerine yüksek lisansını tamamladı. 1999 yılında Ulaşım Planlama Müdürü olarak atandı. İstanbul Acil Ulaşım Eylem Planı'nı ve Makro Ulaşım Planları'nı hazırladı. İstanbul 2023 Vizyonu ve Stratejik Eylem Planı Çalışma Ekibi'nde bulundu. Eminönü Belediyesinde İmardan Sorumlu Teknik Başkan Yardımcılığı yaptı. 2004 yılında Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürü olarak görevlendirildi. Bir dönem İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı görevini yaptı. Hâlen İstanbul Büyükşehir Belediyesinde görev yapmaktadır.

Uğur Tanyeli: 1970 yılında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümüne girdi. 1976 yılında aynı kurumun Mimarlık Tarihi Kürsüsünde asistan oldu. 1982 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi Ana Bilim Dalında çalışmaya başladı. 1990-1991 yıllarında Michigan Üniversitesi Orta Doğu ve Kuzey Afrika Araştırmaları Merkezinde konuk öğretim üyesi olarak bulundu. 1992-1998 yılları arasında Anadolu Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünde görev yaptı. 1998 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesine profesör olarak atandı. 2011-2014 yılları arasında Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde görev aldı. 2014 yılından bu yana İstanbul Bilgi Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde dekan olarak görev yapmaktadır.

Yusuf Yüksel: 2000 yılında Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. 2002 yılında Fırat Üniversitesinden yüksek lisansını, 2008 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinden doktorasını aldı. Yurt dışındaki çeşitli üniversitelerde eğitimler aldı. 2003-2010 yılları arasında Kalkınma Bakanlığında Planlama Uzmanı olarak görev aldı. 2010-2015 yılları arasında yine aynı Bakanlıkta Gelir Dağılımı ve Sosyal İçerme Daire Başkanlığı yaptı. 2012-2013 yılları arasında Oxford Üniversitesinde misafir araştırmacı olarak bulundu. Hâlen İslam Kalkınma Bankası Ankara Ofisinde İnsan Kaynakları Program Koordinatörlüğü görevini yürütmekte ve Yıldırım Beyazıt Üniversitesinde yarı zamanlı okutmanlık yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	8
GİRİŞ	20
CUMHURİYET'TEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE AİLE VE KENT İLİŞKİSİNİ ELE ALAN ÇALIŞMALAR	27
2.1. Giriş	27
2.2. 1923-1950: Yeni Bir Kent Yapmak	28
2.3. 1950-1980: Kentleşme ya da Kentlileşme	29
2.4. 1980 ve Sonrası: Küresel Kent	30
2.5. Sonuç Yerine	31
TÜRKİYE KENTLEŞME DENEYİMİ VE AİLE: EV VE KAMUSAL MEKÂNLARDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER	33
3.1. Yaşama ve Var Olma Mekânı Olarak Ev	35
3.2. Açık ve Kapalı Kamusal Mekânlar	39
3.3. Kentsel Dönüşüm ve Türkiye Kentleşmesi	41
3.4. Sonuç Yerine	42
KENTLE İLGİLİ HUKUKİ MEVZUAT VE AİLE	44
4.1. Giriş	44
4.2. Ailenin Hukuki Tanımı	45
4.3. İmar Mevzuatımız ve Aile	46
4.4. Avrupa Birliği'nin Şehir Planlamasına İlişkin Düzenlemelerinde Aile	48
4.5. Aile Dostu Kentler için Hukuki Öneriler	49
4.5.1. Aile Hukukuna Egemen Olan İlkeler	49
4.5.2. Aile Hukukuna İlişkin İlkelerin Şehir Planlamasına Etkileri	50
4.6. Öneriler	51
4.7. Aile Dostu Kentler için Kentsel Dönüşüm Fırsatı	52
AİLE DOSTU KENT İÇİN KAVRAMSAL ANALİZ	53
5.1. Giriş	53
5.2. Kente Dair Farklı Yaklaşımlar	53
5.2.1. Çocuklara Dost Kent Arayışları	53
5.2.2. Genç Dostu Kent	56
5.2.3. Kadın Dostu Kent	57
5.2.4. Yaş(lı) Dostu Kent	58
5.2.5. Engelli Dostu/Engelsiz/Erişilebilir Kent	59
5.2.6. Evrensel Tasarım/Herkese Dost/İnsanlar için Kent	60
5.2.7. Yaşanabilir/Sürdürülebilir ve Yavaş Kent	60
5.3. Aile Dostu Kent Kavramı	62
5.4. Sonuç Yerine	65
DÜNYADA AİLE DOSTU KENT ÖRNEKLERİ	69
6.1. Giriş	69
6.2. Aile Dostu Kent Örnekleri	69
6.3. Çocuk Dostu Kent Örnekleri	72
6.4. Genç Dostu Kentler	75

6.5.	Yaşlı Dostu Kentler	76
6.6.	Engelli Dostu Kentler	78
6.7.	Kadın Dostu Kentler	79
6.8.	Sonuç	80

TÜRKİYE KENTLEŞME DENEYİMİ VE AİLE DOSTU KENT KAVRAMININ İMKÂNI 82

7. 1.	Türkiye Kentleşme Deneyiminin Değerlendirilmesi	82
7.1.1.	Eve ve/veya Konuta İlişkin Değerlendirmeler	83
7.1.2.	Kamusal Mekâna İlişkin Değerlendirmeler	91
7.1.3.	Kentsel Dönüşüme İlişkin Değerlendirmeler	95
7.2.	Kentle İlgili Hukuki Mevzuata Dair Değerlendirmeler	98
7.3.	Aile Tanımında Yaşanan Farklılıklar ve Ailenin Değişimi	101
7.4.	Dost Kentler ve Aile Dostu Kent Kavramı Arasındaki İlişkiye Yönelik Değerlendirmeler	104
7.5.	Aile Dost Kent Kavramının İmkânına, Sınırlılıklarına ve Uygulanabilirliğine İlişkin Değerlendirmeler	108
7.5.1.	Aile Dostu Kente İki Farklı Yaklaşım	108
7.5.2.	Aile Dostu Kente İlişkin İki Farklı Yaklaşımın Birbirlerine İlişkin Değerlendirmeleri	112
7.6.	Yaşanabilir Kentlerin Sahip Olması Gereken Unsurlar ve/veya İlkeler	118
7.6.1.	Evin Bir Rant Aracı Olmaktan Çıkarılması ve Yaşama Alanı Olarak Konumlandırılması	118
7.6.2.	Toplumun İnançlarının ve Yaşama Kültürünün Merkeze Alınması	119
7.6.3.	Toplumun Katılımının Sağlanması	121
7.6.4.	Nesillerin Bir Arada ve/veya Temas Edebilecek Yakınlıkta Olması	122
7.6.5.	Aile Tiplerinin Özelliklerinin ve Sosyal İhtiyaçlarının Dikkate Alınması	126
7.6.6.	Kuşakların Bir Araya Gelebileceği Kamusal Mekânların Korunması ve/veya İnşa Edilmesi	127
7.6.7.	Çocukların Merkezde ve Özgür Olduğu Kentsel Mekânın İnşa Edilmesi	128
7.6.8.	Yürüme Mesafesinde Kent: İnsanın Yürüyerek Tüm İhtiyaçlarını Karşılayabilmesi	132
7.6.9.	Kamusal Mekânlarda ve Çalışma Alanlarında Aile Bireyleri İçin Düzenlemelerin Yapılması	133
7.6.10.	İnsanın Doğal Çevreyle İlişkisinin Kurulması	135
7.6.11.	Müstakil ve/veya Az Katlı (İnsani Ölçekte Yapılar) ama Her Durumda Bahçeli Evlerin İnşası	136
7.6.12.	Yaşanabilir Kentler İçin Yeni Kentlerin Kurulması	137
7.7.	Yaşanabilir Kente Geçişte Olası Sosyal Maliyetler	138

SONUÇ VE ÖNERİLER: AİLE DOSTU KENTTEN (AİLELER İÇİN) YAŞANABİLİR KENTE

140

8.1.	Aileler için Yaşanabilir Kente Dair İlkeler	145
8.2.	Kentsel Sosyal Politika Önerileri	147
8.3.	Kentsel Sosyal Politikalara Hazırlık için Uygulama Önerileri	149

KAYNAKÇA

152

EK 1 - TÜRKİYE'DE AİLE VE KENT İLİŞKİSİNİ ELE ALAN ÇALIŞMALAR

161

Kitaplar	161
Makaleler	167
Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri	169

YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye’de göç olgusunun kentleşmenin temel dinamiğini oluşturduğu, kentleşmenin olması gerekenden daha hızlı yaşandığı, kentlerin kontrolsüz bir şekilde büyüdüğü, kentsel altyapıların göçle gelen nüfusun kente yerleşmesinden sonra kurulması nedeniyle çarpık bir kentleşmenin ve bunun sonucunda planlı olmayan bir kent formunun oluştuğu söylenebilir. Çarpık bir kentleşmenin ve nihayetinde planlı olmayan bir kent formunun oluştuğu söylenebilir. Ülkemizde, ideal biçiminin gerçekleşmediği konusunda hemen herkesin aynı fikirde olduğu kentleşme ve kentlileşme, başta birey ve aileyi etkilemektedir. Mekânsal ve toplumsal problemlerin çoğunlukla iç içe geçtiği kentleşme deneyiminde, aile yapılarının ve ilişkilerinin değiştiği, bir toplumsal kurum olarak *ailenin* ve aileyi oluşturan bireylerin kentsel mekânın kullanımında zorluklar yaşadıkları görülmektedir. Bu araştırma, söz konusu değişimlerin ve zorlukların farkında olarak aile ve kent ilişkisine odaklanmaktadır.

Ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel bir yapı olan kentin, insanoğlunun en karmaşık örgütlenmesi olduğu dikkate alınırsa, insanların doğal çevreyle sağlıklı bir ilişki kurmaları; huzurlu, sağlıklı ve refah seviyesi yüksek bir biçimde yaşamaları kentsel ortamın bu talepleri karşılayacak nitelikte olmasını gerektirmektedir. Belirtilen nitelikleri sağlamak amacıyla dezavantajlı toplumsal gruplara yönelik kentsel ve toplumsal alanda mekânsal düzenlemeler yapılmaktadır. Bu çerçevede çocuğa, kadına, gence, yaşlıya ve diğer toplumsal gruplar ile çevreye, hayvana ve doğal hayata *dost* kentlerin inşa edilmesi gerekmiş, mevcut kentlerin çeşitli düzenlemelerle bu özelliklere sahip olmasına yönelik ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bu araştırma, Türkiye kentleşme deneyimini “kent ve aile” arasındaki ilişki üzerinden ele alarak, modern Batılı kentlerde kendisine yer bulan *dost kent* yaklaşımından hareket etmektedir. Ailenin kentleşme deneyimindeki konumu ve geleceği, *dost kent* bağlamında değerlendirilmektedir. Bu araştırmanın dikkat çektiği temel problem ise söz konusu değerlendirmelerden hareketle –Türkiye kentleşmesine ve bu kentlerde yaşayan ailelere ilişkin– *aile dostu kent yaklaşımını uygulamaların imkânının olup olmadığı, eğer imkânı varsa kapsamının ve sınırlılıklarının neler olması gerektiği, hangi ilkeler ve unsurlar etrafında tasarlanacağı, ne tür hukuksal düzenlemelere ihtiyaç duyulacağı ve bu sürecin sosyal maliyetinin neler getireceğidir.*

CUMHURİYET’TEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’DE AİLE VE KENT İLİŞKİSİNİ ELE ALAN ÇALIŞMALAR

Cumhuriyet’ten günümüze Türkiye’de aile ve kent ilişkisini ele alan çalışmalara bakıldığında, ulaşılan eserlerin tümünün 1923-1950, 1950-1980 ile 1980 ve sonrası şeklinde tarihsel dönemlere ayrıldığı öne çıkmaktadır. Kent çalışmaları, bu üç dönem üzerinden incelenmiş ve bu dönemlerde kent çalışmalarının nasıl değişim gösterdiği tartışılmıştır.

İlk dönemde (1923-1950) daha çok; kentin yapısal planlanması, düzenlenmesi ve dünyadaki belediyeçilik uygulamalarının incelenmesine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda Türkçeye tercümeler yapılmış, Avrupa’daki şehircilik örneklerinden yola çıkılarak Türkiye için de öneriler geliştirilmiştir. 1923-1950 yılları arası kent çalışmalarında daha çok “yeniden bir kent yapılanması” fikri görülmektedir. Kentlerin yeniden planlanması ve yerel yönetimlerin bu konuda ne kadar aktif olacakları tartışmalarında Avrupa ülkelerindeki uygulamalara başvurulmuştur. Birçok kent planlamacısı, Türkiye’nin çeşitli kentleri için planlar çizmiştir. Bu “yeniden inşa” faaliyetinin en önemli sebebi, Cumhuriyet’in planlı ve düzenli kentler oluşturma çabasıdır.

İkinci dönemde (1950-1980) çalışılan en temel konular; kentleşmenin hızla artması, büyük şehirlere göç edilmesi ve dolayısıyla şehirlerin kontrolsüz büyümesi sebebiyle gecekondulaşma, konut sorunu ve kentleşme problemidir. Bu dönemde yapılan çalışmalarda sayılan problemlerin bireyleri ve toplumu nasıl etkilediği, nasıl bir değişimin yaşandığı tartışılmaktadır. Yine bu dönemde daha çok ankete ve istatistiksel veri analizlerine dayalı saha çalışmalarının yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu sayede, ailenin ve toplumun doğrudan muhatap olduğu kentsel sorunlara çözüm aranmıştır.

Üçüncü ve son dönemde (1980 ve sonrası) yapılan çalışmalarda, kentleşmenin küresel boyutlara ulaştığını gösteren ve tartışan araştırmalar görülmektedir. 1950-1980 yılları arasında yaşanan gecekondu sorunu bu dönemde farklılaşmıştır. Üçüncü dönemde “dünya kenti”, “küresel kent” ve “kozmopolit kent” kavramları tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde çok katlı yapılar ile ilgili çalışmaların arttığı görülmüştür. Ayrıca, 2000’li yıllarla birlikte kentsel dönüşümle ilgili çalışmalarda da artış gözlenmiştir.

TÜRKİYE KENTLEŞME DENEYİMİ VE AİLE: EV VE KAMUSAL MEKÂNLARDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER

Türkiye kentleşme deneyiminde, aile kurumunun değişiminden bağımsız bir biçimde merkezî ya da yerel otoriteler tarafından sürekli dönüştürülen bir kentsel mekândan bahsetmek yerine, aileyi söz konusu sürecin bir parçası olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu çalışmada aileyi değiştiren makro süreçlerin farkında olarak meseleye yaklaşılmakta, aile ve kentleşme ilişkisini kentsel değişimler ekseninde ele almaya odaklanarak mekâna bağlı konumlanmayı ve dönüşümü betimlemeye çalışılmaktadır.

Türkiye’nin kentleşme deneyiminde ailenin konumuna "ev" / konut ve kamusal mekânlar açısından bakıldığında ortaya çıkan sosyolojik koordinat düzleminde aileyi kesen en önemli eksenin ev olduğu, kamusal mekânlara ilişkin tartışmanın ise çok daha az bir alanı kapsadığı söylenebilir. Ancak kentin bir *karşılaşma mekânı* olarak tanımlandığı bu çalışmada, *karşılaşmaya* imkân veren kamusal mekânlar bağlamında yaşanan sorunların aile açısından çok önemli olduğu tespit edilmektedir. Türkiye kentleşmesi deneyimi, hem ev hem de kamusal mekânlar açısından ailenin rahatlıkla kullanabileceği, huzurlu ve müreffeh bir biçimde yaşayabileceği kentsel bir mekânı önemli ölçüde var edememiştir. İktisadi hedeflerin odağında gelişen kentlerde ailenin sahip olduğu imkânlar sınırlıdır. Bu imkânların nasıl artırılacağına ilişkin sorular henüz yenidir. Konut konusunda farklı çözümler bulunduğu ve önemli sorunlar yaşanmadığı kabul edilebilir. Ancak Türkiye kentleşme deneyiminin, özellikle aile açısından bakıldığında, kamusal mekânlar konusunda sınıfta kaldığı idda edilebilir. Ailenin ve bireyin, kendisini toplumsal olarak var etmesi kamusal mekânla kurdukları iletişimle gerçekleşebilmektedir.

Evin modern dönemde giderek sadece bir *barınma işlevine* hapsedildiğini; ev kavramının, sadece barınmaya indirildiğinde ailenin yaşama kültüründen, toplumla olan ilişkisinden de koparıldığını söylemek mümkündür. Türkiye’de Cumhuriyet sonrasında, 1940’lara kadar nüfusun azlığı ve demografik yapı nedeniyle görünür olmasa da ev sorunu hemen her dönem kentleşmenin önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Mesken sorunu, gecekondu sorunu, apartmanlaşma, gecekondulaşma, sosyal konut, toplu konut, siteler, kapalı siteler kavramları bu gündemin önemli maddeleri arasında sayılabilir.

Kamusal mekânlar, ailenin gerek bütün üyelerinin tamamının gerek fertlerinin her birinin biz-zat başka birey ve ailelerle karşılaştığı, bir araya geldiği sosyalleşme alanlarıdır. Kent içinde kamusal mekân kullanımına ilişkin tartışmaların ev meselesine göre daha yeni olduğu söy-lenebilir. Bununla birlikte, kamusal mekânlardaki çeşitli olumsuzluk ve yetersizliklerin bütün gündelik hayatı dolayısıyla evle kurulan ilişkiyi etkilemesi; aile ve kent ilişkisi bakımından ka-musal mekân olgusunu önemli kılmaktadır. Yeşil alanlar dışındaki kamusal mekânların ihmal edilmesi, kamusal mekânlara ilişkin *merkezileşme sorunu*, kamusal mekânlara erişmek için özel araç ya da toplu taşıma araçlarına duyulan ihtiyacın zorunluluğu, kamusal mekânların -kent içinde, kentin merkezinde konumlanırsa bile- kentle bütünleşememesi, bu mekânların ve fiziksel "işlevsel" ya da "kullanım amacı" mı demeli? olarak bütünüyle *yapılandırılmış* olması, gerek açık gerekse kapalı kamusal mekânların *yapay* bir biçimde kurgulanması gibi problemler ailenin kamusal mekân kullanımını sınırlandırmakta ve ailenin diğer toplumsal gruplarla bir araya gelmesini engellemektedir. Bu da ailenin ev dışında, nitelikli alanları kullanmasını en-gelleyerek aile üyelerinin birlikte geçirdikleri zamanın azalmasına ve daha bireysel aktivitelere yönelmesine neden olmaktadır.

Büyüyen, fiziksel olarak genişleyen kent mekânında insan-çevre ilişkisi de önemli oranda değiş-miştir. Bu değişim, hem konut hem de kamusal mekânlar açısından geçerli olmuştur; böylece insa-nın giderek çevresinden koptuğu, ekolojik alanları sınırlı bir kentsel mekân ortaya çıkmıştır.

Türkiye kentleşme deneyiminden bahsederken ihmal edilmemesi gereken *kentsel dönüşüm* uygulamalarının, ailenin ve diğer toplumsal grupların beklentilerini içermediği gibi var olan top-lumsal yapıyı ve ilişkileri de dönüştürdüğünü söylemek mümkündür. Kentteki ekonomik ve sosyal ayrışmayı derinleştirmesi; kentlerin parçalı hâle gelmesi; toplum açısından evin ve ka-musal mekânın anlamının değişmesi; mevcut toplumsal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin yeni yerleşilen alanda üretilmemesi kentsel dönüşümün yol açtığı sosyal problemler arasındadır.

Bu bağlamda gerek aile gerekse diğer toplumsal grupların kentte yaşadıkları sorunların çözü-mü ve taleplerinin karşılanabilmesi için yeni bir mekân siyasetine ihtiyaç olduğu dile getirilebilir. Ailenin ve diğer toplumsal gruplara yönelik kentsel sosyal politikaların, bu yeni mekân siyase-tinin temel odağı olması önerilmektedir.

KENTLE İLGİLİ HUKUKİ MEVZUAT VE AİLE

İmar mevzuatında çocuk, engelli gibi özellikleri ile aile fertleri bakımından bazı düzenlemelere yer verildiği tespit edilmiş ise de aileyi odak olarak kabul eden bir anlayışın bulunmadığı görülmüş-tür. Bu anlayış eksikliği, şehirlerin planlanması aşamasında ailenin ihtiyaç ve sorunlarını bütüncül şekilde değerlendiren bir uygulamayı da mümkün kılmamaktadır. Ancak, mevcut düzenlemelerin idareye şehir planlaması konusunda tanıdığı geniş takdir yetkisinin, aileler için yaşanabilir kentler planlamak bakımından imkân tanıdığını, diğer bir ifade ile mevcut düzenlemelerin aileler için yaşa-nabilir kent anlayışına uygun kent planlaması bakımından ciddi bir engel taşımadığını da not etmek gerekmektedir. Bununla birlikte, aileler için yaşanabilir kent anlayışının idarenin takdirine bırakıl-ması yerine bir şehircilik ilkesi olarak benimsenmesi ve idareler bakımından uyulması zorunlu bir hukuki ilke olarak ortaya konulması, bu anlayışa uygun kentlerin oluşumu bakımından önemlidir.

Aile müessesesinin hukuki ve sosyolojik açıdan zamana ve toplumlara göre değişmesi nede-niyle, aynı niteliklere sahip şehirlerin planlaması gerçekçi ve doğru bir yaklaşım değildir. Do-

layısıyla ulusal düzeydeki mevzuatta aileler için yaşanabilir kent anlayışının bir şehircilik ilkesi olarak benimsenmesi ve yerel düzeydeki düzenlemelerin ise o yerin ihtiyacına uygun çözümler üretmesine imkan vermek bakımından yerel idarelere bırakılması gerektiği değerlendirilmiştir. Bu bağlamda 3194 Sayılı Kanun'un 8. maddesinin f bendine idarelere aileyi esas alan bir planlama yapma görevi eklenebileceği önerilmiştir. Maddenin şu şekilde yenilenmesi edilmesi durumunda, amaca uygun bir düzenleme gerçekleştirilmiş olabilir:

Madde 8/f (Ek: 12/7/2013-6495/73 md.): Kentsel asgari standartlar, Bakanlıkça belirlenen esaslar doğrultusunda çevre düzeni planı ile belirlenebilir. İdareler, imar planlamasında ailenin korunması ilkesinden hareketle aileyi ve aile bireylerinin ihtiyaçlarını dikkate alır. Aile odaklı planlamaya ilişkin uygulama esaslarını, idareler kendi şehirlerinin ihtiyaçları doğrultusunda imar yönetmelikleri ile belirler. Şehir planlamasında aileye ilişkin düzenlemeler konusunda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının da görüşü alınır. Uygulamaya ilişkin kararlar, yörenin koşulları, parselin bulunduğu bölgenin genel özellikleri, yapının niteliği ve ihtiyacı, erişilebilirlik, sürdürülebilirlik, çevreye etkisi dikkate alınarak ve ölçüleri verilerek Bakanlıkça belirlenen esaslara göre uygulama imar planında belirlenir. Belirtilen ifadelerin, söz konusu hükme eklenmesi durumunda, "aile dostu kent" bir şehircilik ilkesi olarak imar mevzuatında yer almış olacaktır. Bu düzenlemeye bağlı olarak ilgili yönetmeliklerde de aile dostu kente ilişkin kriterlerin belirlenmesi yetkisi ve kendi kentlerinin, özelliklerine göre belirleme yetkisi de idarelere bırakılmış olacaktır.

AİLE DOSTU KENT İÇİN KAVRAMSAL ANALİZ

Farklı toplumsal kategorilere, dost kentlere ve farklı odaklarda kentsel gelişim yaklaşımlarına yönelik uluslararası düzeyde yapılmış teorik ve uygulamalı birçok araştırmanın kavramsal analizi yer almaktadır. Bu bağlamda aile bireylerine (çocuk, genç, kadın, engelli ve yaşlı) dost, toplumun bütününe (herkese) dost ve evrensel tasarım, kaynaklara dost (sürdürülebilirlik), yaşama dost (yaşanabilir) ve yavaş kentler gibi pek çok örnek mevcuttur.

Kente dair farklı yaklaşımların ilki, çocuklara dost kent arayışlarını içermektedir. "Çocukların Şehri Hareketi" bu noktada öncü ve oldukça kapsamlı bir çalışma olarak görünmektedir. Çocuklara dost yaklaşımlar, çocuğa dost bir yerleşimin herkese de dost olduğu savından hareket etmektedir. Çocukların Şehri Hareketi'nin ardından 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İnsani Yerleşimler Habitat II Konferansı'nda kentlerde yaşayan milyonlarca insanın yarısını çocukların oluşturduğu gündeme getirilmiş ve kentlerde çocukların yaşam şartlarının oldukça kötü durumda olduğu özellikle vurgulanmıştır. Çocuk Dostu Kent Girişimi de bu vurgudan hareketle UNICEF bünyesinde çalışmalara başlamıştır. Kent hayatında çocuğa ayrılan alanların azalışı ile birlikte, çocukların yaşadığı sıkıntıların farkında olunarak çocuklar için alanlar yaratmak ve çocuklara dost mekânlar üretmek bu girişimin üst hedefidir. Genç dostu kent yaklaşımı, çocuğa dost yaklaşımlardan çok da farklı görünmemektedir. Çocuğa dost yaklaşımlardan tek farkı, ele aldıkları grubun yaş aralığı ve yerel politikada daha aktif bir katılım önermesi olarak görünmektedir.

Kadınların geleneksel olarak kendilerine yüklenmiş roller dolayısıyla kentsel mekândan erkeklerle eşit düzeyde faydalanamadığından ve yerel yönetimlerin, cinsiyet bağlamında toplumsal eşitsizliklerin sürmesi ve artmasına karşı mücadelede ve gerçek manada eşitlikçi bir toplumun geliştirilmesinde en uygun noktayı temsil ettiklerinden hareketle, 2006 yılında "Kadın Dostu Kent" projesi Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve

Geliştirilmesi Ortak Programı çerçevesinde ortaya çıkmıştır (BM İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı, 2010). Kadın dostu bir kentin var olabilmesinin en önemli koşulu, kadınların karar alma mekanizmalarında ve planlama süreçlerinde yer almaları ve kendilerini doğrudan etkileyen yerel politikalar üzerinde söz sahibi olmalarıdır (Takıl, 2015).

Yaşlı dostu kent, bütün yaşlı bireylerin toplum içinde aktif olma ve aktif yaşlanma imkânına sahip olması gerçeğinden hareket etmektedir. *Aktiflik* yalnızca fiziksel anlamda aktif olma ya da iş gücüne katılmayı değil aynı zamanda mevcut sosyal, ekonomik, kültürel, dinî ve birey olmayla ilgili süreçlere katılımı da kapsamaktadır (Tutal ve Üstün, 2009). Yaş(lı) dostu kentlerde en önemli husus, yaşlı bireyin yaşam kalitesine yönelik algılarıdır. Yaşlı dostu kentlerin ortaya çıkışındaki temel prensipler BM tarafından şu şekilde belirlenmiştir: Bağımsızlık, katılım, bakım, kendini gerçekleştirme ve haysiyet konularıdır (Bowling, 2005'ten akt., Dülger, 2015).

Kentte "engelli" olarak tanımlanan bireylerin de işe, okula, alışverişe, spor alanlarına, parklara ve diğer kentsel mekânlara herkesin kullandığı yollarla gidebilmesini yani fiziksel çevreye ulaşabilmelerini/erişebilmelerini sağlamak ihtiyacından hareketle "engelli dostu kent" anlayışının ortaya çıktığı söylenebilir. Bu çerçevede engellilerin başkalarının yardımına gerek duymadan kent yaşamı/aktiviteleri ile bütünleşmesine yönelik kent tasarımı arayışları bulunmaktadır. Erişilebilir kent anlayışında, yapıların ve çevrelerinin ulaşılabilir olarak tasarlanmasıyla çocuklar, pazar arabası kullanan yetişkinler, tüm yaşlılar, alışveriş yapan insanlar, satıcılar ve eşya taşıyanlar gibi herkesin yararlanacağı düzenlemelerin yapılması önemlidir. Engelsiz kent anlayışı, erişilebilir kentlerle, herkes için kentle ve evrensel tasarım çalışmalarıyla oldukça kesişen noktalara sahiptir (Theodorou, 2009). Evrensel tasarım ilkeleri ise; eşitlik, esneklik, basit ve anlamlı kullanım, pratik bilgi, hatalara karşı toleranslı koruma ve güvenlik, en az fiziksel efor, ölçü ve mekânın uygunluğu olarak ele alınmaktadır (Uslu, 2005). Yapılı çevre ve mekânlar ulaşılabilir olduğu takdirde, bunlar tartışmasız 'herkes için' daha kullanışlı olacaktır (Sungur-Ergenoğlu, 2013).

1996 yılında Habitat II Konferansı, İstanbul'da düzenlenmiş ve bu zirvede alınan kararlar çerçevesinde gerçekleştirilecek üç amaç; yaşanabilirlik, sürdürülebilirlik ve hakçılık olarak ele alınmıştır (Tekeli, 2015). Sürdürülebilir kent, bir kentin nüfus ve yapı taşıma kapasitesinin üstünde kullanılması sonucunda doğal değerlerin geri dönülemeyecek şekilde yok olmasını önleyen ve şimdiki kuşakların yanında gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını karşılayan bir kenttir (Bayram 2001'den akt., Altuntaş, 2012). Sürdürülebilirlik içerisinde ağırlıklı yer tutan çevre, yavaş şehir ilkeleri arasında da ilk sıralarda yer almaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygın şekilde kullanılması için teşvik edilmesi, kente ait evsel veya endüstriyel atıkların geri dönüşümünün sağlanması ve çevre yönetim sistemlerine uyum gibi maddeler, çevre unsurunda sürdürülebilir kent ve yavaş kent anlayışlarının ortak bir görüşe sahip olduğunu göstermektedir (Keskin, 2012, 94). Sürdürülebilir kalkınmanın bir de sosyal boyutu bulunmaktadır. Yavaş kent anlayışı ile de sosyal adaletin ve toplumun geniş kesimlerinin karar verme süreçlerine katılmasının sağlanması ifade edilmektedir. Yavaş şehrin amaçlarından biri olan yerel bazda ekonomik bir gelişim sağlayarak gelirin adaletli dağılımını sağlamak düşüncesi, sürdürülebilirlik kavramı ile arasındaki diğer ilintiyi kurmaktadır (Yurtseven, 2007'den, akt., Şahin ve Kutlu, 2014). Yerelde sürdürülebilir bir gelişme için bir rol model olan yavaş kent hareketi, yavaş yaşam olanakları sunan, doğasını ve kültürünü korumuş, sosyal değerlerinde aşınma olmamış kentlerin üretilmesine ve bu kentlerin yeni kültür, turizm, rekreasyon ve gastronomi odakları olarak, yeni bakış açıları ve alternatifler getireceğine inanan bir harekettir (Polat, 2011).

Aile konseptinin kent planlaması ile birlikte ele alındığı en geniş kapsamlı çalışmalardan birisi, 2008 yılında Amerikan Planlama Birliğinin (American Planning Association-APA) düzenlediği “Aile Dostu Yerleşimler Tasarlamak” başlıklı ulusal kongredir. Kongrede *aile*; mekânsal, sosyal ve ekonomik boyutları ile ele alınmış ve akabinde birçok çalışma yapılmıştır. Kongrede; kentsel mekânın mevcut şartlarından bahsedilmiş ve kent merkezlerinin yetersiz hizmet sunumları dola- yısı ile çocuklu ailelerin merkez dışında yaşam alanları seçtiklerinden bahsedilmiştir. Bu durum da merkezde yaşayan nüfusun ortalama yaşının yükselmesi şeklinde kendini göstermektedir. Kongre’de kent çeperlerine yayılmanın ve banliyöleşmenin çocuklu ailelerin ihtiyaçlarını önce- lemediği ve ulaşım imkânlarının kısıtlılığı vurgulanmış, aynı zorlukların yaşlı bireyler için de ge- çerli olduğunun altı çizilmiştir. Kent merkezlerinde yürünebilirlik, toplu taşıma, uygun fiyatlı konut, donatı alanları, parklar ve sivil katılım için fırsatların yetersizliği üzerinde durularak, aile dostu yerleşimlerin oluşturulmasına önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Doğan, 2014). ABD’de aile dostu kentle ilgili bir ağ oluşturmaya çalışan başka bir girişim de bulunmaktadır (Family Fri- endly Cities, t.y.). Bu girişime göre “aile dostu” yerleşim demek, herkese dost yerleşim demektir. Her aile ve çocuk, kentsel alanların birer sınıf olması, öğrenme laboratuvarı olması konusunda fırsatlara sahip olmalıdır. Çalışmada ailenin yanında özel olarak çocuk konusu vurgulanmaktadır.

DÜNYADA AİLE DOSTU KENT ÖRNEKLERİ

Aile dostu kent yaklaşımının uygulanabilirliğinin ve yapılan somut çalışmaların ne yönde ge- liştiğinin anlaşılmasında, iyi örneklerin incelenmesi oldukça önemlidir. Aileyi oluşturan çocuk, genç, yaşlı, engelli ve kadın ile dost olan kent uygulamaları kapsamında incelemeler yapılmış- tır. Bu incelemeler sonucunda uygulamaların temelde ailenin kentsel mekândaki nitelikli varlığı ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, ailenin tüm fertleriyle kentteki yönetim mekanizmalarına katılımı kapsamında şekillendiği görülmüştür. Aile üyelerinin kentteki yönetim süreçlerine ve karar alma mekanizmalarına katılımı, aile dostu bir kentin inşasında söz sahibi olmak ve ih- tiyaçları doğrudan dile getirebilmek bağlamında oldukça önemli bir anlayış olarak incelenen uygulamalarda ağırlıklı olarak yer bulmuştur.

Her bir alt grup (çocuk, yaşlı vb.) için farklılaşan özellikleri olsa da ev/konut, dış mekân, çevre- sel düzenlemeler, ulaşım, güvenlik, kentsel hizmetler ile bu hizmetlere erişim ve katılım uygu- lamaları ortaklaşan yönleri oluşturmaktadır. *Ev/konut*; alım gücüne uygun evler sağlanmasını, ev içerisinde ortak oyun ve sosyalleşme alanlarının oluşturulmasını, çocuklu aileler için evlerin yeterli genişlikte olmasını, *dış mekân*; park, bahçe ve açık alan düzenlemelerini, kamusal alan- ların aileye uygun düzenlenmesini, *çevresel düzenlemeler*; yaya yolları, kaldırımlar, banklar, yeşillendirilmiş alanlar ve yollar gibi uygulamaları, *ulaşım*; gelişmiş ve birbirine bağlantısı olan ulaşım ağları uygulamalarını, paylaşımlı yolları, güvenli ve rahat ulaşımaya yönelik uygulamaları, *güvenlik*; yeterli aydınlatması olan, suçtan arındırılmış güvenli mahalleleri, güvenli okul rotaları ve yürüme yolları uygulamalarını, *kentsel hizmetler ve bu hizmetlere erişim*; çocuk bakım hiz- metlerinin varlığı ve erişilebilir ödenebilir olmasını, kaliteli eğitim merkezlerinin olmasını, *kent- sel katılım* ise ailenin her bir bireyinin kentin geleceğini belirleyen yönetim mekanizmalarına katılımının sağlanmasına yönelik uygulamaları kapsamaktadır.

Çalışmanın dünyadaki aile dostu kent örneklerinin incelendiği bu bölümünde elde edilen so- nuçlardan bir diğeri de, aile dostu kentin ayrı ayrı aileyi oluşturan fertlere dost bir kent olması- nın ötesinde şehrin tamamlayıcı öğeler olarak çevre dostu, iş dostu, yaya dostu, bisiklet dostu

da olmasıdır. İncelenen uygulamaların ortak hedeflerinden en önemlisi ise aile dostu kentin ailenin tüm fertleriyle bir bütün olarak kentte nitelikli bir şekilde var olabilmesi; sosyal entegrasyonun sağlanması ve bütün bunlarla birlikte kenti şekillendirebilmesi olarak ortaya çıkmaktadır.

TÜRKİYE KENTLEŞME DENEYİMİ VE AİLE DOSTU KENT KAVRAMININ İMKANI

Araştırma kapsamında şehir planlama, mimarlık, mimarlık tarihi, sosyoloji, siyaset, kamu yönetimi gibi alanlarda kentle ilgili çalışmaları bulunan toplam 15 kişi ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakat yapılan katılımcıların farklı alanlardaki uzmanlıkları ve birikimleri, katılımcıların değişik siyasal ve toplumsal perspektiflerinin olması, araştırmanın bulgularını çok boyutlu ve katmanlı bir hâle getirmiştir. Söz konusu farklılık ve çok katmanlılık, kentte yaşanan değişimleri anlamlandırmak ve kentin geleceği konusunda çeşitli düşünceler geliştirmek noktasında oldukça faydalı olmuştur. Ayrıca belirtmek gerekir ki değerlendirmelerin akışını zedelememek; uzmanların, görüşlerin önüne geçmesini önlemek amacıyla bir kodlama yapılmış ve değerlendirmeler bu kodlar aracılığıyla sunulmuştur.

Buna göre, genel olarak katılımcılar Türkiye kentleşme deneyiminde ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin çeşitli açılardan, olumsuz şekilde etkilendiğini belirtmektedirler. Bununla birlikte kentlerin bütünüyle “aile merkezli” olarak tahayyül edildiğini ve planlandığını ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır [U.Tanyeli]. Türkiye’nin kentleşme deneyiminde ailenin ve daha geniş ölçekte toplumun *yaşama kültürünün*¹ gerektirdiği ihtiyaçların yeterince dikkate alınmadığı, katılımcıların önemli bir kısmının hemfikir olduğu konuların başında gelmektedir.

Gerek ailenin gerekse bireyin yaşama kültürü gereksinimlerinin dışında gelişen Türkiye kentleşme deneyimine yönelik katılımcı görüşleri, ailenin kullandığı mekânları değerlendirme noktasında da önemli ipuçları sunmaktadır. Aile bireylerinin birbirleriyle, ailenin toplumla ilişkilerinde evin yapısındaki değişimlerin payı olduğunu düşünen, en azından bazı sorunlar getirdiğini belirten, hatırı sayılır sayıda katılımcı bulunmaktadır. Özellikle *apartmanlaşmanın* ailenin yapısını ve aileyi oluşturan bireyleri önemli ölçüde etkilediği, gerek ailenin iç iletişimini gerekse kamusal mekânla kurduğu ilişki biçimini değiştirdiği belirtilmiştir. Katılımcıların neredeyse tamamına göre, herkesin ama özellikle çocukların mutlaka *bahçeyle* ve dolayısıyla *tabiatla* ilişkisi olmak durumundadır. Ayrıca katılımcıların önemli bir kısmı toplu konut uygulamasının Batı tarafından terk edildiğini ama gelecekte farklı toplumsal sorunlara neden olabilecek bu konutların burada üretilmeye devam edildiğini belirterek eleştirel bir perspektif sergilemiştir.

Merkezî, tekil alanlara dönüştürülen kamusal mekânlar, katılımcılar tarafından “daha fazla insan görülen ama daha az ilişkiye girilen” [Y. Yüksel], “büyük projelerle birlikte çok daha artan bir dışlanma ile karşı karşıya kalınan ve özellikle yoksul kesimlerle artık temas edilmeyen” [H. Rittersberger Tılıç], “eğer önlemler alınmazsa– yakın gelecekte kentte önemli *ayrışmaların* yaşanmasına sebep olabilecek” [H. Kaplan] mekânlar olarak nitelenmiştir. Ayrıca katılımcılar çalışma sürelerinin [Y. Yüksel] ve ulaşımında geçen sürelerin [L. Doğan], bireylerin ailelerine ayracakları zamanı belirleme noktasında önemli faktörler olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye kentleşmesi deneyiminde kentlilik bilincinin oluşmaması ve/veya gelişmemesi de katılımcıların de-

¹ *Yaşama kültürü* kavramı bir toplumun geçmişinden getirdiği inançları, örf ve âdetleri, mekânsal tercihleri, inşa deneyimlerini, toplumsal ilişkileri ve değerler gibi özellikleri içermektedir. Bu kavramı Cengiz Bektaş’ın (2013) *Türk Evi* başlıklı çalışmasından alıntılıyorum.

ğindiğı hususlardan birisidir. Bununla birlikte, Türkiye kentleşme deneyimine ilişkin katılımcıların değerlendirmelerinde evlerle ve kamusal mekânlarla ilgili önemli sorun alanlarının dile getirildiğı görülmektedir. Aile söz konusu olduğunda sadece evlerin değil evi çevreleyen bahçenin, sokağın, mahallenin, doğal (parklar vb.) ve/veya yapay kamusal mekânların (alışveriş merkezi vb.) da mevcut sorunlarının tanımlanması ve ardından çözülmesi gerektiğı söylenebilir.

Katılımcıların neredeyse tamamı kentsel dönüşüme ilişkin değerlendirmelerinde, bugüne kadar ki deneyimlerin sorunları çözmek yerine yeni sorunlar ortaya çıkardığında hemfikirlerdir. Kentsel dönüşüm sonrası ortaya çıkan fiziksel ve sosyal yapının geçmişte burada yaşayan insanları ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz etkilediğı, katılımcıların, hatırı sayılır bir kısmı tarafından belirtilmiştir. Kentsel dönüşümle ilgili bazı uygulamalar, aileler için bir fırsat olacak kentsel dönüşümün yeni krizler oluşturmaya neden olmaktadır. Bu durumun farkında olan katılımcıların önemli bir kısmı *kentsel dönüşümün*, kentte var olan mekânsal problemleri çözebilecek önemli bir imkâna sahip olduğunu ve bu fırsatın kaçırılmaması gerektiğini belirtmiştir. Kentsel dönüşümün mekânsal uygulamalarının yanı sıra sosyal boyutunun da çok ciddi problemler oluşturduğu katılımcıların neredeyse tamamının üzerinde mutabık olduğu bir başka noktadır. Katılımcıların değerlendirmeleri, kent ve aile için bir fırsat olma potansiyeline sahip kentsel dönüşümün, mevcut uygulamalar nedeniyle daha çok kriz yarattığını göstermektedir. Uygulamanın benzer şekilde devam etmesi krizleri derinleştirecek ve çeşitlendirecektir. Bu fırsatı değerlendirebilmek için kentsel dönüşümün ticari/iktisadi değil aile ve toplum eksenli yapılması gerekmektedir.

Görüşmelerde katılımcıların tamamına yakını kentle ilgili hukuki mevzuat üzerine özel olarak düşünmediklerini, aile dostu kentlere ve/veya yaşanabilir kentlere varacak olan yolda hukuki düzenlemelerden önce kente *ilişkin zihniyetin* ve *politik bir tavır alışın* önemli olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların hukuki boyuta öncelik tanınamaları, konuya olan uzaklıklarından kaynaklanmamaktadır. Türkiye kentleşme deneyimde, kente ilişkin müdahalelerde hem *zihniyetin* ve *politik tavrın* önemli olduğunu hem de mevzuatın istenildiğinde değişebildiğini vurgulamaktadırlar. Katılımcıların tamamına yakını kentle ilgili hukuki mevzuatı, zihniyet ve politik bir tavır değişikliğine bağlasa da çeşitli öneriler dile getirmiştir.

Katılımcıların *aile dostu kent* kavramına nasıl yaklaştıkları incelenecek olursa, bunun için önce *aile* kavramını tanımlama, algılama ve kent bağlamında değerlendirme biçimlerine değinmek gerekmektedir. Aile kavramına muhafazakâr perspektifin² dışında bakan katılımcıların neredeyse tamamı, *aile dostu kent* kavramının tartışılmasından önce, ailenin tanımlanmasına ve sınırlarının belirlenmesine dikkat çekmiştir. Bu gerekçeyle katılımcılar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının öncelikle bir *aile tanımı* yapması gerektiğini ileri sürmektedir. Bununla birlikte bu katılımcılara göre; aileyi hangi ölçekte tanımlarsanız tanımlayın kategorik olarak bazı toplum gruplarını dışarıda bırakmak zorunda kalırsınız. Bu nedenle yapılması gereken; aile tanımından hareketle bir toplum ve kent tasavvuru oluşturmak değil, bireylerden oluşan bir toplumsal ve kentsel yapıyı tahayyül etmektir. Aile kavramının toplumsal yapı için önemli anlamlar taşıdığını ve aile yapısında meydana gelen değişimlerin toplumsal ilişkileri doğrudan ve olumsuz etkilediğı görüşünde olan katılımcılar bulunmaktadır. Bu yaklaşıma sahip katılımcılar ise, aile

2 Katılımcılardan bir kısmına göre aile dostu kent kavramı bütünüyle muhafazakâr bir perspektiften hareketle gündeme getirilmektedir. “Dünyada böyle bir kavramı benimseyecek, kullanabilecek olanlar herhalde iktidardaki muhafazakâr çevrelerde, muhafazakâr çevrelerin aileyi yüceltmesi doğrultusunda böyle bir kavramı ön plana almaları beklenebilir.” [İ. Tekeli]

eksenli bir toplum ve kent tasavvurunun kategorik olarak farklı toplumsal grupları doğrudan dışarıda bırakmak anlamına gelmediğini savunmaktadır.

Aile dostu kent kavramına büyük ölçüde *yabancı* olan katılımcıların ilişkili diğer kavramlar konusunda bilgi sahibi oldukları belirtilebilir. Katılımcılardan bir kısmına göre, çocuk, yaşlı, engelli vb. dostu kentlerin oluşturduğu bütün, *aile dostu kentler* olarak tanımlanabilir. Katılımcılardan bir kısmı ise çocuk, kadın, yaşlı vb. dostu kent tanımlamalarının sınırlı alanları kapsadığını, diğer kategorileri dışarıda bırakabilme ve/veya ihmal edebilme potansiyelleri olduğu kanaatinde. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde *aile dostu kent* dendiğinde katılımcıların önemli bir kısmı meseleye yaklaşımını *ev* bağlamında değerlendirmiştir. *Aile dostu kent* kavramına eleştirel yaklaşan ve bu kavramın belirli toplumsal grupları *dışlayıcı*, *dışarıda bırakıcı* bir özelliği bulunan bir kavram olduğunu belirten katılımcılar ise değerlendirmelerine *kamusal mekânlar*la başlamıştır. Bu durum, *aile dostu kent* kavramıyla kurulan ilişkiyi gösterdiği gibi kavramın hangi mekânsal alanlarla ne tür bir ilişkisi bulunduğu da işaret etmektedir.

Katılımcıların tamamına yakını adı her ne olursa olsun, mevcut kentlerin daha *insani ve yaşanabilir* olması gerektiği konusunda mutabıktır. Bu noktada merkezî ve yerel aktörlerin nasıl konumlanması gerektiğine ilişkin tartışmada ise katılımcıların neredeyse tamamı merkezî idarenin yetkilerinin sınırlanması gerektiğini, daha çok yerel yönetimlerin inisiyatif üstlenmesinin yerinde olacağını vurgulamıştır [H. İ. Düzenli, U. Tanyeli, L. Doğan].

Aile dostu kent kavramına ilişkin değerlendirmeler ele alındıktan sonra katılımcılara aile dostu kentin sahip olması gereken unsurların ve/veya ilkelerin neler olması gerektiği sorulmuştur. Bazı katılımcıların kavrama yönelik eleştirileri nedeniyle söz konusu soru, bazı mülakatlarda *yaşanabilir kentler* bağlamında yöneltilmiştir. Mülakatlarda elde edilen verilerle belirlenen unsurların ve/veya ilkelerin birbirleriyle ilişkide olduğu, her birinin bir diğerinin içeriğiyle çelişmeden kendisini var etmesi gerektiği söylenebilir. Unsuruların ve/veya ilkelerin önemli bir kısmı kentlerde makro, diğer bir kısmı ise mikro düzeyde yapılabilecek önerileri içermektedir.³ Bu unsurlar; evin bir rant aracı olmaktan çıkarılması ve yaşama alanı olarak konumlandırılması, toplumun inançlarının ve yaşama kültürünün merkeze alınması, toplumun katılımının sağlanması, nesillerin bir arada ve/veya temas edebilecek yakınlıkta olması, aile tiplerinin özelliklerinin ve sosyal ihtiyaçlarının dikkate alınması, kuşakların bir araya gelebileceği kamusal mekânların korunması ve/veya inşa edilmesi, çocukların merkezde ve özgür olduğu kentsel mekânın inşa edilmesi, insanın yürüyerek tüm ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, kamusal mekânlarda ve çalışma alanlarında aile bireyleri için düzenlemelerin yapılması, insanın doğal çevreyle ilişkisinin kurulması, müstakil ve/veya az katlı (insani ölçekte yapılar) ama her durumda bahçeli evlerin inşası, yaşanabilir kentler için yeni kentlerin kurulması şeklinde sıralanabilir.

Son olarak mülakatlarda yaşanabilir kente geçişte olası sosyal maliyetlerin ne olduğu sorulmuş ancak katılımcıların önemli bir kısmı bu konuya ilişkin detaylı görüşler paylaşmamıştır. *Aile dostu kent* kavramını görece olumsuz değerlendirenler, bu türden bir geçişin olmaması gerektiğini düşündükleri için sosyal maliyeti değerlendirmemişlerdir. Bununla birlikte aile dostu kentlerin dışlama ve ayrımcılık yaratacağı kanaatinde oldukları için eğer bu türden bir geçiş yaşanırsa ciddi sosyal maliyetler oluşabileceğine işaret etmişlerdir. Bu sosyal maliyetlerin ise önlenemeyeceği kanaatini paylaşmışlardır. Diğer taraftan bir grup katılımcı ise mevcut kentlerin,

3 Unsuruların ve/veya ilkelerin sıralamasında eylem sırası değil önem ve kapsam sırası gözetilmiştir.

hâlihazırda birçok sosyal maliyet ürettiğini belirtmekte, bunların önlenmesi için çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda yapılacak yatırımlarla gelecekte oluşması muhtemel sosyal maliyetler azaltılmış olacaktır.

Aile dostu kent kavramının uygulanması durumunda, aileyi ve aile merkezli kenti “muhafazakâr” bakış açısının bir sonucu olarak gören kişilerin duyacakları rahatsızlıklar nedeniyle katılımcılık ilkesini gözeten bir uygulamanın mümkün olmayacağı söylenebilir. Diğer bir deyişle en önemli sosyal maliyetlerden birisi, kentle ilgili iki farklı yaklaşımın var olması ve taraflardan birinin katılımcılık ilkesinin vaz ettiğinin tersine dışarıda bırakılmasıdır [E. B. Keskin]. Bu durumda *aile dostu kent* vizyonunun toplumun belirli bir kesimi tarafından kabul edilmemesi söz konusu olacak ve bu kavramın katılımcı bir perspektiften yoksun olduğu ileri sürülecektir. Bu nedenle daha kapsayıcı bir kavram olarak *yaşanabilir kent* kavramının tercih edilmesi önerilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Aile dostu kent kavramını gerek *eleştirel* gerekse *işlevsel* ve *bütünsel bir bakışla* değerlendiren katılımcıların ortaklaştığı husus *yaşanabilir kentlere* duyulan ihtiyaçtır. *Yaşanabilir kent*⁴ kavramı, bizatihi mekâna odaklanabilmeyi mümkün kılmaktadır. *Yaşanabilirlik*⁵ kriteri ile mekâna odaklanmak, bu mekânla iletişimde ve ilişkide olması gereken tüm toplumsal grupları dikkate almayı gerektirmektedir.⁶

Temel problemlerin başında *yaşanabilir kent* kavramının soyut olması ve göreceli bir boyutunun bulunması gelmektedir. Bu problemlerin çözümü için hemen herkes tarafından kabul edilebilecek kentle ilişkili *ilkeler* ve aile dostu vb. kavramlara başvurmak gereklidir. Söz konusu *ilkeler*, modern şehircilik uygulamalarından çıkarılabileceği gibi bizatihi kenti ve mekânı orada yaşayarak deneyimlerinin parçası hâline getirenlerin görüşlerinden hareketle de oluşturulabilir. Bu deneyimleri sürecin ana unsuru hâline getirebilmek için Türkiye toplumuna ve onun kentle ilgili konulara ilişkin tavır alma biçimine uygun *katılımcılık mekanizmalarının* geliştirilmesi gerekir. Bununla birlikte sadece mekânı onun içinde yaşayarak tecrübe edenlerin görüşleri katılım için geçerli değildir. Bu deneyime sahip olanların yaşama kültürü, inançları ve değerleri de katılım sürecinin bir parçasını oluşturmaktadır. Katılımcı bir anlayışla belirlenen *ilkelerin* yanı sıra modern kentlerin şehircilik deneyimlerinden hareketle de bazı temel ilkelerin geliştirilmesi, bu ilkelerin politikaya nasıl dönüşeceği ve uygulanacağı konusunda temel hususların belirlenmesi gerekmektedir.

Yaşanabilir kent kavramının soyutluk ve görecelik problemlerini çözmek ve kavramı kentsel uygulamalar bağlamında somutlaştırmak için *aile dostu kent* ve ilişkili tanımlamaları kullanmak; *aile dostu kent* farklı toplumsal grupları içerecek şekilde kavramsallaştırmak gerekmektedir. Bununla birlikte temelde *yaşanabilirlik* ilkesi ile hareket edildiği için *dost* kavramından ziyade

4 ‘Yönetişim’, ‘yaşanabilir’, ‘yaşam kalitesi’, ‘kentli bağlılığı’, gibi kavramlar Habitat raporunda yer almıştır. Aynı yıllarda ‘sürdürülebilir kalkınma’, ‘katılım’, ‘kentli hakları’, ve ‘sivil toplum kuruluşu (STK)’ kavramları da kullanımda yoğunlukla yer bulmuştur (Erkan, 2014, s. 294).

5 Katılımcıların bir kısmı, herkes için kent, toplum dostu kent, yaşanabilir, yaşanması kentler gibi farklı tanımlamalar kullanmışlardır. Aile dostu kent kavramı yerine bu türden kavramların daha kapsayıcı olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri ise kentin için temel ilkenin “yaşanabilirlik” olduğunu vurgulamış, geçmişteki planlama geleneğinden farklı olarak bu ilkenin uygulanmasında katılımcı bir yöntemin izlenmesi gerektiğini ifade etmiştir [İ. Tekeli].

6 Katılımcılardan birinin yaptığı kapsamlı literatür araştırmasında da *aile dostu kent*, önce *herkes için yaşanabilir kent* kavramıyla ilişkilendirilmiştir [L. Doğan].

yaşanabilir kavramının kullanılması daha yerinde olacaktır. Bu bağlamda *aileler için yaşanabilir kent* (livable cities for families) kavramının tercih edilmesi önerilmektedir.

Aileler için yaşanabilir ya da aile dostu kent kavramının somutlaşması ve ilkelerinin belirlenmesinde diğer dost kent yaklaşımlarından istifade edilmesi gerekir. Bir kentin aile dostu olup olmadığını ölçmek için geliştirilecek ölçeğin faktörleri olarak diğer dost kentleri düşünmek, ölçme problemlerini asgariye indirecektir. Bu bağlamda *yaşanabilir kent* üst bir çerçeve olarak değerlendirilmeli, bu çerçevenin toplumsal açıdan somutlaşan biçimini *aile* oluşturmali, ailenin bütünselliği ise farklı toplumsal gruplar dikkate alınarak sağlanmalıdır.⁷ Böylelikle kavramların sahip oldukları *dışlayıcı* özellikler ortadan kaldırılmakta, birbirlerini içermeleri sağlanmaktadır.

Bu araştırma kapsamında yapılan literatür taraması sonucunda, kent söz konusu olduğunda ailenin önemli bir değişken olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda ailelerin *ev/konut ve kamusal mekân kullanımına* ilişkin niceliksel ve niteliksel yöntemlerin kullanıldığı ve farklı kentlere, ilçelere odaklanıldığı çok sayıda araştırmaya ihtiyaç duyulduğu belirtilebilir.

Türkiye kentleşme deneyiminde aileler için ev, en temel mekânı oluşturmaktadır. Göçle gelen nüfusun kentte tutunabilmesini sağlayan temel unsurlardan birisi *ev* olmuştur. 1980'li yıllara kadar kentlerde *evin* niteliği ve sahip olduğu imkânların merkezî bir yer tuttuğu söylenemez; *evin* özellikle büyük kentlerde önce satın alınabilir olması önemlidir; diğer sosyal şartlar bunun ardından gelir. Bu anlamda yaşanan gelişmeler, Türkiye kentleşme deneyiminde *evin* ve *çevresinin* (bahçenin), giderek bir yaşam alanı olmaktan uzaklaşmasına neden olmuştur.

Türkiye kentleşmesinde kamusal mekânlar hem kente göç edenler hem de yöneticiler için *ev* kadar öncelikli olmamıştır. Bununla birlikte kentsel alanın daralmasının, büyük kentlerde kamusal mekân ihtiyacını artırdığını söylemek mümkündür. Kamusal mekânlar, özellikle iktisadi koşulları görece daha kötü olan alt ve orta gelir grubu için önemlidir. Ancak yöneticiler tarafından buralara yeterli önemin gösterilmediği söylenebilir.

Çalışma hayatındaki değişimler, özellikle kadın istihdamının artması hem iş yerlerinde hem de *evlere* yakın alanlarda çeşitli müdahalelerin yapılması gerektiğini göstermektedir. Özellikle çocukları olan aileler için iş yerlerinde, kamu binalarında, eğitim kurumlarında, kamusal mekânlarda düzenlemelere gidilmelidir.

Türkiye kentleşme deneyiminin son on yılına damga vuran *kentsel dönüşüm/yenileme, yaşanabilir kentler* inşa edilmesinde bir fırsat olarak görülmüştür. Ancak ilk uygulamalar neticesinde *kentsel dönüşümün* toplumsal açıdan olumsuz sonuçları görülmüştür. Bununla birlikte *kentsel dönüşüm* olması gerektiği gibi uygulandığında, kendiliğinden gelişen kentlerin olumsuz koşullarının değiştirilmesinde ve *yaşanabilir kentlere* erişilmesinde bir imkâna dönüşebilir. *Kentsel dönüşümün* kentlerin

⁷ *Aile dostu kent* konusunda kapsamlı araştırmalar yapmış ve projeler hazırlamış bir katılımcının ulaştığı sonuçlar da *aile dostu kent* kavramının kapsamında yaşanabilir kentin, çocuğun ve diğer toplumsal grupların bir arada yer aldığı görülmektedir. Söz konusu ilkelerin bu araştırma sonucunda ulaşılan *yaşanabilir kent* ve *aileler için yaşanabilir kent* kavramına olan benzerliği dikkat çekicidir. Bu katılımcı "*aile dostu kent*" bağlamında dünya çapında yaptıkları araştırmalarda şu ilkelere ulaştıklarını belirtmiştir: " (1) Her yaş ve cinse hizmet eden, yaşanabilir kentler, (2) çocuklu ailelerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel önem, (3) uygun fiyatlı konutlar, (4) herkesin ihtiyacına yönelik donatıların olduğu karma kullanımlar (çalışma alanları ile konut alanlarının ayrılmadığı), (5) kompakt kent formu, (6) yürünebilir yerleşmeler, (7) Yenilenebilir enerji kaynakları kullanılmasının teşvik edildiği ve (8) kentsel tarım alanları olan yerleşmeler..." [L. Doğan]

aşırı büyümesine yol açacak şekilde değil kentteki sorunları çözecek şekilde yapılandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda yeni şehirler kurulması, *kentsel dönüşümün* gerçekleşeceği alanlarda yaşayanların yerinden edilmemeleri, eğer bir yer değiştirme gerçekleşecekse insanların yeni şehirlere doğru yönlendirilmesi gerekmektedir. Mülkiyetin el değiştirmesi ve yer değiştirmeler tamamen rızaya dayalı şekilde gerçekleştirilmelidir. Bu bağlamda *yaşanabilir kentler* için öncelikle karar vericilerin kente *bakışlarında* (zihniyet) ve *tavırlarında* değişikliğe ihtiyaç bulunduğu ileri sürülebilir. Bu çerçevede *yaşanabilir kentin* (Bu kentin başta ailelere ve aileyi oluşturan bireylere dost olduğu unutulmamalıdır.) ilkelerinin neler olması gerektiği ele alınmalıdır. Bu ilkeler hem mevcut kentlerin dönüşümünde hem de yeni inşa edilecek/yerleşime açılacak alanlarda mutlaka gözetilmelidir. Söz konusu ilkeler hem birey olarak insanın hem de ailenin sağlıklı, mutlu ve refah içinde yaşayabileceği, *yaşama sevincini* duyabileceği ve karşılaşılabilecekleri her türlü mekânsal olumsuzluğun giderilebileceği kentler için geçerlidir. Söz konusu ilkeler *insanın doğayla/tabiatla ilişkisinin kurulması, inanç değerlerinin ve yaşama kültürünün merkeze alınması, insanın çevresini inşa etmesinin/katılımının sağlanması, bütünsel işlevlerin bir arada olmasının sağlanması, yürünebilir yerleşme düzeninin oluşturulması, yapıli çevrenin kompakt olması, çocuklara ve yaşlılara özel mekânsal uygulamaların yapılması, farklı aile tiplerine uygun ve satın alınabilir konutların inşa edilmesi, ulaşım sürelerinin kısalması, açık ve kapalı kamusal mekânların inşa edilmesi, kentteki toplumsal ilişkilerin korunması ve güçlendirilmesi, kuşakların bir arada yaşayabilmesinin ya da yakın mesafelerde yerleşmelerinin sağlanması, ebeveyn ve çocuğun birlikte vakit geçireceği kamusal mekânların inşa edilmesi, çok katlı ve yüksek binalar yerine yatay binaların inşa edilmesi, toplumsal ritüeller için açık ve kapalı kamusal mekânlar inşa edilmesi, siteler hâlinde kentleşmenin önlenmesi* şeklinde sıralanabilir.

Mevcut kentlerin *yaşanabilir kentlere* dönüştürülmesi konusunda ilk planda yapılması gereken çalışmalara geçmek, kentsel politika önerilerinden bahsetmek gerekirse; kentsel dönüşüm uygulamalarıyla yara alan kurumsal güven artırılmalı, farklı aile tiplerinin ve yaşama kültürlerinin varlığı dikkate alınmalı, her kentte yaşayan (bu bazı kentler için ilçe düzeyinde olacaktır) insanların kendi *yaşama kültürlerine* uygun bir yapıli çevre kurmaları sağlanmalı, kentsel arazinin ve konutun iktisadi açıdan değişim değerini yükselten ve metalaşmasına neden olan politikalardan vazgeçilmeli, bunun için iktisadi politikalara ve kararlara kentsel sosyal politika çerçevesinden bakılmalı ve gerektiğinde bunlara müdahale edilmeli, kent farklı toplumsal, etnik ve dinî grupların bir *karşılaşma mekânı* olarak tasavvur edilmeli, bu çerçevede farklı kuşakların, sosyoekonomik statüde bulunan kişilerin bir araya geldiği açık ve kapalı kamusal mekânlar inşa edilmeli ve etkinlikler düzenlenmelidir. Bu anlamda *aileler için yaşanabilir kent* düşüncesinin somutlaşması ve yeni tartışmalar açması için bir pilot uygulama yapılması gerekliliği de gündeme gelmektedir.

Kentsel sosyal politikalara hazırlık için ise çok sayıda toplumsal araştırmaya ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bir dizi akademik etkinlik yapılmalı, “Yaşanabilir Kent Ölçeği” geliştirilmeli, özellikle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve yerel yönetimler olmak üzere çeşitli kurumlarla iş birliklerine gidilmelidir.

GİRİŞ

Murat Şentürk - Büşra Turan

Kent, mekânsal ya da yönetsel bir birim olmasının yanında bireyin ve toplumun gündelik hayatını belirleyip ondan etkilenen toplumsal bir alandır. İnsanoğlunun oluşturduğu en önemli mekânsal ve toplumsal organizasyonlardan birisi olan kent; yemek saatlerinden gün içerisinde muhatap olunan insan sayısına, serbest zamanlardan çalışma biçimlerine, kullanılan ulaşım ve iletişim araçlarından arkadaşlık ilişkilerine kadar pek çok günlük aktivitenin nasıl gerçekleşeceği konularında bireyi ve toplumu etkileyebilmektedir. Kent bu bakımdan insan hayatı üzerindeki *etkililiğini* gün geçtikçe artırmaktadır. Diğer taraftan farklı süreçlerle yaşanan toplumsal değişimler kenti ve kentsel mekânı dönüştürmekte ve kentin yeni biçimler almasına yol açabilmektedir. Kent ve kentsel mekân ile toplumsal olan arasındaki bu yakın ilişkinin varlığı, Türkiye’deki kentleşme deneyimine bakıldığında daha açık bir biçimde görülebilir.

Türkiye’deki kentleşme deneyiminin ana güzergâhında yer alan mekânsal ve toplumsal sorunların –belirli dönemlerde farklılaşmakla birlikte– özellikle kırdan kente göç edenlerin yaşamlarında önemli değişiklikler yarattığı bilinmektedir. Modern kentlerin temel özelliklerinden birisi sayılan kırdan kente göç, kentsel alanda nüfusun yoğunlaşmasına ve kalabalıklaşmasına yol açarak kırsal alandaki yakın toplumsal ilişkileri değiştirmiştir. Kentte göçlerle birlikte farklı bir toplumsal ilişkiler biçimine geçildiği¹ ve bu ilişkilerin, meydana gelen ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmeler neticesinde sürekli olarak değiştiği görülmektedir. Türkiye’de göç olgusu kentleşmenin temel dinamiğini oluşturduğu, kentleşmenin olması gerekenden daha hızlı yaşandığı, kentlerin kontrolsüz bir şekilde büyüdüğü, kentsel altyapıların göçle gelen nüfusun kente yerleşmesinden sonra kurulması nedeniyle çarpık bir kentleşmenin ve bunun sonucunda planlı olmayan bilkent formunun oluştuğu söylenebilir. Bu çerçeveden hareket eden araştırmacılar, *kentlileşme* sürecinin de *sağlıklı* bir şekilde gerçekleşmediğini, göç edenlerin kırdaki ilişkilerinin önemli bir kısmını kente taşıdıklarını ve ne kentli ne de köylü olduklarını belirtmektedirler. *Kentleşmenin ve kentlileşmenin ideal* biçiminin gerçekleşmediği konusunda neredeyse herkesin hemfikir olduğu Türkiye’de, bu plansız ve kontrolsüz gelişmenin hem bireyi hem de aileyi etkilediği söylenebilir. Diğer bir deyişle bu süreç, gerek kente göç edenleri gerekse kentte yaşayanları hem bireysel hem de ailevi ve toplumsal düzeyde etkilemiştir. Dünyadaki ve Türkiye’deki kentleşmenin hızına bakıldığında kentlerdeki toplumsal hayatın giderek önem kazanacağı görülmektedir. 2007 yılında dünyada kentsel ve kırsal nüfus oranlarının eşitlenmesinin ardından 2014’te kentsel nüfus oranı %54’e ulaşmıştır (United Nations [UN], 2014: 7).² Türkiye’de ise kentsel nüfus (il ve ilçe merkezleri) %91,3 oranına ulaşmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2014).

Kamunun kent politika ve müdahalelerinin Cumhuriyet tarihi boyunca sağlıklı, planlı ve kontrollü bir kentsel gelişmeyi sağlamak amacıyla olduğu ifade edilse de uygulamalar ve bunların neticeleri farklı bir kentleşme deneyimini ortaya çıkarmıştır. Siyasal ve ekonomik kararların yanı sıra toplumsal gelişmelerin de etkide bulunduğu bu süreçte kentlerin gerek mekânsal formları gerek-

1 19. yüzyılda yaşayan sosyologlar tarafından toplumsal gelişmeler ikili karşıtlıklarla ele alınmıştır. Örneğin *cemaat-cemiyet*, *organik-mekanik ilişki/toplum* gibi. Bu araştırmanın konusu dışında kaldığı için değinilmekte yetinilmiştir.

2 Kentsel nüfus oranı 2014 itibarıyla Afrika’da %40, Asya’da %47,5, Avrupa’da %73,4, Latin Amerika’da %79,5, Kuzey Amerika’da %81,5 ve Okyanusya Bölgesi’nde ise %70,8’dir. Nüfusu 10 milyondan fazla olan şehir sayısı 41, 5-10 milyon arasında nüfusa sahip olan şehir sayısı 63, 1-5 milyon arasında nüfusu olan şehir sayısı 558, 500 bin-1 milyon arasında nüfusu olan şehir sayısı 731’dir (UN, 2014: 8, 13).

se oluşturdıkları bireyler arası ve toplumsal ilişki biçimleri konusunda bazı problemlerin yaşandığı tespit edilmektedir. Mekânsal ve toplumsal problemlerin çoğunlukla iç içe geçtiği kentleşme deneyiminde aile yapılarının ve ilişkilerinin değiştiği, toplumsal bir kurum olarak *ailenin* ve aileyi oluşturan bireylerin kentsel mekânın kullanımında çeşitli zorluklar yaşadıkları görülmektedir. İlk aşamada bekâr erkeklerin göç ettiği kentlere çok kısa sürede ailelerin geldiği söylenebilir. Bu nedenle aile açısından *kent*, *kentleşme*, *kentlileşme* ve *kentsel dönüşüm* önemli değişkenlerdir. Bu sürecin, ailenin yapısında ve ilişkilerinde meydana getirdiği değişimler bulunmaktadır. Elbette ekonomik, siyasal, kültürel ve teknolojik alanda yaşanan değişimler de aileyi yakından ilgilendirmektedir. Bu araştırma, söz konusu değişimlerin farkında olarak aile ve kent ilişkisine odaklanmaktadır. Evrensel bir gerçeklik olan aile; psikolojik, sosyolojik, ekonomik, biyolojik, kültürel olmak üzere pek çok boyuta sahiptir. Bu açıdan kentin, aile üzerindeki etkililiği de bu boyutların tamamına değen, dolayısıyla çok boyutlu değişimlere sebep olabilen, incelenmesi ve dikkate alınması elzem olan geniş bir etkililik alanıdır. Buna rağmen birçok disiplin içerisinde Türkiye’de aile ve kent ilişkisine odaklanmış çalışma oldukça sınırlıdır.³ Yakın gelecekte çok daha yoğun bir kentleşme sürecinin (iç göçün yerine dış göçün artması, kentsel dönüşüm süreçleri vb.) yaşanacağı Türkiye’de, sürece hazırlık yapılması ve aile gibi önemli bir toplumsal birime yönelik kentsel sosyal politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Uzun bir süredir, sadece fiziksel mekâna odaklanan kentsel politikaların ve müdahalelerinin sosyal boyutunun çözümlenmesi için farklı bağlamlarda geliştirilecek sosyal politika önerilerine ihtiyaç bulunduğu söylenebilir.

Ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin, kentle ve kentsel mekânın kullanımıyla olan ilişkileri 1970 ve özellikle 1980 sonrası dönemde daha fazla önem kazanmıştır. Sanayi ve ekonomik üretim temelli genişleyen kentlerde, toplumsal ve kültürel talepler söz konusu olmuş, kentin ekolojik hassasiyetleri dikkate alınarak yeniden organize edilmesi, bireyin ve ailenin kullanımına uygun hâle getirilmesi tartışmaları başlamıştır. Sadece ekonomik koşulların iyi olduğu bir kent yerine ekolojik; toplumsal, kültürel ve mekânsal koşulları nitelikli ve bu mekânların toplum tarafından kullanıldığı bir kent tasavvuru gelişmeye başlamıştır. Ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel bir yapı olan kentin, insanoğlunun en karmaşık örgütlenmesi olduğu dikkate alınırsa insanların doğal çevreyle sağlıklı bir ilişki kurmaları; huzurlu, sağlıklı ve refah seviyesi yüksek bir biçimde yaşamalarını sağlayacak kentsel ortamın bu talepleri karşılayacak nitelikte olması gerekmektedir. Bu nitelikleri sağlamak amacıyla dezavantajlı gruplara yönelik özellikle kentsel ve toplumsal alanda mekânsal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede çocuca, kadına, gence, yaşlıya ve diğer toplumsal gruplar ile çevreye, hayvana ve doğal hayata *dost* kentlerin inşa edilmesi gerektiği, mevcut kentlerin çeşitli düzenlemelerle bu özelliklere sahip olmasına yönelik ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır. Batı’da –dezavantajlı toplumsal bir grup olarak görülmediğinden– *aile* vurgusu *dost kentler* bağlamında yapılmaya başlanırken ABD’de geliştirilen planlarla ve yapılan uygulamalarla aile kurumunun varlığının sürdürülmesine ve güçlendirilmesine ilişkin mekânsal bir yönelim bulunmaktadır. Türk toplumu açısından hâlâ önemini koruyan *aile*, bahsedilen kentleşme deneyimi ve kent bağlamında önemli toplumsal bir değişken olarak düşünülmelidir.

Türkiye kentleşmesi deneyimi bağlamında bu araştırmada, “kent ve aile” arasındaki söz konusu ilişki üzerinden hareket edilmektedir. Bununla birlikte modern Batılı kentlerde kendisine yer bulan *dost kent* yaklaşımı, bu araştırmada hem Türkiye kentleşmesi deneyimini değerlendirmekte hem de geleceğe yönelik öneriler geliştirilmektedir. Diğer bir deyişle ailenin kentleşme deneyimindeki

3 Şehircilik, şehir planlama ekseninde yapılan kavramlar tarihi çalışmasında yaşlı, çocuk, engelli, genç vb. dostu kent kavramına yer verilmemiş olması (Erkan, 2014) bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir.

konumu ve geleceği *dost kent* bağlamında değerlendirilmektedir. Bu araştırmanın dikkat çektiği temel problem ise yapılan değerlendirmelerden hareketle –Türkiye kentleşmesine ve bu kentlerde yaşayan ailelere ilişkin– *aile dostu kent* yaklaşımını uygulamanın *imkânının olup olmadığı*, eğer imkânı varsa *kapsamının ve sınırlılıklarının neler olması gerektiği*, *hangi ilkeler ve unsurlar etrafında tasarlanacağı*, *ne tür hukuksal düzenlemelere ihtiyaç olduğu* ve bu sürecin *sosyal maliyetinin neler olduğu*dur. Daha evvel belirtildiği üzere kentleşme deneyiminin özellikle aile kurumuna etkilerinin olduğu, ailelerin mekânsal gelişmelerden önemli ölçüde etkilendiği, evlerin ve kamusal mekânların ailenin ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılamadığı yönünde değerlendirmelere rastlamak mümkündür. Bu değerlendirmelerde özellikle kamu politikaları, kamu politikalarının kente ilişkin müdahaleleri ve/veya müdahalesizlikleri sorumlu tutulmaktadır. Örneğin eve ilişkin tartışmalar, geçmişte *müdahale edilmediği* ve *siyasal rant sağlandığı* için gecekondulara; bugün ise kamunun müdahalesiyle oluşan toplu konutlara odaklanmaktadır. Özellikle son dönemde bir taraftan hem çok katlı toplu konutların hem de kapalı sitelerin yaygınlaşmasıyla ailevi ve sosyal ilişkilerin yara aldığı, diğer taraftan mekânsal yoğunlaşmaların, ulaşım problemlerinin ve çevrenin/doğanın tahrip olmasının ailenin kamusal mekân kullanımını daralttığı, hatta neredeyse ortadan kaldırdığı konusunda bir mutabakat söz konusudur. Bununla birlikte yaklaşık on yıldır gündemde olan *kentsel dönüşüm* uygulamaları da bireyler ve aileler açısından değerlendirilmekte, uygulamaların olası avantajları ve dezavantajları analiz edilmektedir. Aile bağlamında kentlerin biriken sorunlarına ve kentsel dönüşümün nasıl yapılacağına ilişkin tartışmalar önemli bir gündem maddesi hâline gelmektedir. Bu araştırma, söz konusu tartışmalara bilimsel bir temelde, akademik ve eleştirel bir arka plan sunmayı ve *aile dostu kent* kavramını literatür ve uzman görüşleri bağlamında değerlendirmeyi ve öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Aile dostu kent kavramının detayları ilgili bölümlerde ele alınmaktadır. Ancak bu bölümde aile, kent ve dost kavramlarına açıklık getirmek ve bu çalışmada nasıl konumlandıklarını göstermek gerekmektedir.⁴ “Aile” kavramının sosyolojik olarak tanımlanmasındaki güçlük araştırmanın önemli sınırlılıklarından birini oluşturmaktadır. *Kültürel* bir gerçeklik sayılabilecek bu kavramın tanımlanmasını güçleştiren, kültürler arasındaki yatay ve dikey farklılıklardır. *Aile*, bir toplumdan başka bir topluma geçerken farklı özelliklere bürünebildiği gibi tarihsel süreç içerisinde de değişimlere uğramakta; bu da genel geçer bir tanımın yapılmasının önüne geçmektedir. Türk Dil Kurumuna göre altı farklı anlamı olan *ailede*, sosyal ve biyolojik bağların, bir aradalığın, akrabalarla ilişkilerin, aynı meskeni paylaşmanın, ortak bir gayede olmanın önemli olduğu görülmektedir.⁵ Bir sosyal bilimler sözlüğünde ise “Evlilik, süt veya kan bağı ile birbirine bağlı insanlardan oluşan ve toplumun temeli kabul edilen küçük toplumsal birim.” (Demir ve Acar, 1992: 18-19) şeklinde tanımlanan aile, aile sosyolojisini konu alan bir başka çalışmada “biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi (özdeksel) ve manevi (tinsel) zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri yönleri bulunan toplumsal bir kurum” (Sayın, 1990’dan akt., Doğan, 2000: 170) olarak tanımlanmıştır. “Birbirlerine doğrudan akrabalık bağlarıyla bağlı

4 Aile ve kent zor tanımlanabilen iki kavramdır. Bu iki kavramı tartışmak araştırmanın nihai amaçlarından biri olmadığı için sadece işlevsel bir tanımlama yapılmaya çalışılmıştır.

5 Türk Dil Kurumuna (t.y.) göre *ailenin* altı farklı anlamı mevcuttur. Bunlar şöyle sıralanmıştır: 1. Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik, 2. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü, 3. Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü, 4. Eş, karı, 5. Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü, 6. Temel niteliği bir olan dil, hayvan veya bitki topluluğu, familya.

olan, erişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insan topluluğu” (Giddens, 2005: 173), “insan soyunu sürdürmek üzere iki farklı cins arasında kurulan, evlilik bağıyla başlayan, birincil ilişkilere dayanan, bu arada cinsel ilişkilere meşruiyet kazandıran, soy ve akrabalık düzeyleriyle toplumsal bir boyut taşıyan, soyut bir ilişkiler ağı olması itibarıyla kültürel bir kurum; ama nesnel insanlardan oluşması itibarıyla fiili bir grup” (Aydın, 2014: 20), “cinsler arası ilişkileri ve insan soyunun çoğalmasını kurallara bağlayan, istikrara kavuşturan ve standartlaştıran davranışlar sistemi” (Arslantürk ve Amman, 2000: 307), “genel geçerliği olan ve sosyal grup ile aile fertleri arasındaki ilişkileri içeren ve aynı zamanda adetleri, örfleri, görenekleri ile gelenekleri bulunan ve de bir *sosyal kurum* (sosyal müessese-social institution) olan, kültür unsurlarını içinde taşıyan bir birim; ve hatta bir *sosyal sistemin* adı” (Nirun, 1994: 17) tanımları, aile kavramı için yapılmış diğer tanımlardandır.

Tüm bu tanımlardan anlaşıldığı üzere, tek bir aile tanımı olmadığı gibi, tanımlamalar çok farklı düzeylerde yapılmakta ve farklı odak noktalara vurgu yapmaktadır. Bu araştırmada aileyi tanımlamaktan ziyade aile tiplerine ilişkin kısa bir tanımlayıcı şemanın verilmesi uygun görülmüştür. Bu anlamda, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına ait 2014 tarihli Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nda (2014) yer alan şema özetlenmiştir. Buna göre aile; çekirdek aile, geniş aile ve *dağılmış aile* olmak üzere üçe ayrılmaktadır. “Karı-koca ve/veya evlenmemiş çocuklardan oluşan aile biçimi” olarak tanımlanan çekirdek aile, çocuklu çekirdek ve çocuksuz çekirdek olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. “Çekirdek aile birimine yatay, dikey ya da düşey olarak eklenmiş diğer bir kişinin ya da ailenin bulunduğu aile biçimi” şeklinde tanımlanan geniş aile ise *ataerkil geniş* ve *geçici geniş* aile olarak ikiye ayrılmış; bunların tanımları sırasıyla “çekirdek aile birimine yatay, dikey ya da düşey olarak bir ya da bir kaç aile biriminin eklenmiş olduğu aile biçimi” ve “çekirdek aile birimine dağılmış bir ailenin ya da diğer bir kişinin yatay, dikey ya da düşey olarak eklenmiş olduğu aile biçimi” şeklinde yapılmıştır. Son olarak dağılmış aile “çekirdek aile biriminin tek kişiye, tek ebeveynine dönüşmüş olduğu ya da aralarında kan bağı olan ya da olmayan kişilerden oluşan aile biçimi” olarak tanımlanmış; *tek kişilik*, *tek ebeveynli*, *diğer dağılmış* ve *akraba olmayan* şeklinde dörde ayrılmış; bunlar da sırasıyla “tek başına yaşayan bir yetişkin kadın ya da erkekten oluşan aile biçimi”, “çocuklu çekirdek ailenin boşanma, ayrı yaşama ya da ölüm nedeniyle eşlerden birinin aileden kopmasıyla oluşan aile biçimi”, “geçici geniş ailenin çekirdek unsurlarından birinin kopmasıyla oluşan (anneanne-torun; dede-torun vb.) aile biçimi” ve “aralarında kan bağı ya da akrabalık ilişkisi olmayan kişilerden oluşan aile biçimi” olarak tanımlanmıştır.

Araştırmanın bir diğer temel kavramı olan kent, çeşitli disiplinlerde çeşitli ölçütler kullanılarak tanımlanan, çok yönlü bir kavramdır. Şüphesiz bu, kentin; tarihsel, demografik, mimari, toplumsal, ekonomik ve yönetsel boyutlarda pek çok yönünün olmasından ileri gelmiştir. Keleş (1993: 74-75), kent üzerine yapılan tanımlamaları dört kümede incelemiştir. Buna göre ilk kümede yönetsel sınır ölçütlerinin, ikinci kümede nüfus ölçütünün, üçüncü kümede ekonomik ölçütlerin ve son kümede ise sosyolojik ölçütlerin kullanıldığı tanımlar bulunmaktadır. Yönetsel sınır ölçütleri kullanılarak yapılan tanımlamalarda, “belli bir yönetsel örgüt biriminin sınırları içinde kalan yerlere” kent denilmişken nüfus ölçütünün kullanıldığı tanımlamalarda; “belli bir nüfus düzeyini aşan” yerleşim yerlerine kent denilmiştir. Ekonomik ölçütlerin dikkate alınması suretiyle yapılan tanımlamalarda ise belirleyici olan unsur çoğunlukla, tarım dışında çalışan nüfusun oranı olmuştur. Buna göre tarım dışında çalışan nüfusun oranının yüksek olması, kenti kent yapan öge sayılmış ve kent, ekonomik bir mekanizma olması boyutuyla in-

celenmiştir. Son olarak sosyolojik ölçütlerin kullanıldığı tanımlamalarda ise kent, “belli bir nüfus çokluğu, yoğunluk, iş bölümü, uzmanlaşma ve türdeş olmama” gibi ortak özellikler üzerinden ele alınmıştır. “Yerine ve zamanına göre geniş sayılacak biçimde bir araya gelmiş ve birtakım ayırt edici özellikleri bulunan insanlar ve yapılar topluluğu”, “toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturduğu, göreceli olarak geniş, yoğun nüfuslu ve mekânda süreklilik niteliği olan yerleşme” tanımları, sosyologlar tarafından yapılmış tanımlara örnek verilebilir.

Bir diğer çalışmada ise görece nüfus büyüklüğü ve nüfus yoğunluğu, tarım dışı çalışma oranının yüksekliği, iş bölümü ve uzmanlaşmanın yaygın olması gibi niteliklerin yanı sıra fiziksel altyapının görece gelişmişliği, yerel değerlerden ziyade ulusal ve/veya evrensel değerlerin hakim olması, eğitim düzeyinin görece yüksek olması, çocuk bakımında ve eğitiminde aile dışı kurumların rol alması, sosyal normların yerini resmî denetleme kurumlarının almış olması, statülerin bireylerin kendi çabaları ile kazanılıyor olması gibi nitelikler de bir yerleşim birimini kent yapan nitelikler arasında görülmüştür (Erkan, 2002’den akt., Kaya, 2004: 15-16).

Kenti tanımlama çabaları tıpkı aile kavramında olduğu gibi araştırmacının perspektifine ve bilimsel alanına göre farklılaşabilmektedir. Bu türden çok yönlü kavramları tanımlamanın gücü ortadadır. Bu bağlamda, kent kavramını tanımlamak yerine bu çalışmada –aile kavramı için yapıldığı gibi– tanımlayıcı bir çerçeve paylaşılmaktadır. Kenti, öncelikle insanoğlunun meydana getirdiği en önemli siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel bir örgütlenme olarak tanımlamak gerekir. Sosyolojik düşüncenin ilk evrelerinde de sıklıkla vurgulanan, kentin kırdan fiziksel, iktisadi ve toplumsal açıdan farklı oluşu, kentin bir diğer özelliğini oluşturmaktadır. Birçok ayırt edici özelliği bulunan kentin, en önemli unsurlarından biri *karşılaşmaya, temasa ve karşılıklı alışverişe* imkân vermesidir. Farklı etnik, dinî toplumsal gruplara mensup bireylerin ve ailelerin bir araya gelip ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal açıdan bir yaşama kültürü ve mekânsal form oluşturdıkları alanı kent olarak tanımlamak mümkündür.

“Aile dostu kent” üzerine yürütülen bu çalışmada “aile” ve “kent” arasında *kurgulanan* ilişkiyi betimlemek üzere kullanılan “dost” kavramının, Türk Dil Kurumunun verdiği tanımlardan⁶ hareketle, temelde “sevilen, güvenilen, iyi anlaşılan kimse” anlamıyla ilişkili olduğu ve “iyi geçinen, aralarında iyi ilişki bulunan” sıfat anlamına sahip olduğu kabul edilebilir. Son zamanlarda çocuk dostu, engelli dostu, genç dostu, kadın dostu, yaşlı dostu gibi kavramsallaştırmalarla pratikteki kullanımı artan “dost” kavramı (friendly), bu anlamıyla nispeten yeni bir kavram sayılabilir. “Dost” kavramının modern dünyaya ait bu anlamı; modern dünyanın dezavantajlarını ikame etme girişimleriyle şekillenmiş, “-e uygun, -nın ihtiyaçlarını karşılayan, -nın rahat edebileceği, -ı başkasına muhtaç etmeyen, -ı zora sokmayan, -nın güvende hissedeceği, -e engel çıkarmayan, -e değer veren” gibi imalar yüklenmiştir. Bu çalışmada ise bu kavram, “aile” ve “kent” kavramları arasında kullanılacak ve “-e uygun, -nın ihtiyaçlarını karşılayan, -nın rahat edeceği, -nın güvende hissedeceği, -e değer veren”in yanı sıra “-ı bir arada tutan, -nın çözülmesini engelleyen” gibi anlamları da içerecektir.

6 Dilimize Farsçadan geçmiş olan “dost” kavramı, bu çalışmada kullanılacak olan temel kavramlardan biridir. Kavramın Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü’ndeki (t.y.) tanımları şöyledir: (1) (*isim*) Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılan kimse, düşman karşıtı, (2) Erkek veya kadının evlilik dışı ilişki kurduğu kimse, zamazingo, (3) Sahibine sevgi gösteren hayvan, (4) Bir şeye aşırı ilgi duyan, koruyan kimse, (5) (*sıfat*) İyi geçinen, aralarında iyi ilişki bulunan.

Kavramsal yaklaşımı özetledikten sonra araştırmanın yönteminden de bahsedilmelidir. Bu araştırmada nitel araştırma geleneği içerisinde yer alan *derinlemesine mülakat* ve *doküman inceleme* teknikleri kullanılmıştır. Çocuk, genç vb. dost kent örnekleri ve aile dostu kentlere ilişkin bilgiler İngilizce ve Türkçe literatür araştırmasının yanı sıra doküman inceleme tekniği ile elde edilmiştir. Türkiye kentleşmesi, kentsel dönüşüm, aile dostu kent ve ilişkili kavram ve temaları konuşmak ve detaylarıyla analiz etmek için 15 uzman ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunun oluşturulmasında olabildiğince çeşitlilik sağlanmış, farklı alanlardan uzmanlarla uzun süren mülakatlar yapılmıştır. Derinlemesine mülakatların her birinin ses kaydı alınmış, ardından bütün kayıtlar deşifre edilmiştir. Deşifrenin ardından uzmanların görüşleri belirli temalar altında birleştirilmiş, betimsel ve kategorik bir analiz yapılmıştır.

Uzmanlarla yapılan derinlemesine mülakatlarda, *aile* kavramı çokça tartışılırken kent kavramının nasıl tanımlandığı sorusu araştırmacılara bir soru olarak yöneltilmemiştir. Ancak aile ve kent ilişkisini değerlendiren katılımcıların, bir *kent* tanımından hareket ettikleri söylenebilir. Araştırmanın bir kavramın imkânına odaklanması nedeniyle, uzmanlara bir *aile* ve *kent* tanımıyla gidilmemiş, onların kendi durdukları yerden her iki kavramı ve aralarındaki ilişkiyi değerlendirmeleri istenmiştir. Yine bu çerçevede, dost kelimesi ve/veya aile dostu kavramlarına ilişkin de belirli bir tanım uzmanlara aktarılmamıştır. Araştırmanın belirli bir çerçeveye değil daha açık bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda tek bir meslek grubuna, aynı meslek grubu içinde tek bir alana odaklanılmamış, farklı mesleklere (sosyolog, şehir plancısı, mimar vb.) sahip katılımcılara ulaşılmıştır.

Araştırmada *aile dostu kent*, kentin aile üzerindeki geniş etkililik alanını mümkün olduğunca olumlu bir düzeye çekebilecek ve aileyi zorlayıcı, kısıtlayıcı, çözücü etkilerinden arındıracak bir kavram olarak tasarlanmıştır. Diğer bir deyişle, araştırmanın niyeti bu yöndedir. Bununla birlikte araştırmacılar gerek literatürden gerekse uzman mülakatlarından hareketle, bu kavramın imkânını ve sınırlarını sorgulamayı kendilerine hedef olarak tayin etmiş, her iki veri kaynağından gelecek değerlendirmelerle yönünün belirleneceği konusunda bir ön kabulle yola çıkmışlardır. Söz konusu kaynaklardan gelecek verileri değerlendirerek kavrama ilişkin eleştirel bir tutum takınmak ve sonrasında bir öneride bulunmak araştırmanın temel yaklaşımıdır. Bu bağlamda araştırmada, Türkiye kentleşme deneyimi değerlendirilmiş ve bu deneyimde aile ve kent ilişkisini ele alan çalışmalar taranmıştır. Yine kentle ilgili mevzuat taranmış ve aileyi ilgilendiren boyutları analiz edilmiştir. *Aile dostu kent*, bu kavramla ilişkili olan diğer kavramlar ve dünyadaki örneklerle birlikte incelenmiştir. Ayrıca alanında uzman akademisyenlerle, siyasetçilerle ve bürokratlarla derinlemesine mülakatlar yapılarak onların hem Türkiye kentleşmesine hem de aile dostu kent kavramına ilişkin yaklaşımları değerlendirilmiştir.

Altı temel bölümden oluşan bu araştırmanın ilk bölümünde, Türkiye’de Cumhuriyet’ten bu yana aile ve kent ilişkisini ele alan çalışmalar genel hatlarıyla değerlendirilmiş, bu kapsamda hazırlanan bibliyografya ek olarak sunulmuştur.

Araştırmanın ikinci bölümünde mevcut kentlerin aile yaşamında ne gibi olumsuzluklara neden olduğu, bu olumsuzlukların hangi kentsel unsurlara bağlı olduğu (konut, ulaşım, boş zaman aktiviteleri vb.) ve mevcut kentleri fiziksel ve toplumsal açıdan dönüştürmeyi planlayan kentsel dönüşümün ortaya çıkardığı ve çıkarması muhtemel sorunlar tartışılmıştır.

Aile ve kent konusunun hukuki boyutunun irdelendiği üçüncü bölümde ise kent hukukunda aileyle ilişkili ve/veya aileyi doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen kanunlar ve yönetmelikler ele alınmış, mevcut kentlerin *aile dostu kente* dönüştürülebilmesi için hangi kanunlarda ve mevzuatlarda ne gibi değişiklikler yapılması gerektiği analiz edilmiştir.

Aile dostu kent kavramının ve diğer ilişkili kavramların ele alındığı dördüncü bölümde, söz konusu kavramın kavramsal ve pratik düzeyde imkânı tartışılmakta, sınırları belirlenmekte, aile dostu kentte kentsel unsurların (ulaşım, okul, iş yeri, konut, alışveriş merkezleri vs.) rolü değerlendirilmektedir.

Beşinci bölümde *aile dostu kent* kavramının geliştirilmesi sürecinde ihtiyacı duyulan aile, çocuk, yaşlı, engelli, kadın, genç dostu yaklaşımını benimseyen kent örnekleri incelenmiştir. Bu türden bir incelemeye gereksinim duyulmasının temel nedeni, dünyada aile dostu kent örneklerine az sayıda rastlanmasıdır. *Aile dostu kent* tanımlamasının sınırlı olması ve diğer tanımları savunan kişilerin ve/veya kurumların ise kendi tanımlarının kapsayıcı olduğuna ilişkin yaklaşımları (eğer bir kenti çocuk/yaşlı/engelli dostu yaparsanız orası aile dostu olur yaklaşımı) nedeniyle aileyle ilişkili olduğu düşünülen diğer dost kentler de incelenmiştir.

Araştırmanın altıncı ve son bölümünde ise diğer bölümlerde yürütülen tartışmalardan yararlanılarak uzmanlarla yapılmış derinlemesine mülakatlar, betimsel ve kategorik olarak analiz edilmiştir. Özellikle derinlemesine mülakatlardan hareketle hazırlanan sonuç ve öneriler bölümü ise araştırmanın nihai kısmını oluşturmuştur.

CUMHURİYET'TEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE AİLE VE KENT İLİŞKİSİNİ ELE ALAN ÇALIŞMALAR

Reyyan Beyza Büyükgümüş

2.1. Giriş

Bu bölümde Cumhuriyet sonrası dönemin kent çalışmaları literatürü, aile eksenli şekilde taranmış ve bulgular sunulmuştur. Kent, sadece yapıdan ibaret değildir; yapılardan oluşsa da birçok toplumsal işleve sahiptir. Kentin işlevleri ve kente dair sorunlar şeklinde tanımlanan birçok mesele, aile kurumu üzerinden gözlemlenebilir. Ayrıca kentleşme, ailenin yapısını ve işlevini etkiler.

Literatür taramasına başlarken, öncelikle “kent”, “kentli”, “şehir”, “metropol”, “aile”, “kadın”, “çocuk”, “genç”, “yaşlı” ve “engelli” şeklinde anahtar kelimeler tespit edilmiştir. Bu anahtar kelimeler ekseninde çeşitli kütüphanelerde, veri tabanlarında, toplu kataloglarda ve sanal ortamlarda taramalar yapılmıştır. Milli Kütüphane, Ulusal Toplu Katalog, İSAM Kütüphanesi ve Google Akademik; kitap, rapor ve makale düzeyinde; Türkiye Makaleler Bibliyografyası ve çeşitli üniversitelerin bölüm dergileri, makale düzeyinde; YÖK tez Tarama Kataloğu, yüksek lisans ve doktora tezi düzeyinde taranmıştır. Ayrıca çeşitli sanal kitap satış siteleri tarama sürecine dâhil edilmiştir. Tarama sonucu elde edilen eserler; kitap, makale ve tez olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılmış ve ek olarak sunulmuştur.

Tarama sürecinde “aile” ve “kent” kelimeleri öncelenmekle birlikte kenti ve aileyi ilgilendiren kavramlar da taranmıştır. Bu kavramlar arasında “kentleşme”, “gecekondulaşma”, “konut”, “apartmanlaşma”, “göç”, “suç ve güvenlik” yer almaktadır. Literatür taraması aile eksenli gerçekleştirildiğinden “şehir planlama”, “şehircilik”, “yerel yönetim”, “kentsel dönüşüm” ve “kimlik” anahtar kelimeleri taranmamıştır.

Ulaşılan veriler, 1923-1950, 1950-1980 ve 1980 ve sonrası şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu üç dönem arasında farklılaşan ve öne çıkan kavramlar tespit edilmiş, buna uygun şekilde bu kavramların hangi bağlamda ele alındıkları ve hangi tartışmalara sebep oldukları açıklanmıştır.

Yapılan literatür taraması sonucunda, kent konusunun birçok disiplin tarafından incelendiği görülmüştür. Bu disiplinler arasında şehir planlama, mimari, siyaset bilimi, iletişim ve yerel yönetimler öne çıkmaktadır. Kent, her dönemde çokça çalışılmış bir konudur. Her bir disiplinin kenti tanımlama biçimi ve kent tartışmalarını sürdürme biçimi birbirinden farklıdır. Bu bölümde tarama bulguları sosyoloji disiplininin yaklaşımı ile incelenmiştir. Kent mimarisi, planlanması ve düzeni yapısal olarak değerlendirilmemiştir. Tarama bulgular, sonucu elde edilen bulgular aile eksenli olarak incelenmiştir.

Tarama bulguları neticesinde, Türkiye'nin genelini ele alan çalışmaların yanında sadece büyük şehirler (İstanbul, Ankara, İzmir vs.) ile sınırlı alan çalışmalarının da olduğu görülmüştür. Yine küçük bir şehir ya da bölge ile sınırlı, buraların durumuna ve sorununa odaklanan çalışmalar da tespit edilmiştir. Bulgularda büyük veya küçük şehirlerde yapılmış çalışmalar birlikte sunulmuştur.

Kent çalışmaları literatürü için temel üç dönemden bahsedilebilir. İlk dönem, Cumhuriyet'in ilanından 1950'li yıllara kadar olan dönem; ikinci dönem, 1950'li yıllardan 1980'li yıllara kadar

olan dönem; üçüncü ve son dönem ise 1980’li yıllardan günümüze kadar olan dönemdir. Bahsedilen üç dönemde kent çalışmalarında farklı kavramlar ön plana çıktığından, bu şekilde bir dönemlendirme yapılmaktadır.

İlk dönemde, kent çalışmaları daha çok kentin yapısal planlanmasına, düzenlenmesine ve dünya-daki belediyeçilik uygulamalarının incelenmesine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda Türkçe tercümele yapılmış, Avrupa’daki şehircilik örneklerinden yola çıkılarak Türkiye için de öneriler geliştirilmiştir.

İkinci dönemde, en temel konular; kentleşmenin hızla artması, büyük şehirlere göç edilmesi ve dolayısıyla şehirlerin kontrolsüz büyümesi sebebiyle gecekondulaşma, konut sorunu ve kentlileşme problemidir. Bu dönemde mimarlık ve mühendislik bilgisi yanında sosyal bilimlerden istifade eden, kentin ve kentteki insanın karşılaştığı sorunlarla ilgili istatistik veri analizlerine dayalı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda kentleşmenin aileyi nasıl etkilediği ve nasıl dönüştürdüğü tartışılma başlanmıştır.

Üçüncü ve son dönemde, kentleşmenin küresel bir boyuta ulaştığı görülmüştür. Çalışmalarda artık “dünya kenti”, “küresel kent” ve “kozmpolit kent” kavramları tartışılmaktadır. Küreselleşme tartışması beraberinde kente dair bazı sorunları ve farklılıkları da getirmektedir. Yine “apartmanlaşma”, “güvenlikli site tercihi” sonucunda ortaya çıkan “mekânsal ayrışma” ve “soylulaşma” deneyimi çalışmalarda en çok karşılaşılan kavramlardandır.

2.2. 1923-1950: Yeni Bir Kent Yapmak

Bu dönemde daha çok kent planlaması ile ilgili çalışmalara rastlanmaktadır. 1923’te Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Türkiye’nin çağdaş ve planlı kentlere sahip olması gerekliliği düşünölmeye başlanmıştır. Cumhuriyet’in ilk döneminde görölen merkezî planlama faaliyetleri, kentlere modern bir yapı ve karakter kazandırma isteğiyle ortaya çıkmıştır (Arlı, 2005). Dolayısıyla çalışmaların çoğu, kentin planlanması ve düzenlenmesi ile ilgilidir (ör. Cana Bilsel, F. Ve Pinon B., 2010). Belediye-nin kent yönetimindeki rolünün tartışıldığı bu dönemde Avrupa ölkelerindeki pek çok belediyeçilik uygulaması incelenmiş ve tercüme edilmiştir. Dünyaca tanınmış birçok kent planlamacısı (Jansen, Lambert, Prost, Öelsher ve Vanderberg) Türkiye’ye davet edilmiş; 1930’lu ve 1940’lı yıllarda Türkiye’nin birçok kentinin ayrıntılı planları yapılmıştır (Arlı, 2005).

Kentlerin planlanması ve düzenlenmesi çabaları bu dönemin çalışmalarında Cumhuriyet’in “asri kentler” yaratma nosyonundan hareketle gerçekleşmiştir (Akyurt, 2012). Kent ve çağdaşlık arasındaki ilişki ve kentleri yeniden kurmanın önemi, 1927-1938 yılları arasında Dâhiliye Vekili olan Şükrü Kaya tarafından şöyle vurgulanmıştır:

“Medeniyet ve terakki, şehirlerin mahsölüdür. Bir milletin irfan ve sanat ticaret menbaı şehirlerdir. Köylerin dağınık ve küçük olması, oraya medeniyetin girmemesi için en büyük sebeptir. Ancak büyük şehir ve kasabalar ki milli irfan ve medeniyet teessüs edebilsin. Şehir ne kadar büyük olursa medeniyetin oradaki tecellisi de o kadar geniş olur.” (Kuruç, 1987’den akt., Uluengin, 2005)

Kent çalışmalarının ilk dönemi Cumhuriyet’in ilanından başlatılsa da yapılan değişiklikler, belediye ve imar yasaları, dünya şehirciliğinin ve belediyeçiliğinin Türkiye’ye aktarılması 1930’lardan sonradır.

Bu dönem, Türkiye'de kent planlamasının bir uzmanlık alanı olarak kabul edilmediği, eğitiminin gerçekleştirilmediği; ancak kent planlamasının ilk adımlarının atılmaya başlandığı dönemdir. Bu dönemin ilk yarısındaki çalışmalarda daha çok mimarlık ve mühendislik bilgisi kullanılırken; ikinci yarısında yapılan çalışmalarda sosyal bilimlerin yöntemlerinden de yararlanılmaya başlandığı görülmektedir. Yine bu dönemin ikinci yarısında, çeviri yayınlar yerine Türkiye koşullarını dikkate alan çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Bu da sosyal bilimsel yöntemlerin sürece dâhil edildiğini göstermektedir (Tekeli, 1986). Sosyal bilim disiplinlerinin kent sorunlarıyla ilgilenmesi ile birlikte daha çok istatistiki verilere dayanan çalışmalar ortaya çıkmıştır.

1940'lardan sonra, kentleşmenin hızlanmasıyla birlikte pek çok sorunla karşı karşıya kalınmıştır. Bu dönemde kentleşmeyi daha çok nüfus bilimi açısından ele alan çalışmalar görülmektedir (bk. Önür, 1943).

1923-1950 arası dönemin ilk yarısında yapılan kent çalışmalarında aile eksenli kent çalışmalarının yapılmadığı, kentlerin yapısal olarak incelendiği görülmüştür. Kentin düzenli bir şekilde planlanması ve idare edilmesi sorunu bu dönem çalışmalarında sıkça karşımıza çıkmaktadır. "Aile", kent çalışmalarında bir değişken olarak kabul edilmemiş, kenti yeniden düzenlerken bunun aileyi nasıl etkilediği çalışılmamıştır. Ancak bu dönemin ikinci yarısına gelindiğinde, hızlanan kentleşme ile birlikte toplumda ortaya çıkan sorunlar fark edilmiş ve bunlar üzerinde bilimsel olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde kentlerde yavaş yavaş gecekondulaşma başlamıştır. Dolayısıyla aile ve toplum "kentlileşmek" olgusu ile karşı karşıya kalmıştır. Kent araştırmalarında bu durumun büyük bir sorun olacağı öngörülmüş ve bu soruna dair çözüm önerileri gündeme getirilmiştir. 1950 sonrasında "gecekondulaşma" ve "kentlileşme" kavramları kent çalışmalarında en çok karşılaşılan kavramlar olmuştur (bk. Tatlıdil, 1987: 45-76).

1950'li yılların ilk yarısındaki gecekondu çalışmaları; gecekonduyun tanımlanması, gecekondu nüfusun yapısı, aile tipolojisi, az gelişmişlik (bk. Kıray, 1998: 152-167) ve kentleşme, nüfusun kentle bütünleşmesi, sanayi ve iş gücü ilişkisi, gecekonduya yaşayan nüfusun kente ilişkin tutumları gibi temalar üzerine yoğunlaşmıştır. 1950'li yılların ikinci yarısında ise bu çalışmaların yerini, "kente tutunma" ve "dayanışma" sorununa cevap arayan çalışmalar almıştır (Şatıroğlu, 2011).

2.3. 1950-1980: Kentleşme ya da Kentlileşme

Türkiye'de nüfusun ve iç göçün artması dolayısıyla 1950-1980 arasında şehirler kontrolsüzce büyümüştür (Erkan, 2014). Türkiye bu sürecin doğal bir sonucu olarak hızlı kentleşmeden kaynaklanan somut sorunlarla karşılaşmış, karşılaşılan sorunlara somut cevaplar aranmıştır. Bu sebeple, bu dönemde veriye ve ankete dayalı ayrıntılı saha çalışmalarına rastlanmaktadır. Bu çalışmalarda "düzenli kentleşme", "konut", "gecekondu", "kentsel yaşama uyum", "kentlileşme" gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Kentleşmenin hızlanmaya başladığı 1950'li yılların başlarındaki çalışmalar incelendiğinde; mevzuatlarda çalışmalarında ve yasa tekliflerinde kentler, yapılar düzeyinde sorunlara yoğunlaşıldığı gözlenmiştir. 1950'lerin sonuna gelindiğinde ise kent sadece yapılar düzeyinde değil, toplumsal ve ekonomik işlevleri bakımından gelişen bir mekân olarak ele alınmaya başlanmıştır (Keleş, 1986).

1960'larda ise gecekondulaşma ciddi bir sorun hâline gelmiştir. Bu dönemdeki çalışmalarda göçün nasıl ortaya çıktığı, sanayileşme ile bağlantısı, göç edenlerin kentle nasıl bütünleştiği, nasıl modernleşecekleri ele alınmıştır (ör. Güçlü, 2002; Karpat, 1975).

Bu dönemde yapılan araştırmalarda sosyal bilim çalışmaları açısından bir çeşitlenme yaşanmıştır. Bu yıllardaki kent çalışmaları; kentsel mekân sorununu; iktisat, toplumsal değişim, kültürel dönüşüm, mekânsal farklılaşma ve örgütlenme, sınıfsal farklılaşma, mekândaki fiziksel yoğunlaşma, mülkiyet sorunları ve yerel yönetimler gibi birçok farklı disiplinin konusu hâline getirmiştir (Arlı, 2005).

1970'lerdeki kentlerinde üst gelir grubu için lojmanlar, yerleşke tipi konutlar görülürken işçi ve alt gelir grubu için gecekondular ve bakımsız apartman tipi konutlar görülmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, bahsedilen sorunlara ilişkin, planlı ve rasyonalist bir çözüm arayışında olduğu tespit edilmiştir (ör. Balamir, 1982; Keleş, 1983; Karpas, 2003).

1980'lere kadar şehirlerin geçirdiği dönüşüm süreci ile ilgili istatistiki analizlere, şehir ve imar planları için etütlere, farklı mesken tipleri üzerine araştırmalara sıkça rastlanmaktadır. Bu dönemde karşılaşılan sorunlar, disiplinlerarası bilgiyi zorunlu kıldığından, akademik düzeyde disiplinlerarası derin çalışmalara rastlanılmaktadır. Sonuç olarak, 1960'larda başlayıp 1980'lere giden süreçte kent çalışmalarındaki mimari yaklaşımların teknik ayrıntılar üzerinden ilerleyen egemenliğinden, sosyal bilimlerdeki ampirik çalışmalara doğru ilerlendiğini söylemek mümkündür (Arlı, 2005).

2.4. 1980 ve Sonrası: Küresel Kent

1950'lerde araştırılmaya başlanan gecekondulaşma konusu, 1980'li ve 1990'lı yıllarda, ele alınış şekli değişerek araştırılmaya devam etmiştir. Çünkü planlı kentleşme hedeflerini engelleyen gecekondular, yasal dairenin içine almak için 1984'te daha önceki af yasalarından farklı bir af yasası çıkarılmıştır. 1984'teki af yasası, gecekonduların sahiplerine kendi parselleri üzerinde dört kata kadar bina yapma olanağı sağlamıştır (Şen, 1995: 8-9). Böylece gecekonduda yaşayan nüfusun, kent rantından pay alması temin edilmiştir. Bunun sonucunda tek katlı evlerden çok katlı yapılara doğru hızlı bir değişim yaşanır. Bu değişim kent alanında yapılan çalışmalara da yansır. Bu dönemdeki çalışmalarda gecekondulaşmanın ticarileşmesine vurgu yapılmaya başlanır (Şatıroğlu, 2011). 2000'li yıllardan sonra ise özellikle kentsel dönüşüm çalışmaları yoğunluk ve kentsel dönüşümle ilgili rant yaratma sorunu, çalışmalarda önemli bir konu hâline gelir.

1980 sonrasında gecekonduların çok katlı yapılara dönüşmesi ve ticarileşmesi neticesinde gecekonduların bölgelerinde kiracılık oranının arttığı, çalışmaların "varoş" kavramı ekseninde sürdürüldüğü gözlemlenmektedir. Bu dönemde kentsel değişimde bir yandan yoksullaşma, bir yandan da zenginleşme tecrübe edilmektedir denilebilir. Zenginleşme sonucunda önce şehrin çevresinde yeni siteler inşa edilmeye başlamış, sonra da şehrin merkezî yerlerinde "soylulaştırma" ve kentsel dönüşüm süreçleri işletilmiştir. Böylelikle yeni zenginlik, kentsel yoksulluk, kentsel dönüşüm, kentsel yenileme, kentsel ayrışma, güvenli siteler, çöküntü mahalleleri, soylulaştırma, alt kültürler, kentsel yeni kimlikler, kent yönetimi gibi yeni konular ve kavramlar tartışılmaya başlanmıştır (Akyurt, 2012).

Kentleşmenin olumlu bir olgu şeklinde ele alındığı ve teşvik edildiği 1980 ve sonrası dönemde dünya kenti yatırımlarına ve stratejilerine dair çalışmalar görülmektedir. Bu dönemde yine büyük şirketlerin doğuşundan, kapital birikim aşamalarından, kentte büyük parçalar hâlinde büyümeden bahseden pek çok çalışma mevcuttur. Özellikle 2000'li yıllara gelindiğinde, küreselleşmenin sosyal bilimlerin ortak gündemi hâline gelmesi ile birlikte küresel kent ve dünya kenti konuları gündeme gelmiştir. New York, Tokyo, Londra gibi kentlerin, küresel kentler olduğu söylenmeye başlamıştır. Ayrıca bu dönemde, küresel ya da büyük kentlerin yanında, küçük bölgelerle ilgili çalışmalar da mevcuttur.

Çalışmalarda genel olarak öne çıkan konular, şu şekilde ifade edilebilir: Şehirleşme süreçleri içinde sermaye birikimi modellerinin oluşumu, orta ve uzun dönemli sosyal yapı değişimleri, küçük zanaat türlerinin ve yapılarının sanayi süreçleri içerisindeki mevcut durumu, göçe bağlı yoksullaşma, yeni iş süreçlerine, sermayeye ve emek örgütlenmesine bağlı yoksullaşma ve mülksüzleşme, şehirleşme aşamalarında çevre-merkez ilişkilerinin ekonomik niteliği, kırsal alanların dönüşümde şehirleşmenin etkileri, suç artışları ve farklı toplumsal faktörlerce belirlenen yoğun demografik değişimler, bu dönemde yapılan çalışmalarda sıkça karşılaşılan, tartışılan konular ve kavramlardır (Arlı, 2005).

Son olarak, bu dönemde yapılan çalışmaların, öncekilere nazaran daha eleştirel olduğu, kamusal kaygılarla hareket ettiği tespitini de paylaşmak gerekir (Arlı, 2005). Ayrıca bu dönemdeki çalışmalarda “yaşanabilirlik”, “sürdürülebilirlik”, “sosyalekoloji” gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Diğer dönemlerden farklı olarak akademinin ve bürokrasinin yanında sivil toplum kuruluşlarınınca yapılan çalışmalarda bir artış görüldüğü de söylenebilir.

2.5. Sonuç Yerine

Bu çalışma kapsamında Cumhuriyet sonrası kent çalışmaları, aile eksenli olarak taranmıştır. Literatür taraması gerçekleştirilirken kütüphanelerden, veri tabanlarından ve sanal ortamdan faydalanılmıştır. Çalışmaların aile eksenli göz önünde tutularak taranması ise kentin yaşadığı değişimlerin ve dönüşümlerin birebir aileyi etkilediği düşüncesidir.

Taranma sürecinden sonra verilerin dönemsel şekilde tasnif edilmesi gerekmiştir. Bu kapsamda kent çalışmaları üç ayrı dönem; 1923-1950, 1950-1980, 1980 ve sonrası üzerinden ele alınmıştır. 1923-1950 yılları arası kent çalışmalarında daha çok “yeniden bir kent yapılanması” fikri dikkat çekmektedir. Kentlerin yeniden planlanması ve yerel yönetimlerin bu konuda ne kadar aktif olacakları tartışmalarında Avrupa ülkelerindeki uygulamalara başvurulmuştur. Birçok kent planlamacısı, Türkiye’nin çeşitli kentleri için planlar çizmiştir. Bu “yeniden inşa” faaliyetinin en önemli sebebi, Cumhuriyet’in planlı ve düzenli kentler oluşturma çabasıdır. Dolayısıyla bu dönemdeki kent çalışmalarında kentin bir yapı olarak görülüp iyileştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur. Bu dönemdeki çalışmalarda kentin aileye ve topluma etkilerinden bahsedilmemiş, bunun yerine yapısal özelliklerinin dönüşümü dikkate alınmıştır.

Kent çalışmaları, 1950-1980 yılları arasındaki ikinci dönemde farklılaşmıştır. Bu yıllarda büyük şehirlere göç ve kentin yapısal bir mekân olma özelliği değişmeye başlamıştır. Göçün ve nüfusun artması, kentlerin kontrolsüz büyümesi neticesinde kent, toplumsal olarak değerlendirilmesi gereken bir mekân hâline gelmiştir. Bu dönemde kentleşme ve gecekondulaşma en çok tartışılan ve çözüm aranan sorunlardır. Dolayısıyla kentteki yeni bir oluşumun ve değişimin aileyi ve toplumu nasıl etkilediği ile ilgili birçok çalışma, bu dönemde gerçekleştirilmiştir.

Birinci dönemden farklı olarak kent düzeni üzerine yapılan çalışmalar, yerini insanı ve toplumu ilgilendiren kentsel sorunlara çözüm arayan ampirik çalışmalara bırakmıştır. Bu dönemde daha çok ankete ve istatistiksel veri analizlerine dayalı saha çalışmaları görülmektedir. Bu sayede, ailenin ve toplumun birebir muhatap olduğu kentsel sorunlara çözüm aranmıştır. Diğer taraftan kentin tek bir boyutuyla ele alınamayacağının anlaşılmasıyla, kent meselesi farklı disiplinlerin odağı hâline gelmiştir.

1980 sonrası dönemde ise kent çalışmalarında “küresel kent” ve “dünya kenti” kavramları tartışılmaya, Türkiye’deki şehirler, dünyadaki büyük şehirler ile kıyaslanmaya başlanmıştır. 1950-1980 yılları arasında yaşanan gecekondu sorunu bu dönemde farklılaşmıştır. Bu dönemde çok katlı yapılar ile ilgili çalışmalar daha fazla mevcuttur. Aynı zamanda kentsel dönüşüm ile ilgili çalışmalar da görülmektedir.

Yapılan çalışmalarda en çok tartışılan konu ise “dünya kenti” olma çabasıdır. Dünya kenti olmak için hangi yatırımların yapılacağı, hangi stratejilerin geliştirileceği bu dönemde tartışılan konulardandır.

Kent çalışmalarının, çalışmanın yapıldığı dönemde yaşanan olaylara göre şekillendiğini söylemek mümkündür. Kent; siyasi, ekonomik ve toplumsal pek çok şeyi etkilemekte ve bunlardan etkilenmektedir. Bu çalışmada ise kent çalışmaları literatürünün, aile ve toplum eksenine ortaya konmaya çalışılmıştır. Veriler göstermektedir ki, bazı dönemlerde kentin aileye etkisi hiç çalışılmamışken bazı dönemlerde kent, aile ve toplum ilişkisi çokça çalışılmıştır.

TÜRKİYE KENTLEŞME DENEYİMİ VE AİLE: EV VE KAMUSAL MEKÂNLARDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER

Murat Şentürk

Türkiye kentleşme deneyiminde, ailenin nasıl konumlandığı, kentte yaşanan değişimlerden hangi boyutlarda ve nasıl etkilendiği bu çalışmanın ilgilendiği temel konudur. Bu deneyimde, aile ve aileyi oluşturan unsurlar edilgen bir konumda değildir. Kentleşme deneyiminde farklı aktörlerin değişik düzeylerde katkıları ile birlikte aile bu değişimin bir parçası olarak konumlandırılmalıdır. Diğer bir deyişle aileden ve ailenin değişiminden bağımsız bir biçimde merkezî ya da yerel otoriteler tarafından sürekli dönüştürülen bir kentsel mekândan bahsetmek yerine, aileyi söz konusu sürecin bir parçası¹ olarak değerlendirmek gerekmektedir. Kent çalışmaları alanında çok sayıda aileyi eksen alan çalışma olmasa da yaygın kanaat, kentleşme ve dolayısıyla modernleşme sürecinin aile yapısını önemli ölçüde değiştirdiği yönündedir. Modernleşme perspektifiyle yapılan kentsel müdahalelerin, mekânı ve dolayısıyla toplumsal yapıyı farklılaştırması temel belirleyicilerden biri olabilir; ancak burada değişik nedenlerin toplumsal kurumlar üzerindeki etkisini de görmek gerekmektedir.

Ailenin, hem kente bağlı olarak değiştiği hem de kentten bağımsız bir biçimde farklı ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel faktörlerin etkisiyle bir dönüşüm geçirdiği de dikkate alınmalıdır. Ailenin, kentsel mekânda konumlanması ile birlikte bu mekânda gerçekleşen birçok değişim sürecinden etkilenmesi söz konusudur; ancak ailenin geçirdiği değişimleri –özellikle *olumsuz, bozulma, dönüşme* olarak değerlendiren yaklaşımlar– sadece otoriteler tarafından yapılan kentsel müdahalelere bağlamak, geniş ve daha kapsayıcı bir toplumsal değişim sürecini ihmal etme sonucunu doğuracaktır. Bu çalışma, altı çizilen makro değişim süreçlerinin farkında olarak meseleye yaklaşmakta, aile ve kentleşme ilişkisini kentsel değişimler ekseninde ele almaya odaklanarak mekâna bağlı konumlanmayı ve dönüşümü betimlemeye çalışmaktadır.

Türkiye kentleşme deneyiminde ailenin konumuna ilişkin yapılacak değerlendirmenin, kentsel mekânın önemli iki bileşeninden hareket etmesi yerinde olacaktır: Ev ve kamusal mekânlar. Kent çalışmaları literatüründe, aileyi kesen en önemli ekseninin ev olduğu, kamusal mekânlara ilişkin tartışmanın ise çok daha az bir alanı kapsadığı söylenebilir. Bu çalışmada, Türkiye'nin kentleşme deneyiminde ailenin konumu ev ve kamusal mekânlar açısından ele alınmaktadır.

Toplumun temel birimi olarak değerlendirilen ailenin bir araya geldiği, gündelik hayatında ailevi her türlü ilişkiyi var ettiği, *dışarıdan*, kamusal olandan kendini ayırdığı ve kendini ontolojik olarak konumlandığı bir mekândır ev. Evin değişimi, metropolde olup bitenleri anlamak ve anlamlandırmak açısından aydınlatıcı örnek bir alan olabilir. Zira ev, hem değişen barınma örüntülerinin, kültürel talep ve beklentilerinin dışı vurulduğu bir mekânı hem de bir "*karşılaşmalar alanını*" yansıttığı için, önemli bir keşif sürecine olanak sağlamaktadır. Eve ilişkin modernleşme sürecinde, kamu otoritesinin etkinlik alanı ile toplumsal grupların ve sınıfların tercihlerinin kesiştiği bir alan olarak ev, kentte olup bitenleri anlamak açısından özel bir alan olarak değerlendirilebilir. Örneğin 19. yüzyıldan itibaren kamu otoritesi evin biçimine, tekniğine, konumuna ilişkin düzenlemeleri yaparken kentte yaşayanlar ise bu düzenlemeler karşısında kendi kişisel ve/veya toplumsal talepleri

¹ Tanyeli (2004: 13-14) "Geç Osmanlı" ve "Erken Cumhuriyet" kenti hakkında yapılan çalışmaların, kentlilerin kendi çevrelerini ve kendilerini dönüştürdüklerini çok fazla ele almadığını belirtir. Bu yaklaşım, toplumsal olanın da kent mekânındaki değişimlerin bir parçası olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Buna göre "...insan fiziksel çevresini, kentliliği, kentliliği ve kendisini sürekli değiştiriyor." ifadeleri paylaşılmaktadır.

doğrultusunda pozisyon almakta ve bazen “uzlaşmalarla”, zaman zaman “görmezden gelmeler” ve “çevresinden dolanmalarla” evlerine nihai şekillerini vermektedirler (Tanyeli, 2004: 14-16).

Kamusal mekânlar ise aile üyelerinin *ev dışında*, kendi ailesi dışındaki bireylerle, toplumsal gruplarla karşılaştığı ve kentsel toplumsallığı ürettiği mekânlardır. Ailenin kullandığı evin, ilişkide olduğu fiziksel mekânlar bulunmaktadır. Sokak, mahalle, meydan, park vb. kamusal mekânlar, ailenin toplumun farklı kesimleriyle bir araya geldiği, karşılaştığı mekânlardır. Ailenin kentte konumlanmasına odaklanan bu çalışmada, ev daha merkezî bir yer işgal edebilir. Ancak kentin bir *karşılaşma mekânı* olarak tanımlandığı bu çalışmada, *karşılaşmaya* imkân veren kamusal mekânların da ele alınması gerekmektedir.

Türkiye kentleşme deneyiminde, 1980’li yıllara kadar, ailenin kamusal mekân kullanımına ilişkin kamu otoritelerinin yeterli çabayı ortaya koyamadığı, 1980’li yılların ortalarından itibaren kente yönelik müdahalelerde bir eksen olarak belirmeye başlayan kamusal mekân tartışmasının, 2000’li yıllarda *kentsel dönüşüm* süreçleriyle daha merkezî bir konum elde ettiği görülmektedir. Bu durum kamu otoritelerinin yaklaşımını gösterirken, 1980 öncesinde ailenin ve toplumun bir kamusal mekân kullanımının olmadığı anlamına gelmez. Burada ailenin ve toplumun, sadece ev odaklı ihtiyaçlarının olmadığı; kamu otoriteleri tarafından 1980’lerle birlikte daha fazla dikkate alındığı belirtilmelidir. Bu durum 2000’li yılların öncesinde ailenin kentleşme deneyimindeki konumunun yoğunluklu olarak *ev merkezli* olarak düşünülmesi gerektiğini göstermektedir. 1980 ve sonrasındaki gelişmeler ise hem *eve* hem de *kamusal mekânlara* odaklanmaktadır.

Ailenin evle ve kamusal mekânla olan ilişkisi ele alınırken, Türkiye kentleşme deneyiminde başat konumu üstlenen İstanbul örneği üzerinden değerlendirilmeye gidilecektir. Türkiye kentleşme deneyimini, tüm kentler üzerinden değerlendirmek bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye’nin kentleri de birbirinin aynı değildir. Ancak bu kentlerin modernleşme ve değişim deneyiminde ortaklaştıkları en önemli nokta; İstanbul’un bir örnek olarak kabul etmeleri, vizyonlarına onu yerleştirmeleridir. Bu ortaklaşmanın varlığı nedeniyle İstanbul ve diğer büyük kentler (Ankara, İzmir vb.) tartışmanın merkezinde yer alırken, diğer kentlere gerektiğinde değinilmektedir.² Anadolu’daki neredeyse bütün kentlerin gelişme dinamikleri ele alınmaya başlandığında, bu kentlerin İstanbul’la olan ilişkilerine değinmek bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum hem söz konusu kentlerin verdikleri güçlerle hem de mekânsal gelişmelerinde, İstanbul’u örnek almalarıyla yakın ilişki içerisinde.

Türkiye kentleşme deneyimine ilişkin yapılan dönemlendirmelerin neredeyse tamamı, İstanbul’un yaşadığı önemli kırınımları odağa almaktadır. Klasik Osmanlı’dan Tanzimat’a, Tanzimattan II. Meşruiyet’e, II. Meşruiyet’ten 1930’lara, 1930’lardan 1950’lilere (Tekeli, 1986: 239), 1950’lilerden 1980’lere, 1980’den 2000’lere, 2000’lerden günümüze olacak şekilde yapılan dönemlendirme çabalarında, aslında merkezde genellikle İstanbul ve İstanbul’a bağlı değişimler vardır. Bu dönemlendirmede, bazen 1923 tarihi, İstanbul’un başkent olma özelliğini kaybetmesiyle ve Cumhuriyet’in kurulmasıyla da dikkate alınabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye kentleşmesini okuma denemeleri de genellikle İstanbul üzerinden gerçekleşmektedir. Bu çalışmada da söz konusu kent üzerinden gidilmekte, yeri geldikçe diğer kentlere de değinilmektedir.

2 Söz konusu yaklaşım –bu araştırmanın konusu için de geçerli olacak şekilde– Türkiye kentlerinin her birini kendi başlarına ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, bir kentin kendi içinde araştırılması, komşu kentlerle ve bölgesiyle olan ilişkisinin değerlendirilmesi gerektiğidir. Bu yapılırken ülkenin genel kentleşme deneyimi bağlamına oturtulması da bir zorunluluktur.

3.1. Yaşama ve Var Olma Mekânı Olarak Ev

Evin geçmişten günümüze sadece bir barınma alanı olarak var olmadığı söylenebilir. Ancak geleneksel insanın rasyonalite ötesi ev mimarisi ile modern dönemdeki ev kavramları arasında “uzlaşmaz farklar” bulunmaktadır. En temel fark, geleneksel dünyada “yuva” olan ev, modern dünyada bu özelliğini yitirmiştir. Modern dönemde “ev, artık insanın kavgalı olduğu ve içinde kavga verdiği mekândır”. Bu, geçmişte “insanın aramaksızın bulduğu”, “amaçlamaksızın sahip olduğu” yuva değildir. Modern dünya hızla ev standartları üretmekte ve bunlardan hızla nefret etmekte ve yine de bunları üretmeye devam etmektedir. Bu devinimsel durumda artık hiçbir eve “işte benim evim” denilemeyecektir (Tanyeli, 2004: 58-59). Bu değerlendirme evin modern dönemde giderek sadece bir *barınma işlevine* hapsedildiğini göstermektedir. Ev, sadece barınma-ya indirgenildiğinde ailenin yaşama kültüründen, toplumla olan ilişkisinden de koparılmaktadır.

Türkiye kentleşme deneyiminin merkezî konularından biri evdir. Türkiye’de Cumhuriyet sonrasında, 1940’lara kadar nüfusun azlığı ve demografik yapı nedeniyle ev sorunu görünür olmasa da hemen her dönem, ev meselesi kentleşmenin önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Örneğin, mesken sorunu (Kessler, 1949), gecekondu sorunu, apartmanlaşma, gecekondulaşma, sosyal konut, toplu konut, siteler, kapalı siteler kavramları bu gündemin önemli maddelerinden sadece bir kaçıdır. Ev meselesinin Türkiye kentleşmesindeki değişim dönemlerine genel olarak bakıldığında dört farklı dönemden bahsedilebilir: Ev meselesinden ziyade şehirlerin güzelleştirilmeye ve genel olarak yeniden inşa edilmeye çalışıldığı Erken Cumhuriyet dönemi (1923-1950), kentlerdeki nüfusun artmaya başlamasıyla önemli oranda eve ihtiyaç

Tablo 1. Yıllara ve cinsiyete göre il / ilçe merkezleri ve belde/köy nüfusu, 1927-2014

Yıl	Toplam	İl ve ilçe merkezleri	Belde ve köyler	İl ve ilçe merkezleri	Belde ve köyler
	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam (%)	Toplam (%)
Genel Nüfus Sayımları					
1927	13.648.270	3.305.879	10.342.391	24,2	75,8
1935	16.158.018	3.802.642	12.355.376	23,5	76,5
1940	17.820.950	4.346.249	13.474.701	24,4	75,6
1945	18.790.174	4.687.102	14.103.072	24,9	75,1
1950	20.947.188	5.244.337	15.702.851	25,0	75,0
1955	24.064.763	6.927.343	17.137.420	28,8	71,2
1960	27.754.820	8.859.731	18.895.089	31,9	68,1
1965	31.391.421	10.805.817	20.585.604	34,4	65,6
1970	35.605.176	13.691.101	21.914.075	38,5	61,5
1975	40.347.719	16.869.068	23.478.651	41,8	58,2
1980	44.736.957	19.645.007	25.091.950	43,9	56,1
1985	50.664.458	26.865.757	23.798.701	53,0	47,0
1990	56.473.035	33.326.351	23.146.684	59,0	41,0
2000	67.803.927	44.006.274	23.797.653	64,9	35,1
Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi					
2012	75.627.384	58.448.431	17.178.953	77,3	22,7
2013 ³	76.667.864	70.034.413	6.633.451	91,3	8,7
2014	77.695.904	71.286.182	6.409.722	91,8	8,2

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, 1927-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2007-2014

3 2013 yılındaki bu dramatik artışın sebepleri arasında büyükşehirlerin köylerinin de kentin parçası, mahallesi olarak kabul edilmesini içeren yasanın etkisi bulunmaktadır.

olduğu 1950-1980 dönemi, farklı kent ve konut biçimlerine ilişkin farklılaşmaların yaşandığı ve bir taraftan konut ihtiyacının artarak devam ettiği 1980-2000 dönemi ve son olarak kentsel dönüşüm süreciyle biçimlenmeye başlayan 2000 ve sonrası.

Türkiye kent literatüründe özellikle 1950 ve 1960 sonrası dönem için sıklıkla kullanılan “nüfus artışı”, “göç”, “kontrolsüz büyüme” gibi kavramlar bulunmaktadır (Erkan, 2014: 292). 1950 sonrasında yavaşça artan göçün, 1960 sonrası kalkınma eksenli planlama politikalarıyla hızlanması söz konusudur. Bu durum kent mekânında doğrudan konut probleminin de derinleşmesine neden olmuştur. 1950 öncesinde de Türkiye’de İstanbul, Ankara ve İzmir’de konut sorunu bulunmaktadır. 1960 sonrası derinleşen konut sorunu, kente yeni gelenlerin yaptıkları gecekonduyla belirli ölçülerde aşılsa da hem fiziksel mekânın niteliğinin düşük olmasına hem de kamusal alansız ve sosyal mekânı olmayan yerleşimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Nüfusun kentlerde yoğunlaşmasının sadece konut sorununa yol açmadığı söylenebilir. Konutların yetersizliği nedeniyle kente yeni gelenlerin gecekondu inşa etmesi barınma problemini çözmüştür. Fakat gecekonduların genellikle alt yapısı olmayan alanlara kurulması, fiziksel alt yapının ve kamusal mekânların sonrasında inşa edilmesine neden olmuştur. Bu durum, fiziksel koşulları yeterli olmayan evlerin yanı sıra sosyal donatı alanlarının ve kamusal mekânların yer almadığı ve/veya çok sınırlı bir düzeyde bulunduğu kentsel alanlar oluşturmuştur.

Kente yeni gelenlere ve yoksullara ev sahipliği yapan gecekonduların yaygınlaşması hem nüfusu artırmış hem de problemlerin katlanarak devam etmesine neden olmuştur. Hâlihazırda kentte yaşayan ve görece sosyoekonomik koşulları daha iyi olan orta, üst-orta ve üst gelir grubundaki kişilerin ise belirli alanlarda müstakil evde yaşasalar da önemli bir kısmı apartmanlarda yaşamayı tercih etmiştir. Apartmanların Osmanlı Devleti’nin son döneminde kent formunda belirgin bir biçimde sahne aldığı (Öncel, 2010) bilinmektedir. Ancak bu eğilim Erken Cumhuriyet döneminde devam etmiş, 1950’li yıllardan sonra ise hız kazanmıştır. 1970’lere gelindiğinde tarihî kent merkezindeki konutların yap-sat usulü ile, 1980’lere gelindiğinde ise yasal düzenlemelerle ilk kuşak gecekondu sahiplerinin evleri apartmana dönüşmüştür. Kentler giderek yüksek, çok katlı ve haneli, bahçesiz (ya da çok küçük bahçeli, zira bu genişleme ile apartmanlarda oturan sayısı artmış, bu da otomobiller için park yeri sorununu gündeme getirmiştir) apartmanlara ev sahipliği yapmıştır. Hangi sosyal grupta yer alırsa alsın apartmanlaşma olgusu, ailenin kendi içindeki iletişimi, komşuluk ilişkilerini, sokakla ve mahalleyle olan teması ve bahçeyle, doğayla olan münasebeti neredeyse bütünüyle ortadan kaldırmıştır. Apartmanların göğeye doğru yükselmesini sadece estetik açıdan değil, toplumsal ilişkilerde yarattığı değişimler açısından ele almak gerektiği söylenebilir.

Apartmanlaşma olgusunun sadece toplumsal ilişkileri değiştirmesi değil, kentlinin ve kente yeni gelenlerin tabiatla ilişkilerini de dönüştürmesi söz konusudur. *Geleneksel* kent formunda mevcut kentlilerin hem özel hem de kamusal alanda kolaylıkla erişebilecekleri ve temas edebilecekleri tabiat hızla konutlara, üretim ve ticaret alanlarına dönüşmüştür. Diğer taraftan doğal bir çevrenin içinde yaşamış olan ve kırdan kente gelerek yaşamını sürdürmeye çalışanlar ise gecekonduyla bu ilişkiyi devam ettirseler bile 1980 sonrasında apartmanlaşmanın yaygınlaşması ile onlar da bahçesiz konuta geçiş yaşamıştır. Bu durum apartmanlaşmanın farklı sosyoekonomik ve kültürel yapıda olan toplumsal grupları genel olarak aynı biçimlerde etkilediğini göstermektedir. Bununla birlikte sosyoekonomik ve kültürel özellikleri olan ailelerin yer aldığı

apartmanlarda, kültürel alışkanlıklar ve yaşam biçimi açısından çeşitli problemler yaşanabilmekte, mekânsal olarak birbirine yakın olan bireyler ve aileler birbirlerinden uzaklaşmakta ve hatta kavgalı duruma gelebilmektedir. *Aile apartmanları*nda dahi birçok sorun yaşanabilmektedir. Türkiye kentleşmesi açısından müstesna bir yeri olan *aile apartmanları*, kırdan genel olarak birlikte yaşayan geniş ailenin, kentte hem ekonomik hem de sosyal ve kültürel ihtiyaçları nedeniyle ortaya çıkmıştır. Aile ilişkilerinin kentte de sürmesini sağlayan *aile apartmanları*, kentsel mekânda ailenin konumunu göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir.

Apartmanlaşma ile insanın çevreyle olan ilişkisinin kopması söz konusudur. Hâlbuki konut çevresiyle bir bütün oluşturmaktadır (Düzenli, 2009: 208). Cansever (1994: 273) “yüksek yapı ideolojisi” ile hareket edilerek inşa edilen sosyal mesken ve çok katlı konut programlarının Batı’da felaketle sonuçlanmasından sonra konut üretiminde kullanılmamaya başlandığını belirtmektedir. Zira yüksek katlı yapılar, amacı güneşi daha fazla barındıran bir kent inşa etmek olmasına rağmen konutları güneşsiz bırakmaktadır. Bu türden konutlarda; bloklar arasındaki boşlukların bakımı, güvenliğin sağlanması, insanların çevreleri ve komşuları ile ilişkilerinin kesiilmesi, çocukların bahçe ve doğayla irtibatlarının ortadan kalkması, ailelerin kendileri dışında geliştirilmiş konutlarda “yaşamaya mahkûm edilmesi” ve çevre bilincinden ve sorumluluğundan uzaklaşılması gibi sorunlara neden olmaktadır (Cansever, 1994: 278).

Apartmanlaşmanın kentlerde evin bahçeyle olan ilişkisini koparması, ev ve kamusal mekân arasında bir geçiş mekânı olarak konumlanan bahçenin yitirilişi ile ailenin birlikte vakit geçireceği, komşuyla temas edeceği ve oturup kalkacağı bir mekândan yoksun kalmasına neden olmuştur. Bu durum ailenin hem içerideki hem de dışarıdaki sosyal etkileşimini önemli ölçüde değiştirmiştir. Apartmanların çok katlı olması, çocuğun, yaşlının ve nihayetinde tüm ailenin sokakla olan ilişkisini zayıflatmıştır. Aynı zamanda komşuyla olan mesafenin yataydan dikeye doğru geçişi [O.Kayaer] ve çok yakın hâle gelmesi mahremiyete ilişkin önemli problemleri beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte apartman hem ailenin hem de bireyin kendine özgü davranışlarını törpülemesini zorunlu hâle getirmektedir [A. Yılmaz]. Apartmanların ve çok katlı binaların bir taraftan kentin estetiğine zarar verdiği, başka bir taraftan yeni bir estetik ortaya koyduğu şeklinde değerlendirilebilir. Fakat çok katlılığa sadece estetik açıdan bakılması meseleyi sınırlandırmaktadır. Bahsedilen sorunlara ek olarak evlerin yüksek olması, bireylerin ve ailelerin ufki bakışını engellemesi, mülkiyet problemlerini (gelecekte çok daha hissedilecek) ve iktisadi rantı artırması vb. birçok soruna yol açmaktadır.

Türkiye kentleşmesine ev mimarisi anlamında damgasını vuran apartmanlaşmanın yanı sıra farklı konut tipleri de üretilmiştir. Gecekondu alanlarının önlenmesi ve kente yeni gelenler için konut üretimini sağlamak amacıyla toplu konut düşüncesinin geliştiği söylenebilir. Gecekondu sorunuyla hemen hemen aynı tarihe sahip olan toplu konut düşüncesinin kentlere yansımaları ise çok daha somut olarak 1970’leri ve hatta 1980’leri bulmaktadır. Kamunun ya da kooperatiflerin toplu konutlar üreterek çarpık bir hâl alan kentleşmeyi düzeltebileceği yönündeki değerlendirmeler, çok katlı blokların inşa edilmesini beraberinde getirmiştir. Gecekonduculardan görece daha iyi fiziki koşullara sahip olan toplu konutların alt ya da orta-alt gelir grubuna ulaşması 2000’li yılları bulmaktadır. Düzenli, planlı ve modern yapılar olarak inşa edilen toplu konutlara ya da kooperatif uygulamalarına düzenli geliri olan görece orta ve üst-orta gelir grubunun yöneldiği görülmektedir. Bu durum toplu konut uygulamalarının hedefinde olan alt gelir grubunun sorunlarını çözmemiş, orta gelir grubunun yeni

alanlara yerleşmesine imkân tanımıştır. 2000 sonrası dönemde alt ve orta-gelir grubunun da yararılandığı toplu konut uygulamalarının oluşturduğu yapıli çevrenin aile ve aileyi oluşturan bireyler açısından fiziksel yaşam niteliğini yükseltse de önemli toplumsal sorunlara yol açtığı söylenebilir. Bu durumun nedeni sosyal ihtiyaçların değil fiziksel unsurların dikkate alınmasıdır. Bu, Türkiye kentleşmesinin temel yaklaşımlarından biridir. Modern yapılar inşa etmek, fiziksel sorunları olmayan alanları oluşturmak temel amaçlardan biri hâline gelmiştir. Apartman ile birlikte yaşanan değişimlerin hemen hepsi toplu konut uygulamaları için de geçerlidir. Zira fiziksel mekânın tasarım yaklaşımını, bloklar hâlinde apartmanlar inşa etmek oluşturmaktadır. Kentsel arazinin değerli olması nedeniyle kentte çok fazla seçeneği olmayan toplumsal grupların seçtiği toplu konut mekânlarının sosyal etkileşimi, dayanışmacı ilişkileri, komşularla teması, bahçe kullanımını, mahalle ile olan alış veriş vb. değiştirdiği gözlemlenebilir. Elbette toplu konutlarda yaşayan aileler ve bireyler yeni bir toplumsallık üretebilmektedir ancak bu geçmişle kopuk ve yaşama kültüründen çoğu kez bağımsızdır. Yaşama kültürüyle uyumlu olmayan toplumsallığın da arızî taraflarının olduğu ifade edilebilir.

Toplu konut uygulamalarıyla neredeyse eş zamanlı olarak başlayan *site* alanları söz konusudur. Daha çok kooperatif eliyle yürüyen siteler, nispeten kentle ilişki içinde konumlanmıştır. Ancak çoğunlukla çok katlıdır ve apartmanlardan oluşmaktadır. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren kentin çeperinde, bu sitelerden farklı olarak güvenli alanlara sahip *kapalı sitelerin* oluşmaya başladığı söylenebilir. Bu sitelerde mimari evlerin yapısı önemli ölçüde değişmiştir. Ancak söz konusu sitelerin yüksek duvarlarla, bulundukları sokaktan, mahalleden ve hatta kentten *ayrı* bir mekân oluşturmaları kent içi parçalanmayı artırmıştır. Farklı sosyal grupların etkileşim hâlinde olduğu bir kent dokusundan adım adım uzaklaşmış ve nihayetinde bugün kapalı site olgusu yaygınlaşmıştır. Aşırı güvenlik kaygısı ile oluşturulan bu mekânlarda görece güvenlik sorunu bütünüyle çözülmüş, ancak içinde yaşadığı kentle ve toplumla teması neredeyse hiç olmayan bir durum ortaya çıkmıştır. Daha çok çocukların güvenliği nedeniyle tercih edilen bu tür konutlar, çocukları güvenli kılsa da yapay ve steril bir mekâna hapsedmektedir. Görece doğayla iç içe olan çocukların, doğayla tabii bir ilişki kurabildikleri söylenemez. Zira içinde bulundukları mekân aşırı bir biçimde yapılandırılmıştır. İnsana bırakılan özgürlük alanının kısıtlı olması, tabii bir ilişkiye izin vermemektedir. Bunun yanı sıra çocukların *yalnızca kendi gibi olanla* teması, topluma ve toplumun yaşama kültürüne yabancı kalabilen kuşakların yetişmesine yol açabilir.

Kapalı sitelerin dışında yeni bir konut biçimi olan *rezidanslar* da Türkiye kentleşme deneyiminde yerini almıştır. Kent merkezindeki tüm olanaklara (tüketim, kamusal mekânlar vb.) yakın olan alanlarda inşa edilen ve daha çok profesyonel meslek sahipleri, sanatçılar, sporcular gibi. meslek grupları tarafından tercih edilen rezidanslar, içerisinde alış veriş merkezlerinin, spor salonlarının bulunduğu bir *otele* benzeyen konutları içermektedir. Kapalı siteler gibi güvenli ve yalıtılmış bir mekâna sahip rezidansların da yaşam tarzı açısından kentlerin yaşama kültürü ile olan ilişkisi oldukça zayıftır. Ayrıca kentin diğer mekânlarından ve toplumsal ilişkilerinden olabildiğince uzakta yer almaktadır.

Farklı konut tipleri ve bu konut tiplerini tercih eden çeşitli sosyoekonomik gruplardan gelen sakinlerin hem kendi içlerinde hem de kentin bütünüyle bir mekânsal ve toplumsal ayrışmaya işaret etmektedir. Geleneksel ilişkilerin görece devam ettiği günümüzde büyük problemler olarak belirmese de bu mekânsal ve toplumsal ayrışmanın kentleşmenin ve değişimin hızı dikkate alındığında yakın gelecekte ciddi sorunlara yol açma potansiyelibulunmaktadır. Bu açı-

dan kamunun yeni bir ev (konut) politikasını geliştirmesi, iktisadi, sosyal ve mekânsal açıdan düzenleyici rolünü üstlenmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte Türkiye kentleşme deneyimine bakıldığında konuta ilişkin kamu politikalarının uzunca bir süre ihmal edildiği görülmektedir. 1980’li yıllara kadar konut problemini bizzat topluma bırakan devletin, bu dönemde devreye girmeye çalıştığı, ancak bütünüyle 2000’lerde girebildiği söylenebilir. Bu bağlamda devlet, konut sektörünün enformel olarak gelişmesine ve kentlerin kural dışı/çarpık yerleşmeler şeklinde oluşmasına neden olmuştur. Enformel yerleşimler devlet tarafından atılan adımlarla düzenli hâle getirilmiştir. Bu durum, giderek toplumla devlet arasında olumsuz bir müteakabiliyet/karşılıklık ilişkisine dönüşmüş, Türkiye’de gayriahlaki konut ekonomisinde barınma ihtiyacının meşruiyetinin alt üst olmasına, kural dışı/çarpık yerleşmelerin ticarileşmesine ve orta sınıf konut piyasası içinde olumsuz müteakabiliyet/karşılıklık ağlarının öneminin artmasına neden olmuştur (Buğra, 1998: 306). Bu bağlamda kamunun gayriahlaki konut ekonomisini teşvik eden yaklaşımlardan vazgeçilmesi gerekmektedir.

İktisadi alandaki düzenlemelerin yanı sıra konutun inşa edilmesi sürecinde de kamu otoritesinin belirlediği önemli imar düzenlemeleri bulunmaktadır. Konut sahipleri bu kurallarla karşı karşıyadır, çoğu zaman açık tartışmalara girmeden, “*uyar gibi yapıp uyulmadığı bir kentsel imar düzeni*” varlığını sürdürmüştür. Bu durum “*kerhen uzlaşma*” olarak tanımlanabilir. Bunun sonucu olarak örneğin İstanbul’da görüntünün “*fragmanlaşması*”, “*türdeşlik yoksunluğu*” ve “*kaotikliği*” “*çarpık kentleşme*”yi ortaya çıkarmaktadır. Fakat Tanyeli’ye göre kerhen üretilen bu çeşitliliği olağan kılmak gerekmektedir. Zira görüntüdeki çarpıklık, ortamda sürekli çarpıklık görenlerin zihin tutulmasından ibarettir. Çarpıklık sanılan görüntü, metropolün (İstanbul’un) aslî niteliklerini oluşturmaktadır (2004: 16-17). Bu bağlamda kamu politikalarında iktisadi koşulların yanı sıra kentte yaşayan insanların oluşturduğu toplumsallığın da dikkate alınması önem arz etmektedir. Diğer bir deyişle insanların ve bir anlamda toplumun gayriahlaki bir alana itilmesine neden olan koşulların değiştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Türkiye kentleşme deneyiminde ortaya çıkan ev tipleri ve buna bağlı olarak yaşanan mekânsal ve toplumsal problemler devam edecektir.

3.2. Açık ve Kapalı Kamusal Mekânlar

Ailelerin ev dışında kullanımlarının olduğu mekânlar kamusal mekânlardır. Söz konusu mekânların bazıları fiziksel olarak açık, bir kısmı ise kapalıdır. Bu mekânların ailenin hayatında önemli bir yeri vardır. Gerek ailenin bir bütün olarak gerekse aile üyelerinin her birinin farklı ailelerle, bireylerle *karşılaştığı, bir araya geldiği* mekânlar olarak kamusal mekânlar toplumsallığın üretildiği alanlardır. Ailenin ya da kent içinde kamusal mekân kullanımına ilişkin tartışmaların, ev meselesine göre daha yeni olduğu söylenebilir. Bununla birlikte ailenin ve aile bireylerinin hemen her gün deneyimlediği kamusal mekânların kullanımı çok önemlidir. *Ev* edinilmesi, fiziksel koşullarının iyi olması, sosyal ilişkilere imkân tanınması vb. açılardan aile ve aileyi oluşturan bireyler için yaşamsal önemdedir. Ancak bu koşullar yeterli olsa bile, eğer kamusal mekânlarda yetersizlikler bulunuyorsa bu durum bütün gündelik hayatı, hatta *evle* kurulan ilişkiyi bile değiştirebilmektedir. Dolayısıyla kentlerde *ev*, ve fiziksel olarak *ev dışı* şeklinde tanımlanabilecek olan kamusal mekânların, bireyin ve ailenin hayatında merkezî bir yeri olduğunu söylemek mümkündür.

Çocuk, genç, yaşlı, kadın, engelli vb. toplumsal gruplara odaklanan dost kentlere bakıldığında, ilkelerin neredeyse tamamının kamusal mekânların kullanımına yönelik olduğu ifade edilebilir. *Ev* ve kamusal mekân arasındaki *erişilebilirlik, yürünebilir olma, güvenlik, doğayla ilişki ku-*

rolabilecek mekânlar, esnaf ve mahallede yaşayanlar iletişim kurma vb. hususlar, kamusal mekânlarla ilgilidir. Türkiye kentleşme deneyiminde ise kamusal mekân tartışmalarının sınırlı kaldığını, mevcut tartışmaların ise genellikle siyasal boyutta sürdüğü söylenebilir. Bu durumun kentlerin, aileler ve aileyi oluşturan bireyler açısından hem niceliksel hem de niteliksel olarak yeterli kamusal mekânı içermemesine neden olduğu görülmektedir.

Kamusal mekânlar söz konusu olduğunda, Türkiye kentleşmesinde en önemli değişimlerin yeşil alanlara ve parklara yoğunlaştığı söylenebilir. Kentte daha fazla yeşil alanın olması durumunda, kamusal mekân probleminin aşılabileceği yönünde bir yaklaşım bulunmaktadır. Ancak bu yaklaşım, kamusal mekânlarla ilişkin dar bir bakış açısının ürünüdür. Yeşil alan ve park kent için önemli kamusal mekânlardır; ancak meydanlar, meydancıklar, pazar yerleri, çarşılar, alışveriş alanları, sokaklar, okullar, hastaneler, ibadethaneler, kültür merkezleri vb. birçok mekân kamusal mekândır.

Kentteki meydanların, meydan çevresinde ve/veya meydanla ilişkili olarak var olan diğer kamusal mekânların, ibadethanelerin, ibadethaneyle ilişkili bir biçimde oluşan diğer mekânların ihmal edildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte toplumsal ritüellerin gerçekleştiği alanların da kentlerin oluşma sürecinde dışarıda bırakıldığı görülmektedir. Taziye evlerinin/yapılarının, düğün (nikah, sünnet) merasimleri için mekânların, bayram kutlamalarının yapılacağı alanların kamusal mekân tartışmasına dahil edilmediği ve bunların kent mekânında nasıl konumlanacağına ilişkin tartışmanın yürütülmediği ifade edilebilir.

Türkiye kentleşme deneyiminde kamusal mekânlarla ilişkin *merkezileşme*, birçok sorunu beraberinde getirmektedir. İnsanların kullanabileceği kamusal mekânların genellikle kent merkezinde ya da belirli merkezlerde toplanması, ulaşımın *kentin merkezî* ekseninde geliştirilmesi, hastane, okul vb. kamusal mekânların büyük kampüsler şeklinde inşa edilmesi ve kentin gündelik hayatından çıkarılması parçalı bir kent dokusu oluşturmaktadır. Parçalı bir kent dokusunun oluşmasındaki diğer nedenlerden biri, kentin belirli bölgelerine tek bir işlevin verilmesidir. Özellikle konut alanları ile üretim ve ticaret mekânlarının giderek birbirinden ayrıldığı kentlerde, kamusal mekânlar kentin belirli bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum, belirli zaman dilimlerinde kullanıma zorunluluğu olan kamusal mekânlarla aynı anda yönelmeyi beraberinde getirmekte ve bu mekânların da yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca kentin ya da ilçenin belirli bölgelerinde kamusal mekânların var olması, çocuk, yaşlı vb. toplumsal grupların erişimini güçleştirmektedir. Diğer bir problem ise kamusal mekânlarla erişmek için özel araç ya da toplu taşıma aracına mutlaka ihtiyaç duyulmasıdır. Bu türden zorluklar kamusal mekâna erişimi sınırlandırmakta ve çoğu zaman kullanımı engellemektedir.

Kent içinde üretim ve ticaret mekânları ile konut alanlarının, tarihi merkezlerle yaşam alanlarının arasındaki mesafelerin açılması kenti parçalı bir hâle getirdiği gibi, belirli mekânların sadece günün sınırlı vakitlerinde kullanılabilmesine yol açmaktadır. Bu durum kentin merkezine bağlanan ulaşım akslarında günün hemen her anında trafik yoğunluğunu artırmakta, kişilerin iş-ev arasındaki ulaşım süreleri ve maliyetleri artırmaktadır.

Kamusal mekânlarla ilgili yaşanan en önemli sorunlardan biri kent içinde, kentin merkezinde konumlansa bile kentle bütünleşememesidir. Bu bağlamda kamusal mekânları, kentin gündelik hayatının dışında; daha çok *yalıtılmış* alanlar olarak tanımlamak mümkündür. Özellikle kapalı kamusal mekânların içinde yer aldıkları mekânsal ve toplumsal çevreden yalıtılmış bir şekilde tasarlandığı belirtilebilir. Bununla birlikte söz konusu mekânların hem fiziksel hem de içerik ola-

rak bütünüyle *yapılandırılmış* olması, farklı toplumsal grupların temasını zorlaştırmakta, insanların bu türden mekânların içine girmekten imtina etmelerine neden olabilmektedir. Gerek açık gerekse kamusal mekânların *yapay* bir biçimde kurgulanması, katılımı ve kullanımı sınırlandıran bir diğer husustur. *Yapaylık*, hem mekânla hem de o mekânı kullanan insanlarla iletişime ve ilişkiye geçmeyi engellemektedir. Kamusal mekânların en önemli özelliği, bireyin ve toplumun bizzatı inşasına katılabildiği, deneyimleriyle ona yeniden biçim verdiği bir mekân olmasıdır. Toplumsallık kamusal mekânı bir anlamda sürekli olarak yeniden üretmektedir. Ancak aşırı düzeyde *yalıtılmış, yapılandırılmış* ve *yapay* kamusal mekânlarda toplumsal olan kendine çok fazla yer bulamamaktadır. Kamu politikaları çerçevesinde inşa edilen kamusal mekânların neredeyse tamamının bu olumsuz özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Açık kamusal mekânların bu türden sorunları nispeten daha az bulunsa da, donatı alanlarının yetersiz olması ve farklı grupların aynı anda kullanmasına imkân vermemesi gibi önemli eksiklikleri vardır.

Bu durum ailenin kamusal mekân kullanımını sınırlandırmakta, ailenin diğer toplumsal gruplarla bir araya gelmesini engellemektedir. Ailenin ev dışında, nitelikli donatılara sahip alanları kullanamaması aile üyelerinin birlikte geçirdikleri zamanın azalmasına ve nihayetinde daha bireysel aktivitelere yönelmelerine neden olmaktadır. Sonuç olarak, niceliksel olarak yetersiz kamusal mekânların niteliğinin de düşük olduğu ve ailelerin kullanımı açısından sınırlılıklara sahip olduğu söylenebilir.

3.3. Kentsel Dönüşüm ve Türkiye Kentleşmesi

Kentsel dönüşüm, 2000'li yıllara kadar uzanan kentleşme deneyimine bir itiraz olarak ortaya çıkmıştır. Bu itiraz, geçmişte kentlerin planlı ve kontrollü büyümemeleri nedeniyle oluşan fiziksel (alt yapı), mekânsal, toplumsal sorunlara çözüm bulma, kentteki gelişimi *kontrol altına alma* ve gelişmeyi *yönlendirme* amaçlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla 2000'li yıllara kadar, kentteki mekânsal gelişmelerin olumsuz bağlamda değerlendirilmesi söz konusudur. Özellikle *gecekondular, varoşlar, çöküntü vb.* şekillerde ifade edilen bölgeleri yeniden düzenleme amacı taşıyan *kentsel dönüşüm*, kentlerin daha *yaşanabilir* hâle getirilmesi için bir imkân sunmaktadır. Ancak Türkiye'de yapılan uygulamalar –özellikle ilk uygulamalar– bu imkânın önemli ölçüde yanlış kullanılmasına neden olmuştur.

Kentsel dönüşüm uygulamalarıyla birlikte yaşanan üç temel değişimden/sonuçtan bahsedilebilir: kentsel arazi spekülasyonunun artması ve kentsel mekânın sürekli değer kazanması, mülkiyetin transferi ve yer değiştirme/mekânsal hareketliliklerin yaşanması (Şentürk, 2012). Bu üç temel değişim/sonuç, kente ve kentsel mekana aile açısından yaklaşılmadığını göstermektedir. Zira kentsel dönüşümle ortaya çıkan bu sonuçlar ailenin ve diğer toplumsal grupların beklentilerini içermediği gibi var olan toplumsal yapıyı ve ilişkileri de dönüştürmektedir.

Kentsel arazinin aşırı değerlenmesinin ve mülkiyet transferinin, kentteki ekonomik ve sosyal ayrışmayı derinleştirdiği iddia edilebilir. Sosyoekonomik düzeye göre yerleşim alanları yeniden şekillenmekte, değişik toplumsal grupların bir arada olması giderek zorlaşmaktadır. Bu açıdan kentlerin, daha parçalı hâle geldiği, mekânsal ayrışmanın yaşandığı ileri sürülebilir. Kentsel dönüşüm uygulamaları ile bazı toplumsal grupların sadece belirli mekânlarda konumlanması mümkün olmaktadır. Kentteki arazilerin değerinin sürekli artmasının, toplum açısından evin ve kamusal mekânın anlamının değişmesine neden olduğu söylenebilir. Artık mekânın kullanım değeri değil, değişim değeri önemlidir. Bu durum söz konusu mekânlara yaşamsal açıdan değil, iktisadi kazançlar perspektifinden bakılmasına neden olmaktadır.

Kentsel dönüşüm uygulamaları neticesinde yaşanan yer değiştirmelerin (isteyerek ya da zorla) ardından, yeni yerleşilen kentsel çevreye, oradaki toplumsal koşullara ve gündelik hayat biçimine uyum sağlanamadığı söylenebilir. Zira kentsel dönüşümün gerçekleştiği bölgedeki mevcut toplumsal, ekonomik ve kültürel ilişkiler yeni yerleşilen alanda üretilmemektedir. Kentsel dönüşüm öncesinde var olan ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye yeni yerleşilen alanlara transfer edilememektedir. Bu bağlamda yaşamlarının iyileştirilmesi hedeflenen toplumsal grupların, yeni durumda önemli zorluklarla karşılaştığı görülmektedir. Yeni mekânlara alışamayan bireylerin ve ailelerin eski sosyal alışkanlıklarını mekânda sürdürmeye çalışması (örneğin apartman boşluklarında oturma ve sohbet etme) bu durumun en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Geniş parkların, yeşil alanların vb. kamusal mekânların artırılmasını hedefleyen *kentsel dönüşüm* uygulamalarının kısmen başarılı olduğu belirtilebilir. Yeni alanlarda eskisine nispeten daha fazla kamusal mekân olduğu, ancak bunların niteliklerinin yeterli olmadığı görülmektedir. Ayrıca yeni yerleşim alanlarında –maliyetin düşük olması nedeniyle– çok katlı yapıların inşa edilmesi, kamusal mekânların kullanımını azaltmaktadır. Nitelik sorunu ve erişimin sınırlılığı kamusal mekânların kullanımını mümkün kılmamaktadır.

Sonuç olarak kentsel dönüşüm uygulamalarının odaklandığı amaçları henüz gerçekleştiremediği, aksine yeni sorunların oluşmasına neden olduğu söylenebilir. Bununla birlikte amaçları ve vizyonu, aile ve toplum olarak yapılandırıldığında kentteki sorunları çözmek açısından kentsel dönüşüm politikalarının önemli imkânlar sağlayacağı ileri sürülebilir.

3.4. Sonuç Yerine

Türkiye kentleşmesi deneyimi, hem ev hem de kamusal mekânlar açısından ailenin rahatlıkla kullanabileceği, huzurlu ve müreffeh bir biçimde yaşayabileceği kentsel bir mekânı önemli ölçüde var edememiştir. İktisadi hedeflerin odağında gelişen kentlerde, ailenin sahip olduğu imkânlar sınırlıdır. Bu imkânların nasıl artırılacağına ilişkin sorular henüz yenidir. Konut konusunda farklı çözümler bulunduğu ve önemli sorunlar yaşanmadığı kabul edilebilir. Ancak Türkiye kentleşme deneyiminin -özellikle aile açısından bakıldığında- kamusal mekânlar konusunda sınıfta kaldığı söylenebilir. Ailenin ve bireyin kendisini toplumsal olarak var etmesi, kamusal mekânla kurdukları iletişimle mümkün olmaktadır. Kentteki konut probleminin çözülmesini büyük oranda topluma bırakan, daha çok kentsel fiziksel alt yapının oluşturulmasına ve mekânın modern ilkeler çerçevesinde estetikleştirilmesine odaklanan kamu politikalarının, ailenin birlikte vakit geçirebileceği ve mekânı deneyimleyebileceği kamusal mekânları hem nicelik hem de nitelik olarak yeterince var edemediği söylenemez.

Kentleşme süreçlerinin belirli zamanlarda yavaşlaması, bazı zamanlarda ise aradaki farkları kapatmak için kente yönelik müdahalelerin hızlanması, kentlerin çok süratli bir biçimde değişmesine neden olmaktadır. Geçmişte bir ya da iki kuşak sonra fark edilen değişimler bugün bir kuşağın kendi seyri içinde bile önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Kentlerin hızlı bir biçimde dönüşmesi; hem evin hem *kamusal* mekânın deneyimlenmesini güçleştirmekte, mekâna dayalı bir biçimde aidiyet, kimlik, sorumluluk ve süreklilik oluşturmamaktadır. Kentin değişimde gösterdiği bu hızlı performansa ne aile ne de aile içinde yer alan çocuk, yaşlı vb. dezavantajlı gruplar ayak uydurabilmektedirler. Özellikle metropollerdeki ve büyük şehirlerdeki hızlı değişimlerin netür toplumsal sonuçları olacağı, üzerinde önemle durulması gereken bir noktadır. Bu süreçte kentin, konutun, kamusal mekânın, kentli olmanın anlamı değişmiştir. Bu mekânların aile açısından

dan değişen anlamlarının toplumsal araştırmalarla ele alınması gerekmektedir. Ailenin yaşadığı değişime paralel olarak çalışma hayatındaki dönüşümler de dikkate alınmalıdır. Zira çalışma hayatı, aile için belirleyici konumdadır. Ancak örneğin giderek istihdam yapısının değişimi ve çalışma koşullarının farklılaşması söz konusudur. Kadınların istihdam oranının artması, esnek istihdam koşulları, ev ile iş yeri arasındaki ulaşım mesafesinin artması vb. değişimler aileyi, aile içi ilişkileri olduğu kadar ailenin kentteki yaşamını da etkilemektedir.

Kentin dönüşümüyle hem paralel hem de ondan ayrı bir biçimde ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin farklı sosyal, ekonomik ve kültürel değişkenler nedeniyle önemli ölçüde değiştiği söylenebilir. Aile değişmekte ve ailenin anlamı da dönüşmektedir. Makro düzeyde, hem kentin hem de ailenin modernlikle ilgili yaşadığı dönüşümler anlaşılmadan somutlaştırılmaya çalışılacak olan öneriler, romantik ve nostaljik kalmaya mahkumdur.

Büyüyen, hem fiziksel hem de nüfus olarak genişleyen kent mekânında, insan-çevre ilişkisi de önemli oranda değişmiştir. Bu durum hem konut hem de kamusal mekânlar açısından geçerli olmuş, insan giderek çevreden kopmuş, ekolojik alanları sınırlı bir kentsel mekân ortaya çıkmıştır. İnsanın çevreyle olan ilişkisinin azalması, onu daha mekanik hâle getirmiş, tabii olandan uzaklaştırmıştır. Bugünün kentlerinde –neredeyse bazı küçük Anadolu kentlerinde bile– kentli insanın çevreyle olan ilişkisi yok denecek kadar azdır.

Ekonomik ve sosyal dışlanma süreçleri, kentsel mekânda aileyi etkilemektedir. Özellikle enformel süreçlerin formele dönüştürülmesi, üretim sektöründen hizmet sektörüne geçiş vb. değişimler, gelecekte kentsel yoksulluğun daha fazla görünür olmasına yol açacaktır. Kentsel müdahalelerle kent mekânındaki eşitsizliğin derinleştirilmesi, görece yoksul aileleri ve bu aileleri oluşturan bireyleri orta vadede olumsuz etkileyebilecektir. Kentteki sosyal dışlanma ise ekonomik boyutlarla yakından ilişkilidir. Bununla birlikte kentteki mekânsal ayrışma yeni konut politikalarıyla ve kamusal mekânlara ilişkin müdahalelerle oluşabilmektedir. Ayrıca dışlama; *varoş*, *getto*, *çöküntü* vb. kavramlar aracılığıyla da gerçekleştirilebilmektedir. Bu bağlamda gelecekte, farklı aile tiplerini bekleyen ekonomik ve sosyal dışlanma olacağı ifade edilebilir. Bu durumun şimdiden önlenmesi için çalışmalar başlatılmalıdır.

Son dönemde Türkiye kentleşme literatürüne giren *kentsel dönüşüm uygulamaları*, kentsel mekânın ev ve kamusal mekânların aile açısından sahip olduğu problemlerin giderilmesinde bir imkân olarak değerlendirilebilir. Ancak bugüne kadarki uygulamalar, kentsel mekânın giderek değerinin artmasına ve kent mekânında sermayenin baskısının daha fazla hissedilmesine neden olmaktadır. Kentsel arazinin sürekli değerinin artması, mülkiyetin değişimi ve transferine neden olurken, kentsel mekânın sosyal ihtiyaçlar ekseninde düzenlenmesine de engel olmaktadır. Bu bağlamda gerek ailenin gerekse diğer toplumsal grupların kentte yaşadıkları sorunların çözümü ve taleplerinin karşılanabilmesi için yeni bir mekân siyasetine ihtiyaç olduğu söylenebilir. Aileye ve diğer toplumsal gruplara yönelik kentsel sosyal politikaların, bu yeni mekân siyasetinin temel odağı olması önerilmektedir.

KENTLE İLGİLİ HUKUKİ MEVZUAT VE AİLE

Melikşah Yasin

4.1. Giriş

Hukuk biliminin aile kavramına/olgusuna ilgisi, büyük ölçüde aile birliğinin kurulması ve aile üyelerinin velayet, nesep gibi hukuki statülerini ilgilendiren meseleler ile ilişkilidir. Bu çalışmada aile kavramının hukuki tanımı verilip aile hukukuna ilişkin ilkeler açıklandıktan sonra, şehir planlamasında aile müessesesinin yeri üzerinde durulmuştur. “Aile dostu kent” kavramı bakımından imar hukukumuzu mevcut yaklaşımı değerlendirilerek, bu konuya ilişkin hukuki önerilerde bulunulmuştur.

Aile, sosyolojik bir müessese olmakla birlikte hukukun da ilgi alanına girmektedir. Zira aile, bir yandan doğal diğer yandan da hukuk alanında yapılan düzenlemeler sonucu hukuksal bir bağdır (Köprülü ve Kaneti, 1989).

Aile birliğinin oluşumu, sona ermesi, aile bireylerinin hakları ve yükümlülükleri gibi hukuki meseleler medeni hukukun bir alt dalı olan aile hukuku içinde incelenmektedir. Aile hukukuna ilişkin çalışmalarda, ilginç bir şekilde ailenin önemi ve gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Aile müessesesine sosyolojik bakışın, aile hukukunun oluşumu ve uygulanması bakımından önem taşıdığına kuşku bulunmamaktadır. Bu nedenle hukukçuların *aileye* bakışı ve aileyi tanımlamaları bu alana ilişkin hukukun üretilmesini de doğrudan etkileyecektir.

Aileye ilişkin hukuk kurallarının gerekçelendirilmesi, büyük ölçüde bu müessesenin önemi ile izah edilmektedir. Bireylerin kendi tercihleri ile aile oluşturmak üzere birlikte yaşamaya ilişkin kararları (evlilik birliğinin kurulması), kendi özel hayatlarına ilişkin bir tercihin ötesinde; toplumsal yaşam bakımından önemli olması nedeniyle hukuk kuralları ile ayrıntılı şekilde düzenlenmektedir.

Hukukçuların aile hukukuna başlarken yaptıkları bazı tespitlerin, ne kadar hukuki oldukları tartışmaya açık olmakla birlikte, örnek olması bakımından aktarılmasında yarar bulunmaktadır.

“Gerçekten de ferdi devlete bağlayan en sağlam zincir ailedir. Aileyi reddeden ya da aileyi korumayan toplumlar, er veya geç fakat mutlaka çökmeye mahkûmdurlar. Aile esasına dayanan bir toplum, harçsız yapılmış bir bina gibidir, en küçük bir sarsıntıya dayanmaz; öyle toplumda yaşayan insanlar rüzgârın esintisine göre yön değiştiren, sokaklarda sürüklenen yapraklar gibidir, bu tür kişilerin meydana getirdiği toplumlar ise düzenden, faziletten, ümit ve çalışma azminden yoksun olurlar. Oysa şefkatin, karşılıklı yardımlaşmanın, birlik ve beraberliğin, fedakârlığın kaynağı “Aile” sağlam bir aile temeli üzerinde yükselen toplumlar daima bir ilerleme, bir ümit, bir canlılık içinde olur.” (Feyzioğlu, 1986: 1).

Görüldüğü üzere, yukarıdaki ifadeler hukuki bir tespitin ötesinde sosyolojik ve psikolojik açıklamalardır. Bu açıklamalar, aileye ilişkin düzenlemelerin gerekliliği ve hukukun bu alana müdahalesinin zorunluluğunu/meşruluğunu izah etmektedir. Örneğin; ailenin, çocuk yetiştirecek olan nesillerin ilk ahlaki eğitimi görecekları ortamlar olduğu ve bu bakımdan ailenin özel olarak korunması gerektiği ifade edilmektedir (Hatemi ve Serozan, 1993: 4). Bu nedenle; pozitif hukuk, tabii hukuktan ve sosyolojiden ayrıca psikoloji biliminin verilerinden yararlanarak doğru gerçek yargısına ve doğru ahlak yargısına dayanarak aile hukuku normlarını düzenler (Hatemi ve Serozan, 1993: 8).

Aile müessesinin farklı toplumlardaki algılanışı ile zaman içindeki değişimi de yine hukukçuların ilgisini çekmiş ve hukukçular buna ilişkin değerlendirmeler yapmışlardır.¹

Buna karşılık; başka birtakım eserlerde modern devlet içinde ailenin rolünün azalmadığı, devletin büyük ölçüde ailenin fonksiyonlarını üstlendiği düşünülse de hiçbir sosyal müessesenin ailenin yerini tutamadığı ve ailenin önemini azaltmadığı kabul edilmektedir (Oğuzman ve Dural, 1994). Her ne kadar ailenin zaman içinde ortadan kalkacağı ileri sürülüyorsa da bunun görülebilen bir gelecek için sadece bir ütopya olduğu ve ailenin hâlâ insan topluluklarının en önemli çekirdeği olarak varlığını sürdürdüğü ifade edilmektedir (Öztan, 2004: 4).

Bu ve benzeri değerlendirmeler, aile hukukuna ilişkin çalışmaların başlangıç kısımlarında yer almaktadır (Köprülü ve Kaneti, 1989: 4; Oğuzman ve Dural, 1994: 1).

Bu tespitler ve değerlendirmeler, özellikle toplumların aile anlayışlarının ve aileye verdikleri değerin/önemin hukuk bakımından belirleyici bir rolü olduğunu göstermektedir. Buna bağlı olarak, aile yaşamındaki değişim/dönüşüm de az veya çok aile hukukuna tesir etmektedir.

4.2. Ailenin Hukuki Tanımı

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden “aile dostu kent” kavramının, hukuk perspektifinden değerlendirilebilmesi için öncelikle “aile” kavramına yüklenen hukuki anlamın açıklanması zorunludur. Hukuki tanımların, sosyoloji veya başka bilimler tarafından yapılan aile tanımlarını tamamen dışlamadığı bir gerçek ise de aile kavramının, hukuk metinlerindeki anlamı üzerinde durmak gerekir. Zira sosyolojik tanımların veya kabullerin, hukuk zemininde her zaman aynı anlamda ve kapsamda karşılık bulması mümkün olmayabilir. Ayrıca, “aile dostu kent” kavramı kapsamında, imar hukuku alanında bir düzenleme yapılacak ise aile kavramının hukuken neyi ifade ettiğinin tespiti gerekmektedir.

Esasen aile hukukunun düzenlendiği temel kanun olan Türk Medeni Kanunu’nda, aile tanımlanmamıştır. Kanun koyucu, aileyi sosyal bir gerçeklik olarak bulmuş ve onu kabullenmiştir. Günümüzün toplum düzeninde böylesine önemli yer tutan ailenin içeriğinin ve kapsamının, yukarıda açıklandığı üzere, zamana ve toplumlara göre değişkenlik göstermesi nedeniyle, kanun hükümleriyle tanımlanması zaten imkânsızdır. Her dönemin ve her toplumun kendisine has bir aile kavramına sahip olduğu, değişik milletlerin ve dönemlerin hukukları incelendiğin-

¹ “Bugünün ailesi, dünün ailesinin aksine olarak belki bir tüketim birliği manzarası taşımaktadır. Bugün ev ve aile ekonomisinden, şehir ve şehirler arası ekonomiye geçilmiştir. Bu değişiklik, ailelerin doğal=biyolojik fonksiyonunda da etkisini göstermiştir. Çağımızın yaşam koşulları, yeni kuşakları daha genç yaşlarda çalışma zorunluğunda bırakmaktadır. Ekonomik şartlar o kadar ağırlaşmış geçim koşulları o derece güçleşmiştir ki, tek başına kendi ihtiyaçlarını dahi karşılamak imkânlarından yoksun olan pek çok kimseler hayatı bu ekonomik engellerini aşarak orta halli bir yuva kurmanın dahi kendileri için hayâ olduğunu söylemekte, bu nedenle de evlenmekten kaçınmakta, adeta ürkmektedirler. (...) Ekonomik ve doğal fonksiyonların iyi işlemediği bugünün ailelerine manevi ahlaki ödevlerin de önemli ölçüde ihmal ve ihlali sonuçlarını doğurmaktadır. Hâlbuki aile her devirde ve her toplumda en kutsal en insancıl en ahlaki duyguların beşiği olmak lazımdır. Anlaşmış köklü bir saygıya bilinçli bir duyguya dayanan bir aile ocağında teneffüs edilen ahenk ve huzur havası başka hiçbir yerde bulunamaz Mutluluğun ve umutların yeşerdiği, fedakârlık ve ferasetin yarıştığı huzurun ve güvenin geliştiği bir yer aranınca aile ocağının sıcak ve samimi alanını bugün dahi hiç duraksamadan gösterebilmek gerekir. Fakat itiraf etmek zorundayız ki, bu düşünceler günden güne yaşantılarımızda rastlanan gerçekler olmaktan çok ideal aileye ait dilekler durumuna düşmektedir. Çünkü bugün aile ocağı çeşitli nedenlerin etkisi altında korkunç bir buhrana doğru sürüklenmektedir. Bugün eşlerin birbirine karşı göstermesi gereken yasal ve moral birer borç olan sadakat ve karşılıklı yardım görevlerinin üzerine çok zaman siyah bir vefasızlık ve ilgisizlik perdesi çekilmektedir. Çocukların anne ve babalarına karşı taşımaları gereken saygı hisleri yuvaya bağlılık duyguları günden güne azalmakta, sönmektedir.” (Feyzioğlu, 1986: 3).

den kolayca fark edilir (Öztan, 2004: 3). Çünkü “yapısı zamanla çekilen, çevresi genişleyip daralan bir kurumu ifade eden” ailenin, bir tanımının yapılması zordur. Gerçekten de çeşitli zamanlarda ve çeşitli toplumlarda aile terimiyle ifade edilmek istenen şey, Bu toplumların algılarına ve değerlerine göre daima birbirinden farklı olmuştur (Akıntürk, 1996: 4). Bu nedenle kanun koyucu, aileyi tanımlamak yerine onu bir sosyal olgu olarak kabul etmiştir.

Yukarıda açıklandığı üzere Türk Medeni Kanunu’nda aile tanımı yapılmamıştır. Bununla beraber aileyi oluşturan kişiler esas alınarak dar, geniş ve en geniş anlamda aile tanımları yapılmaktadır. Bu tanımlara göre (Akıntürk, 1996: 5-6);

En dar anlamda aile; sadece karıdan ve kocadan oluşan birliği ifade etmektedir.

Daha geniş anlamda aile; yalnız karı ile kocanın oluşturduğu evlilik birliğini ifade etmez; onlardan dünyaya gelen çocukları da içine alan (ana-baba ve çocukları) topluluğu ifade eder.

En geniş anlamda aile ise; kan veya sıhrî hısımlık sıfatıyla yahut işçi, çırak, aşçı ve diğerlerinin de olduğu gibi, akit sebebiyle birlikte (aile hâlinde) yaşayan kimselerin teşkil ettiği topluluğu ifade eder.

Bir çatı altında yaşayan ve ev reisinin başkanlığı altında çalışan bu anlamdaki topluluklara, şehir ekonomisinin tamamıyla kurulmamış bulunduğu ve tüketici üreticiler diye adlandırılabiliriz. Anadolu köylerinde ancak rastlayabiliriz. Bir de büyük şehirlerde, artık olup olmadığına emin olmadığımız eski konaklarda yaşayan kimseler de bu gruba katılabilir (Feyzioğlu, 1986: 4-5).

Türk Medeni Kanunu’nda dar anlamda aile ibaresi açıkça kullanılmamakla beraber Türk Medeni Kanunu’nun 124-281. maddeleri, dar anlamda aileyi düzenlemiştir. Geniş anlamda aileye ise Kanun’un 335-363. maddeleri arasında yer verilmiştir (Öztan, 2004: 3). En geniş anlamda aile, Medeni Kanun’da “Ev Düzeni” başlığı altında 367-369. maddeler arasında düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanunu’nda en geniş anlamda aile, eski tip ailenin bir izi (uzantısı) olarak hükme bağlanmıştır. Günümüz ailesi, bir üretim ortaklığı olmaktan çıkmış, bir tüketim ortaklığı hâline dönmüştür (Öztan, 2004: 4).

4.3. İmar Mevzuatımız ve Aile

İmar mevzuatımızda, maalesef, doğrudan aileyi esas alan bir düzenleme bulunmamaktadır. İmar hukuku alanındaki temel kanun sayılan 3194 sayılı İmar Kanunu’nda, doğrudan aileye ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Benzer şekilde, imar yetkilerine sahip idarelerin kuruluşunu, görevlerini ve yetkilerini düzenleyen kanunlarda da doğrudan aileye ilişkin bir hükme rastlanmamaktadır. Nitekim kendi coğrafi sınırları içinde imar planlaması yapmaya yetkili olan belediye, büyükşehir belediyesi ve il özel idarelerine ilişkin kanuni düzenlemelerde de aile olgusuna yer verilmemiştir. Ayrıca, kamuoyunda kentsel dönüşüm kanunları olarak bilinen 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile 6306 Sayılı Tabii Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’larda, kentlerin yenilenmesi sürecinde aileyi esas alan bir yaklaşımın izini bulmak pek de mümkün değildir.

Kanuni düzenlemelerde, doğrudan aileyi esas alan bir yaklaşım bulunmamakla beraber, şehir planlamasında yer verilen bazı hususların dolaylı olarak aile yaşamını kolaylaştırıcı etkisinin olduğu söylenebilir. Ancak, planlamada “aile” bir odak noktası veya en azından planlama

sürecinde esas alınacak bir müessese olarak düzenlenmemiştir. Örneğin, Mekânsal Planlar Yönetmeliği'nde, aile bireyi olarak çocuk için oyun alanları sosyal donatı alanları olarak belirlenmiş fiziksel çevrenin, engelliler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda belirlenen standartlara uyulması zorunluluğu getirilmiştir. İmar mevzuatında yer alan bu ve benzeri düzenlemeler, doğrudan aileyi esas almamakla beraber, aile içindeki özel ihtiyaç sahibi bireylerin ihtiyaçlarına yönelik veya yaşamlarını kolaylaştırıcı bazı önlemler alınmasını öngörmektedir.

Ancak; şüphesiz ki aile müessesini esas alan bir şehir planlamasının tek tek aile üyelerinin ihtiyaçları kadar, bir bütün olarak aileyi de merkeze alan, aile yaşamını kolaylaştıran, aile olarak kentte yaşamının zorluklarını gideren bir anlayışı ortaya koyması beklenir. Bu anlayış, sadece planların yapılmasında dikkate alınacak sosyal ve fiziki donatı alanlarının oluşturulmasını değil, ilkesel olarak bu yöndeki bir kabulün ortaya konulmasını gerektirmektedir. Aile merkezli bir şehir planlaması, elbette ki aile içinde yaşamayan bireyleri dışlayıcı bir anlayış olarak kabul edilemez. Tam aksine, ailelere yönelik ihtiyaçları da dikkate alan bir planlama anlayışının geliştirilmesi gereğini ifade eder. Esasen yaşanabilir şehirler için gerekli olan pek çok planlama ilkesi, aile veya birey ayrımı olmaksızın şehirde yaşayan herkese hitap eder. Ancak aile müessesinin kendine özgü ihtiyaçları, planlama aşamasında özel bazı düzenlemelerin yapılması gereğini ortaya koymaktadır.

Aile müessesinin toplumlara ve zamana göre değişkenliği, hatta aynı toplum içinde yaşayan farklı sosyal grupların aile anlayışlarındaki farklılık nedeniyle, aileye yönelik planlama ilkelere ilişkin tespiti zorluk gösterebilir. Örneğin, birden fazla çekirdek ailenin birlikte yaşadığı (bugün bile Anadolu'da hâlâ rastlanan anne, baba ve birden fazla evli çocukların birlikte yaşamaları) aile anlayışının yaygın olduğu toplumlarda yapılaşma kurallarının da buna göre belirlenmesi ihtiyacı doğabilir. Aksi hâlde bu tür ailelerin, yaşam koşullarına uymayan yapılarda birlikte yaşamaları imkânsız olacaktır. Benzer şekilde, geniş aile yapısının muhafaza edilebilmesi, bu ailenin ihtiyaçlarına uygun yapılaşmanın sağlanması ile doğrudan ilişkisi inkâr edilemez. Bugün büyükşehirlerde aile yapılarının büyük ölçüde çekirdek aileye dönüşmesinde, apartman türü yapılaşmanın geniş aile yaşamı için uygun olmamasının da etkisi bulunmaktadır. Bu durumlarda, hangi aile anlayışının kabul göreceği kadar şehrin planlama imkânlarının buna uygun olması da önem taşımaktadır. Örneğin; geniş aile bakımından en uygun yapı türünün bahçeli ev olduğu kabul edilir ise bu şekildeki bir yapılaşma, şehir planlarına yansıtılsa dahi özellikle arazi stokunun yetersiz ve değerinin yüksek olduğu şehirlerde bu şekilde bir yapılaşmanın öngörülmesi mümkün olmayabilir. Aile merkezli şehir planlamasında, aynı zamanda tercih edilecek toplumsal ilişki tarzı da önem taşıyacaktır. Bu nedenle, aileyi merkeze alan bir şehircilik anlayışında, spesifik düzenlemeler yerine ilkelerin belirlenmesi daha işlevsel olacaktır. Böylece idareye zaman ve değişen toplumsal değerlere ve yerel ihtiyaç ve özelliklere uygun, ama her halükarda ailenin ihtiyaçlarına uygun çözümler uygulanmasına fırsat tanınacaktır.

Görüldüğü üzere, imar planlaması, sosyolojik değerlerin değişmesi üzerinde etkili olabilen hukuki bir araçtır. Planlama ile sosyolojik yapıya/değerlere müdahalenin kabul edilmesinin çok tartışmalı bir mesele olduğuna kuşku yoktur. Bu nedenle, temel yaklaşımın sosyolojik yapıya uyumlu bir planlama olması gerektiği düşünülmelidir. İmar planlamasının amacı ve işlevi toplumları dönüştürmek değil, toplumun ihtiyaçlarına uygun çözümler üretmek olmalıdır.

4.4. Avrupa Birliği'nin Şehir Planlamasına İlişkin Düzenlemelerinde Aile

Avrupa Birliği, 1990'lı yıllardan sonra şehir planlaması ile ilgilenmeye başlamıştır. Özellikle 1992 Maastricht Antlaşması'nda, kent planlaması ve arazi kullanımına ilişkin konulara yer verilmiştir. Ancak asıl önemli düzenleme, 1999 yılında kabul edilen ve birliğe üye devletlerin mekânsal planlama sorunları konusunda birlikte hareket etmelerini sağlamaya yönelik Bakanlar Konseyi'nin kabul ettiği Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi'dir (ESDP). Birlik üyesi ülkelerin mekân politikaları arasında bir bağ kurmak için hazırlanan ESDP, birlik çapında bir planlama aracı olarak tasarlanmamış; üye ülkeler için bağlayıcılığı bulunmayan sadece gönüllü uygulamalar için bir yol gösterici niteliğindedir (Demirci ve Genç, 2007: 59).

Diğer önemli bir belge olan Avrupa Kentsel Şartı, 1980-1982 arasında Avrupa Konseyince düzenlenen "European Campaign for Urban Renaissance" çalışmaları sonucunda oluşturulmuştur. Bu belge kentsel fiziksel çevrenin geliştirilmesine, mevcut konut alanlarının iyileştirilmesine, kentlerde toplumsal ve kültürel olanakların yaratılmasına ve toplumsal kalkınma ile halk katılımına dayanmaktaydı. Avrupa Kentsel Şartı çerçevesinde hazırlanan "Avrupa Kentsel Haklar Bildirgesi" ise kentte yaşayan bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar konusundaki haklarını bir araya getiren bir belgedir. Güvenlik, sağlıklı çevre, istihdam, konut, sağlık, trafik, spor, kültürlerarası kaynaşma, nitelikli mimari ve fiziksel çevre, katılım, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynaklar ve değerler, bireysel gelişim, belediyeler arası işbirliği, mali kaynak, eşitlik gibi konuların ele alındığı belge; Avrupa Kentsel Şartı'nda ortaya konan ilkelere dayanmaktadır (Duru, 2005). Özellikle bu şart kapsamında yer alan her bireye ve aileye güvenli ve sağlıklı konut sağlanması; dezavantajlı grupların (kadın, çocuk, yaşlı, hasta ve engelli) kent hayatına etkin şekilde katılımını öngören sokakların iyileştirilmesi, ulaşım sorunlarının giderilmesi gibi hususlar, aynı zamanda aileler bakımından da yaşanabilir şehirler için olması gereken hususları ifade etmektedir.

Bu metinlerde doğrudan aileye yönelik bir düzenleme olmamakla beraber, toplumun ihtiyaçları esas alınarak şehirde eşit koşullarda, refah içinde yaşamayı temin eden bir perspektif ortaya konmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu perspektife uygun şekilde planlanan şehirlerin, aile dostu kent olgusuna ilişkin unsurların önemli bir kısmını da içereceği söylenebilir. Ancak, aile dostu kent kavramının özel anlamı ve ailenin kendine özgü sorunlarını esas alan yaklaşımı bakımından, bu metinlerin yeterli olmadığı eleştirisi yapılabilir. Özetle; esasen Avrupa Birliği düzenlemelerinin de imar mevzuatımızda olduğu gibi şehircilik sorunlarını gidermeye yönelik planlama esaslarını belirlemekle beraber, "aile dostu kent" perspektifi ile yapılmış bir düzenlemenin bulunmadığını ifade etmek gerekir.

İmar mevzuatında, doğrudan aileyi esas alan bir yaklaşım bulunmadığı gibi doğrudan ailenin aleyhine bir düzenleme de bulunmamaktadır. Bugün kentlerin aileler bakımından yaşanabilir niteliğinin zayıflığı, daha çok imar uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Zira imar mevzuatı, aile odaklı bir yaklaşımı ortaya koymamakla beraber imar planlarını yapma konusunda geniş takdir yetkisine sahip idarelerin, aile dostu kent anlayışına dair planlama yapmalarına hukuki bir engel de bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle idare, imar planlarının hazırlanması konusunda kendisine tanınan takdir yetkisini aile odaklı bir anlayışla kullanabilir. Ayrıca, gözlemleyebildiğimiz kadarıyla, yargı yerleri de, imar planlarının hukuki denetiminde kullanılan "şehircilik ilkeleri" arasında aile dostu kenti bir ilke olarak benimseyen bir anlayış da bulunmamaktadır.

Başka bir ifadeyle, imar planlarının yargısal bir ölçü normu olarak kullanılan “şehircilik ilkeleri” arasında aile dostu kentin, bir şehircilik ilkesi olarak mahkemelerce kabul edildiğini gösteren bir veri de bulunmamaktadır².

4.5. Aile Dostu Kentler İçin Hukuki Öneriler

Anayasa’nın “Ailenin Korunması” başlıklı 41. maddesinde³ yer alan düzenlemeden hareketle aile hukukuna ilişkin bazı temel ilkeler ortaya konulmaktadır. Bu ilkelerin büyük ölçüde aile birliğinin korunmasına yönelik olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle bu ilkeler hakkında kısa açıklama yapıldıktan sonra, bu ilkelerin imar hukukuna yansımaları ve etkileri üzerinde durularak, bu ilkelerin “aile dostu kentler” bakımından bir işlevinin olup olamayacağı hususu irdelenecektir.

4.5.1. Aile Hukukuna Egemen Olan İlkeler

Süreklilik ve Birlik İlkesi: Aile hukuku alanına giren ilişkiler nitelikleri gereği sürekli ilişkilerdir. Hukukun diğer dallarına giren bazı ilişkilerde de az çok bir süreklilik görülmekle birlikte, bunların sürekliliği nispidir. Hâlbuki eşler arasında evlenme töreniyle birlikte doğmuş dar anlamdaki veya ana, baba ile çocuklardan oluşmuş geniş anlamdaki aile, eşlerin veya ana baba ve çocukların anlaşmaları ile ortadan kaldırılamaz (Akıntürk, 1996: 9).

Zayıfların Korunması İlkesi: Aile hukukunun özelliklerinden bir diğeri zayıfların korunması ilkesinin benimsenmesidir. “Kişiliğin özel olarak korunması ilkesi” (Köprülü ve Kaneti, 1989: 6) olarak da ifade edilen bu ilkeye göre, Medeni Kanun’umuz aile hukuku ilişkilerinde daha zayıf durumda olanların korunması ilkesinden hareket etmekte ve karıyı, kocaya ve çocukları, ana ve babaya karşı korumaktadır (Akıntürk, 1996: 10).

Ailenin Korunması İlkesi: Anayasa’nın bu ilkesi, bir süsleme görevinden çok maddi bir devlet görevine, gerçek bir işleve delalet ediyorsa Devlet, Anayasa’da (ikinci kısım, üçüncü bölüm) yer alan sosyal ve ekonomik haklarını ve ödevlerini öncelikle aile birimi düzeyinde gerçekleştirmeye, bunlara işlerlik kazandırmaya dikkat etmelidir (Hatemi ve Serozan, 1993: 15).

Devletin Müdahalesi İlkesi: Aile, kamu yararını yakından ilgilendiren toplumsal birim olduğundan devlet ailenin sürekli bir düzen hâlinde varlığını devam ettirebilmesi amacı ile aile hukuku ilişkilerine geniş ölçüde müdahale etmektedir. Toplumun temel nüvesi sayılan aile, yoğun biçimde kamunun gözetimi altındadır. Aile hukuku ilişkilerindeki kamusal gözetimi iki doğrultuda gözlemek mümkündür. İlk devlet, aile hukuku ilişkilerinin kurulmasına ve işleyişine her aşamada müdahale etmektedir. İkinci olarak devlet, aileyi korumak ve ihtiyaç hâlinde yardımda bulunmak üzere müdahalede bulunmaktadır. Bir diğer deyişle aile hukukundaki kamusal gözetim hem denetleme hem de koruma işlevini kapsamaktadır (Köprülü ve Kaneti, 1989: 8). Toplum yönünden aile hukuku ilişkileri, diğer hukuki ilişkilerden çok daha büyük bir öneme sahiptir. Bu itibarla ki devlet, aile hukuku alanına diğer hukuk alanlarından daha fazla karışmak, müdahale etmek zorundadır. Gerçekten devlet, aile ilişkilerinin gerek meydana gelmesinde gerek ilişkilerinin devamında ve sona ermesinde geniş çapta karışma, müdahale ve kontrol görevini ifa etmektedir (Akıntürk, 1996: 11).

² Bu değerlendirme, ulaşabildiğimiz yargı kararları çerçevesinde yapılmıştır. Danıştay kararlarının önemli bir kısmı yayımlanmadığından, bu değerlendirmenin ulaşabildiğimiz kararlar esas alınarak yapıldığı belirtilmelidir.

³ Anayasa Madde 41: “Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için tedbirleri alır, teşkilatı kurar.”

Aile Hukukunda İrade Özerkliğine Yer Verilmemesi İlkesi: Kanun koyucu, aile hukuku ilişkilerinde genellikle kişilere irade özerkliği tanımamış ve aile hukukunu büyük ölçüde emredici kurallarla düzenlemiştir. Bunun temel gerekçesi, aile hukuku ilişkilerinin aynı zamanda genel ahlak ve kamu düzeni ile yakından ilgili bulunmasıdır (Köprülü ve Kaneti, 1989: 6-7).

4.5.2. Aile Hukukuna İlişkin İlkelerin Şehir Planlamasına Etkileri

Aile hukukuna ilişkin yukarıda aktarılan bazı ilkelerin, bu hukuk dalına özgü olduğu ve şehir planlaması ile dolayısıyla kentleşme ile bir ilgisi olmadığı söylenebilir. Örneğin; “süreklilik ve birlik” ve “aile hukukunda irade özerkliğine yer verilmemesi” ilkeleri, tamamen aile hukukuna ilişkin ilkeler olup bunların imar hukukuna bir yansımından söz etmek güçtür.

Ancak, “zayıfların korunması”, “ailenin korunması” ve “devletin müdahalesi” ilkelerinin aile hukukuna özgü anlamları dışında, imar hukukuna uyarlanması ve bu ilkelerin imar uygulamaları bakımından da göz önünde bulundurulması mümkün olabilir.

Zayıfların korunması ilkesi; imar uygulamalarında çocuk, yaşlı, engelli aile üyelerinin gereksinimlerinin dikkate alınmasını gerektirir. Bu aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sosyal donatıların ve kamu hizmeti tesislerinin yeterli ve ulaşılabilir olması, kentin bu bireyler bakımından da yaşanabilir mekânlar olarak dizayn edilmesi gerekir.

Ailenin korunması ilkesi, şehirlerin ailelerin yaşamına uygun olarak planlanmasını gerekli kılar. Diğer bir ifadeyle, ailenin korunabilmesi için gerek yapılaşma gerekse şehirleşme bakımından uygun bir yaşam ortamının sağlanması gerekmektedir. Ailenin bir arada yaşamasını zorlaştıran, aile bireylerinin temel ihtiyaçlarını göz ardı eden bir şehirleşmenin, ailenin korunmasına hizmet edemeyeceği açık olup aksine ailelerin “küçülmesine” yol açabilecektir. Yukarıda da belirtildiği üzere, günümüz şehirlerinde geleneksel Türk ailesi modeli geniş aile anlayışının terkedilmesindeki en temel etkenlerinden birinin şehir imkânlarının, geniş ailelerin bir arada yaşamasına imkân vermemesi olduğu söylenebilir. Benzer şekilde çocuk, yaşlı, engelli aile bireylerinin ihtiyaçlarına uygun olmayan şehir yerleşimleri terk edilmekte, özellikle çocuklu aileler, ihtiyaçları kendi içinde karşılayan site tarzı yerleşim alanlarında yaşamayı tercihe zorunlu tutulmaktadır. İdare tarafından sağlanamayan yaşam koşullarını, bireyler bedelini ödeyerek oluşturdukları site türü yapılarla karşılamaktadırlar. Hâlbuki bu sitelerde yaşamının tercih edilmesini gerekli kılan hemen hemen tüm hususlar, aile dostu bir kentte zaten karşılanması gereken hususlardır. Örneğin; çocuklar için yeterli ve güvenli spor ve oyun alanları, yaşlı bireylerin vakit geçirebilecekleri sosyal tesisler, aile bireylerinin birlikte zaman geçirmelerini sağlayan küçük sinema salonları, oyun alanları vb. tesisler esasen aile dostu bir kent planlamasında tüm kent sakinlerine yönelik olarak bulunması gereken donatılardır.

Devletin müdahale ilkesi; idarenin şehir planlarına yukarıda açıklanan tüm gereksinimlerin sağlanabilmesi, aile birliğinin korunabilmesi ve aile yaşamının kolaylaştırılması veya aile olarak yaşamının zorluklarının ortadan kaldırılması için müdahale edilmesini ifade eder. Ailenin korunması devlete verilmiş bir görev olduğundan, bu görevin kapsamına ailelerin ihtiyaçlarına uygun kentlerin oluşturulmasının da girdiğine kuşku yoktur. İdare, şehir planlamasını bu bakış açısıyla bir araç olarak kullanmalıdır. Güvenli, yeterli sosyal donatı alanları bulunan; çekirdek veya geniş ailelerin, kendi kültürel değerlerini yaşayabildikleri ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabildikleri, bir arada yaşamaya imkân veren, ailenin birlikte zaman geçirmesini kolaylaştıran çözümleri içeren şehirleşme için idarenin müdahalesi gereklidir.

4.6. Öneriler

Aile dostu kent kavramının anlamı ve kapsamı, aile kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Diğer bir ifade ile “nasıl bir aile” sorusunun cevabı, aynı zamanda “nasıl bir aile dostu kent” sorusunun da bir ölçüde cevabı olacaktır. Ailenin zamana ve toplumlara hatta farklı şehirlere göre değişen anlamı dikkate alındığında, imar hukukuna ilişkin düzenlemelerde aile dostu kente ilişkin ilkelere ortaya konulması ve uygulamanın idarelere bırakılması gerekmektedir.

Daha önce de dile getirildiği üzere, imar mevzuatımızda doğrudan aileye ilişkin bir düzenleme bulunmamakla beraber, idarelerin şehir planlamasında aile odaklı bir planlama yapmalarının önünde hukuki bir engel de bulunmamaktadır. Ancak, *aile dostu kent*’in bir şehircilik ilkesi olarak kabul edilmesi ve kentlerin bu niteliğine vurgu yapılması, idarelerin şehir planlamasında bu ilkeye uyması zorunluluğunu getirecektir. Böylece aile dostu kentler planlamak idarenin planlamalarda dikkate almak zorunda olduğu bir şehircilik ilkesine dönüşecektir. Ancak hemen ifade edelim ki “şehircilik ilkeleri” bizim hukukumuzda mevzuatla düzenlenmiş değildir ve maalesef şehircilik ilkelerinin ne olduğu konusunda bir fikir birliği de yoktur. Her ne kadar idari yargı uygulamasında “şehircilik ilkeleri” imar planlarının yargısal denetiminde önemli bir kriter olarak kullanılmakta ise de bu ilkeler mevzuata yansıtılmamakta ve her bir uygulama özelinde çoğunlukla bilirkişi değerlendirmelerine bağlı yorumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu nedenle, aile dostu kent kavramının bir şehircilik ilkesi olarak mevzuata yansıtılması, idareyi imar uygulamalarında bağlayıcı bir etkiye sahip olacağından, önemli bir adım olacaktır.

3194 Sayılı Kanun’un 8. maddesinin f bendine, idarelere aileyi esas alan bir planlama yapma görevi eklenebilir. Maddenin şu şekilde revize edilmesi durumunda, amaca uygun bir düzenleme gerçekleştirilmiş olabilir:

Madde 8/f (Ek: 12/7/2013-6495/73 md.): Kentsel asgari standartlar, Bakanlıkça belirlenen esaslar doğrultusunda çevre düzeni planı ile belirlenebilir. İdareler, imar planlamasında ailenin korunması ilkesinden hareketle aileyi ve aile bireylerinin ihtiyaçlarını dikkate alır. Aile odaklı planlamaya ilişkin uygulama esaslarını, idareler kendi şehirlerinin ihtiyaçları doğrultusunda, imar yönetmelikleri ile belirler. Şehir planlamasında aileye ilişkin düzenlemeler konusunda, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının da görüşü alınır. Uygulamaya ilişkin kararlar, yörenin koşulları, parselin bulunduğu bölgenin genel özellikleri, yapının niteliği ve ihtiyacı, erişilebilirlik, sürdürülebilirlik, çevreye etkisi dikkate alınarak ve ölçüleri verilerek Bakanlıkça belirlenen esaslara göre uygulama imar planında belirlenir.

Yukarıda yer verilen ifadelerin, söz konusu hükme eklenmesi durumunda, “aile dostu kent” bir şehircilik ilkesi olarak imar mevzuatında yer almış olacaktır. Bu düzenlemeye bağlı olarak ilgili yönetmeliklerde de aile dostu kente ilişkin kriterlerin belirlenmesi ve kendi kentlerinin özelliklerine göre belirleme yetkisi de idarelere bırakılmış olacaktır.

Belirtmek gerekir ki, *aile dostu kent*’ler için pek çok planlama önerisinde bulunulabilir. Bilhassa aile dostu kentte mutlaka bulunması gereken sosyal donatı alanları vb. hususlar konusunda çok farklı öneriler ve uygulama örnekleri vardır. Ancak bu örneklerin özellikle kanun seviyesinde tek tek yazılması, hem kanun yapma tekniğine uymaz hem de idarelerin farklı zamanlarda ve farklı toplumsal ihtiyaçlara uygun davranmak için hareket serbestisi kısıtlanmış olur. Bu nedenle; aile

dostu kent bir şehircilik ilkesi olarak belirlenip bir kentin ne şekilde yapılaşacağı ve tasarlanacağına ilişkin uygulama konusunda takdir yetkisinin zamana, mekâna ve toplumun özelliklerine ve taleplerine göre idareye bırakmanın daha doğru bir çözüm olacağı kanaatindeyiz.

4.7. Aile Dostu Kentler için Kentsel Dönüşüm Fırsatı

Öncelikle, imar mevzuatımızda doğrudan aile odaklı bir yaklaşım olmamakla beraber aile dostu bir kent üretilmesi için hukuki bir engel bulunmadığına ilişkin tespitimizi tekrar hatırlatmak isteriz. Başta 6306 Sayılı Kanun olmak üzere, kentsel dönüşümle ilişkin mevzuatta da aile odaklı bir yaklaşımın izlerini bulmak pek mümkün değildir. Kaldı ki, bu kanunun amacı ve kapsamı itibarı ile böyle bir yaklaşım beklemek de gereksizdir. Çünkü Kanun, bazı istisnalar dışında, kentsel dönüşüm kapsamında yapılacak planlamada 3194 Sayılı Kanunu esas almaktadır.

Ancak, kentsel yenileme/dönüşüm, şehirlerin “riskli alan” olarak tespit edilen kısımlarının adeta yeniden dizayn edilmesine imkân tanımaktadır. Kentin çöküntü alanı hâline gelmiş bu kısımlarının yenilenmesi sürecinde, aile odaklı bir bakışla planlama yapılması ve kentlerin bu kısımlarının bu bakışla düzenlenmesi önünde en azından hukuki bir engel bulunmamaktadır. Riskli alan ilan edilen alanların büyük kısmının, aynı zamanda planlama bakımından ciddi sorunları olduğu bir gerçektir. Öyle ise bu alanların yenilenmesi sürecinde, idarelerin “aile dostu kent” anlayışıyla hareket ederek kentin bu kısımlarını planlaması mümkündür.

AİLE DOSTU KENT İÇİN KAVRAMSAL ANALİZ

Yasemin Çakırer Özservet

5.1. Giriş

Aile dostu kent’in kavramsal açıdan analizine geçmeden önce bugüne kadar *dost kent*lere dair ortaya çıkmış çeşitli yaklaşımları irdelemek çalışmaya önemli bir zemin oluşturacaktır. Kente dair yaklaşımların ortaya çıkış nedenleri, amaçları, ilkeleri, sınırlılıkları ve Türkiye’ye uygulama olarak daha önce gelip gelmediği, geldiyse nasıl bir iş birliği ile geldiği bu bölümde irdelenmektedir.

Kente dair farklı yaklaşımların ilki çocuklara dost kent arayışlarını içermektedir. Ardından yaş grubu olarak *genç dostu kent* anlayışına, toplumsal cinsiyet olarak kadınlara vurgu yapan *kadın dostu kent* yaklaşımı ve nihayetinde yaşa/yaşlıya dost kent yaklaşımları irdelenmektedir. Toplumsal olarak kentsel yaşamda birçok engelle karşılaşan *engellilere dost/engelsiz kent* ve *erişilebilir kent* yaklaşımları ise bir arada değerlendirilmektedir. Erişilebilir kentle benzeşen yaklaşımlarla evrensel tasarım, herkes için kent ve insanlar için kent yaklaşımlarına da kısaca değinilmektedir. Aile dostu kent kavramına geçmeden önce son olarak yaşanabilir/sürdürülebilir ve yavaş kent yaklaşımları ele alınmaktadır.

Bu farklı yaklaşımlarla birlikte, kaynağı ABD olan aile dostu kent yaklaşımı irdelenmektedir. Aile dostu kent kavramının incelenmesinin ardından tüm bu yaklaşımların ortak bir biçimde değerlendirildiği sonuç bölümü yer almaktadır.

5.2. Kente Dair Farklı Yaklaşımlar

5.2.1. Çocuklara Dost Kent Arayışları

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989) metnine göre 0-18 yaş grubu arasında yer alan bireyler, çocuk olarak tanımlanmaktadır. 1991’de (İtalya bu sözleşmeyi 1990’da imzaladıktan 1 yıl kadar sonra) İtalya Ulusal Araştırma Merkezi bünyesinde çalışan pedagog Prof. Dr. Francesco Tonucci tarafından “Çocukların Şehri Projesi” sözleşme metinlerine vurgu yapmak üzere hayata geçirilmiştir. Proje ilk olarak İtalya’nın, nüfusu 50.000 olan Fano kentinde uygulanmıştır (Çakırer-Özservet, 2014a, 2014b). Çocukların Şehri Hareketi çocukların bilme, planlama, ön-görme, önerme, tartışma, karar verme ve uygulama kapasiteleri üzerinden yaşadıkları kenti değiştirmelerini amaçlamaktadır (Çakırer-Özservet, basımda). Fano kentinde ortaya çıkan bu deneyim altıncı yılına ulaştığında, “Çocukların Şehri” anlayışı yeni bir yönetim anlayışına doğru ülke çapında hızla yayılmaya başlamıştır. 1996 yılında, Roma’da bulunan CNR (İtalya Ulusal Araştırma Merkezi) Algılama Teknolojileri ve Bilimleri Enstitüsü, çocuk dostu hareketin merkez üssü rolünü üstlenmiştir (Tonucci, 2002). Sözleşmedeki çocuk haklarına yönelik maddeleri gözetmek üzere 1997’de İtalya, *Ulusal Çocuk ve Gençler için Eylem Planı*’nı hazırlamıştır. Yine aynı dönemde İtalya Çevre Bakanlığı “Citta Sostenibili delle Bambine e dei Bambini” (Çocuklar için Sürdürülebilir Kentler) projesini desteklemiştir. Bu proje ile çocuklar için uygun bir kent planlamak ve yeni bir yönetim kültürü oluşturmak amaçlanmıştır. Proje; kentlerin çocuk-kent sürdürülebilirliğine yönelik göstergeleriyle birlikte değerlendirilip en iyisinin ödüllendirilmesini, iyi deneyimler, pratikler ve bilgilerin yayılmasının sağlanmasını ve her yıl uluslararası “Çocuk dostu kentlere doğru” adlı bir forum düzenlenmesini amaçlamıştır (Corsi, 2002).

Çocukların Şehri Hareketinin ardından 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İnsani Yerleşimler Habitat II Konferansı'nda kentlerde yaşayan milyonlarca insan nüfusunun yarısını çocukların oluşturduğu konusu ele alınmış, kentlerde çocukların yaşam şartlarının oldukça kötü olduğu özellikle vurgulanmıştır. Çocuk Dostu Kent Girişimi de bu vurgudan hareketle UNICEF bünyesinde çalışmalara başlamıştır. Kent hayatında çocuğa ayrılan alanların azalışı ile birlikte, çocukların yaşadığı sıkıntıların farkında olarak çocuklar için alanlar yaratmak ve çocuklara dost mekânlar üretmek bu girişimin üst hedefidir. Girişim, yerel yönetimleri çocuk odaklı çalışmalar yapmaya teşvik etmektedir. "Çocuk Dostu Kent Girişimi" ile hedeflenenler şu şekilde sıralanabilir: (1) Sağlıklı ve güvenli bir çevre; (2) çocukların gelişimi için dost bir çevre; (3) sürdürülebilir ve adil bir çevre; (4) temel hizmetlerin verildiği ve herkese bakım sağlayan bir çevre; (5) özellikle güç durumdaki çocuklar için dost bir çevre; (6) ayrımcılık gözetmeyen ve dayanışmayı özendiren bir çevredir (Topsümer, Babacan ve Baytekin, 2009). Bu proje aynı zamanda çocuk dostu hukuksal altyapı, kent çapında çocuk hakları stratejisinin belirlenmesi, çocuk hakları birimi veya koordinasyon mekanizmasının kurulması, çocuk etki değerlendirmesi ve ölçümlerinin yapılması, yerel çocuk bütçelerinin oluşturulması, düzenli olarak kentteki çocukların durum raporunun hazırlanıp yayımlanması, çocuk haklarının bilinir kılınması, çocuklar için bağımsız savunma ortamlarının oluşturulması şeklinde temel mekanizmalarla ilerlemektedir. Gaye Birol (2009), çocuk dostu kenti "çocuğun gelecekte kentine sahip çıkan yetişkin bir birey olabilmesini ve fiziksel ve sosyal gelişimini destekleyen kent" şeklinde tanımlamakta ve bunun sadece "çocuk oyun alanları çok olan kent" olarak algılanmasını ise eleştirmektedir. Çocuk dostu kent olma hedefindeki belediyelerin, üzerinde düzenleme yapmaları gereken alanlar şu şekilde sıralanabilir: (a) Çocukların yaşadıkları kent hakkında karar vericilere etkiye bulunmasını desteklemek, (b) nasıl bir kent istedikleri hakkında düşüncelerini paylaşmalarını sağlamak, (c) aileye, topluma ve sosyal hayata katılmalarını desteklemek, (d) sağlık ve eğitim gibi temel gereksinimlere erişmelerinde, temiz suya ve sağlıklı besine ulaşmalarında, şiddete ve kötülüklere karşı korunmalarında, kendi alanlarında *güvenli bir şekilde yürümelerinde*, arkadaşlarıyla buluşma ve oyun oynamalarında, bitkiler ve hayvanlar için yeşil bir çevreye sahip olmalarında, kirliliğin olmadığı bir çevrede yaşamalarında ve kültürel ve sosyal etkinliklere katılmalarında destekleyici ortamlar oluşturmaktır (The United Nations Children's Fund, t.y.).

IKEA ve UNICEF Türkiye Milli Komitesinin finansal desteği ile çocuk dostu politikaların ve programların geliştirilmesi ve çocuk dostu mekânlar oluşturulması için Türkiye'de Çocuk Dostu Kent Girişimi süreci başlatılmış ve proje kapsamında belirli ücretler karşılığında belediyelere destekler verilmektedir (Çakırer-Özservet, 2015). Çocuk Dostu kent projesinde yerel savunucular ve kolaylaştırıcılar olarak gençlerin aktif katılımı istenmektedir. Öncelikle proje konusunda gençler bir eğitime tabi tutulmakta ve daha sonra bu eğitime katılan gençlerden kentlerinin çocuk dostu yönetim anlayışına sahip olması konusunda aktif rol oynamaları istenmektedir (Çocuk Dostu Şehirler, t.y.). Bu noktada, çocuk dostu bir girişimin neden direk çocuklarla bu çalışmayı gerçekleştirmede de soru işaretidir.

Çocuk Dostu Kent Girişimi, uygulamada daha çok yerel yönetimler düzeyinde çocuk hakları konusunda farkındalık yaratma çabası ve çocuğun kentlerdeki durumunu analiz ederek iyileştirme çabasından öteye gidememiştir. Kentsel mekânda çocuklara alan açmak, kentin tüm kamusal alanlarının çocuklar tarafından kullanılmasının önünü açmak, çocukların kendilerini ilgilendiren her türlü konuda görüşlerini bildirmesini sağlamak ve çocukların kent mekânının planlanmasına ve planların uygulanmasına katkısı sürecine değinilmemektedir.

Çocuk dostu kent girişimine ilham kaynağı olan Çocukların Şehri Hareketi ise 1991'den bu yana çalışmalarına devam etmektedir ve çocukların kent mekânıyla ilişkisine vurgu, bu çalışmada daha ön plandadır. Öncelikle İtalya'da küçük bir kent olan Fano kentinden ülke çapına yayılmış olan bu hareket, 2001 yılında Roma'nın da katılımı öncüsü olmasıyla devam etmektedir (Alamanacco della Scienza, t.y.; Tonucci, 2005). Kasım 2015'te Çocukların Şehri Hareketi kurucusu Francesco Tonucci ile İtalya'da yapılan görüşmede Tonucci'nin belirttiği üzere, Çocukların Şehri Hareketi bugün uluslararası konferanslar ve tanıtıcı etkinlikler yoluyla; İtalya, İspanya, Arjantin, Meksika, Kolombiya, Uruguay, Şili ve Lübnan gibi ülkelerden 300'ün üzerinde belediyenin de katılımıyla oldukça büyük bir ağa dönüşmüştür.

Çocukların Şehri Hareketi Türkiye Koordinatörü Battal Özservet ile Kasım 2015'te yapılan görüşmenin verilerine göre; ülkemizde Çocukların Şehri Hareketi çok fazla bilinmemekle birlikte, çocuk ve şehir ilişkisine yönelik Marmara Üniversitesi bünyesinde son bir senedir yapılan üç bilimsel etkinlikten (Çocuk, Kent ve Yerel Yönetimler, 1. Uluslararası Çocukların Şehri Kongresi ve Yerel Yönetimler için Çocuk Stratejileri Çalıştayı) sonra yeni bir farkındalık oluşmaktadır. Son etkinliğe Çocukların Şehri Hareketi kurucusu Francesco Tonucci katılmış ve çalışmanın felsefesi hakkında yerel yönetim temsilcilerini bilgilendirmiştir. Bugün yerel yönetimlerin projeye olan ilgisi artmakta ve İstanbul, Kocaeli, Sakarya'dan birer ilçe belediyesi Çocukların Şehri Hareketi ağına dahil olma süreci içerisinde.

"Çocukların Şehri" projesi çocukların özgürleştirilmesini önermekte, çocukları şehrin tasarımına ve yönetimine katılıma davet etmekte ve onlara şehrin kamusal alanlarında özgürce gezebilme imkânlarını geri vermeye çabalamaktadır (Tonucci, 2015). Projenin oldukça başarılı örnekleri mevcuttur. Proje her sene İtalya'da düzenlenen bir günlük sempozyumla çıktılarının paylaşıldığı bir ağa dönüşmüş durumdadır. Çocukların Şehri Hareketi'nin kurucusu ve öncüsü Francesco Tonucci, bundan on sene önce çocuk olmak ile bugün çocuk olmak arasındaki en belirgin farkın büyük olasılıkla çocukların bugün evden tek başlarına dışarı çıkamamaları ve boş zamanlarını değerlendirme özgürlüğünü kaybetmiş olmaları şeklinde tanımlamaktadır. "Çocukların Şehri Hareketi, belediye başkanlarına, yerel yönetim idarecilerine, siyasetçilere ve eğitimcilere (ebeveynler ve öğretmenler) çocuklardan öneri ve yardım istemelerini ve onları ilgilendiren her konuda onlarla çalışmalarını teklif etmektedir. Ayrıca çocukların şehirlerin değişiminde ve değerlendirilmesinde temel parametre olarak kabul edilmesini önermektedir. Her yerel yönetimin kendi yerelliğine saygı duyarak özgün projelerle Çocukların Şehri ağını geliştirmeleri, ağa katkı vermeleri bu çalışmanın özgün yanlarından birisidir. Bu harekette, çocuklara uygun bir kentin herkese uygun bir kent olacağı özellikle vurgulanmakta ve bu hareket iki temel esas üzerinden ilerlemektedir:

(a) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesinde belirtildiği ama mevcutta hiç uygulanmadığı üzere çocuklar, kenti ve kamusal alanları projelendirmede belediyelerin ve yerel yönetimlerin bir organı olan Çocuk meclisleri aracılığı ile kentin yönetimine ve idaresine direk katkıda bulunmalıdırlar. Zaten sözleşmeyi imzalayan her ülke bunu çocuklara taahhüt etmektedir.

(b) Çocukların kentte yeniden serbest bir şekilde hareket edip dolaşabilecekleri mekânlar onlara geri verilmelidir ve bunları geri verirken de kentte dolaşım ve hareket politikasının (araç mı insan mı odaklı olacağı konusunun) yeniden incelenmesi ve gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Çocukların Şehri Hareketi'ne dahil olan yerel yönetimlerin bir çoğu insan odaklı ulaşım planlarını hayata geçirmekte ve hareketin temel projelerinden olan "Okula Kendi

Başıma ya da Arkadaşlarımla Giderim” projesini hayata geçirmektedir. Bu proje ile çocuklara bağımsızlık ve yaşadığı kentsel mekâna aidiyet duygusu kazandırmak mümkün olmaktadır. Sokakların, okul yolu güzergahlarının çocuklar sokaklara çıktıkça daha güvenli hâle gelmesi ve suç oranlarında çok ciddi oranda düşüşlerin yaşanması ve mahalle içinde komşuluk ilişkilerinin artması projenin önemli sonuçlarıdır. Yerel yönetimler, bu projeden oldukça olumlu sonuçlar aldıklarını 2015 yılı Çocukların Şehri Hareketi olağan yıllık sempozyumunda dile getirmişlerdir. Bu hareket içerisinde edinilen tecrübelerle dayanarak çocukların, kentlerin idarecilerinden istedikleri politikalar şu şekilde sıralanmaktadır:

a-Farklı Bir Güvenlik Politikası: “Çocukların sokakta olması, sokakları güvenli kılmaktadır.” ilkesinden hareketle insanlarla dolu, yaşayan sokaklar, küçük esnafın sokaklarda yeniden hayat bulması gibi geleneksel sokak dokusunu destekleyen politikalar.

b-Farklı Bir Hareketlilik ve Sağlık Politikası: Çocukluktaki hastalıklarının birçoğunun özünde çocukların faaliyetsiz kalmaları, genellikle de bir ekran karşısında sabit durmaları bulunmaktadır. Bu nedenle, alınabilecek en önemli önlem hareket özgürlüğüdür.

c-Farklı Bir Kamusal ve Oyun Alanı Politikası: Çocuklar yetişkinlerden ayrı, sadece kendilerine ayrılan ve yetişkinler tarafından kontrol altında tutuldukları oyun alanları istememektedirler. Çocuklar için doğru olan oyun alanı kentte yer alan kamusal alanların hepsidir; merdivenlerden başlayarak evin bahçesinden sokağa açılan alan, kaldırıma giden alan, meydanlar ve bahçeler oyun alanlarıdır. Bunu gerçekleştirebilmenin bir yolu da çocukların bu mekânları kullanabilmeleri için gereken zamanı karşılamaktır, yani okullarda daha az ödev ve oyun için daha çok zamandır.

d-Farklı Bir Ekonomi Politikası: (a) Tüm ortamların annenin çocuğunu en az bir yıl emzirmesi için uygun hâle getirilmesi, (b) kentin, çocukların özgürce oynayacakları şekilde kurgulanması ve (c) iyi eğitim veren ve yaygın bir ağı bulunan kreş imkânlarının ücretsiz sunulması, farklı bir ekonomi politikası kapsamında düşünülebilir. Francesco Tonucci (2015), çocukların talepleri gerçekleşirse ülkelerin ekonomik krizlerden kurtulacağını söylemektedir. Tonucci ayrıca, çocuğa dost bir yerleşimin tüm kentlileri kapsayan bir kent olacağını özellikle vurgulamaktadır. Çocuklarla yapılan iş birliğinde, çocukların taleplerinin genç, kadın, engelli ve yaşlı olmak üzere toplumun tüm kesimlerini kapsadığını gördüklerini belirtmektedir.

5.2.2. Genç Dostu Kent

Genç dostu kent kavramı, literatürde daha çok çocuk dostu kent projesinin bir uzantısı olarak ele alınmakta ya da çocuk ve genç dostu kentler bir arada düşünülmektedir (CLGF Inclusive Cities Network, t.y.). Genç kabul edilen yaş grubu, ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Örneğin Kanada’da genç tanımı 10-24 yaş aralığı olarak tanımlanmaktadır (Ragan ve McNulty, 2005). Ülkemizde ise, genç nüfus 15-24 yaş aralığında kabul edilmektedir (Genç Dostu Kentler, t.y.).

Kentler düzeyinde yerel gençlik politikalarının oluşturulması büyük bir ihtiyaç olarak görülmüş ve genç dostu kent projesi yine BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin bir uzantısı olarak üretilmiştir (Youth Friendly City, t.y.). Genç dostu kent denildiğinde, gençlerin; sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere, istihdam olanaklarına, kaliteli, kapsamlı kentsel hizmetlere (ulaşım, konut, güvenlik, vb), şiddete maruz kaldıkları takdirde haklarını güvence altına alacak mekaniz-

malara, yerel yönetimlerin planlama ve karar süreçlerine katılımının ve erişiminin sağlanması hedeflenmektedir (Ulusal Gençlik Paramentosu, t.y.). Genç dostu kent, genç kadınlar ve genç engellilerin de kentsel yaşamın tüm alanlarında eşit bir biçimde yer almasını destekleyen bir oluşumdur. Kent özelinde gençlik ihtiyaç analizleri yapılarak bu doğrultuda gerekli çalışmalar yapılması esastır (Genç Dostu Kentler, t.y.). Gençlerin, kentteki hayatın sağlıklı şekilde işlemesi için özellikle ve dikkatle ele alınması gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Youth Friendly City, t.y.).

Genç Dostu Kentler Projesi, Türkiye’de 2014 yılında Habitat Kalkınma ve Yönetişim Derneği tarafından İsveç Başkonsolosluğu desteği ile yürütülmeye başlamıştır. Proje başlangıçta bir yıllık bir proje olarak hayata geçmiştir ve bugün beş yerleşimin ortaklığında (Denizli, Isparta, Kuşadası-Aydın, Maltepe-İstanbul ve Siirt) yürütülmektedir. Proje kapsamında gençlerin ihtiyaçlarını belirlemek üzere kentlerde gençlik çalıştayları yapılması planlanmıştır. Gençlerin yerel karar alma mekanizmalarına etkin katılımının bir aracı olan gençlik meclisinin oluşturulması, mevcut gençlik meclislerinin ideale uygun şekilde güçlendirilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir (Habitat, t.y.).

Genç dostu kent yaklaşımı çocuğa dost yaklaşımlardan çok da farklı görünmemektedir. Çocuğa dost yaklaşımlardan tek farkı ele aldıkları grubun yaş aralığı ve yerel politikada daha aktif bir katılım önermesi olarak görünmektedir.

5.2.3. Kadın Dostu Kent

Kadınların geleneksel olarak kendilerine yüklenmiş roller dolayısıyla kentsel mekândan erkeklerle eşit düzeyde faydalanamadığından ve yerel yönetimlerin, cinsiyet bağlamında toplumsal eşitsizliklerin sürmesi ve artmasına karşı mücadelede ve gerçek manada eşitlikçi bir toplumun geliştirilmesinde en uygun noktayı temsil etmelerinden hareketle, 2006 yılında “Kadın Dostu Kent” projesi Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı çerçevesinde ortaya çıkmıştır (BM İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı, 2010). “Kadın Dostu Kentler” ile kadınların kentsel yaşama katılım sürecinde kentlinin haklarına ve yaşadıkları kente sahip çıkan bir rol üstlenmeleri için bir fırsat oluşturulmaktadır (Kaypak, 2014). Kadın dostu bir kentin var olabilesinin en önemli koşulu, kadınların karar alma mekanizmalarında ve planlama süreçlerinde yer almaları ve kendilerini doğrudan etkileyen yerel politikalar üzerinde söz sahibi olmalarıdır (Takıl, 2015). Kadın Dostu Kentler; “kadınların sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere, istihdam olanaklarına, kaliteli ve kapsamlı kentsel hizmetlere (ulaşım, konut, güvenlik vb.), şiddete maruz kaldıkları takdirde haklarını güvence altına alacak mekanizmalara, yerel yönetimlerin planlama ve karar süreçlerine katılımını ve erişimini sağlayarak erkekler ile birlikte kentsel yaşamın tüm alanlarında eşit bir biçimde yer almasını destekleyen kentler olarak ele alınmaktadır (Günlük-Şenesen, Ergüneş, Yakar-Önal, Yakut-Çakar ve Yücel, 2014). Bu noktada, kadın dostu kentlerin genç dostu kentlerle aynı çerçeveden hareket ettiği söylenebilir.

Türkiye’de İçişleri Bakanlığı, proje ortaklarından olduğu Kadın Dostu Kentler programının ilk aşamasını 2006-2010 yılları arasında 6 kentte (İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van) uygulamıştır. Kadın Dostu Kentler Programı, sürdürülebilir ve insan hakları temelli bir yaklaşımla BM Nüfus Fonu tarafından İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin (1948) kabul edilmesinin 60. yılı vesilesiyle yapılan değerlendirmede, tüm dünyada ‘insan hakları alanında yürütülen’ en iyi altı program arasına girmeyi başarmış ve Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği

çalışmalarını yerel yönetimlere taşıyan ilk program olmuştur (Altay-Baykan, 2015). Olumlu gelişmelerden hareketle “Kadın Dostu Kentler-2 Ortak Programı” 1. fazın bıraktığı noktadan toplumsal cinsiyeti yerel yönetişime dâhil etmek için İçişleri Bakanlığı; yerel yönetimler, kadın alanında çalışmalar yapan yerel STK’larla ortaklaşa devam etmiştir. Yeni program illerinin seçimi için ayrı bir değerlendirme yapılmıştır. Yapılan çalışmanın sonunda 7 il (Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin ve Samsun) ortak programa dâhil olmuştur. Programın ilk fazdan bu yana ortağı olan 4 ilde (İzmir, Nevşehir, Şanlıurfa ve Trabzon) mahalle kadın yönetim sistemleri (komiteleri-kurulları) oluşturulmuş; yapılan çalışmalarla yerel yönetimlerin en küçük ayağını oluşturan mahallelerde hak tabanlı kadın örgütlenmeleri yaratılarak kadınların sorun tespiti ve çözüm arayışı süreçlerine katılmaları, kent hizmetlerine erişmede söz sahibi olmaları sağlanmıştır (Kiernan, t.y.).

Yerel Yönetimler için Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Rehberi’nde Kadın Dostu Kent için dördümlü ölçeklendirme yapılmıştır. Kent, mahalle, sokak ve yapı ölçeğinde kentlerde de-
tayda yapılması gereken çalışmalar irdelenmektedir. Ulaşım-erişilebilirlik, kent merkezi-kentsel hizmetler, yeşil alanlar-parklar ve kamusal alanlar-ortak kullanım alanları her bir ölçeğin alt boyutları olarak ele alınmaktadır (Altay-Baykan, 2015). Kent planlamasına yönelik ilkeleri tartışan bu çalışmada kadın konusu ile çocuk konusu özellikle birlikte ele alınmıştır ve tasarım-planlama-uygulama süreçlerine kadınların katılımı konusuna dair önemli vurgular yer almaktadır.

5.2.4. Yaş(lı) Dostu Kent

Küresel yaşlanma sorunu üzerinden Birleşmiş Milletler ve uluslararası pek çok kuruluşun harekete geçmesiyle, Birleşmiş Milletler tarafından ilki 1982 yılında, ikincisi 2002 yılında yapılan Dünya Yaşlanma Toplantıları’nda tüm dünya ülkelerinin dikkati, yaşlanma olgusuna çekilmiştir. Bu toplantılarda yaşlı nüfusa yönelik konut, gelir, kuşaklar arası dayanışma, sosyal ilişkiler, toplumsal katılım, yaşlı güvenliği, bakım gibi konularda ciddi altyapı çalışmaları başlatılması konusu vurgulanmıştır (Güner, Gözün, Hilwah ve Gökçek, 2013).

Yaşlı dostu kent, bütün yaşlı bireylerin toplum içinde aktif olma ve aktif yaşlanma imkânına sahip olması gerçeğinden hareket etmektedir. *Aktiflik* yalnızca fiziksel anlamda aktif olma ya da iş gücüne katılmayı değil aynı zamanda mevcut sosyal, ekonomik, kültürel, dinî ve birey olmayla ilgili süreçlere katılımı da kapsamaktadır (Tutal ve Üstün, 2009). Dünya Sağlık Örgütü, yaşlı dostu kentleri 2005 yılında gündemine almıştır. Projede yaşlıların yaşam kalitesini yükseltmek için sağlık, katılım ve güvenlik olanaklarının en iyi şekilde ele alınması önemlidir.

Yaş(lı) dostu kentlerde en önemli husus, yaşlı bireyin yaşam kalitesine yönelik algılarıdır. Yaşlı dostu kentlerin ortaya çıkışındaki temel prensipler BM tarafından şu şekilde belirlenmiştir: Bağımsızlık, katılım, bakım, kendini gerçekleştirme ve haysiyet konularıdır (Bowling, 2005’den akt., Dülger, 2015). “Yaşlı Dostu Kent”i sadece yaşlı toplum için değil, başta çocuklar ve engelliler olmak üzere tüm kent halkının yararı için düzenlemelerin yapıldığı ve tedbirlerin alındığı kentsel bir yaşam çevresi olarak görenler de bulunmaktadır.

Programa dahil olmak isteyen yerel yönetimlerin 5 yıllık süre içerisinde dört aşamalı döngüyü tamamlamaları istenmektedir. Bunun için, öncelikle yaşlıların katılım mekanizmalarının oluşturulması, kentin yaşlı dostu olup olmadığını değerlendiren bir raporun yazılması (ilk 2 yıl), bu değerlendirmeye göre geri kalan 3 yıla yönelik bir kent planı ve ilerlemenin izlenebilmesi için ge-

rekli göstergelerin tanımlanması gerekmektedir. Beşinci yılın sonunda yapılan değerlendirmenin ardından yeni bir beş yıllık sürece geçilebilmektedir (Güner, Gözün, Hilwah ve Gökçek, 2013).

Yaşlı dostu kentte, 8 ölçekte yaşlı ve kent ilişkisi ele alınmaktadır. Bunlar; (1) Dış Mekânlar ve Binalar, (2) Ulaşım, (3) Konut, (4) Sosyal Katılım, Toplumsal Yaşama Dahil Olma ve Toplumun Yaşlıya Saygısı, (5) Vatandaşlık Görevini Yerine Getirme, (6) İşgücüne Katılım, (7) Bilgi Edinme, İletişim, Toplum Desteği ve (8) Sağlık Hizmetleri şeklindedir (Güner, Gözün, Hilwah ve Gökçek, 2013).

5.2.5. Engelli Dostu/Engelsiz/Erişilebilir Kent

Kentte “engelli” olarak tanımlanan bireylerin de işe, okula, alışverişe, spor alanlarına, parklara ve diğer kentsel mekânlara herkesin kullandığı yollarla gidebilmesini yani fiziksel çevreye ulaşabilmelerini/erişebilmelerini sağlamak ihtiyacından hareketle engelli dostu kent anlayışının ortaya çıktığı söylenebilir. Bu çerçevede engellilerin, başkalarının yardımına gerek duymadan kent yaşamı/aktiviteleri ile bütünleşmeye yönelik tasarım arayışları bulunmaktadır.

Kent bütününe yönelik engelsiz planlama ve tasarımdaki temel kurallar Dünya Engelliler Vakfı tarafından şu şekilde belirlenmiştir:

- 1- Özellikle kent içi ulaşım alanlarında gerekli önlemler alınmalı ve belirtilen standartlar dâhilinde, engelli bir bireyin yardım almadan bir yerden bir yere gidebileceği şekilde ulaşım ağı oluşturulmalıdır. Gerekli yasal düzenlemelerle çevre düzenleme planlarında ulaşılabilirlik kriterlerinin uygulanması zorunlu hâle getirilmelidir.
- 2- Açık alanlarda olduğu kadar bina içlerinde de engelli bireylerin kullanımları göz önüne alınarak planlama yapılmalıdır.
- 3- Fiziksel çevrenin yapılandırılmasından sorumlu kişilerin ve kuruluşların engelli kişiler konusunda bilgili, bilinçli ve duyarlı davranmaları sağlanmalıdır. Bu amaçla fiziksel çevrenin tasarlanması ve yapılandırılması süreçlerinde engellilerin, ailelerinin ve örgütlerinin katılımı konusu büyük önem taşımaktadır (Dünya Engelliler Vakfı, t.y.).

Avrupa Birliği, engellilerin ulaşım ve seyahat imkânlarından, sosyal alanlardan eşit bir şekilde yararlanma ve özgürce seyahat edebilmeleri yönündeki farkındalığı arttırmak ve kentlerin engelliler için ulaşılabilir olmasını teşvik etmek için her yıl yarışma düzenlemektedir. Yarışmaya aday olan kentlerde ulaşım, altyapı, çevre düzenlemesi, sağlık kuruluşlarının yoğunluğu gibi kriterlerin incelenerek Şehir Erişim Ödülü (Access City Award) vermektedir (Pronto Tour, 2014).

Erişilebilir kent anlayışında, yapıların ve çevrelerinin ulaşılabilir olarak tasarlanmasıyla çocuklar veya pazar arabası kullanan yetişkinler, tüm yaşlılar, alışveriş yapan insanlar, satıcılar, eşya taşıyanlar gibi herkesin yararlanacağı düzenlemelerin yapılması önemlidir. Engelsiz kent anlayışı, erişilebilir kentlerle, herkes için kentle ve evrensel tasarım çalışmalarıyla oldukça keskin noktalara sahiptir (Theodorou, 2009).

5.2.6. Evrensel Tasarım/Herkese Dost/İnsanlar için Kent

Evrensel tasarım kavramı, engelliler için tasarım kapsamında 1950'lerden itibaren konuya gösterilen ilgi çerçevesindeki gelişmeler sürecinde ortaya çıkmıştır (Dostoğlu, Şahin ve Taneli, 2009). Evrensel tasarım; ürünlerin, çevrenin, program ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından yani yaş, yetenek ve diğer farklılıklarına karşın tüm kullanıcıların (bireylerin) mümkün olduğu oranda kullanılmasını sağlayan tasarım yaklaşımıdır. Evrensel tasarım; herkes için tasarım, diğer bir deyişle engelsiz tasarım gibi kavramlarla da anılmaktadır (Uslu ve Shakouri, 2014). Bu kavramdan üretilebilecek evrensel kent kavramı tüm kullanıcılara eşit oranda servis veren/hizmet eden kent anlamındadır. Evrensel tasarım ilkeleri ise, eşitlik, esneklik, basit ve anlamlı kullanım, pratik bilgi, hatalara karşı toleranslı koruma ve güvenlik, en az fiziksel efor, ölçü ve mekânın uygunluğu olarak ele alınmaktadır (Uslu, 2005). Yapılı çevre ve mekânlar ulaşılabilir olduğu takdirde, bunlar tartışmasız 'herkes için' daha kullanışlı olacaktır (Sungur-Ergenoğlu, 2013).

“‘Herkes için tasarım’ düşüncesiyle mimar; bireyin, kentlinin, yurttaşın mimarlığı ve kentsel mekânı bir ‘ortak’ yaşam alanı olarak değerlendirmesine fırsat vermektedir” (İncedayı, 2009). Herkes için tasarım kavramı 1960'larda ortaya çıktığında temel felsefe olarak, vatandaşların tasarım süreçlerinde etkin rol oynayabilme ve sonuç ürününü belirleyebilme “hakkı” üzerinden gelişse de zamanla bu kavram sürekli anlam açısından değişime uğramıştır. Değişken teorik altyapısı nedeniyle kavramın detaylı irdelenmesi gerektiğinden bahsedilmektedir (Theodorou, 2009).

2013 yılında Danimarka'nın Malmö şehrinde yapılan “İnsanlar için Kent” (Cities for People) projesi çerçevesinde insanlara nasıl bir kent istersiniz şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Cevaplar, genelde daha yeşil, daha canlı, yaşayan, insan dostu, yaya dostu ve ağaçlarla dolu bir kent şeklinde olmuştur. Malmö hâlihazırda oldukça yaya dostu ve yeşil bir kenttir, yine de Malmö'lülerin yukarıda belirtilen hususları vurgulamaları bunların temel birer ihtiyaç olarak görülmesi ve var olandan daha fazlasını istemelerinden kaynaklıdır. Bugünkü planlama sürecinde önce binalar sonra alanlar ve yollar, daha sonra da insanlar dikkate alınarak düzenlemeler yapılırken olması gereken, süreçte önce insanlar, sonra yeşil alanlar ve yaya dostu yollar, son olarak da insanlarla dolu binalar yer alır. Bugün yerel yönetimlerde taşıt odaklı ulaşım için özel birimler bulunuyorken insan odaklı, yaya odaklı ulaşım birimleri görmek pek mümkün değildir. Günümüzde insan, planlama ve kentle ilgili diğer birçok süreçten soyutlanmış ve gizlenmiş durumdadır. Herkes için tasarımın da odağı bu nedenle insandır.

5.2.7. Yaşanabilir/Sürdürülebilir ve Yavaş Kent

1996'da Habitat II, İstanbul'da düzenlenmiş ve bu zirvede alınan kararlar çerçevesinde gerçekleştirilecek üç amaç, yaşanabilirlik, sürdürülebilirlik ve hakçılık olarak belirlenmiştir (Tekeli, 2015). Sürdürülebilir kent, bir kentin nüfus ve yapı taşıma kapasitesinin üstünde kullanılması sonucunda doğal değerlerin geri dönülemeyecek şekilde yok olmasını önleyen ve şimdiki kuşakların yanında gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını karşılayan bir kenttir (Bayram 2001'den akt., Altuntaş, 2012).

“Kentsel sürdürülebilirlik söz konusu olduğunda, kentin kaynak kullanımının ve katı atıklarının azalması, yaşanılabilirliğinin ise artması hedefine odaklanan bir yerleşim düşüncesi egemendir” (Oktay, 2007). Bu noktada yaşanabilirlik kavramıyla sürdürülebilirlik kavramı birlikte de-

ğerlendirilebilir. Ancak, bir yerde yaşanılabilir olarak nitelenebilen bir çevre, bir başka yerde bu şekilde algılanmayabilir. Kentsel yaşanılabilirliğin anlamı yere, zamana, değerlendirmenin amacına ve değerlendirmeyi yapanın değer sistemlerine göre değişebilmektedir. Kentlerin yaşanılabilirliğini tanımlarken ulaşılabilirlik, eşitlik, adil olma ve katılım gibi hakların da dikkate alınması ve kentlinin sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel niteliklerinin iyileşmesinin sürekliliği önem taşımaktadır (Kayır 2007'den akt., Altuntaş, 2012). “Yaşanılabilir kent” kavramı Platon'dan bu yana bazı kuramcılar tarafından nüfus ve büyüklük ile, Yunan uygarlığı döneminde ise kent halkının tümünün yüz yüze gelebildiği etkin bir katılımı kent yönetilebilmesi ile ilişkilendirilmektedir (Oktay, 2007).

Sürdürülebilir kentlerin oluşturulmasıyla hedeflenen ortak noktalar ise şöyle sıralanabilir: (a) Ekolojik özellikler: Yüksek yaşam kalitesi, optimum yoğunluk, karma fonksiyonlu yaşama alanları, güçlü bir toplu taşıma ve yaya trafiği, minimum doğal varlık ve enerji kullanımı, optimum taşıma kapasitesi; (b) Sosyal özellikler: Etkin ve güçlü yerel yönetim, fırsat eşitliği, yoğun sosyal etkileşim; (c) Kültürel özellikler: Kültürel süreklilik, güçlü aidiyet/bağlılık/kentlilik duyguları, canlı ve yaşayan kent merkezi (Çahantimur ve Yıldız 2008'den akt., Altuntaş, 2012). Sürdürülebilir kent kavramı, o kentte yaşayanların yanında diğer kentlerin toplumlarını ve böylece tüm dünya toplumunu ilgilendiren bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır (Sezgin ve Ünüvar, 2011, s. 15). Yaşanabilir, sürdürülebilir kent tartışmalarında; kentlerin yerel politik liderliğe olan gereksinimi, yönetim, katılımcılık, çeşitlilik, kentin herkese açık bir kullanım alanı oluşturması, kent ekolojisinin, kimliğinin ve mirasının sürdürülebilirliği, disiplinlerarası yaklaşımların önemi gibi konular ele alınmaktadır (Oktay, 2007).

Sürdürülebilir kent arayışlarına farklı bir soluk kazandıran “Yavaş Kent” hareketi de, çocuklara dost hareketler gibi İtalya'dan doğarak tüm dünyaya yayılmıştır. İtalyan gazeteci ve eylem adamı Carlos Petrini öncülüğünde 1986 yılında İtalya'da ortaya çıkan bir ‘Yavaş Yemek Hareketi’ bulunmaktadır. Petrini'nin başlattığı ‘Yavaş Yemek Hareketi’ adının tersine oldukça hızlı biçimde dünyaya yayılmıştır. 1999 yılında İtalya'daki Orvieto kasabasında yapılan toplantıda, 30 kadar kentin yönetimi Yavaş Yemek Hareketi'ni bir adım daha ileriye, kent yaşamının her alanına taşımaya karar vermiş ve “Yavaş Şehir” oluşumunu başlatmışlardır (Polat, 2011). Yerel, özgün, geleneksel değerlerin korunması ve yaşatılması, birbirine benzeyen kentler yerine kendine has özelliklerini öne çıkaran ve koruyan kentlerin desteklenmesi, yerel işletmelerin varlığının korunması, çevreyle barışık, sürdürülebilir kentler yaratılması “Yavaş Şehir” hareketin temel hedefleri arasındadır (Ergüven, 2011). Yavaş kentlere yönelik oluşturulan 59 maddelik kriter, sürdürülebilirliğin 3 E'si şeklinde ifade edilen ekonomiklik, ekoloji ve eşitlik yaklaşımlarına uygun hazırlanmıştır (Şahin ve Kutlu, 2014). *Yavaş kent*, küreselleşmenin yarattığı homojen mekânlardan biri olmak, yerel kimliğini ve özelliklerini koruyarak dünya sahnesinde yer almak isteyen kasabaların ve kentlerin katıldığı bir birlik olarak görülmektedir (Sezgin ve Ünüvar, 2011). Kriterleri arasında en dikkat çekenler arabaların şehir merkezinden çıkarılması ve yerleşimdeki konukseverlik olgusunun özenle korunmasıdır.

Sürdürülebilirlik içerisinde ağırlıklı yer tutan çevre, yavaş şehir ilkeleri arasında da ilk sıralarda yer almaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygın şekilde kullanılması için teşvik edilmesi, kente ait evsel veya endüstriyel atıkların geri dönüşümünün sağlanması ve çevre yönetim sistemlerine uyum gibi maddeler, çevre unsurunda sürdürülebilir kent ve yavaş kent anlayışlarının ortak bir gö-

rüşe sahip olduğunu göstermektedir (Keskin, 2012, 94). Sürdürülebilir kalkınmanın bir de sosyal boyutu bulunmaktadır. Yavaş kent anlayışı ile de sosyal adaletin ve toplumun geniş kesimlerinin karar verme süreçlerine katılımının sağlanması ifade edilmektedir. Yavaş şehrin amaçlarından biri olan yerel bazda ekonomik bir gelişim sağlayarak gelirin adaletli dağılımını sağlamak düşüncesi, sürdürülebilirlik kavramı ile arasındaki diğer ilintiyi kurmaktadır (Yurtseven, 2007'den, akt., Şahin ve Kutlu, 2014). Yerelde sürdürülebilir gelişme için bir rol model olan yavaş kent hareketi, yavaş yaşam olanakları sunan, doğasını ve kültürünü korumuş, sosyal değerlerinde aşınma olmamış kentlerin üretilmesine ve bu kentlerin yeni kültür, turizm, rekreasyon ve gastronomi odakları olarak, yeni bakış açıları ve alternatifler getireceğine inanan bir harekettir (Polat, 2011).

5.3. Aile Dostu Kent Kavramı

Aile konseptinin kent planlaması ile birlikte ele alındığı en geniş kapsamlı çalışmalardan birisi, 2008 yılında Amerikan Planlama Birliğinin (American Planning Association-APA) düzenlediği “Aile Dostu Yerleşimler Tasarlamak” başlıklı ulusal kongredir. Kongrede *aile*; mekânsal, sosyal ve ekonomik boyutları ile ele alınmış ve akabinde birçok çalışma yapılmıştır. Kongrede; kent-sel mekânın mevcut şartlarından bahsedilmiş ve kent merkezlerinin yetersiz hizmet sunmaları dolayısı ile çocuklu ailelerin merkez dışında yaşam alanları seçtiklerinden bahsedilmiştir. Bu durum kendisini merkezde yaşayan nüfusun ortalama yaşının yükselmesi şeklinde göstermektedir. Kongrede kent çeperlerine yayılmanın ve banliyöleşmenin çocuklu ailelerin ihtiyaçlarını öncelemediği, ulaşım imkânlarının kısıtlılığı vurgulanmış, aynı zorlukların yaşlı bireyler için de geçerli olduğunun altı çizilmiştir. Kent merkezlerinde yürünebilirlik, toplu taşıma, uygun fiyatlı konut, donatı alanları, parklar ve sivil katılım için fırsatların yetersizliği üzerinde durularak aile dostu yerleşimlerin oluşturulmasına önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Doğan, 2014).

ABD’de aile dostu kentle ilgili bir ağ oluşturmaya çalışan başka bir girişim daha bulunmaktadır (Family Friendly Cities, t.y.). Bu girişime göre “aile dostu” yerleşim demek, herkese dost yerleşim demektir. Her aile ve çocuk, kentsel alanların birer sınıf olması, öğrenme laboratuvarı olması konusunda fırsatlara sahip olmalıdır. Çalışmada ailenin yanında özel olarak çocuk konusu vurgulanmaktadır. 2000-2013 yılları arasında Amerika’nın bu ağa dahil olan yerleşimlerinde 0-18 yaş grubu çocuk nüfusun büyüme oranları verilmiş ve bu oranın artışına göre o bölgeye yerleşen çocuklu ailelerin sayısının artışı incelenmiştir. Çoğu yerleşimde az da olsa çocuklu aile sayısında bir artış bulunmaktadır. Bu artışın, o yerleşimin aile dostu olma süreci noktasında olumlu anlamlara geldiği vurgulanmaktadır. Girişimin web sayfasında, aile dostu kentle ilgili bir hane halkı anketi de bulunmaktadır. Bu ankette “Şu an yürünebilir bir yerleşimde misiniz?”, “Yürünebilir bir yere yerleşmeyi düşünür müsünüz?”, şeklindeki soruların yanında “Aile hane halkı geliri, çocuk sayısı, çocukların yaşları, yaşanan konutun türü (kat mülkiyeti, apartman, kasaba evi veya bekâr evi), konutun kaç yatak odasının bulunduğu şeklinde durum tespiti soruları da yer almaktadır. Yine; konutun aile yaşamına uygun olup olmadığı ve/veya esnek olup olmadığı, bu durumun detaylandırılması, konutta kaç yatak odası istendiği ile ilgili sorular da bulunmaktadır. Sonra da aile dostu bir şehir yerleşiminde kişi için önemli olan detaylar sorulmaktadır: (1- Yatak odası sayısı, 2- Konutun m²’si, 3- Konutun tasarımı, 4- Konutun içinde bulunduğu toplumun yapısı, 5- Konutun maliyeti, 6- Bina-daki birim sayısı, 7- Diğer kolaylıklar, 8- Şahsa özel bir dış alan, balkon veya bahçe, 9- İşe veya okula yakınlık, 10- Diğer ailelere yakınlık) gibi. Bunlardan sonra, sıra tercih sorularına gelmektedir: 1- Ortak kamusal bir mekânı kişisel bir bahçeye tercih etme durumu, 2- Sıra dışı tasarımı olan bir parkı kişisel bahçeye tercih etme durumu, 3- İpotekli (mortgage prosedürü) yerine bir ya da daha

az araç sahipliğini yeğleme durumu, 4- Vergilerde indirim olacaksa bir ya da daha az araç sahipliğini yeğleme durumu, 5- Komşuluk veya bina ortaklığında araba paylaşımı olacaksa hiç araç sahibi olmamayı yeğleme durumu, 6-Yürünebilir bir yerleşime alan açmak için iki çocuğunun tek yatak odasını paylaşmasını kabul etme durumu, 7- Zemin kat bir yerleşmeyi tercih etme durumu, 8- Eğer bina içinde ortak bir oyun alanı olursa hane sahipliği birliğinin kurallarını destekleme durumu gibi.

ABD’de; doğada, ailede ve komşuluk biriminde sürdürülebilir örüntüler sloganıyla hareket eden bir diğer çalışma ise (Human Life Project) İnsani Yaşam Projesi’dir. Proje, gencinden yaşlısına toplumda her kesim için uygun ortamlar tasarlanması amacıyla yürütülmektedir. Proje, aileyi çocuklarla ve yaşlılarla birlikte geniş aile tanımı içerisinde ele almaktadır. Uzun dönemli finansal istikrar ile hem aile dostu hem de ekolojik bir kente uygun ortamlar hedeflenmektedir. Proje, bir kenti 12 ana kategori altında bir kurumsal karne oluşturarak çözümlemeyi önermektedir. Bu kategoriler; toplum, eğitim, kültür, rekreasyon, konut, istihdam, yaşam maliyeti, hizmetler, ulaştırma, güvenlik, sağlık bakımı ve kaynaklar şeklindedir. Projenin amacı, kentlerin kendi güçlü yanlarını keşfederek zayıf yanlarını fark etmelerini ve bu yanlarını güçlendirmelerini sağlamaktır. Bu karnelerin ardından kentler birbirleriyle yarışırılmaktadır. Çalışmanın her adımı, yerel yöneticilere ayrı ayrı paketler hâlinde ücretli olarak sunulmaktadır. Proje kapsamında çevresel, finansal ve toplumsal sürdürülebilirlik temeline dayanan 36 alt kategoride çalışma yapılmaktadır ve bir sistem ile kategorilerin aileyi destekleyici olma durumları ağırlıklı değerlerle ifade edilmektedir. Bu kategoriler; ödenabilirlik, işsizlik oranı, aile konutları, düşük suç oranı, alışveriş alanlarına erişim, hava ve su kalitesi gibi çevresel faktörler ile müze ve rekreasyon alanlarına erişim gibi kültürel faktörler şeklindedir. Hane halkının iki ve daha fazla nesli bünyesinde barındırması kentin sürdürülebilirliği için önemli görülmektedir. Ayrıca “Aile, kentlerimizin insani kapısıdır.” da denilmektedir. ABD’deki sürdürülebilir kentlerin aileler için pek de uygun olmadığı ve ailelerin iş yerlerinden oldukça uzak yaşama alanlarına yönelmek zorunda kaldıklarını da vurgulamaktadır. Toplumdaki çocuk nüfusunun, o toplumun ve kentin sürdürülebilirliği için oldukça önemli bir husus olduğu belirtilmektedir. Yeşil alanların fazlalığının yanında o doğal ortamlarda oynayacak çocuklara da ihtiyaç duyulduğu; kentte sosyal etkileşimin üst düzeyde olacağı aileye yönelik merkezlerinin bulunması gerektiği belirtilmektedir (Human Life Project, t.y.). Kent yönetimlerinin talebi ile ABD’de 50 kadar kent bahsedilen kategorilerde sıralamaya tabi tutulmuş ancak yaşayanların beklentileri ve kenti algılamaları bu çalışmada pek değerlendirilmemiştir (Doğan, 2014).

Amerika Ekonomi Politik Enstitüsünün ve ABD Sayım Bürosunun yaptığı araştırmalar üzerinden de aileler için en uygun kentler ve aileler için uygun olmayan kentler değerlendirmesi bulunmaktadır. Burada ailelerin yıllık hane geliri, hane gelirinin bütçeye harcanan kısmı dikkate alınarak bir ekonomik değerlendirme yapılmıştır. Ailelerin ekonomik olarak ayakta kalma durumlarına göre “Aile Dostu Kent Ölçeği” geliştirilmiştir (Levy, 2008).

Yine ABD’den kişisel finans ağı ve sosyal bir ağ olan Wallethub, 30 ayrı parametre üzerinden 150 Amerikan yerleşimini aile dostu olmak bakımından değerlendirmiştir (Kiernan, t.y.). Bu değerlendirmede her bir alt parametre kendi ağırlık durumuna göre (yarım, tam, çift ağırlık) değerlendirmeye farklı katkılar sağlamaktadır. Bu parametreler şu şekildedir.

a-Aile Aktiviteleri ve Eğlence Durumu: 100.000 kişiye düşen oyun alanı sayısı (tam ağırlıkta), buz pisti sayısı (yarım ağırlık), kayak parkı (yarım ağırlık), otopark alanı büyüklüğü (yarım ağırlık), ayrıca genel olarak hayvanat bahçesi, müze, tiyatro gibi ilgi çekici yerlerin sayısı (tam

ağırlık), yaşanılan şehrin aile dostu hava şartları (tam ağırlık), 18 yaşından küçük çocuğu olan ailelerin sayısı (çift ağırlık), ortalama işe gidiş-geliş süresi (tam ağırlık).

b-Sağlık ve Güvenlik Durumu: Hava ve su kalitesi (tam ağırlık), 100.000 kişiye düşen çocuk doktoru sayısı (tam ağırlık), sağlık sigortası kapsamında olmayan 0-18 yaş arası çocuk nüfusu (tam ağırlık), 100.000 kişiye düşen şiddet içeren suç oranı (çift ağırlık) ve mala yönelik suç oranı (çift ağırlık).

c-Eğitim ve Çocuk Bakımı Durumu: En iyi ve en kötü okul sistemleri derecelendirmesi (çift ağırlık), lise mezuniyet oranı (yarım ağırlık), gündüz bakım evlerinin kaliteleri (yarım ağırlık), ortalama hane gelirine sahip aileler için çocuk bakım masrafları (yarım ağırlık), ebeveyn izni politikasındaki puan (yarım ağırlık).

d-Ödeyebilme/Üstesinden Gelme Durumu: Ailenin konut maliyetini ödeme gücü (kira veya satın alma birlikte) (tam ağırlık), yaşama indeksine bağlı olarak ortalama hane geliri (tam ağırlık), en iyi ve en kötü refah durumunu gösteren istatistik (tam ağırlık).

e-Sosyoekonomik Çevre: Ayrılma ve boşanma oranları (tam ağırlık), çift ebeveynlilik (yani aile birlikteliğinin olduğu) aile sayısı (tam ağırlık), yoksulluk sınırı altında yaşayan aile sayısı (tam ağırlık), gıda yardımı alan aile sayısı (tam ağırlık), işsizlik oranı (tam ağırlık), gelir farkı (tam ağırlık), haciz oranı (yarım ağırlık), sosyal bağların oranı (tam ağırlık).

Ülkemizde ise, ilk defa Bursa Büyükşehir Belediyesi bünyesinde AidKent (Aile Dostu Kent) Projesi yoluyla aile dostu kent tartışmaları başlamıştır. Projede, yapılacak çalışmaların statik bir hesap ile değil dinamik, gelişebilen, adapte olabilen ve ayarlanabilen bir model yardımıyla oluşturulacağı vurgulanmaktadır. Sonrasında halkın ve ilgili tüm kişilerin açık ve dijital bir ortamdan bilgiye rahatça ulaşabilmeleri sağlanacağı belirtilmiştir. Bu projede öncelikle mahalle ölçeğinde kentin mevcut durumunun tespiti, kent kullanıcılarının beklentileri, ihtiyaç analizleri yönünde çalışmalar yapılması planlanmıştır. Projenin analiz çalışmalarında istatistiki olarak mahalle ölçeğinde pek dikkate alınmayan yaş grupları, aile büyüklüğü, sosyoekonomik yapı, yaşam kalitesi, satın alabilme, şiddet gibi kriterleri değerlendirmeye alınmıştır. Kriterlerin tespiti ve verilerin toplanmasında, planlama ve tasarım aşamalarında katılımcı süreçlerin işletilmek istenmesi, bilgi iletişim teknolojilerinden yararlanılarak yeni veri kaynaklarının (sosyal ağlar gibi teknikler) kullanılması projenin dikkat çeken yönlerindendir. Böylece örgütlü olmayan yapıların ve diğer kent kullanıcılarının (kente yeni gelenler, çocuklar, turistler, tüccarlar vs.) karar süreçlerine katılımı sağlanacak, böylece karar vericiler daha geniş bir alandan verilere ulaşabileceklerdir (Doğan, 2015). Diğer bir çalışmada da; güvenlik, eğitim, sağlık olanakları, farklı yaş grupları için sosyal alanlar, çevre şartları, trafik, belediyenin tavrı, ulaşım ve iş olanakları, memnuniyet derecesi, sosyal yaşam, ekonomik şartlar şeklinde 11 ana ve bunların altında 50 alt başlık etrafında aile dostu kent projesi önerisi geliştirilmiştir (Demirci, Tolu ve Karali, 2015).

Kente dair farklı yaklaşımlar ve tanımlar özetle tanıtıldıktan sonra *aile dostu kent* kavramının nasıl tanımlanması ve konumlandırılması gerektiği konusunda değerlendirme yapılmalıdır. Ayrıca *aile dostu kent*in ilkelerinin ve unsurlarının neler olabileceği ilişkili kavramlarla bağlantılı olarak analiz edilmelidir.

5.4. Sonuç Yerine

Kentte tasarım yoluyla bazı kullanıcı gruplarının önüne engeller konması, kentin onlara sınırlar çiziyor olması ve kentin bir çok mekânını bazı grupların kullanamıyor olması sıkça rastlanılan bir durumdur. Bebeklerin, çocukların, gençlerin, kadınların, hamilelerin, çocuklu kadınların, engellilerin ve yaşlıların; sağlıklı, yetişkin ve erkek birey odaklı planlanan kentlerde, dezavantajlı grupları oluşturdıkları bir gerçektir. Farklı özelliklere sahip tüm bireylerin bir arada zaman geçirmelerinin, aktif ya da pasif bir aktiviteyi gerçekleştirebilecekleri ortak bir mekânda olmalarının sosyolojik ve psikolojik açıdan mutlaka gerekli olduğu söylenebilir. Bir grubun ayrıcalıklı ele alınması, kimi zaman beklenen yararın aksine ayrı tutulan grup için “damgalama” olabilmekte ve ayrıştırıcı bir unsura dönüşmektedir (Uslu ve Shakouri, 2014).

Kavramsal açıdan genel olarak farklı dost kent yaklaşımları; katılım, kamusal alanlara çıkabilme ve buraları rahatlıkla kullanabilme, hizmet ve alanlara rahatlıkla ulaşabilme gibi temel yaklaşımlara sahiptir. Tüm yaklaşımların kavramsal analizlerinin ardından yerel aile dostu kent kavramına ulaşmak adına beş temel ilke de değerlendirme esas olabilir:

- a. Kente katılım ve gönüllülük
- b. Kentte hareketlilik ve erişilebilirlik
- c. İnsan ölçekli, doğayla dost planlama ve tasarım
- d. Kent kültürü, kamusal alan ve güvenlik
- e. Aile dostu ekonomi politikası

Bu ilkelerin içeriğini ise şu şekilde açmak mümkündür:

a- Kente katılım ve gönüllülük

Katılım boyutu aile dostu kent için birinci ve en önemli basamaktır. Kente katılımın boyutları, kent- sel mekânda var olma, o mekânda nitelikli vakit geçirebilme ve kentin sunduğu fırsatlardan uygun şekilde yararlanabilmektir. Katılımın hemen peşinden gönüllülük ve sorumluluk alma gelmelidir.

Bir kentin yerleşimcileri, o kentin tasarım, uygulama ve yönetim sürecine katılmadıkları müddetçe kentini benimseyemez, oraya aidiyet hissedemez ve en önemlisi o kenti önce korumak ve ardından geliştirmek için herhangi bir çaba sarf etmezler. Kendi yaşam alanının mimarı olduğunu hisseden bir halktan daha güçlü bir sosyal hizmet gönüllüsü ve sosyal sorumluluk sahibi başka kimse olamaz. Aile dostu bir kent arzusu için aile, politik kurgu da dâhil kent inşa sürecinin bütün aşamalarına dâhil edilmek durumundadır. Problemi en iyi teşhis edecekler ve çözüme en iyi katkı sağlayacaklar yine problemi bizzat yaşayan ve kimi zaman üretenler olacaktır. Dünyayı değiştirmenin bir aracı olarak görülen tasarım, kullanıcının bir kenara itilmesi ve nesneleştirilmesi eylemine asla dönüşmemelidir (Çakırer-Özservet, 2013).

Yerel halkın, kendisini ilgilendiren konularda bilgilendirilmiş ve kendisini ifade etme becerilerinin kazandırılmış olması da gerekmektedir. Bu deneyim de çocukluktan itibaren kazandırılabilir. Yerel yönetimlerde kent konseyleri bünyesinde yer alan çocuk meclisleri gibi araçlar, bu

noktada aktifleştirilmesi gereken ilk mekanizmalar olabilir. Kent konseyleri bünyesinde ayrıca gençlik meclisleri, kadın meclisleri, göçmen meclisleri, yaşlı meclisleri ve engelli meclisleri gibi oluşumlar da özel olarak desteklenmeyi hak etmektedir. Bugün, merkezileşmenin karşısında yerelleşmeye yapılan vurgu ve bunu sağlamak için harcanan çabaların odağı olan katılımın, artık toplumsal bir kültüre dönüşmesi gerekmektedir. Katılım aynı zamanda sosyal politikalara ciddi hizmet edeceğinden, gönüllülük duygusunu ve hizmetlerde sorumluluk alma duygusunu da geliştirecektir. Katılım boyutu ayrıca yaşanılan bölgeye sahip çıkmayla birlikte toplumsal bir dayanışma ve komşuluk ilişkilerinin güçlenmesi gibi birçok olumlu sonuç doğuracaktır. Yaşadığı yeri benimseyen, seven, koruyan ve gelişmesi için çaba sarf eden bir halka yerelde ve merkezde hizmet verilmesi oldukça kolaylaşacaktır.

Yaşanılan yerin, şehrin insani boyuta bürünmesi; yaşayanların orayı benimsemesinden geçmektedir. Yaşadığı yerden memnun ol(a)mayanların zaten oradaki mekânla dostluk kurması ve kendine yöneltilen hizmetlere dostane bir cevap vermesi düşünülemez. Kentlilerin bizzat kendilerini ilgilendirecek planlama süreçlerine aktif katılımı, süreci değerlendirebilmesi, gerektiğinde müdahalesi ve inisiyatif alıp sorumluluğu paylaşması kent hayatının sürdürülebilirliği ve sosyal hayatla mekân arasındaki dengenin kurulması için önemli ve gereklidir (Çakırer-Özservet, 2014a).

b- Kentte hareketlilik ve erişilebilirlik

Yürünebilir ve erişilebilir kent mekânlarının; taşıt trafiği yerine daha insani ulaşım araçlarına yönelmesi gerekir. Bisiklet ve yaya ulaşımı ön plana alınmalıdır. Bisiklet konusunda da anne-çocuk birlikte bisiklet formlarının üretimine geçilebilir. Öncelikle kentte yaşayan insanların yürüyebilecekleri vasatların oluşturulması lazımdır. Yürüyen insanlar; birbirleriyle tanışmaya, duraklamaya, durak noktalarında sosyalleşmeye başlayacaklardır. Yürüyen insanlardan sonra kentte, bisiklete binen ve enerjilerini sarf ederek kendi çabalarıyla bir yerlere ulaşan insanların varlığı önemlidir. Bisikletle ulaşım, egzoz dumanlarının rahatsız edici kokusunu ve sesini keserek doğa dostu önemli bir değişimi beraberinde getirecektir. Ayrıca bisikletle ulaşım, park ederken ve hareket ederken daha az alana ihtiyaç duyulması demektir. Bu da kentlerin devasa yol ihtiyacı duymasının önüne geçecektir. Kentte hareket hâlinde bir sürü araç, gürültü ve kirlilik yerine hareket hâlinde insan yüzlerinin olması şehrin dost olması için en önemli değişim olacaktır. Uzak mesafeler için ise uygun ve konforlu şekilde oluşturulmuş doğa dostu toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi önemlidir. Özellikle imkânlar oranında su üzeri ulaşım sistemlerinin üzerinde durulması gerekir.

Kentte sosyal ve fiziksel dokuyu birbirine bağlayan sokaklar, şehrin temel dış mekânını oluşturur ve kentin esas bileşenidir. Sokağın formu ilişkili iki temel özelliği bulunmaktadır. Sokak aynı anda hem yol hem de mekândır. Sokaklar insanların evleri ile iş yerlerini birbirlerine bağlarken aynı zamanda ayrı bir yaşam alanı da oluşturur. Sokaklar, şehri fark edilir ve heyecan verici kılan en önemli öğelerdendir (Jacobs, 1969). Sokakların erişilebilir, sosyal anlamda canlı, yani bir organizma gibi yaşayan yerler olması önemlidir. Bunun için araç odaklı değil insan odaklı ulaşım planlaması yapmak esastır. Yürünebilir bir kent için de sokakların canlı olmasına, sokakta yaşayan ailelerin, bireylerin sokağa çıkmasına, sokakta olmasına, sokağı yaşamasına ihtiyaç vardır. Sokak, kentte farklı olanların birbiriyle temas kurabilecekleri ilk mekân olması bakımından önemlidir.

c- İnsan ölçekli ve doğayla dost tasarım

İnsani yani küçük ölçeklerde, çok yükselmeyen, yatayda ama taban alanı çok büyük olmayan ve kendi mahrem alanı (yarı kamusal) olan bahçeli konut yapılaşması öncelikli olmalıdır. Me-

deniyet tarihimizde toprağa kök salmış insanlardan (Yılmaz, 2012) yani doğa dostu, doğayla dost insanlardan bahsedilmektedir. Toprakla ilişkisi güçlü, kültürünü yaşadığı yere yansıtan ve yaşadığı yerle dost olan insan önemlidir.

Bugün çoğu yerleşimlerde insanın doğayla bağı kopmuş durumdadır. Bu bağı yeniden tesis etmek önemli ve gereklidir. Bunun için *insani ölçekte planlama* esas olmalıdır. Bu insani ölçeğin çeşitli parametreleri yavaş kent kavramında bulunmakla birlikte, çok bozulmamış bir Osmanlı kenti yerleşimini incelediğimizde de yerel parametrelere ulaşmak mümkün olacaktır. Mekânsal anlamda kent, mahalle, sokak ve yapı düzeyinde insani ölçeklerin oluşturulması gerekmektedir. Toplumsal yapının en temel unsuru sayılan aile, şehrin en temel unsuru sayılan ev/konutla ilişkilidir. Konutlar arası ulaşım kanallarının, diğer ekonomi yapılarının ve kamusal yapıların, sosyal alanların ve kültürel faaliyet alanlarının da insana dost bir mahiyete bürünmeleri lazımdır. Geniş aileyi kabul eden konut tasarımları, aile tipine göre esneyebilen konut modelleri olmalıdır. Eskiden çocuklar her yaştan bireylerin bir arada bulunduğu geniş bir aile içerisinde, sayıları çok fazla olmayan taşıtların olduğu, seyyar satıcıların ve oyun oynayan diğer çocukların olduğu sokaklarda yaşarlardı (Çakırer-Özservet, 2015). Yaşayan bu sokaklar sayesinde insanlar mahallelerini keşfetme, benimseme, mahalleyle sosyalleşme imkânlarına sahiptiler. Konutun engelli, yaşlı ve çocuklu bireylere uygun esneyebilecek formatta olması, yaşayan sokak formülü ile kişilerin sosyalleşme imkânlarının artırılması gereklidir.

İnsani ölçek aynı zamanda hayatın gerçek hızında yaşanması için çabaları da içermekte ve günümüzdeki hız tutkusunun yerini yavaşlamaya bırakmasını gerektirmektedir. Yavaşlığı aileye, bireye öğretmek doğal ortamları kentte yaşayabilmekle mümkündür. Doğayı kentin içinde korumak, yitirilen doğal alanlara alternatif yeni alanlar oluşturmak, imkânları zorlamak, doğayı sahiplenme bilinci için ve doğaya bakım konusunda o kentin yerleşimcilerine sorumluluk vermek de gerekmektedir. Mahallede sokak hayvanlarına yönelik çeşitli barınak yapıları, yeme-içme imkanlarını oluşturmak gereklidir. Yerleşimcilerin mahallesindeki sokak hayvanlarından sorumlu olduğu bir tasarım olmalıdır. Kendi yiyeceğini üretme, kent bahçeleri oluşturma, el emeği üretimi ve satışı imkânı sağlanması da insani ölçekte bir planlama için önemlidir. İnsani ölçekte tasarlanan konut, sokak ve diğer kamusal alanlar kenti daha yaşanılır kılacaktır.

d- Kent kültürü, kamusal alan ve güvenlik

Farklı aile türlerine de hizmet edecek ve ailede yer alan bireylere uygun yaşam sunan kent modeli yani ailenin yapısı, sosyoekonomik düzeyi, annenin çalışma durumu, çocukların cinsiyetleri, ailedeki çocuk sayısı, çocuğun kardeşleri arasındaki sırası, ebeveynlerin yaşları ve eğitim düzeyleri gibi farklılıkları da içerecek çalışmalar üretilmelidir. Ayrıca, farklı kültürler, etnik yapılar ve ritüelleri kentin bağrında taşıyabilmesi için küçük, erişilebilir ölçeklerde sosyalleşme imkanları sağlanmalı ve mekânları üretilmelidir. İnsan dostu kamusal alanlar önemlidir. Kamusal alanları birbirinden ayırılmamış şekilde kurgulamak önemli bir kriterdir. Sosyalleşmeyi ve insanlar arası güveni temin edecek, en küçük yerleşim birimine de hitap edecek küçük kamusal alanların çokluğu önemlidir. Kamusal alanların çeşitliliği, özgünlüğü ve en önemlisi yere özgünlüğü dikkate alınması gereken hususlardır. Gençlerin, yaşlıların, engellilerin ve diğer ötekileştirilmiş grupların gidebilecekleri sosyal mekânların artırılması, sanatsal aktivitelere ve gönüllü hizmetlere yönlendirilmesi gerekmektedir.

Komşunun kontrolünde mahalle yerleşimleri önemlidir. Bunun için komşuluk ilişkisini güçlendirecek sokak ölçeğinde sosyal alanların artırılması, çocukların sokaklarda oyun oynaması, bireylerin de

ailesine ve komşusuna vakit harcayabilecek kadar zamanlarının olması gerekmektedir. İş-ev-aile dengesi için sadece kadını değil erkeği de kapsayan özel politikaların üretilmesi gereklidir. Güvenli sokaklar için taşıttan arındırılmış ya da taşıt akışı hafifletirilmiş sokaklar, ailelerin sokağının sorunlarını tartışabileceği sokak meclislerine katılmalarının sağlanması gibi alternatifler ele alınmalıdır. Güvenlik anlayışının; teknolojik aletlerle değil, ailelerin sokakta oynayan çocuklarını gözlemleyebildiği daha insani formlara dönüşmesi önemlidir. Çocuklar sokaklarda oynarsa o sokaklar güvenli olur. Gereksiz güvenlik kaygısının elimine edilmesi için de komşuluk ilişkilerinin güçlenmesi, sokağındakileri tanıma ve yabancıyı fark etme imkanlarının olması önemlidir. Sadece önleyici ve ceza verici politikalar yerine koruyucu/bilinçlendirici çalışmalar, cezai yöntemlerin faydacı olması, kamusal işlere ve toplumsallaşmaya yönelik cezaların oluşturulması gibi çözümler düşünülebilir. Kentsel mekânın ailenin çocuklarıyla, gençlerin ve yaşlıların akranlarıyla, yetişkinlerin komşularıyla sosyal etkileşimi ve iletişimini artıracak kamusal alanlar sunması önerilmektedir.

Kentsel yerleşimin ve sosyal dokunun özgün kimlik değerlerini keşfetme ve bunları yaygınlaştırarak günümüz şartlarında yoğurulması için toplumsal çaba da gerekmektedir.

e- Aile dostu ekonomi politikası

Varlığın dinamik bir yapıya sahip olduğu bilgisinden hareketle şehrin de dinamik ve kendini içinde barındırdığı toplumsal yapıyla birlikte sürekli ve yeniden inşa edebilecek ekonomik ve politik esnekliğe sahip olabilmesi gerekmektedir. Mesela “Osmanlı’da yapıların bir kısmının sürekli değişen aile yapısına uyum sağlamak üzere geçici malzemeye yapılması; idari, dinî ve içtimai hizmet gören han, hamam, çarşı gibi yapıların kalıcı malzemeye inşa edilmiş olması” (Cansever, 2010) gibi örnekler toplumsal değer ve algının kent mekânına yansıdığının göstergeleridir. Kentin değişmez çizgilerinin olması dinamik varlık dünyasında yaşanılmaz, katı ve insani olmayan bir çehre demektir.

Kadın için çocuklu olduğunda, engellinin engeliyle, yaşlının güçsüzlüğüyle, çocuğun da ailesinin korku ve kaygıları nedeniyle eve hapsolma durumu, sosyalleşmenin azalması ve iş hayatına katılımda sıkıntıların hafifletilmesi için örneğin, küçük çocuklar için yerleşime yakın mesafede ücretsiz kreş, oyun grupları imkânı, iş yerlerinde zorunlu kreş uygulaması, mahallesinde, sokağında sosyalleşme mekânları, sokağın aktif kullanımı, evinden ekonomiye katılma fırsatları gibi bir çok detaylı politikalar üretilmelidir. Göçmenlerin, dil bariyerinden dolayı yerel halkla sosyalleşememe, yerel halk tarafından dışlanma, konut ve istihdama erişim sıkıntılarına çözümler bulmak önemlidir. İnsanın temel ihtiyaçlarından biri olan barınma ihtiyacını, yaşadığı toplumun kültürüne uygun, var olduğu aile yapısını destekleyici formatta ve bireysel farklılıkları estetikle bütünleştiren, yapım sürecine barınılacak konuttaki kişilerin de katıldığı, ödenebilir yeni bir konut politikasının üretilmesi aciliyet arz etmektedir. Çocukların kent içinde güvenli bir şekilde oyun oynayabilecekleri, engellilerin fiziksel ve sosyal gelişimlerini destekleyebilecekleri olanaklar bulmaları, yaşlılar ve diğer grupların kamusal mekânları rahatlıkla kullanabilmeleri için ciddi politikalar gereklidir. Yaşam doyumu, bütün bireyler için dost bir kentte olmazsa olmaz bir parametre olmalıdır.

Bütün bu kriterlerin kentlerde sağlanması, merkezî ve yerel yönetimlerin bütçelerinden daha fazla harcama yapmalarını da gerektirmemektedir. Sadece bu projelerin uygulanması ile paranın doğru yere, sağlıklı şekilde harcanması söz konusu olacaktır. Toplumsal bir gelişim için göze alınan başlangıç harcamaları, bugünkü kent tasarımlarımızın getirdiği maliyetlerin ve bu maliyetlerin oluşturacağı diğer zincirleme maliyetleri bertaraf edebilir.

DÜNYADA AİLE DOSTU KENT ÖRNEKLERİ

Zelal Günel

6.1. Giriş

Aile dostu kent kavramının uygulanabilirliğinin anlaşılmasında dünya genelindeki örnek uygulamaların incelenmesi oldukça önemlidir. Bir kenti “aile dostu” kılan ilkelerin nasıl, hangi ölçüde ve hangi şartlarla uygulamaya geçirildiğini, somut çalışmalar ve sonuçlar üzerinden okumak, yapılacak uygulamaların ve üretilecek politikaların önünü açacaktır. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde dünyada *aile dostu kent* kapsamında hangi uygulamaların yapılmakta olduğu, hangi ölçütlerin belirlendiği, uygulamaların hangi yasal ve hukuksal düzenlemelerle desteklendiği ortaya konacaktır.

Dünyadaki uygulamalarda bir kentin “aile dostu” özelliklere sahip olmasının, ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte rahat, güvenli ve sağlıklı bir şekilde yaşayabilmesine fırsat veren bir kentsel mekân inşası ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda literatürde karşımıza çıkan çocuk, genç, yaşlı, engelli, kadın, göçmen, öğrenci, işçi dostu, yaya, bisiklet ve çevre dostu kent gibi uygulamaların, doğrudan veya dolaylı bir şekilde ailenin kentsel mekânda nitelikli varlığı ve sürdürülebilirliği bağlamında ele alındığı görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, *aile dostu kent* çatısı altında aile kurumunun birer üyesi olan çocuk, genç, kadın, yaşlı ve engelli dostu kent uygulamaları öncelikli olarak incelenmekte; yaya ve çevre dostu kent gibi uygulamalara ise ailenin kentsel mekânda nitelikli vakit geçirebilmesi ve çocuklarını sağlıklı ve güvenli bir çevrede büyütebilmesi bağlamında yer verilmektedir. İncelenen *aile dostu kent* örneklerinde ağırlıklı olarak dikkat çeken yerel katılımın sağlanmasına yönelik uygulamaların önemi reddedilmemekle birlikte, çalışma kapsamında *aile dostu kent* uygulamaları; kentsel dönüşüm, sosyal etkileşimi artıracak fiziksel mekân düzenlemeleri, ev, ulaşım ve güvenlik bağlamında değerlendirilmektedir.

6.2. Aile Dostu Kent Örnekleri

Aile dostu kent, kuramsal olarak henüz literatürde genel kabul görmüş bir kavram olmasa da dünyadaki kentleşme hareketleriyle birlikte gelen kentsel planlama uygulamalarında ailenin ve ihtiyaçlarının dikkate alınması ile birlikte *aile dostu kent*ler için belirli standartların ortaya çıktığı söylenebilir. Kentsel mekânın aileler için tercih edilebilir fırsatlar sunması ve bu fırsatların aileler tarafından erişilebilir ve kullanılabilir olması, *aile dostu kent* uygulamalarının temel hedefidir.

Bu bağlamda, kentsel mekânda aile dostu tasarıma dikkat çekmek ve kentte her yaş grubuna hitap edecek kapsayıcı planlamaların yapılmasının önünü açmak amacıyla uygulamaya geçirilen “Humanlife” projesine değinmek gerekir. Sürdürülebilir kentler inşa etmek hedefiyle çalışmalar yapan Amerikalı mimar Jennifer Ranville tarafından geliştirilen bu proje, kentsel mekânı aileye dost hâle getirmek için çevresel, finansal ve toplumsal sürdürülebilirlik bağlamında ölçütler belirleyerek kentlerin değerlendirilmesini hedefler. Bu proje kapsamında çeşitli kategoriler altında ortaya konulan ölçütlerden ve hedeflerden öne çıkanlar ise toplumsal aktiviteler (community event), çok nesilli (multi-generational) kamusal alanlar ve evler oluşturarak kentsel mekânda her yaştan insanın sosyal bütünleşme imkânlarını artırmak, bunun yanı sıra bu imkânların ulaşılabilir olmasını sağlamak şeklinde özetlenebilir (Humanlifeproject, 2015).

Aile dostu kent uygulamaları çoğunlukla çocuk ve genç dostu uygulamalar bağlamında ele alınmakla birlikte bu başlıkta kapsayıcı bir bağlamda aile dostu olarak nitelendirilen uygulamalara değinilecektir. Bu noktada dünyadaki uygulamalarda aile dostu ev, mahalle ve fiziksel çevre uygulamalarının öne çıktığı söylenebilir. Kanada'nın Vancouver kenti 1992'de belirlediği ölçütlerle özellikle çocuklu aileler için iyi bir kentsel mekân örneği sunmaktadır. Vancouver Kent Konseyi'nin belirlediği ölçütlere göre aile dostu evlerin yeterli depolama alanına (storage area) sahip olması, iç ve dış mekânda oyun alanlarının özel ve korunaklı şekilde ayrılması, oyun alanlarına zarar vermeyecek bina girişlerinin bulunması gerekmektedir. Ayrıca kentsel tasarım anlamında da yollarda hız kesici kasisler, yol kenarlarında ve bina çevrelerinde yeşillendirilmiş alanlar ve banklar sağlanması, aile dostu kent için gerekli görülen ölçütler arasındadır (Bohle, 2012). Bu ölçütlerin belirlenmesinden sonra Vancouver'daki evlerin ve ev çevresindeki düzenlemelerin bu yönde şekillenmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Yüksek katlı binalarda giriş katına yakın katların ailelere ayrılması, binaların içindeki koridorların üç tekerlekli bisiklet ve bebek arabasının geçebileceği genişlikte olması, binadan rahatlıkla görülebilecek ve güneş ışığını maksimum seviyede alan oyun alanlarının inşa edilmesi, evlerin içerisinde ve yakın çevrede aile fertlerinin ve mahalle sakinlerinin birlikte vakit geçirebilecekleri ortak bir alanın olması (Jaffe, 2014) gibi ölçütler uygulama örnekleri olarak sayılabilir. Benzer ölçütler ve uygulamalar Amerika'nın Seattle kentinde de görülmekle birlikte bu noktada öne çıkan farklı bir uygulama olarak Grow Home'dan bahsetmek gerekir. Bu uygulama, konutlarda ailenin gelecekte değişebilecek taleplerine ve ihtiyaçlarına göre şekillendirebileceği evler tasarlamak şeklinde ifade edilebilir. Buna göre zeminde kullanılan malzemelerin kolayca çıkarılabilir olması, duvarların binaya zarar vermeden yıkılıp değişiklik yapılacak şekilde inşa edilmesi gibi esnek tasarım modelleri geliştirilir. Uygulamanın amacı ise ailenin, çocukların büyümesi veya büyüüp evden ayrılması durumlarında evin şeklini değiştirerek kullanışlı hâle getirilebilmesidir (Seattle Planning Commission, 2014).

Aile dostu kent için ölçütler belirleyen bir diğer örnek ise Amerika'nın Emeryville kentidir. 2011 Kent Konseyi Planlama Komisyonu'nun yaptığı çalışmalarla *aile dostu kent* oluşturmak için yapılan uygulamalardan bazıları; en az 3 yatak odası olan, ses geçirmez özelliğiyle ev içerisinde oyun oynamaya izin veren, yeterli depolama alanları, geniş holler, ortak oyun alanları, yakın mesafede okullar ve güvenli yürüme yolları bulunan yerleşimler şeklinde sıralanabilir (California Emeryville, 2011).

Amerika'nın Seattle kentinde ise aile dostu ev uygulamaları, evlerin temel hizmetlere ulaşımının kolay olması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda kentte aile evleri için seçilen alanların ilkokullara, oyun alanlarına, çocuk bakım merkezlerine, toplum merkezlerine ve günlük ihtiyaçları karşılamak için gereken market, eczane gibi alışveriş merkezlerine en fazla 800 metre uzaklıkta olması ve oyun alanları ile toplu taşıma araçlarının 400 metre mesafe ile konumlandırılması çalışmaları yapılmaktadır (Seattle Planning Commission, 2014).

Toplumların sürdürülebilirliğinde en önemli itici güç olarak görülen aileye dost kentlerin oluşturulmasında çevre dostu kentsel planlamalar da aile dostu kent bağlamında değerlendirilebilir. Zira çevre dostu kentsel tasarım uygulamaları, ailenin tüm fertleri ve farklılaşan özel ihtiyaçları ile birlikte kentsel mekândaki durumunu iyileştirme ve sürdürülebilirliğini sağlamada bir araç olarak görülmektedir (Humanlifeproject, 2015). Bu kapsamda değerlendirebileceğimiz yeşil sokak, yeşil bina ve yeşil çatı gibi uygulamaların temelinde ailelerin iyi olma hâli hedefinin yattığı söylenebilir. Yeşil sokak (Green

Street) ve yeşil bina (Green Building) uygulamalarına güzel bir örnek olarak Kanada'nın Ottawa kentinde 2006 yılında uygulamaya geçirilen "Yeşil Alanlar İmar Planı" verilebilir. Bu plan özellikle kentteki parkları, bahçeleri, açık alanları, okulları, kent merkezlerini, hükümet binalarını, iş merkezlerini ve kentsel mekânda ailenin kullanacağı her türlü mekânı birbirine bağlama işlevi gören sokakları, caddeleri çevreye duyarlı hâle getirerek ve dolayısıyla ailenin kentsel mekânda daha fazla vakit geçirmesini sağlayarak kentleri aileyle barışık hâle getirme hedefini güder. Bu kapsamda yapılan çalışmalarda bu yolların yeşillendirilmesi, temiz hava kontrollerinin yapılması, çevre kirliliğinin önlenmesi yönündeki çabaların yanı sıra bu çalışmalar da yayalara ve bisikletlilere öncelik veren yollar, geliştirilmiş ulaşım ağları gibi uygulamalar yer almaktadır (Green Buildig Promotion Program, 2011).

Amerika Planlama Kuruluşu'nun yaptığı tanımlamaya göre aile dostu toplumlar; alım gücüne uygun evlerden, çocuk bakım merkezlerinden, parklar ve açık alanlardan, yaya kaldırımlarından, kaliteli devlet okullarından, güvenli bir yakın çevreden/mahalleden, ulaşım ve sivil katılımdan yararlanılabilecek bir toplumdur (Israel ve Warner, 2008). Bu tanımlama dünya genelindeki aile dostu kent uygulamalarıyla birleştirildiğinde ortaya çıkan sonuçlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Ev

- Alım gücüne uygun evler, yeterli depolama alanları, ortak oyun alanları, yeterli genişlikte bina ve koridor girişleri, esnek ev modelleri, en az 3 yatak odası, ses geçirmez özellik vb.

Dış Mekân

- Park ve bahçe gibi açık alanlar, aktivite alanları, çok nesilli ortak kamusal alanlar, oyun alanları vb.

Çevresel Düzenlemeler

- Yaya kaldırımları ve yaya yolları, hız azaltıcı kasisler, genişliği azaltılmış yollar, banklar, yeşillendirilmiş alanlar, yeşil sokaklar vb.

Ulaşım

- Gelişmiş ulaşım ağı, bağlantılı yollar, paylaşımlı yollar (yaya, bisikletli, araç) vb.

Güvenlik

- Güvenli mahalleler, yeterli aydınlatma, güvenli okul rotaları, güvenli yürüme yolları, suçtan arındırılmış sokaklar vb.

Kentsel Hizmetler ve Erişim

- Çocuk bakım hizmetlerinin varlığı ve erişilebilir olması (yakın, güvenilir ve alım gücüne uygun olması), kaliteli devlet okullarının varlığı ve erişilebilir olması vb.

Kentsel Katılım

- Çocuk, yaşlı, genç, kadın, erkek her yaştan herkesin kentsel yönetim mekanizmalarına katılımı

Kaynak: World Health Organization, 2007

6.3. Çocuk Dostu Kent Örnekleri

Çocuk dostu kent uygulamalarının temeli 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve 1996'daki Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı'na (Habitat II) dayanmaktadır. Çocuk dostu kent çalışmalarını yürütmek ve dünya genelinde yaygınlaştırmak üzere 1996 yılında UNICEF tarafından Çocuk Dostu Kent Girişimi kurulmuştur. Bu girişim, çocukların ihtiyaçlarını ve haklarını karşılamak üzere oluşturulan ve çocukların refahı için sağlıklı bir yetişme ortamı sağlamayı hedefleyen bir yerel yönetim sistemidir (Child Friendly Cities Initiative, 2015). Bu girişim, dünya genelinde sürdürdüğü çalışmalarında çocuk haklarının yerel düzeyde uygulanması amacını sürdürmekle birlikte ağırlıklı olarak çocukların yerel yönetimlerde söz sahibi olarak kentsel düzenlemelere katkı sağlamaları yönünde çalışmalar yapmaktadır. Çocuk Dostu Kent Girişimi'nin kent düzeyinde uygulamalar yapması ise çocukların bölgesel ve yerel anlamda farklılaşan ihtiyaçlarına ve önceliklerine cevap verilebilmesi açısından önemlidir. Girişimin farklı ülkelerdeki uygulamaları incelendiğinde görüldüğü üzere, nispeten gelişmiş olan ülkelerdeki uygulamalar genel olarak park ve bahçe geliştirmeleri, ulaşım imkânlarının iyileştirilmesi ve çocukların yerel yönetimlere katılımı hedeflerine yönelik çalışmalar iken az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde çocukların eğitim, sağlık, temiz su gibi temel haklarına erişim imkânlarını artırmaya yönelik çalışmalar ağırlıktadır.

Çocuk dostu ev tasarımları aile dostu evler ile büyük oranda paralellik göstermektedir. Bu paralelliklerin başlıcalarını geniş evler oluşturulması, evlerde en az 2-3 yatak odasının bulunması, bisiklet, bebek arabası ve oyuncaklar için yeterli depolama alanı bulunması, ortak vakit geçirilecek alanların sağlanması, ses geçirmeyen duvarlar kullanılarak iç mekânda çocukların daha rahat oyun oynamalarının sağlanması olarak sıralamak mümkündür. Bununla birlikte çocuk dostu ev bağlamında farklı uygulamalar da mevcuttur. Örneğin Hollanda'nın Rotterdam kentinde çocuk dostu olarak nitelendirilen evlerin 4 kattan fazla olması durumunda bina içinde çocuklar için oyun alanı oluşturma uygulaması yürütülmektedir (City of Rotterdam, 2010). Bu uygulamayla, dış mekândaki oyun alanlarına ulaşamayan çocukların binanın içerisinde belli bir alanın çevrilip oyun oynanabilecek hâle getirilmesiyle oluşturulan oyun alanlarına istedikleri zaman ulaşabilmelerini sağlamak hedeflenmiştir.

Çocuk dostu ev tipleri olarak değerlendirilebilecek "co-housing" ve "courtyard housing" uygulamaları da özellikle Kuzey Avrupa'da ve Amerika'da görülen uygulamalardandır. Kanada'nın Abbotsford kentinde görülen "co-housing" modeli, temel olarak müstakil olsun veya olmasın evleri tamamen özel alandan oluşturmak yerine çevredeki evlerle kullanabilecekleri ortak alanlar yaratacak şekilde inşa etmek üzerine kuruludur. Site tipiyle benzerlik gösteren fakat sitede olduğu gibi belirli bir sınırlandırmayla diğer evlerden ayrılma özelliği göstermeyen "co-housing" modeli, Abbotsford kentinde görüldüğü şekliyle U düzeninde sıralanmış evler ve ortada oluşturulan yeşillendirilmiş, parklar ve oyun alanlarının da bulunduğu ortak alandan oluşur. Bu ortak alanların amacı ise hem ailelerin çocuklarıyla nitelikli vakit geçirebilmelerine hem de diğer evlerdeki ailelerle sosyal etkileşimi artırabilmelerine fırsat sağlamaktır (Enns, 2010).

"Co-housing" ile benzerlik gösteren bir diğer çocuk dostu ev uygulaması da *courtyard housing*'dir. Bu ev tipi bir veya iki katlı apartman daireleriyle çevrili, ortak bir alana veya bahçeye açılan ve sokaktan yalnızca avlu vasıtasıyla ulaşılabilen bir ev tipidir. Bu modelin çocuk dostu olarak atfedilmesinin nedeni, oluşan bir özel ortak alan ile mahalle sakinlerinin bu alan-

larda toplanmasına, çocukların ve gençlerin güvenli bir şekilde vakit geçirebilmesine fırsat sağlamasıdır. Bu ev tipinde evlerin özel alanları ile ortak kamusal alanlar arasında katı bir ayırım olsa da bu ev tipi, çocuklar ve gençler için güvenli ve korumacı bir ortak alan ve sosyal etkileşim ortamı sağlar (Enns, 2010).

Çocuk dostu bir kent oluşturmada çocukların iyi olma hâlini sağlamaya yönelik ev tiplerinin oluşturulması çalışmalarının yanında mahallelerin, oyun alanlarının ve sokakların da çocuk için daha yaşanabilir hâle getirilmesi çalışmaları yaygın olarak yürütülmektedir. Bu bağlamda sürdürülen uygulamaların başında çocuklar için güvenli, çocuğun gelişimine katkıda bulunan ve çocuğun ihtiyaçlarına cevap verebilen oyun alanlarının oluşturulması ve sokak düzenlemelerinin yapılması gelmektedir.

Oyun alanları, oyun sokakları, hobi bahçeleri gibi uygulamalar çocukların kentsel mekânda varlık gösterdiği, sağlıklı ve nitelikli vakit geçirebileceği güvenli ve emniyetli kamusal alanlar olması nedeniyle çocuk dostu bir kent tasarımı için önemlidir. Dünyadaki oyun alanı uygulamalarına bakıldığında bu alanların geleneksel, çağdaş, macera ve özel öğrenme oyun alanları olarak farklılaştığı görülmektedir. *Geleneksel çocuk oyun alanları*, standart malzemeden ve genellikle salıncak, kaydırak gibi basit oyun aletlerinden oluşan; çağdaş oyun alanları, oyun aletlerinin alışılmamış bir form, renk, dokuda olduğu ve genellikle su fıskiyeleri, tırmanma tepeleri, tüneller, iple oluşturulmuş aktivitelerden oluşan alanlardır. *Macera ve özel öğrenme alanları* ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra Danimarka'da ortaya çıkan, çocukların bilgilerini ve deneyimlerini uygulayarak öğrenmelerine imkân sağlayan alanlardır. *Macera ve özel öğrenme oyun alanları*, çocukların gerçek araçlarla ve malzemelerle bir rehber denetiminde kendi oyunlarını geliştirebildikleri, yaşayarak öğrendikleri, sorun çözme kabiliyetlerini geliştirdikleri alanlardır (Tandoğan, 2014, s. 30). Dolayısıyla çocuğun sosyal, fiziksel ve duygusal gelişimine fırsat veren bu oyun alanlarının yaygınlaştırılmasını da çocuk dostu kentlerin inşasında önemli bir ölçüt olarak ele almak gerekir.

1950'lerden sonra İngiltere, Almanya ve daha pek çok ülkede yaygınlaşan bu *macera oyun alanları* için İngiltere'deki Play England sivil toplum inisiyatifi iyi bir uygulama örneği olarak gösterilebilir. Çocuklar için farklı ölçütlerde oyun alanları geliştiren kuruluş, macera oyun alanları (Adventure Playground) oluşturarak çocuklara oyun imkânlarının tümünden yararlanabildikleri bir fırsat sunmaktadır. Bu alanlarda çocukla birlikte kamp kurmak, ateş yakmak, yemek pişirmek gibi beceri geliştirecek uygulamaların yanında oyun oynamak ve çocuklar için yeni arkadaşlıklar edinmek suretiyle de sosyal gelişimini artırma imkânı da bulunmaktadır (Play England, 2015). Amerika'da *Aktif Tasarım Merkezinin* Houston Üniversitesiyle birlikte yürüttüğü "The Zona de Juego Oyun Bölgesi Projesi" de benzer amaçlarla çalışmalar yapmaktadır. Özellikle ilköğretim çocuklarına yönelik olarak tasarlanan oyun alanında kaldırımlar üzerinde renklendirmelerle oluşturulan seksek, satranç gibi aktif oyunlar, alfabeler, ölçüm tabloları, iki dilli tarih çizgileri gibi çocukların oyun esnasında öğrenmelerini sağlayan bir ortam oluşturmak hedeflenmiştir (Center for Active Design, 2015).

Oyun alanları kapsamında değerlendirilecek bir başka uygulama modeli ise *oyun sokaklarıdır*. Oyun sokağı uygulaması, çocukların sokakta bağımsız bir şekilde oynamalarını teşvik etmek ve onlara bu fırsatı sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Bu uygulama ilk defa Güney Bristol'de 2009 yılında gerçekleştirilmiştir. Okul saatinden sonra ve trafiğin çok yoğun olmadığı bir vakitte

2-3 saat için belirlenen bir sokağın kapatılması şeklinde uygulanan proje çocuklar için güvenli ve aktif bir oyun alanı sağlama hedefini içerir. Uygulama kapsamında belirlenen sokak trafiğe tamamen kapatılmaz; sokağın giriş ve çıkışlarında durmak üzere yetişkinlerden birer görevli belirlenir ve bu görevliler araçların kontrollü bir şekilde giriş çıkışını takip eder. Buradaki amaç hem sürücülerin, çocukların sokakta oynama haklarına karşı bir farkındalık kazanmalarını sağlamak hem de çocukların, trafikten izole bir ortamdansa araç trafiğinin içinde oyun oynama bilincini kazanabilmeleridir (Playing Out, 2015).

Hobi bahçeleri doğrudan çocuklara yönelik bir kentsel düzenleme olmasa da çocukların kaliteli vakit geçirebilecekleri ve deneyim sahibi olabilecekleri güvenli ortamlardır. Bu alanlar genellikle bir grup mahallelinin bir araya gelerek kullanılmayan bir alanı ekip biçmek suretiyle bahçe hâline getirmesiyle oluşur. Hobi bahçeleri, yerleşim yerlerine ve evlere yakın olmaları ve mahalleli tarafından paylaşılan ortak alanlar olmaları nedeniyle çocuklar için güvenilir oyun alanlarıdır (Sculitz, 2010, s. 22). Birçok yerde uygulanan hobi bahçelerine örnek olarak, Seattle, Boston ve Portland kentleri verilebilir.

Çocuk dostu bir kent oluşturmada çocuklar için yalnızca güvenli oyun alanları oluşturmanın yetersiz olacağı görüşü, sokakların ve kamusal mekânların da çocukların kullanımına uygun hâle getirilmesi düşüncesini doğurmuştur. Bu düşüncenin dayanak noktalarından birisi oyun alanlarının yalnızca çocukların vakit geçirdiği alanlar olarak düşünülmesi, dolayısıyla çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin etkileşim sağlayabilecekleri güvenli alanlar olarak sokakların, meydanların ve kamusal alanların da çocuk dostu hâle getirilmesi gerektiği fikridir (Tranter ve Doyle, 1996). Bu bağlamda sokak ve kamusal alan düzenlemelerinin çocuk dostu hâle getirilmesi amacına yönelik birçok uygulama örneğinden söz edilebilir. İngiltere'nin Surrey kentinde sokakları ve kamusal alanları çocuk dostu hâle getirmek amacıyla yapılan uygulamalara şunlar örnek verilebilir; kaldırımların çocukların oyun oynamalarına imkân sağlayacak genişlikte ve yumuşak bir zemin malzemesinden, daha alçak binalar ve alçak duvarlar, daha fazla dükkân, yere daha yakın ve daha güçlü sokak lambaları yapılması; sokak temizliği, banklar, telefon kulübeleri ve tuvalet sağlanması. Ayrıca Surrey'de çocuklar için daha yaşanabilir mekânlar hâline getirilmesi için sokakların daha az araç odaklı düzenlenmesi çalışmaları kapsamında hız limiti, yol genişliklerinin azaltılması, dönel kavşaklar kullanılması, gerekli yerlerde kasislerin yaygınlaştırılması, yaya geçitlerinin kaldırım seviyesiyle uyumlu hâle getirilmesi ve renklendirme yapılarak bu yaya geçitlerine dikkat çekilmesi yönünde uygulamalar sürdürülmektedir (Sculitz, 2010, s. 26). Kentsel mekânın çocuklar için anlaşılır ve kolay kullanılabilir olmasını sağlamak adına çocukların kent merkezinin ve sınırlarının nerede olduğunu anlamasına ve dolayısıyla kendi başına bir yerden bir yere ulaşabilmesine fırsat verecek yönlendirici levhaların yaygınlaştırılması da önemli bir uygulamadır (City of Surrey, 2009).

Sokaklarda daha fazla çocuğun vakit geçirebilmesine imkân vermek için güvenli sokaklar oluşturmanın önemi büyüktür. Zira daha fazla çocuğun kentte vakit geçirmesi, kentsel planlamada araçlara odaklanıp kenti araçların önceliklerine ve ihtiyaçlarına göre şekillendirmek yerine çocuk özelinde insan odaklı kentsel planlama çalışmalarının önünü açacaktır. Bu bağlamda dünyada özellikle ev çevrelerinde, sokaklarda ve kamusal alanlarda “şehirlerin gözü olmalı” (eyes on street) anlayışına uygun kentsel tasarım uygulamaları yaygınlık kazanmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda yapılan uygulamalara örnek olarak evlerin balkonlarından oyun alanlarının rahatlıkla gö-

rülebilmesi ve pasif gözetleme alanlarının oluşturulması; yol, park ve bahçe ışıklandırmalarının artırılması, sokaklarda çocukların güvenli bir şekilde oynamasına fırsat verecek alanlar ayrılması gösterilebilir (Sculz, 2010, s. 18).

Çocukların kentsel mekânda yoğun olarak varlık gösterdikleri alanlardan biri de okullardır. Dolayısıyla çocuk dostu bir kent için okulların, okul çevrelerinin ve okula gidiş-geliş yollarının düzenlenmesi de gereklidir. Okulların ve çevresinin iyileştirilmesi kapsamında yapılan uygulamalara örnek olarak Amerika'nın Denver kentinde uygulanan "Learning Landscape" programı verilebilir. Bu program dâhilinde Denver'da 1998'den beri ilkökul bahçelerinin çocuklar için çekici, güvenli ve çoklu kullanıma müsait hâle getirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Okulların bulundukları bölgedeki ekonomik şartlara ve çocukların ihtiyaçlarına göre şekillenen çalışmalar kapsamında; okul bahçelerinin zeminlerinin taş ve çakıllı yapısının doğayla daha iç içe, yeşillendirilmiş, sağlıklı ve güvenli bir şekilde oyun oynamaya fırsat verecek şekilde değiştirilmesi, bahçeler için salıncak ve çardak gibi ekipmanların sağlanması, bahçelerin çitlendirilmesi, ışıklandırılması, zemindeki yabancı maddelerin temizlenmesi gibi uygulamalar yapılmaktadır. Projenin ana hedefi ise parklar ve sosyal toplanma alanlarını birleştiren çok amaçlı bir okul bahçesi inşa etmektir (Brink ve Yost, 2004).

Çocuğun okul ile ev arasındaki ulaşımının güvenli bir şekilde yapılabilmesi için de çocuk dostu kent kapsamında uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalar Danimarka, İngiltere, İtalya, Kanada ve ABD başta olmak üzere pek çok ülkede gerçekleştirilmektedir. "Okula Güvenli Rotalar" (Safe Routes to School) ilk defa 1970 yılında Danimarka'da ortaya çıkan Avrupa'ya ve Amerika'ya hızla yayılan bir uygulama olmuştur (Tandoğan, 2014, s. 28). İtalya'da ortaya çıkan "Çocukların Şehri" projesi kapsamında çocukların okula kendi başlarına gidebilmeleri için uygun koşulların oluşturulmasına yönelik "Okula Yalnız Başıma Gidiyorum" girişimi de aynı şekilde İspanya, Arjantin ve daha pek çok ülkeye yayılmıştır (Tonucci, t.y.). İngiltere'de çocukların okul ile ev arasında güvenli ulaşımını sağlamak için 2010 yılında "Okula Ulaşım Girişimi" (Travelling to School Initiative) kurulmuş ve bu kuruluş çocuklarla birlikte çalışarak kılavuzlar ve ulaşım stratejileri oluşturma görevlerini üstlenmiştir. İngiltere'de bu yönde yapılan uygulamalardan bir diğeri ise "Yürüyen Okul Otobüsleri" (Walking School Buses) olmuştur. Bu uygulama çocukların gruplar hâlinde, bir yetişkin gözetiminde, belirli bir rota ve sıra düzeninde sabah evlerinden alınıp yürüyerek okula ulaşmalarını sağlamayı hedefler. Bu sayede çocuklar hem sokakta güvenli bir şekilde seyahat edecek hem de aktif ulaşım modellerini kullanarak sağlık için önemli bir adım atmış olacaklardır (Osborne, 2005).

Amerika'da ortaya çıkan bir başka uygulama ise Frequent Walker/Rider Programı'dır. Bu programda çocukların okula yürüyerek veya bisikletle gelmeleri teşvik edilmektedir. Bu kapsamda okula yaya veya bisikletle gelen çocukların daha önceden kendilerine verilen kartları delinmekte ve kart tamamen deliklerle dolu hâle geldiğinde çocuklara küçük hediyeler verilmektedir (Osborne, 2005). Çocukların yürümesini ve bisiklete binmesini teşvik eden bu uygulamalar, çocukların kentsel mekânda güvenli ve sağlıklı bir şekilde hareket etmelerini sağlamayı hedeflemektedir.

6.4. Genç Dostu Kentler

Genç dostu kent kavramı ve dolayısıyla uygulamaları çocuk dostu kent uygulamalarıyla çok büyük oranda benzer özellikler göstermektedir. Bu nedenle bu bölümde genç dostu kent uygulamalarının çocuk dostu kentten farklılaşan yönleri üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda genç dostu kentleri ölçmek amacıyla bir endeks oluşturan uluslararası "Youthful Cities" kuruluşuna değinmek gerekir. Bu endeksi belirleyen ölçütler arasında genç nüfus, güvenlik, alım gücüne

uygunluk, ulaşım, sağlık, seyahat, çevre, eğitim, kamusal alan, çeşitlilik yer almaktadır (Youthful Cities, 2015). Bu bağlamda genel olarak ilgi çekici ve kompleks oyun alanlarının, dinlenme tesislerinin, kamusal alan ile özel alanı ayıran tampon bölgelerin ve kamusal alanda teknolojik hizmet sunan mekânların oluşturulması şeklinde uygulamalar öne çıkmaktadır.

Kentsel mekânda etkileşimli alanların varlığı gençlerin fiziksel, duyuşsal ve sosyal gelişimi için önemlidir. Etkileşimli alanlar, mahalle parklarının yakınlarında konumlandırılan toplanma alanları, çocuk veya gençlik merkezleri şeklinde kentsel mekânda yaygınlaştırılabilir veya daha kompleks ve özelleşmiş alanlar olarak da düşünülebilir. Bu etkileşimli alanlara örnek olarak İngiltere'deki "The Pod Youth Shelter" verilebilir. Bu alanlar gençler için içerisinde internet ve oyun imkânı olan ve yaşlılarıyla sosyal etkileşim sağlayabilecekleri korunaklı mekânlardır (Suitcliffe Play, 2015).

Genç dostu kent planlamaların oluşturulmasında dünyada yaygınlaşan ve aktif olarak çalışan gençlik konseyleri ve yerel yönetimlerin gençliğe yönelik stratejik planları, kentlerin gerçek anlamda gençliğin ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesinde önemli bir çaba olarak görülebilir. Avusturalya'nın Brisbane kentinde oluşturulan *Gençlik Stratejik Planı* kapsamında gençlerin, ihtiyaçlarına göre kentteki kütüphanelerin, parkların, eğlence merkezlerinin, geniş ve çok amaçlı açık alanların sayısının artırılmasına, bu bölgelerin güvenli hâle getirilmesine ve bu bölgeler arasında ulaşımın kolaylaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Brisbane City Council, 2014).

Genç dostu kentin bir diğer ölçütü de kentin öğrenci dostu nitelikleridir. Gençlerin büyük bir bölümü aynı zamanda öğrenci olduğundan genç dostu ve öğrenci dostu eş değer kavramlar sayılabilir. En iyi öğrenci kentlerinin belirlenmesi için geliştirilen endekslerden birisi olan "Quacquarelli Symonds/En İyi Öğrenci Şehri Endeksi"nin kullandığı ölçütler; yerel üniversitelerin sıralama performansı, öğrenci çeşitliliği, yaşam kalitesi, işveren aktivitesi ve alım gücüne uygun olması şeklinde sıralanabilir (Top Universities, 2010).

Öğrenci dostu bir kent için önemli bir ölçüt de üniversitelerin yerleşim bölgelerine yakınlığı ve ulaşılabilir, ödenebilir ve güvenilir yerleşim yerlerinin/konutların varlığıdır. Bu bağlamda Rotterdam'da yerleşim bölgeleri ve üniversiteler arasında metro ağının geliştirilmesi ve kampüs içerisinde öğrenci evlerinin yaygınlaştırılması yönünde uygulamalar yapılmaktadır (van den Berg ve Russo, 2004).

6.5. Yaşlı Dostu Kentler

Yaşlı dostu kent kavramı Dünya Sağlık Örgütü'nün öne çıkardığı "aktif yaşlanma" anlayışı çerçevesinde şekillenmektedir. Bu bağlamda yaşlı dostu kent, bir kentin sağlık, katılım, güvenlik ve çevresel düzenlemeler bazında yaşlıların yaşam kalitesini artırmak ve aktif yaşlanmayı desteklemek üzere belirli ölçütlere göre yapılan uygulamalardan oluşur. Bu ölçütler, dış mekân ve binalar, ulaşım, ev, sosyal katılım, saygı, sosyal içermek, sivil katılım ve istihdam, iletişim ve bilgi, toplumsal destek ve sağlık hizmetleri şeklinde sıralanabilir (World Health Organization, 2007). Dünya Sağlık Örgütü'nün aktif yaşlanma bağlamında belirlediği ölçütler dünya genelinde yaşlı dostu kent uygulamalarına çerçeve olması bağlamında önemlidir. Bu bağlamda şekillenen dünya genelindeki yaşlı dostu kent uygulamaları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Ulaşım konusu da yaşlı dostu kent uygulamalarında öne çıkan ölçütlerden birisidir. Yaşlı dostu kentte ulaşım ödenebilir olmalı; toplu taşıma araçları güvenilir ve yeterli sıklıkta bulunmalı, ula-

Dış Mekân ve Binalar	Ulaşım	Ev	Sosyal Katılım
• Temiz fiziksel çevre • Yaya dostu yürüme yolları • Gürültü azaltma çalışmaları • Güvenli yeşil alanlar • Gölge alanlar • Geniş ve alçak kaldırımlar • Yeterli sayı ve sıklıkta banklar • Yol ile kaldırımın bağlantısını sağlayan rampalar • Yaya öncelikli kaldırımlar • Daha uzun süreli trafik ışıkları • Ayırıcı bisiklet ve yaya yolları • İyi aydınlatılmış sokaklar • Yollarda yeterli yol işareti, levha ve ışıklandırma	• Yeterli, birbirine bağlı ve sık ulaşım ağları • Ödenebilir ulaşım imkânı • Hastaneler, sağlık merkezleri, bankalar, yaşlı merkezleri gibi yaşlılar için kritik önemi olan yerlere ulaşım ağlarının yaygınlaştırılması • Araçlarda alçak basamaklar ve yüksek olmayan koltuklar	• Alım gücüne uygun evler • Banyo, mutfak ve tuvaletlerde yaşlılara uygun tasarım • Hizmet alanlarına ve kurumlara yakın evler • Bina girişlerinin çok basamaklı olmaması • Asansörlü evler • Dik olmayan tırabzanlı merdivenler	• Sosyal aktivitelere katılım için ulaşım imkânı • Sosyal aktivitelerin alım gücüne uygun olması ve gönüllülük faaliyetlerinin desteklenmesi • Dinlenme alanları, kütüphaneler, toplum merkezlerinin yaygınlaştırılması
Saygı ve Sosyal İçerme	Sivil Katılım ve İstihdam	İletişim ve Bilgi	Toplumsal Destek ve Sağlık Hizmetleri
• Toplumsal aktiviteler • Nesiller arası iletişim ve ailenin birlikteliğine yönelik etkinlikler	• Gönüllülük faaliyetlerine katılım • Yarı zamanlı veya dönemsel çalışma imkânı • Girişimciliğin desteklenmesi	• Hizmetler, sağlık, teknoloji vs gibi alanlarda yaşlı insanların bilgilendirilmesi • Bilgilendirme yolu olarak toplantı gibi yollarla sözel iletişim yolu tercih edilmesi	• Toplum ve sağlık hizmetlerinin kent genelinde yaygınlaştırılması • Bu hizmetlerin ekonomik olarak herkesçe ulaşılabilir olması • Evde bakım, kişisel bakım ve ev bakımı

şım yolları ile mahalleler, hastaneler, eczaneler gibi yaşlıların sıklıkla ihtiyaç duyduğu mekânlar birbiri ile bağlantılı şekillenmeli, yaşlı dostu araçlar (yere daha yakın, geniş oturma koltukları olan, temiz, numaraları ve gideceği yer kolaylıkla okunabilen) yaygınlaşmalı, duraklarda bir bölümde yaşlının araca rahat binebilmesi için rampa, asansör veya uygun bir platform bulunmalı, araçların zaman çizelgeleri güvenilir olmalı, yaşlıların oturdukları yere ve otobüs duraklarına yakın ve öncelikle onların kullanabilecekleri park alanları yer almalıdır (World Health Organization, 2007).

Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği bu ölçütleri hayata geçirebilmek hedefiyle uygulamalar yapan kentlere Amerika'nın Michigan eyaletindeki kentler örnek olarak gösterilebilir. Michigan'daki yaşlı

dostu kent uygulamalarında temel hedef, yaşlıların günlük yaşamlarında ihtiyaç duyacakları her türlü kaynağa kolay ulaşabilmelerini sağlamaktır. Bu bağlamda yapılan uygulamalar ağırlıklı olarak market, eczane, hastane, ibadethane ile evler arasındaki mesafelerin azaltılmasına yöneliktir.

Yaşlı dostu kent uygulamalarına fiziksel çevre bağlamında bakıldığında yine benzer yaklaşımlarla çalışmaların yapıldığı görülmektedir. ABD'nin Florida eyaletinde uygulanan "Safe Routes to Age in Place" projesi, Dünya Sağlık Örgütü'nün hedefleri doğrultusunda güvenli, ulaşılabilir, rahat ve aktif ulaşım imkânları sunan bir kentsel planlama ile yaşlıların sosyal hayata daha aktif katılımını sağlayarak kenti yaşlıların özel ihtiyaçlarına uygun hâle getirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda; trafik ışıklarının sürelerini uzatmak, yaya yollarını araç trafiğinden ve bisiklet yollarından belirgin bir şekilde ayırmak, özellikle yaya yollarında ve kaldırımlarda kayıp düşme riskini ortadan kaldırmak şeklinde uygulamalar görülmektedir (Urban Health Solutions, 2015).

Fiziksel çevre düzenlemelerinin yaşlı dostu hâle getirilmesine yönelik uygulamalardan birisi de kentsel mekânda yaşlıların yol üzerinde veya parklarda dinlenebileceği alanların yaygınlaştırılmaya çalışılmasıdır. Bu bağlamda iyi bir uygulama örneği olarak Kanada'nın Ottawa kenti gösterilebilir. Kentte uygulanan *Yaşlılık Planı* kapsamında yaşlıların yoğun bulundukları bölgeler öncelikli olarak tespit edilerek bu bölgelerde yaşlıların dinlenebilmeleri için bankların sayısının artırılması uygulanmaktadır (World Health Organization, 2015). Bank sayısını artırma çalışmaları yapılırken öncelikli bölgelerin tespitinde belirlenen ölçütler ise emeklilerin yoğun olarak yaşaması; hastaneler, alışveriş merkezleri, marketler ve parklara yakınlıktır. Benzer şekilde New York'ta yürütülen "City Bench" programı da otobüs duraklarında, alışveriş caddelerinde oturma alanlarının ve bankların düzenli, sık aralıklarla konumlandırılması ve sayılarının artırılmasıdır. Nihai hedefi yaşlıların kentsel mekânda varlık gösterebilmesi ve yürümeyi teşvik ederek sağlıklı yaşlanmanın sağlanması olan bu program kapsamında öncelikli alanlar; otobüs ve metro durakları gibi sık sık aktarma yapılan ulaşım noktaları, yaşlı merkezleri, hastane ve toplum sağlık merkezleri, alışveriş merkezleri olarak belirlenmektedir. Proje kapsamında ayrıca belirlenen bölgelere yerleştirilen bankların yaşlı insanların kullanımına uygun olması için bankların yüksek olmaması, sırt ve kol koyma yerlerinin rahat olması gibi ölçütler belirlenmektedir (New York City, 2015).

6.6. Engelli Dostu Kentler

Engelli dostu kentsel planlama örnekleri genel olarak tekerlekli sandalye kullanımına fırsat veren uygulamalar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda dünya genelinde kaldırımların belirli yerlerinin rampalarla yollara bağlanması, bina giriş çıkışlarının engellilerin kullanımına uygun olarak tasarlanması çalışmaları yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Paris'te engellilere yönelik öne çıkan uygulamalardan birisi, kent genelinde tekerlekli sandalye kullanımına uygun durak, asansör, otobüs imkânlarıyla geliştirilmiş ulaşım ağları sağlamasıdır (Lam, 2008). Sydney'de ise engelli dostu kent bağlamında tekerlekli sandalyeleri katlanmadan içine alabilecek ulaşım araç uygulaması yaygınlaştırılmaktadır. Bu uygulamayla engellilerin ulaşım imkânları geliştirilerek onların kentsel hayatta daha fazla yer alabilmeleri ve sosyal entegrasyonlarının sağlanması hedeflenmektedir (Zero 200, 2015).

İngiltere'de kurulan "The Joint Committee on Mobility of Blind and Sighted People", engellilerin yollarda daha rahat hareket edebilmelerini sağlamak ve yollarda trafik hızının azaltılması yoluyla sokakların engelliler için daha güvenli hâle getirmesi hedefiyle çalışmalar yapmaktadır. Çalışmalarını yollarda, caddelerde sürücü ve yayalara yardımcı olmak üzere bulunan işaret ve

düzenekleri yeterli ve etkin düzeyde kullanma kapsamında sürdüren kurumun uygulamalarından öne çıkanlar: Duyma engelliler için sesli yol tarif cihazları, kontrollü karşıya geçme noktaları, farklı dokuda zeminlerle görme engelliler için güvenli rotalar oluşturma uygulamalarıdır (Quimby ve Castle, 2006).

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi uyarınca 2010 yılından bu yana verilen “The Access City Award”, herkes, özellikle engelliler için ulaşılabilir kentler oluşturulması ve bu girişimlerin desteklenmesini hedeflemektedir. Bu bağlamda BM Engelli Hakları Sözleşmesi’ne dayanarak her yıl bir kent engelli dostu kent seçilmektedir. Kent genelinde sağladığı asansör, rampa, kaldırım, otomatik kapı ve ulaşım ağlarının birbirine bağlanması gibi uygulamalarıyla Berlin, 2013 yılında engelli dostu kent olarak seçilmiştir. Benzer şekilde engelli dostu kent seçilen Barselona, Boras, Lizbon gibi kentler de özel olarak engelliler düşülerek yapılan kentsel planlama için iyi birer örnektir (European Commission, 2013).

6.7. Kadın Dostu Kentler

1996 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri İstanbul Zirvesi (Habitat II) kadın dostu kentlerin küresel bir şekilde yaygınlaşmasının çıkış noktasıdır. Buna göre kadınların kamusal alanda saldırıya uğrama korkusu olmadan yaşayabildikleri ve özel ihtiyaçlarına kolay ulaşabildikleri kentler, kadın dostu olarak tanımlanmaktadır (Abada, 2013).

Birleşmiş Milletler Kadın Biriminin çalışmalarıyla, kentsel mekânda kadınların güvenli bir şekilde var olabilmelerini ve özgürce hareket edebilmelerini sağlamak amacıyla “Küresel Güvenli Şehirler Girişimi” (Safe Cities Global Initiative) kurulmuştur. Bu girişim 2010’da BM Habitat ve birçok ortakla birlikte “Kadınlar ve Genç Kızlara Karşı Şiddetten Arındırılmış Güvenli Şehirler” (Safe Cities Free of Violence against Women and Girls) projesini; 2011 yılında ise BM Kadın Birimi, BM Habitat ve UNICEF ortaklığında “Herkes İçin Güvenilir ve Sürdürülebilir Şehirler” (Safe and Sustainable Cities for All) girişimini kurmuştur (UN Women, 2015). BM’nin bu girişimlerine bağlı şekilde yoğunlaşan kentsel planlamanın kadınları dâhil edecek şekilde düzenlenmesi ve kadın özelinde kentsel güvenliğin sağlanması uygulamalarına Hindistan’ın Yeni Delhi kenti örnek verilebilir. Yeni Delhi’de kadınlar için güvenli bir kent oluşturmak hedefiyle suç oranlarının yaygın olduğu bölgeler öncelikli olmak üzere; sokaklarda aydınlatma çalışmaları, kentin sokakları ve merkezî bölgeler arasındaki bağlantıların kuvvetlendirilmesi gibi uygulamalar yapılmaktadır (Abada, 2013). Benzer şekilde Cape Town’da kentleri kadınlar için daha güvenilir mekânlar hâline getirmek için yerel yönetimler tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Önceliği otobüs duraklarına veren kent yöneticileri, durakların güvenilir mekânlar olması için ışıklandırma, ulaşım imkânlarının geliştirilmesi, görünürlüğün artırılması gibi çalışmalar yapmaktadır (Nteta, 2014). Kentte yetersiz olan toplu ulaşım araçlarına hızlıca ve güvenli bir şekilde ulaşmayı sağlayan bir sistem olarak geliştirilen MyCITI projesi ile kent içerisinde sürekli, hızlı ve güvenli ulaşım sağlanmaya çalışılmaktadır (MyCiti, 2015). Kanada’da da bu uygulamaya benzer şekilde belli bir saatten sonra otobüs durakları arasında ek otobüsler konulmakta böylece kadınların özellikle geceleri gidecekleri yere mümkün olan en az yürümeyle ulaşabilmelerine olanak sağlanmaktadır (Michaud, 2000).

Güney Kore’nin Seoul kentinde 2007 yılında uygulamaya konulan “Kadın Dostu Kent Projesi”; iş, bakım, kültürel aktiviteler, boş zaman aktiviteleri, sağlık, çevre ve kentsel mekân bağlamında çalışmalar yaparak kadınların mutluluğunu hedeflemektedir. Bu proje kapsamında yapılan çalışmalar; kadınların toplu ayakkabılarla rahat yürüyebileceği kaldırımlar, kadın dostu

otobüs sitemi (özellikle gece saatlerinde sadece kadınlar için özel otobüs uygulaması, bebek arabasının rahat sığabileceği araçlar, tutunma kayışları daha alçalabilen otobüsler gibi), sadece kadınlara ait araba park yerleri şeklinde sıralanabilir (Metropolis, 2015). Sadece kadınlara ayrılmış park alanlarının bir örneği de Almanya'nın Frankfurt kentinde özellikle havaalanlarında ve alışveriş merkezlerinde görülmektedir. Pembe renkle belirlenmiş bu park alanları, havaalanlarında terminale daha yakın, daha aydınlık ve bir araç için daha fazla park alanı ayrılmış şekilde tasarlanmaktadır (Raven, 2015).¹

Kadın dostu kent bağlamında öne çıkan ölçütlerden bir diğeri de sosyal entegrasyon ve iletişimi artıracak uygulamaların yaygınlaştırılmasıdır. Bu ölçütün öne çıkmasının dayanak noktası ise kadınların gerek çocuklarıyla gerek tek başlarına kent mekânlarında daha fazla vakit geçirmeleri kadınlar için sosyal entegrasyonun gerçekleşmesi olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda değerlendirilebilecek uygulamalara örnek olarak Avusturya'nın Viyana kenti verilebilir. Viyana'da mahalle sakinleri arasındaki sosyal etkileşimi artırmak için binaların aralarında ortak kullanıma açık alanların yaygınlaştırılması; ulaşım araçları arasındaki bağlantıların iyi olması; alışveriş yerleri, çocuk bakım merkezleri, hastanelerin ve marketlerin ulaşılabilir yakınlıkta olması; binaların ve dairelerin kapı önlerinin ve girişlerinin ferah, aydınlık bir yapıda olması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca binalarda çocukların oyun oynayabileceği, yetişkinlerin de birlikte vakit geçirebilecekleri ortak alanlar oluşturulmaktadır. Bu yönde yapılan kentsel düzenlemeler, kadınların kentte daha fazla insanla iletişim kurabilmesine ve toplumsal, hayati kaynaklara daha kolay ulaşabilmesine fırsat sağladığı için kadın dostu kent inşası açısından önemli görülmektedir (Zaragoza, 2015).

6.8. Sonuç

Kent ve aile, birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen iki kavramdır. Kentte yaşanan değişim ve dönüşümler aileyi etkilemekte; ailenin değişim ve dönüşümü de kenti etkilemektedir. Kentsel dönüşümün kaçınılmaz bir süreç olduğu düşünülürse, sürdürülebilir bir kentsel dönüşüm sürecine ailenin ne oranda dâhil edildiği önemli bir hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiziksel çevre planlamasından katılım mekanizmalarının etkinleştirilmesine kadar kentsel planlamanın her aşamasına ailenin dâhil edilmesi, aile dostu bir kent oluşumunda kilit öneme sahiptir.

Dünya genelindeki aile dostu kent örneklerinin incelendiği bu bölümde, bu uygulamaların ailenin kentsel mekândaki nitelikli varlığının, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve ailenin kente katılımı kapsamında şekillendiği görülmüştür. Kente katılımın önemli bir boyutu, kentsel yönetim mekanizmalarına dâhil olmak şeklinde karşımıza çıkmıştır. Bir kentin ailenin ihtiyaçlarını gözetken aile dostu bir kent olabilmesi için aile fertlerinin yönetsel süreçlere dâhil edilmesi ve bu süreçlerde aktif rol alması gerektiği incelemeler sonucunda öne çıkmaktadır. Bu bağlamda dünyada çocuk ve gençlik meclisleri, kent konseyleri gibi uygulamaların sistemli ve işler bir şekilde yaygınlaştığı söylenebilir. Fakat çalışma kapsamında kentsel katılım uygulamalarına yer verilmemiştir.

Kente katılımın bir diğer boyutu da kentsel mekânda var olma, nitelikli vakit geçirebilme ve kentin sunduğu fırsatlardan yararlanabilmedir. Bu bağlamda kentsel planlama ve kentsel dönüşüm de ailenin kente katılımını etkileyen unsurlardandır. Kentsel planlama kapsamında incelenen uygulamalardan; güvenli oyun alanlarının oluşturulması, kaldırımların ve sokakların her yaşta insanın kullanımına uygun olarak düzenlenmesi, kent merkezlerinde ve mahalle içlerinde

¹ Kadın dostu bir kent oluşturmaya katkı sağlamak hedefiyle yapılan bu uygulama bir yandan da cinsiyetçi bir uygulama olması yönüyle eleştirilmektedir.

ortak kamusal alanların yaygınlaştırılması, kent sakinlerinin kentte güvenli ve rahat bir şekilde hareket edebilmesinin sağlanması ve bu amaçla yapılan çevresel düzenlemeler öne çıkmıştır. Bu uygulamaların yaygınlaştırılması yönündeki çalışmalar çocuğun, gencin, yaşlının, engellinin, kadının dolayısıyla ailenin kentsel mekânda daha fazla yer alabilmesi ve daha nitelikli vakit geçirebilmesi hedeflerine yönelik olduğunu göstermektedir. Bu yöndeki uygulamaları da *ailenin kente katılımını artırarak kente aile dostu bir nitelik kazandırma* hedefinin sonucu olarak değerlendirmek mümkündür.

Çocuk, genç, yaşlı, kadın, engelli alt başlıklarında incelenen uygulamalar tüm bu kavramların birbirleriyle benzeşen ve farklılaşan yönlerini ortaya koymaktadır. Aile dostu kent ise tüm bu grupların ortak ve farklılaşan yönlerini de kapsayan daha bütünlüklü ve kategorik olarak bu grupları kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. *Aile dostu kent* ayrı ayrı çocuğa, gence, yaşlıya, kadına, erkeğe, engelliye dost olmanın ötesinde tüm bu alt grupların bir bütün olarak kentsel mekândaki iyi olma hallerinin sağlanabildiği kent şeklinde tanımlanabilir.

Aile dostu kent uygulamaları göstermektedir ki, kentsel mekânın ailenin çocuklarıyla, gençlerin ve yaşlıların akranlarıyla, yetişkinlerin komşularıyla sosyal etkileşimi ve iletişimini artıracak kamusal alanlar sunması kentin aile dostu sayılmasındaki en önemli ölçüttür. Bu ölçütün dayanak noktası ise her yaştan herkesin kentsel mekânda daha fazla vakit geçirmesine fırsat sağlamanın gerekliliği olarak öne çıkmaktadır. Aile kentte ne kadar görünür olursa, kent aileyle o kadar uyumlu hâle gelecektir anlayışının yaygınlaşmasıyla, dünyadaki aile dostu kent uygulamalarının aileyi ve fertlerini kentsel mekânda sürdürülebilir kılma yönünde gelişmekte olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

TÜRKİYE KENTLEŞME DENEYİMİ VE AİLE DOSTU KENT KAVRAMININ İMKÂNI

Murat Şentürk

Bu bölümde şehir planlama, mimarlık, sosyoloji gibi alanlarda uzmanlığı bulunan akademisyenlerle, bürokratlarla, siyasetçilerle ve uzmanlarla yapılan derinlemesine mülakatlar değerlendirilerek aile dostu kent kavramının imkânları ve sınırlılıkları değerlendirilmiştir. Kent, farklı disiplinlerin konusudur ve kentsel mekânın biçimlenmesinde çeşitli görevler üstlenen çok sayıda disiplin vardır. Bu bağlamda derinlemesine mülakatlar sadece bir alanla sınırlanmayıp ilgili tüm alanlardan kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bir akademisyen dışındaki katılımcıların tamamı yurt içinden uzmanlardır. Mülakat yapılan kişilerin kısa öz geçmişlerine çalışmanın girişinde yer verilmiştir.

Derinlemesine mülakatların odak noktasını, aile dostu kent kavramı ve bu kavramın imkân ve sınırlılıklarına ilişkin tartışmalar oluşturmıştır. Katılımcılara, uzmanlıklarının uygun olması durumunda, Türkiye kentleşme deneyimine ilişkin¹ sorular da yöneltilmiştir. Derinlemesine mülakatlarda katılımcılara; Türkiye kentleşme deneyiminin ve kentsel dönüşüm sürecinin aileye etkileri, aile dostu kent kavramının imkânı ve bu kavramın diğer ilgili kavramlarla bağları, kentle ilgili hukuki mevzuatta aile açısından değiştirilmesi gereken hususlar, aile dostu kentin inşasında atılması gereken politik adımlar, merkezî ve yerel aktörlerin nasıl konumlanması gerektiği ve son olarak aile dostu kentlerin oluşturulmasında muhtemel sosyal maliyetlerin neler olabileceği sorulmuştur.

Araştırma kapsamında şehir planlama, mimarlık, mimarlık tarihi, sosyoloji, siyaset, kamu yönetimi gibi alanlarda kentle ilgili çalışmalar yapmış toplam 15 kişi ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Derinlemesine mülakat yapılan katılımcıların farklı alanlardaki uzmanlıkları ve birikimleri, katılımcıların değişik siyasal ve toplumsal perspektiflerinin olması araştırmanın bulgularını çok boyutlu ve katmanlı bir hâle getirmektedir. Kent, fiziksel ve toplumsal yapısı itibarıyla çok katmanlı olup, farklı unsurları içinde barındırır. Kentte yaşanan değişimleri anlamlandırmak ve kentin geleceği konusunda çeşitli düşünceler geliştirmek, ancak söz konusu farklılığın ve çok katmanlılığın dikkate alınmasıyla mümkündür.

7.1. Türkiye Kentleşme Deneyiminin Değerlendirilmesi

Genel olarak katılımcılar, Türkiye kentleşme deneyiminde ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin bu süreçte çeşitli açılardan olumsuz şekilde etkilendiğini belirtmektedirler. Bununla birlikte kentlerin bütünüyle “aile merkezli” tahayyül edildiğini ve planlandığını ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır [U. Tanyeli]. Buna göre kent, kategorik olarak Erken Cumhuriyet’ten itibaren ailenin odakta olduğu bir mekân olarak kurgulanmış, örneğin bekârlar genellikle göz ardı edilmiştir [U. Tanyeli].²

1 İlgili uzman eğer yazılarında/makalelerinde Türkiye kentleşmesi deneyimini detaylı bir biçimde ele alıyorsa bu konuyla ilişkili sorular yöneltilmemiş, mülakat *aile dostu kentler* ekseninde gerçekleştirilmiştir.

2 “(Osmanlı kentinde) bunun her seferinde aile bütünlüğüne bir tür tehdit gibi algılandığını, mahallenin sadece aile merkezli bir olgu olarak tahayyül edildiğini biliyoruz. Ama bu Tanzimat’ta değişti mi diyorsak hayır; Tanzimat’ta da aile merkezlidir. Tanzimat’ta da bekâr bir anlamda sorundur ama en azından 18. yüzyıldaki gibi takip edilmeyordur. Ama bekârlık meselesinin Osmanlı kentinin içinde hiçbir zaman marjinalite sınırının dışına çıkabildiğini sanmıyorum. Her seferinde bir biçimde marjinal olarak görülmeye devam etmiştir. Erken Cumhuriyet’e gelindiğinde aslında, çoğu durumda, yani toplum mühendisliği projelerinin içinde her seferinde ailenin modernleştirilmesi tahayyül edilir. Tekil insanın üretilmesi, bireyin üretilmesi diye bir Cumhuriyet projesi yoktur. Modern aileyi kurmak, modern kadını yaratabilmek ama modern kadın yaratıldığı zaman da Erken Cumhuriyet’in içinde yine bir aile insanı olarak modern kadın tahayyül edilir.” [U. Tanyeli]

Türkiye'nin kentleşme deneyiminde ailenin ve daha geniş ölçekte toplumun *yaşama kültürünün*³ gerektirdiği ihtiyaçların yeterince dikkate alınmadığı, katılımcıların önemli bir kısmının hemfikir olduğu konuların başında gelmektedir. Bu durum hem kentleşme sürecinin *kendiliğinden/müdahalesiz*⁴ işlediği hem de görece kent planlarının yapıldığı ve uygulandığı dönemleri kapsamaktadır. Diğer bir deyişle ister müdahalesiz ister planlı gelişsin Türkiye kentlerinin özelde ailenin genelde ise toplumun ve toplumun farklı unsurlarının *yaşama kültürünün* gereklerini karşılamadığı söylenebilir. Her yıl kutlanan Kurban Bayramlarında kurban kesme alanlarının gerek eski, gerekse yeni şehir alanlarında planlanmaması, çok katlı yapılarla yatay ilişkinin dikey ilişkiye çevrilmesi [O. Kayaer]; bahçesiz evlerin inşa edilmesiyle insanın doğayla irtibatının koparılması [H. İ. Düzenli]; geleneksel sofa gibi etkileşim alanlarının artık yer almaması [Ş. Öymen Gür]; küçük çocukların sokağa kendi başlarına çıkıp bakkaldan alışveriş yapamamaları [F. Tonucci]; tualetin yönünün kibleye bakması, yatak odasının penceresinin yan komşunun yatak odasıyla veya balkonuyla karşı karşıya olması [Ö. Bozoğlu]; taziye, düğün vb. toplumsal ritüeller için gerekli mekânsal düzenlemelerin olmaması [Ö. Bozoğlu]; aileyle gidilip birlikte vakit geçirilecek mekânların neredeyse bulunmaması⁵ [L. Doğan] gibi hususlar örnek olarak zikredilebilir. Ailenin kullandığı mekânları daha net değerlendirebilmek için gerek ailenin gerekse bireyin yaşama kültürü ve gereksinimlerinin dışında gelişen Türkiye kentleşme deneyimine yönelik katılımcıların görüşleri başlıklar hâlinde sunulmaktadır.

7.1.1. Eve ve/veya Konuta İlişkin Değerlendirmeler

Türkiye kentleşmesine etki eden en önemli hususların başında hızlı nüfus artışı ve bu nüfusun kentlere yönelmesi gelmektedir. Türkiye'de kırdan kente göç, sanılanın aksine birey değil aile göçleridir. Belirli dönemlerde ve kısa süreli bireysel göçler yaşanmışsa da temel örüntü ailelerin göçünü içermektedir [U. Tanyeli]. Bu durum *kentleşme ve aile ilişkisini* önemli kılmaktadır [H. Rittersberger Tılıç]. 1960'Tan 2000'li yıllara kadar Türkiye nüfusu 1,5 kat artarken İstanbul, Ankara ve Mersin gibi kentlerin nüfusu 10 kat artmıştır [Y. Yüksel]. Bu göç dalgasına yönelik kentlerin hazırlıklı olduğunu söylemek ise çok güçtür:

“...bu artış içerisinde iki temel gelişme vardır. Kirsaldan çok ciddi bir nüfusumuzun kente göçmesi ve doğurganlık hızımızın da yüksek olması dolayısıyla hızlı bir kentleşme sonucu doğuyor. Ancak bu kentleşme sürecinde, göç dalgalarını ya da nüfus artış hızını ön gören ve geniş bir kent planlaması vizyonu görmüyoruz. Belediyeler kentlerin yeni alanlarını, altyapı hizmetlerini imara açmak şeklinde bu duruma tek cevap veriyorlar; bunun dışında düşünül-müş, çalışılmış bir manzara görmüyoruz.” [Y. Yüksel].

Kırdan kente göç *aile yapısını* değiştirmiştir. Bu süreçte çocuk sayısının azalmasına bağlı olarak aile, “nükleer aileye” dönüşmüştür. Bu değişime paralel olarak aileler daha “küçük birimler-

3 *Yaşama kültürü* kavramı toplumun geçmişinden getirdiği inançları, örf ve âdetleri, mekânsal tercihleri, inşa deneyimlerini, toplumsal ilişkileri ve değerler gibi özellikleri içermektedir. Bu kavramı Cengiz Bektaş'ın (2013) *Türk Evi* başlıklı çalışmasından alıntılıyorum.

4 Müdahale etmemenin de bir müdahale olarak nitelendirilebileceği akılda tutulmalıdır. Burada kast edilen yapılan planların siyaset, bürokrasi ve sermaye tarafından dikkate alınmaması, nüfus hareketleri ve toplumsal gelişmeler sonucunda kentin *kendiliğinden* fiziksel ve sosyal olarak biçimlenmesidir.

5 “...büyük bir parka gideceksiniz, zaten burada büyük park alanları sıkıntılı. Bir yerden bir yere gidemiyorsunuz, ancak aracınızla gidebilirsiniz. Toplu taşıma bu konuda çözüm üretmiş değil. Toplu taşıma aileyi odağın almadan çözümlendiği için sadece iş yerleriyle konut alanları arasında çözüm önermiş. Mesele rekreasyon alanlarıyla, eğlence alanlarıyla ulaşım çözümleri birlikte düşünülmemiş. Düşünülmeyince aileler sadece özel araçlarıyla gidebiliyorlar. Bu da belli gelir düzeyindeki insanlara yönelik olarak yapılabilir.” [L. Doğan]

de” ve “yüksek katlı binalarda” yaşamaya başlamıştır. Aile, zamanla bir kurum olarak toplumda üstlendiği rolü kaybetmeye başlamıştır [L. Doğan]. Aile bireylerinin birbirleriyle, ailenin toplumla ilişkilerinde evin yapısındaki değişimlerin payı olduğunu düşünen, en azından bazı sorunlar getirdiğini belirten, önemli sayıda katılımcı bulunmaktadır.

“Bugün yaptığımız evlerin hiç biri; bütün bu gökdelenlerdeki yaşama biçimimiz bizim değil. Bunun getirdiği birtakım sorunlar var.” [C. Bektaş].

Özellikle *apartmanlaşmanın* ailenin yapısını ve aileyi oluşturan bireyleri önemli ölçüde etkilediği, gerek ailenin iç iletişimini gerekse kamusal mekânla kurduğu ilişki biçimini değiştirdiği belirtilmiştir. Aile yapısının giderek küçülmesinde, geniş aileden çekirdek aileye geçişin yaşanmasında daha geniş evlerden küçük apartman dairelerine geçişin önemli bir etkisinin olduğu ileri sürülmüştür. Hatta katılımcılardan biri kentleşme deneyimindeki en önemli sürekliliklerden birinin “kentlilik nüfusunun sürekli artışıyla, apartman sayılarımızın sürekli artışı arasındaki paralellik” olduğunu belirtmiştir [H. İ. Düzenli]. Bazı katılımcılar apartmanlaşmanın siyasi ve bürokratik yöneticiler tarafından bilinçli bir şekilde tasarlandığını [O. Kayaer], bir kısmı bunun Avrupai/Batılı yaşam tarzının bir parçası olarak görüldüğünü [A. Yılmaz], diğer bir kısmı batılı kaynaklı kent ilkelerinin benimsediğini [O. Kayaer, Ş. Öymen Gür] ve bazıları ise bunun giderek artan kentsel ranttan alınan payı/kârı büyüme arzusu olarak [Y. Yüksel] oluştuğunu ileri sürmektedir. Gerekçelerine ve/veya aktörlerine bakılmaksızın *apartmanlaşmanın* aileyi olduğu kadar “toplumsal ilişkileri” ve “yaşama kültürünü” de değiştirdiği söylenebilir [C. Bektaş].

Türkiye kentleşmesinde örnek alınan Batılı kentlerde az katlı evlerin daha yaygın olduğu görülmektedir. Ayrıca söz konusu evlerin neredeyse tamamının –küçük de olsa– bahçesi bulunmaktadır. Türkiye kentleşmesinin mekânsal sembolü ise çok katlı ve *bahçesiz* yapılardır. Her ne kadar apartmanlaşma konusunda bir “gelenek” oluşmuşsa da “bilinçaltında” az katlı ve bahçeli evlere karşı olumlu bir tutum görülmektedir.

“...Türkiye çizgi film sektörü çok gelişti ve orada bir aile resmediliyor; çoğunda tek katlı, bahçe içinde, müstakil evlerden oluşan, bahçesine çocuğun çıktığı, ağacında salıncak bağıladığı, bir köşesinde oyun kurduğu, icabında annesi içeride çalışırken çocuğun dışarıda daha özgürce oynayabildiği tasarımlar mevcuttur. Evet, ev bahçeliyken bahçesizleşmeye doğru bir gidiş var fakat aynı zamanda bahçeli evin doğru bir şey olduğuna yönelik bilinçaltı refleksi de var.” [H. İ. Düzenli].

Apartmanlaşma ve bununla paralel giden “bahçesizleşme”, hem özel hem de kamusal *bahçelerin* –parkların ve yeşil alanların– giderek azalması en çok çocukları etkilemektedir. Çocuklar, tabiatla ilişki kuramadıklarında hem kendilerini ve dolayısıyla insanın tabiatını, hem de doğayı tanıyamamakta ve nihayetinde doğaya ve insana yabancı kalmaktadırlar. Katılımcıların neredeyse tamamına göre, herkesin ama özellikle çocukların mutlaka *bahçeyle* ve dolayısıyla *tabiatla* ilişkisi olmak durumundadır.

“...herkesin kendi aktif yeşilinin, kendi bahçesinin olmadığı bir şehirleşmeden söz ediyoruz. Bahçe dediğiniz şey, insanın kendine ait bir tabiat parçası yani tabiatın kendisidir. İnsanın çocukken tabiatı fark etmesi, aynı zamanda kendi tabiliğini fark etmesi anlamına geliyor. Kendi tabiliği de kendi fitratı, kendi doğası ve dışarıdaki doğa, yaratılmış olanın önüne konul-

muş olan doğa arasında, birtakım keşifler, özgür gidiş gelişler yapabilmesi anlamına geliyor. En hayati noktanın bu olduğu kanaatindeyim.” [H. İ. Düzenli]

Katılımcıların bir kısmı apartmanlaşmanın çok katlı yapılarının ailenin hayatını olumsuz etkilediği görüşündedir [O. Kayaer]. Yapıların çok katlı olmasının, bireyin ve ailenin yaşamında neden olduğu önemli değişimlerden birisi *komşuluk ilişkileridir*. Katılımcılardan birine göre komşuluk ilişkilerinin “dikeyde değil yatayda” sürmesi, mesafenin açılmasına neden olmaktadır.

“Komşuluk ilişkileri dikeyde sürmüyor, yatayda sürüyor. Mesela şurada yeni yapılmış kentsel dönüşüm bölgesi var. Çinçin’den de birilerini getirttiler. Geçen gün birisi şikâyet ediyor bize. Ya diyor; “güya adam apartmana taşındı. O kadınlar, o kattaki, belki üçüncü kattaki kadınlar, üçüncü katın merdiven aralığı varmış, merdiven aralığına şeyleri (kilimleri) seriyorlar, orada oturuyorlar.” Bak dikkat et yani (ilişkiler) yatay devam ediyor. Üst katla sürmüyor bir iş. Üsttekiyle komşuluk ilişkisi sürmüyor. Yatay sürüyor. Gecekondularda da böyle bir şey var. Gecekondular yatay olduğu için (sürüyor).” [O. Kayaer].

Yatayda değil dikeyde gelişen bir yapı olan *apartmanların* mülkiyet kavramını farklılaştırdığı, “kat mülkiyeti kavramının insan fıtratına aykırı olduğunu” belirten bir katılımcıya göre, “apartman hayatı bireyin becerilerini törpüleyebildiği ölçüde yaşayabileceği” bir yapıdır. Bu durum apartman yaşamının, sadece aileyi değil bizatihi bireyin hayatını da dönüştürdüğünü; bir anlamda modernliğin vaat ettiği kentin, bireyin varlığını gerçekleştirebileceği bir alan olmadığını da göstermesi açısından dikkat çekicidir.

“Bir yıl öncesinde apartmanımdan, kendi evimden taşınmak zorunda kaldım. Başka yere kiraya gittim. Tek nedeni vardı: Üst kat komşumla anlaşamamak. Aslında apartman hayatı, bireysel becerileri törpüleyebildiğin oranda yaşayabileceğin bir yaşama alanı. Bireysel becerilerini ve kabiliyetlerini, dinamiklerini ne kadar törpülersen apartman hayatı içinde yaşayabilirsin. Aksi takdirde yaşayamazsın. Beceri geliştirmek mümkün değildir. Çünkü onun becerisi beni rahatsız ediyor ya da benim çocuğumu. O zaman, okumuş yazmış adam yani müzisyen, sanatçı, ressam. ...ben mimarım o da ressam. Gayet medeni resme baktığın zaman. Ama adam gitar çalıyor, gece çalışıyor. Yani, benim odamın üstünde. Şimdi gitar çalıyor, gece çalışıyor. Belki alkol alıyor, beni ilgilendirmez. Ama ben bu mülkiyet içinde onunla yaşayamam. Peki, onunla yaşayabilmem için ne yapması lazım? Ya o kendi becerilerini ya da yaşama biçimini törpüleyecek. Törpüleyecekten kastım aslında kesecek, budayacak. Ya da ben aslında beni rahatsız eden şeylere kulağımı tıkayacağım. Ya da terk edeceğim ve de terk etmek zorunda kaldım. Aksi takdirde kavgaya etmen lazımdı.” [A. Yılmaz].

Ailenin sosyal hayatı açısından komşuluk ilişkilerinin önemli olduğu dile getirilen görüşler arasındadır [Ş. Öymen Gür]. *Sosyal etkileşim* insan hayatı için çok önemlidir. Bunun için etkileşimi sağlayabilecek *akışkan* mekânlar oluşturmak gereklidir. Hatta bir katılımcı [O. Kayaer], “komşuluk ilişkilerinin boşanmaları engelleyebilecek mekanizmalardan birisi” olduğunu ileri sürmektedir. Bu katılımcıya göre komşuluk ilişkileri, evlilik hayatındaki gerilimleri azaltan bir konuma sahiptir. Diğer bir katılımcı ise kentleşmenin temel misyonunun farklı insanları bir araya getirip kaynaştırmak olduğunu belirtmiş ve birbirinden uzak ve çok katlı yapıların insanları birbirinden uzaklaştırdığını ifade etmiştir.

“Eğer kentleşme; komşuları ve insanları birbirine yakınlaştırıyorsa tanışmayan insanları bile bir araya buluşturup kaynaştırıyorsa; o zaman kentleşme iyi bir şeydir. Ama eğer buna fayda sağlamayıp tam tersine insanlar birbirinden uzaklaşıyorsa; o zaman kentleşme doğru bir çözüm değildir. Bu negatif olan kısmı; birbirinden uzak evler inşa ettiğiniz zaman bu komşuluk ilişkilerini öldüren bir durum ortaya çıkarır. Aynı şekilde çok katlı yüksek binalar yaptığınız zaman da bu da villa yapmakla aynı, eşdeğer oluyor. Çünkü burada da aynı şekilde, komşuluk ilişkisi olmuyor.” [F. Tonucci].

Yapıların, ama özellikle evlerin, çok katlı olmasından etkilenen en önemli toplumsal gruplar çocuklar ve yaşlılardır. Özellikle çocukların bahçeyle, sokakla ve mahalleyle olan ilişkileri, yapıların katları yükseldikçe azalmaktadır. Çocuğun sokakla olan mesafesinin artması ve kentteki korkunun varlığı nedeniyle çok katlı yapılar çocukların sosyal ilişkilerini etkileyebilmektedir.

“...çocuk eğer çok yüksek katlı bir binada doğduysa, mesela 12. katta, evden çıkıp kendi başına aşağıya inip, dışarı çıkıp sonra tekrar eve dönmesi için en azından 12 yaşını geçmiş olması lazım. Ondan önce 12 katlı bir binada oturan çocuk kendi başına aşağıya inip gidemez. En azından İtalya’da çocukların 12 yaşından önce kendi başına asansör kullanması yasaktır mesela.” [F. Tonucci].

Türkiye kentleşme deneyiminde konuta ilişkin en önemli sorun alanlarından birisi kente göç artarken kentte konut üretiminin yetersiz kalması ve/veya özellikle devletin konut üretmemesidir. Bu durum sağlıklı konutların ve çevrenin gelişmesine engel olurken arazi spekülasyonunun yaşanmasına neden olmuştur.

“...şehre yeni göç artarken konut üretiminin aynı oranda gelişmemiş olmasından kaynaklı kaçak yapılaşma dediğimiz şeyler ortaya çıktı. Yani arsa üretimini şehrin gelişim alanında önceden üreten bir bakış açısı geliştirebilirsek birtakım spekülatif arsa yapılarından kurtulmuş oluruz. Hem sağlıklı konut inşasından kurtulmuş oluruz hem de insanları daha ucuza mal edebilecekleri bir konut tipine kavuştururuz. Ama Cumhuriyet’in ilk günlerinden bugüne kadarki süreçte altyapı ve yapılaşma hep sonradan gitti.” [Ö. Bozoğlu].

Evlerin inşa edilme sürecinde yaşanan karışıklık, finansman ve arazi sorunları, kente yeni gelenlerin fiziksel niteliği düşük konutlar üretmesine neden olmuştur. Bu evlerin aynı zamanda ailenin ihtiyaçlarını karşılamaktan büyük oranda uzak oldukları söylenebilir. Örneğin küçük ölçekte inşa edilen evlerde çocukların ve gençlerin ayrı odalarda yatmasını sağlayacak imkânlar söz konusu değildir. Bu durum aile içi ilişkileri etkilemekte ve çeşitli sosyal sorunların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

“...ders çalışmasından tutun, ergenlik yaşına gelmiş çocukların ayrı odalarda yatmasına kadar bu ayrımı yapamadı. Buradan doğan bir sosyal sorun süreci hep daha iyi yaşam alanı sunan alana yönelik kaçma (arzusunu) gündeme getirdi...” [Ö. Bozoğlu].

Bu durumun oluşmasında kentte belirli konut tiplerinin “dayatılmasının” [Ö. Bozoğlu], farklı çözümlerin olmadığı yönündeki algıların [H. İ. Düzenli] etkisinin olduğunu düşünen katılımcılar da bulunmaktadır. Bu bağlamda 1+1, 2+1, 3+1 veya 2+2, 3+2 gibi konut tiplerinin ötesinde konuta ilişkin bir düşünce geliştirilemediği [H. İ. Düzenli] belirtilmektedir.

“...toplum biz bugün 2+1’de yaşamayı 3+1’de yaşamayı dayattığımız için bunu böyle yaşıyor. Bunun alternatifini sunduğumuzda inanıyorum ki bu geniş aileyi yani annesini babasını görebileceği, akrabasını görebileceği aile konut tipini daha çok tercih edecektir insanlar.” [Ö. Bozoğlu].

Söz konusu *kentleşme pratiği* kentte konut edinme biçimlerini etkilemiş, kente yeni gelenlerin akrabalık ya da hemşerilik ekseninde kentin belirli alanlarında yoğunlaşmasına yol açmıştır. Bu durum bir karşılaşma ve sosyal ilişkiler mekânı olan kentte, farklı grupların hem diğer gruplarla hem de kentin diğer alanlarıyla iletişim ve ilişki kurmasını zorlaştırmıştır.

“Erzurumlular olarak gelmişler ve bir şehirde Erzurumlular olarak yaşamaya devam ediyorlar. Çünkü şehrin sinemasından uzak, şehrin tiyatrosundan uzak, şehrin spor alanından uzak, şehrin daha pek çok sayabileceğimiz müzesine ulaşımından habersiz. Hâlbuki modern insan, şehre katıldığı oranda şehirlidir; ama bugün şehrinizde tiyatrolarınız sadece bir gölgeye sıkışmış; çünkü şehri ona göre planlamamışsınız.” [Ö. Bozoğlu].

Türkiye’de konut tipinde apartmanlaşmanın ve çok katlı yapıların yaygın olmasına rağmen uzunca bir süre sadece aile odaklı konutlar üretildiğini belirten katılımcılar da bulunmaktadır. Buna göre 1980’lere kadar Türkiye’de tek kişilik konutlar üretilmemektedir. Katılımcılardan birine göre bu durum konut üretiminin sadece “aile merkezli” olduğunu göstermektedir.

“Bir zamanlar Türkiye’de aile evinden başka ev yapılmadığını söyleyebilirim. Ne zamana kadar diyorsun? Türkiye’de 70’lerde bile, diyelim ki, tekil bir insanın yaşayacağı ev üretilmiyordu. Yani bir apartmanda hiçbir biçimde, diyelim ki, bir kişilik bir daire yoktu. Öğrenciler bile bulamazdılar; normal bir aile apartmanını paylaşırlardı, söz gelimi.” [U. Tanyeli].

Bununla birlikte toplumda modernleşme süreçleri hız kazandıkça ve yeni ihtiyaçlar belirdikçe, konut tiplerinde farklılıklar meydana gelmiştir. Artık günümüzde sadece bireyleri hedefleyen konutlar da inşa edilebilmektedir.

“...bugün Türkiye’de bildiğiniz bütün büyük yatırımcıların yaptığı yerleşim projeleri, bir skala çerçevesinde daire boyutlarını paylaşırlar. Tek kişilik daireler, iki yatak odalı daireler, üç yatak odalı daireler gibi. Hatta onların oranlarını hesaplayan özel firmalar var.” [U. Tanyeli].

Konutlarda yaşanan bu değişim aynı zamanda kamusal mekân kullanımlarında da söz konusudur. Geçmişte daha çok ailelerin kullandığı *lokantaları* bugün bireyler daha fazla kullanmaktadır.

“...çocukluğumda İstanbul’da çok az lokanta vardı ama lokantaya gittiğiniz zaman şunu görürdünüz; herkes aile olurdu lokantada, çocuğuyla gelmiş insanlar olurdu. Dün akşam eşimle dışarda yemek yedik. Valla şöyle söyleyeyim, dörtlü kadın gruplarından, üçlü erkek gruplarından oluşan bir lokanta müşterisi tipi var artık. Artık eskisi gibi aile aile oturan neredeyse görmüyorsunuz. Sadece biz aile olarak oturuyorduk bütün lokantada. Ama bu genellenebilir mi? genellenemez. Çünkü bu durum gittiğiniz lokantanın nerede olduğuna bağlı. Yani biz AVM’de bir yere gittik. Bu AVM başka bir toplumsal gruba hizmet veriyor ve orada gerçekten o parçalanmayı görüyordunuz.” [U. Tanyeli].

Aynı katılımcıya göre kamusal mekân kullanımında yaşanan bu önemli değişimler, evdeki gündelik hayat pratiklerini ve bizatihi ev tiplerini de dönüştürmektedir.

“Gittikçe daha çok miktarda dışarıda yemek yeme alışkanlığı var. Dışarıda yemek yemek demek ailenin kapalılığının çözülmesi demektir. Türkiye’de artık çok belirgin biçimde var bu. Benim çocukluğumda, en varlıklı aile bile sokakta yemek, ohoo, lokantada yemek yemek (nadir yapılan) bir şeydi...” [U. Tanyeli].

Bir başka katılımcıya göre ise eskiden belirli restoranlarda çocukla yemek yenmesi hoş karşılanmazdı. Diğer bir deyişle çocuklu aileler, çocuklarıyla birlikte o restorana gidemez, eğer gidecekse çocuklarını bir başka yere bırakmak durumunda kalırlardı. Bu katılımcıya göre artık değişen bir şekilde çok üst düzey restoranlarda bile çocuklu ailelere rastlamak mümkün ve bu *aile dostu kent* yolunda atılmış önemli adımlardan biri olarak nitelenebilir [Ş. Öymen Gür].

Çok katlı ve bahçesiz evlerin yaygın olmasında kente bakışın etkisi olduğu kadar, katılımcılardan bir kısmına göre, bireyin ya da ailenin kentsel mekândan daha fazla iktisadi pay almak istemesi de yatmaktadır [O. Kayaer]. Bu durum kentsel mekânın iktisadi değerinden, sermayenin ve devletin olduğu gibi toplumun da pay istediğini göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı kentin sorunlarının çözülmesindeki engellerden biri olarak modern kentin, Türkiye kentleşmesi deneyiminin en önemli noktalarından birisini oluşturan kentsel arazinin ticarileşmesini ve en temel rant aracına dönüşmesini dile getirmiştir. Katılımcılardan birisi kentsel arazinin değişim değerinden pay almak isteyen insanların önce kâra odaklandıklarını, evleri inşa ettikten sonra ise hem evlerinden hem de kentin diğer alanlarından şikâyet ettiklerini aktarmaktadır.

“Kanun müsaade ediyor ama insanlar biraz da menfaatperestler yani kanunun müsaade ettiği haklarını kullanmak istiyorlar. Mesela kişinin bir tane arsası var; mesela biraz önceki arkadaşın bir tane arsası var. Şimdi oraya iki katlı bir bina yaptığını düşün. Bir de beş katlı bina yaptığını düşün. İki katlı bina yaptığı zaman diyelim ki 250 bin TL’ye satıyor. Beş katlı yaptığı zaman 250 çarpı 5, 750 bin TL ediyor. Dolayısıyla kişi, ona doğru öykünüyor. Orada iyi yaşayacakmış, mutlu olacakmış; onu hesap etmiyor. Sonra da şikâyet ediyor. O beş katlı binayı diktikten sonra şikâyet ediyor. Ya betonlar arasında kaldık da bilmem ne yaptık da falan da feşmekan da...” [O. Kayaer]

Kentsel arazinin metalaşması modern kentler için temel bir soruna işaret etmektedir. Kentlerde özellikle konutun kullanım değerinden ziyade değişim değerinden bahsetmek mümkündür. Bu durum önemli ölçüde arazi spekülasyonuna ve ranta neden olmakta, kentteki mülkiyet ilişkilerini farklılaştırmaktadır. Modern kentlerin en önemli problemlerinden birisi mülkiyettir. Katılımcılardan birisine göre mülkiyete ilişkin perspektif değişikliğini sağlamadan, mülkiyet problemini çözmeden, aileyle ya da sağlıkla ilgili atılacak adımların, sorunları çözmesi zordur.

“...mülkiyetin kesinlikle insanda olmaması lazım. Sosyalist öğretisi doğru. Ya devletin olacak ki Osmanlı’da sistem böyleydi, ya da sadece kullanıcılar vardı. O zaman zaten rant sifıra çıkıyor. Senin yerin yoksa rant oluşmuyor. Yer olduğu zaman rant oluşuyor. Bu bizim gibi kandırılmış toplumlarda var. Yani, İngiltere’de yok. Şu anda Hindistan’da evlerin hepsi 99 yıllığına kiralık; öyle oturuluyor. Mülk yoksa zaten rant oluşmuyor. Ne işime yarar ki? Çocuğum zaten yine bir yerde oturacak. Şimdi burada bize mülkiyet ve barınma üzerinden ciddi bir komplo kuruluyor. Devlet böyle bir mekanizma kuruyor ve bu bizim bütün emeğimizi ve birikimimizi sömüren bir şey. Kutular yapıyoruz, bütün birikimimizi veriyoruz. Hatta anlık birikimi değil, 20 yıllık birikimi kutulara hapsediyoruz. Üstelik de uzayda daire, asılı duruyor. Yani sanal bir yer.

O apartman çökse onun içindeki insanlar, o parselde ayakta bile duramaz. Deprem olsa, o insanları aşağıya indersen, temizlesen o apartmanın bahçesini, orada ayakta bile duramaz. Bu nasıl bir mülkiyet anlayışıdır? Biz bunları kesinlikle tartışmamız lazım ve bu meseleyi halletmeden aile meselesi, sağlık meselesi bunları da çözemeyiz.” [A. Yılmaz].

1980’lerin sonunda başlayıp günümüzde yaygınlaşan kapalı sitelerin de Türkiye kentleşme deneyiminde önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Özellikle belirli sosyoekonomik ve kültürel statüye sahip ailelerin tercih ettiği kapalı sitelerin temelde güvenlik gerekçeleriyle yaygınlaştığı görülmektedir. Katılımcılardan birine göre güvenli ve kapalı sitelerin varlığı çeşitli korkulardan kaynaklanmakta ancak neden kaynaklanırsa kaynaklansın büyük ölçüde bir “dışlayıcılık” üretmektedir.

“...korkmaktan kaynaklanıyor; bu korku reel bir korku da olabiliyor: hırsız girmesin. Ya da toplumsal bir korku oluyor, ne bileyim, zenci olmasın benim mahalleimde. ...Türkiye’deki o endişelerin bulduğu zemin başka hayat alanlarını çok kolay daraltabiliyor. ...Türkiye’de bunların hepsi başlı başına bir dışlayıcılık oluyor.” [U. Tanyeli].

Bununla birlikte mevcut kentlerin çocuklar, yaşlılar ve engelliler için planlanmadığını, kentlerin “orta yaşlı insanlar için” kurgulandığını ve dolayısıyla söz konusu grupların özellikle metropollerde, sıkışık konutların ve ticari alanların yer aldığı bölgelerde yaşamakta güçlük çektiği söylenebilir. Gündelik hayatında sokakla ya da bahçeyle ilişki kuramayan bu gruplar için kapalı sitelerin önemli imkânlar sunduğunu ve nihayetinde kentsel dönüşümün bu türden alanlar inşa etmek için bir fırsat olarak değerlendirilebileceğini belirten bir katılımcı bulunmaktadır.

“...aile açısından, çocuklar gençler açısından olaya baktığımda kentlerimizin aslında orta yaşlı insanlar için kurgulanmış kentler olduğunu düşünüyorum. Yani çocuklar için, gençler için ve yaşlılar için şehirlerimiz gerçekten yaşanması zor. ...benim oğlum da burada oturuyordu, Kıztaşı’nda (Fatih, İstanbul) oturuyordu. Biz bir lojmandan gelmiştik buraya. Lojmanın bir bahçesi vardı ve orada arkadaşlarıyla oyun oynarken burada çocuk sekiz, dokuz ay bunalıma girdi. Misket oynayamıyor, top oynayamıyor. Araba geçiyor sürekli falan. Dolayısıyla kentsel dönüşüm bana göre buna bir fırsat verebilir. Çünkü site yaşamının aile için, çocuklar için ve gençler için bazı imkânlar sunduğunu düşünüyorum.” [Ş. Deniz].

Aynı katılımcı çocuklar rahat etseler de kapalı sitelerde “yalıtılmış yaşamların” oluştuğunu ve sitelerin mahalleyle ilişkisinin bulunmadığını belirtmektedir. Katılımcıya göre kapalı siteler ile mahalle arasında *geçişkenlik* sağlanabilirse sorunun çözülmesi konusunda bir adım atılabilir. Bu durumda “site kültürü ile mahalle kültürünü birleştiren bir modeli” geliştirmek için harekete geçilmesi gerekmektedir.

“...eskiden mahallede top oynayamayan, misket oynayamayan kız çocukları ve erkek çocukları orada daha rahat ediyorlar ama bu sefer de dış dünyadan kopuk bir yaşam başlıyor. O zaman, bana göre optimum, en uygun sonuç, şu andaki site yaşamıyla mahalle kültürünü birleştiren bir yaşam biçimi olmalıdır kentlerde. Ben de bunun üzerine düşünüyorum. Acaba bu sitelerin bahçeleri mahalleye açılabilir mi? Yani mahalleli de gelip o sitelerden faydalanabilir mi?” [Ş. Deniz].

Kapalı sitelerle ilgili genelde bir açmaz yaşanmaktadır. Çocukların güvenliği, rahatça oyun oynayabilmeleri, kötü alışkanlıklardan uzak durabilmeleri vb. nedenlerden ötürü site yaşamı

tercih edilmekte, ancak site yaşamındaki *steril hayat* (Alver, 2000) ve aşırı düzenlilik insanların mahalle yaşamını özlemelerine neden olabilmektedir.

“...ben çocuğumun şu anda daha mutsuz olduğunu düşünüyorum. Ben kendim de çok mutsuzum. Buraya geldiğim zaman sanki vatanıma gelmiş gibi hissediyorum kendimi. ...yüz yıllar içinde oluşmuş bir mekândan yeni yapılmış bir mekâna gittim. (sitelerde) ...her şey kurallara bağlanmış. ...hiçbir esnekliği ve insani payı olmayan site kuralları bence çok kötü. Ondan sonra, hiçbir şekilde çamaşırın asılmadığı, balkonlarda klima şeylerinden başka hiçbir şeye izin verilmeyen tek tip kurşun asker gibi cepheler. Yani hayata ve yaşanmışlık duygusuna yer yok sitelerde. Daha ziyade bir dekor duygusu var. Bu da tabi beni şahsen rahatsız ediyor,” [Ş. Deniz].

Diğer taraftan görece kent çeperinde oluşan kapalı sitelere, kent merkezinde çocukları için donatı eksikliği yaşayan aileler yerleşmekte ve bu durum hem ekonomik zararlara yol açmakta hem de sosyal açıdan kent merkezini dönüştürmektedir.

“...çocuklu aileler için de merkezdeki donatı eksiklikleri, erişim ve çevre problemleri aileleri kent çeperlerinde yer seçmeye yönlendirmiştir. Bu da daha uzun mesafelerle yol, daha fazla yakıt ve zaman harcanması gibi etkilerin yanında, çocuk sahipliği oranında düşüş ve kent merkezinde yalnızlığı ile baş başa kalan yaşlı bireylere yol açmaktadır.” [L. Doğan].

2000 sonrasında oluşmaya başlayan ve daha çok metropollerde yer alan rezidanslar ise bekârların kullandığı konut tipleri olarak görülmektedir. Özellikle bekâr ve/veya yeni evli profesyonel meslek sahipleri, medya ve sanat dünyasının iyi ücretli çalışanlarının tercih ettiği bu konutlar, kentte yerini almaktadır.

“...artık Türkiye’de de çok önemli bir kesim genç, evli belki ama çocuklu değil. Onlar nerede? Onlar orada yaşamıyor? Onlar örneğin, Ankara’da en azından, daha çok bu kule rezidanslarda yaşıyorlar. Ankara için konuşursak böyle bir şey var. Ve çok genç evliler ve küçük çocuklular. Birazcık daha, hele de o orta sınıf, orta üst sınıftan bahsederseniz, çocukları okul çağına gelince oradan kaçarlar. Oradan giderler.” [H. Rittersberger Tılıç].

Bu dönemde daha hızlı bir üretim sürecine girilen toplu konut uygulamaları da kendi içinde birçok sorunu barındırmaktadır. Konutların yapıldığı alanın seçimi (genellikle kent dışında, çeperinde ve kentten kopuk), konutların biçimleri ve fonksiyonları, sosyal donatı alanları vb. birçok açıdan problemleri bulunan toplu konut uygulamaları, Türkiye’nin hemen her kentine damgasını vurmuştur. Kısa zamanda çok sayıda konutun üretilmesi, özellikle İstanbul, Ankara gibi büyükşehirlerin dışındaki kentlerde alt gelir gruplarına yönelik konutların sunumu önemli başarılarıdır. Ancak temel sorun söz konusu konut uygulamalarının sosyal mekânsal açıdan yeterli olmasıdır. Katılımcıların önemli bir kısmı bu uygulamanın Batı tarafından terkedildiğini ama gelecekte farklı toplumsal sorunlara neden olabilecek bu konutların burada üretilmeye devam edildiğini belirterek eleştirel bir perspektif sergilemiştir.

“İngilizler apartmanları yıktı. Sosyal konuttu onlar, yıktılar. İngiltere’de okurken bizi staj için Polonya’ya götürdüler. Uzun binalar, böyle, blok diyoruz biz onlara yani kütle bloklar, dörtgen kitle bloklar yapılmış. Böyle arka, arka, arka, arkaya. Fakat aralarında bahçe vardı. Bizim

şimdiki TOKİ'lere bakıyorum, komünist rejimden Polonyalıların devraldığı o bloklardan iyi değil, çoğu. Şimdi burada eksik olan sosyal mekân, öncelikle. Ondan sonra fiziksel mekânın kurgulanmasıdır. Siz, hangi gelir grubuna hitap edecekseniz onunla ilgili sosyal mekânı hazırlamanız lazım. Bunun için de her yerde araştırmaların layıkıyla yapılması lazım. Bakın, Kütahya'da yapılacaksa ayrıdır; Lüleburgaz'da yapılacaksa ayrıdır; Şirnak'ta yapılacaksa ayrıdır." [H. Kaplan].

7.1.2. Kamusal Mekâna İlişkin Değerlendirmeler

Kentleşme sürecinde konut alanlarının yerleşimi ve kentin diğer alanlarıyla ilişkileri ihmal edilen konular arasındadır. Özellikle kenti bölgelere ayırmak, belirli alanlara tek bir işlev vermek sadece komşuluk ilişkilerini değil topluluk olarak yaşama alışkanlıklarını da olumsuz biçimde etkilemektedir.

"Konutların temerküz etmesi aile süreciyle olan ilişkisinde şöyle bir sakatlığa yol açıyor zaman içerisinde. ...iş yerleri ile haneler başka bir yerde temerküz etmeye başlıyor. Burada iki şeyi öldürüyoruz: Çok standart, komşuluk ilişkilerini öldürmesi; ikincisi sadece üst komşu, alt komşu, karşı komşu olarak değil yani bir komünite olarak yaşamayı öldürüyor. Bir komünite olarak yaşamak nasıl mümkün olabilir? İnsanlar küçük bir çerçevede ve küçük hizmet birimlerinde mesela aynı yerden alışveriş yaparken, aynı hastanede ya da aynı sağlık biriminde karşılaşırlarken, aynı okula çocuğunu gönderirken ve bunların arasındaki gidiş gelişlerde birbirleriyle karşılaşıp ve birbirleriyle ilişki kurarak medenileşiyorlar. Sadece apartman komşuluğundan bahsetmiyorum, komünite olarak yaşamaktan bahsediyorum. ...aileyi bu anlamda öldürüyoruz yani komüniteyi öldürdüğümüz zaman dolayısıyla aileyi öldürüyoruz." [Y. Yüksel]

Bir topluluğun birlikte yaşaması, etkileşim içinde olması ve mekânsal aidiyetin sağlanması açısından mahalle kavramı önemlidir. Ancak bu kavram dikkatle kullanılmadığı takdirde "birilerinin" dışlanma ihtimali bulunmaktadır.

"...o anlamda bu bir bütün olarak, bir mahalle mantığı olarak düşünürsek, yani bir komünal bir hayat olarak düşünürsek, iyi. Yani mahalle hepsi 'tehlikeli' kavramlar. Çünkü tabi ki bunu ifade ettiğiniz anda hep arkada ya da dipnotta birilerini dâhil ediyorsunuz, birilerini dışlıyorsunuz. Bunun dengesi ne? Bunu bulmak gerçekten kolay değil ama bunun sadece etkileşim içerisinde mümkün olduğunu düşünüyorum. Yani, bu çok önemli bir sosyal hizmet, bir uzmanlık da gerektiriyor." [H. Rittersberger Tılıç].

Kentin farklı alanlara bölünmesi, özellikle kamusal mekânların *merkezî*, *tekil* alanlara dönüştürülmesi kentteki gündelik hayatı zorlaştırmakta; kamusal mekânları kentin bütününden ayırmaktadır. Nüfus olarak çok kalabalık olan metropollerde insanları belirli bir amaç için merkezlere toplamak kentlileri bir *topluluk* olarak yaşamaktan çıkarıp *kalabalıklara*, *yığınlara* dönüştürebilmektedir. Katılımcının aktardığı gibi "daha fazla insan görüyorsunuz ama daha az ilişkiye giriyorsunuz".

"Hastaneler mesela şehir hastaneleri 3000 yataklı. Dünyanın hiçbir yerinde bu yok; dünyanın en büyük hastanesi 1700 yataklı ve çok özel bir durumu var o hastanenin. Şimdi 3000 yataklı bir hastane yaptığınız zaman o hastaneyi bütün şehirden kopartıyorsunuz ve insanlar 3000 kişilik bir hastanenin yaya trafiği oluyor gün içerisinde. 50.000 hareket eden insan var; hastaneye gittiğinde hiçbir zaman selam verip karşılaşmayacağınız binlerce insan görüyor-

sun. Böyle bir durumda ya da bunun yanına siz şeyi koyun, aile hekimine giden insanı koyun, aile hekimi vatandaşı tanıyor, vatandaş onu tanıyor ve vatandaş vatandaşı tanıyor. Bu ikisi arasındaki ilişkiyi enteresan bir şekilde merkezî otorite yapıyor. Şimdi mesela okulları merkez kampüsler şeklinde bir araya getirme düşüncesi var, aynı cinayet yani. Şimdi bu üç (siyaset, sermaye, bürokrasi) aktörün bu kadar ittifak etmesi, irrasyonel bir şeydi. Çok anlaşılabilir bir şey değil ama bu kadar ittifak edilen bir irrasyonel varsa, onların kendileri açısından bir rasyonallitesi vardır. Komünite ve aile açısından olmasa bile, bu daha fazla kâr olabilir, daha fazla rant olabilir, altyapı götürme kolaylığı olabilir yani kamusal rant olabilir ya da bireysel rant olabilir.” [Y. Yüksel].

Kentteki mekânsal bölümlenme çarşılar için de geçerlidir. Aslında Türkiye kentlerinin geçmişinde mekânların bir aradalığı önemli iken şimdilerde fonksiyon temelli bir ayrıştırma söz konusudur. Bu ayrıştırma kamusal mekânları sadece fiziksel mekân olarak tasarlamaktan, bu mekânların sosyal boyutunu ihmal etmekten kaynaklanmaktadır.

“...Doğu toplumlarında ticaret sokakla bütünleşir. Sokak öyle bir hâl alır ki arastalar olarak menzile girer. Dolayısıyla o arastalar içinde ticari yaşam büyür, serpilir... Pazar yerleri insanların bir araya geldiği bir ekonomik mekân ve sosyal mekânın fiziksel yapılanmasıdır. Şimdi, bunu pazar yerlerini ne yapıyor bugünkü belediyelerimiz? Sokaktan alıyor, koparıyor, çünkü taşıt geçemiyor. Taşıt bağımlı bir ortamda yayalığın egemen olduğu pazar yerleri kaldırılıyor... ..organize mekânlara geliyoruz. ...o kültürel mekânları sadece fiziksel mekân olarak ele alıyorlar. İşte mimarinin maalesef düştüğü bir hatamız bu. ...bugünkü çağda, sosyal mekân ihmal edilerek fizik mekân oluşturuluyor.” [H. Kaplan].

Kentlerin kurulmasında ve/veya genişlemesinde odağa alt gelir grubunun değil, orta ve üst gelir grubunun alındığı söylenebilir. Katılımcılardan birisi kenti sadece üst ve orta gelir grubu için tasarlanmanın ya da dönüştürmenin çok sayıda problemi beraberinde getirdiğini belirtmiştir.

“...insanların, sadece arabası olanların ve belli bir düzeye erişebilenlerin kullanabileceği mekânlar yaratıyoruz. Alışveriş için alışveriş merkezine gitmek zorunda olan, okuluna (çocuğunu) servisle göndermek zorunda olan ve okulun öğrencilerinin o habitattan olmadığı, çok büyük bir hastaneye gitmek zorunda olan ve bunu muhakkak bir veya bir kaç vasıta ile yapmak zorunda olan (insanların olduğu) bir şehir kuruyoruz. Piyasa mekanizması, bunu zaten talep ediyor çünkü bir ölçek yakalıyor. Mesela bir AVM yapmak, dükkânlarla dolu bir çarşı, han yapmaktan daha ekonomik bir şeydir. Bunu belediyeler de o veya bu sebepten destekliyor, kişisel ya da kurumsal ranttan faydalandıkları için...” [Y. Yüksel].

Kalkınmanın, iktisadi gelişmenin ve sanayileşmenin kentlerin ve kent yöneticilerinin temel öncelikleri arasında olduğu söylenebilir. Bu öncelikler doğrultusunda kentsel müdahaleler düşünülmekte ve kentin sosyal ihtiyaçları genellikle ikincil planda kalmaktadır.

“...yöneticiler hangi değer yargılarına sahip olurlarsa olsunlar, mesela bu kentin şekillenmesinde, onun istediği alanlar sanayiye açılabilir, onun istediği yollar açılabilir. Yani her başkının geldiğinde ilk düşündüğü şey ulaşım. Niye ulaşımı düşünür? Bu araçların hızı, hareket edebilmesi, üretim yapan alanlarda daha hızlı ürünlerin, malların sevkiyatı, kimse düşünmez ki bu çocuklar okullara ne kadar hızlı gidebilir? Okullara servisle gitmek yerine, yürüyerek

gidebilirler mi? Ailelerine ihtiyaç olmadan çocuk okula gidebilir mi? Ya da yürüyerek ne kadar alanda hareket edebilirler; bisiklet yolları, hiçbir başkan gelince bunu düşünmez. Bu yüzden (bu kent) daha çok battı çıktı, daha çok kavşak, daha çok sanayi alanı açılan, böyle gittikçe kendi kendinden kopan bir kent hâline dönüşüyor.” [L. Doğan].

Kentlerin bu yönde organize edilmesi farklı toplumsal gruplar arasındaki temasın giderek azalmasına neden olabilmektedir. “Büyük projelerle birlikte çok daha artan bir dışlanma ve özellikle yoksul kesimlerle artık temas etmediğimiz bir mekânla (karşı karşıyayız).” [H. Rittersberger Tılıç]. Ayrıca teması sağlayan yaya yolları da giderek azalmakta, insanlar –özellikle gençler– sokakta değil daha güvenli olduğunu düşündükleri AVM’lerde vakit geçirmektedirler. Katılımcılardan biri bu tür alanları güvenlikten ziyade “denetim” kavramıyla açıklamayı tercih etmektedir.

“...sözde müşterek alan aşırı derecede, tamamen aslında tüketime açık alışveriş merkezlerinde. Ve özellikle ebeveynin, ailenin, kadınların ve küçük çocukların o anlamda sürekli oralarda gezdiğini görebiliyorsunuz. İşte alışveriş merkezlerindeki gençler on dört, on sekiz, on dokuz yaş aralığında. Çünkü o da aslında ailelerden destekleniyor. Çünkü sözde bir koruma var ya orada. Sözde uyuşturucu satılmıyor oralarda. Sözde alkol tüketilmiyor oralarda. Ve bir şekilde denetimin hâkim olduğu...” [H. Rittersberger Tılıç].

Bu tür mekânların yaygınlaşmasıyla birlikte günümüz kentlerinde henüz yeteri kadar hissedilmese de –eğer önlemler alınmazsa– yakın gelecekte kentte önemli *ayrışmaların* yaşanacağını belirten katılımcılar da bulunmaktadır.

“Bugün artık o tehlikeden kimse bahsetmiyor. Herkes terör diyor, herkes işte şu diyor, bu diyor. Ama kentlerin bölünmemesi için yani ayrılaşmış (segregation) kentler olmaması için, bütünlümlü (integration) için de bu tür mekân örtüşmelerini düşünmemiz lazım.” [H. Kaplan].

Kentlerin aşırı büyümesi, iş yeri ve konut arasındaki mesafelerin açılması vb. nedenler ailelerin birlikte geçirdikleri vaktin azalmasına neden olabilmektedir. Katılımcılardan biri aile bireylerinin, özellikle eşlerin gündelik hayatta birbirleriyle geçirdikleri sürenin azalmasına bağlı olarak *ailede çözülmenin* gerçekleştiğine ilişkin araştırma bulgularından bahsetmiştir. Bu bağlamda *aile dostu kent*, aile bireylerinin ve eşlerin birbirleri arasındaki teması güçlendirebilecek nitelikte bir kent hayatı oluşturmaya gerektğini belirtilmektedir.

“...siz sabahları 2 saat, akşamüzeri 2 saat otobüste geçirildiğini düşünün; 7’de evden çıkıp akşam 9’da evine gelen birisi günün o saatleri içerisinde çocuğunu hiç görmez. Akşamüzeri gün ışıyla beraber çocuğunun elinden tutup bir defa parka götürmemiş bir baba düşünün, bir anne düşünün. Yani annenin ve babanın da çalıştığını farz ettiğimizde bu ciddi bir sosyal bir ihtiyaç fakat biz şehri sadece zorunlu ihtiyaçların giderilmesi işte akşamları yatılabilecek gündüz de çalışabilecek bir yer inşa ettiğimizde meseleyi çözemiyoruz. Öyle değil. O zaman böyle düşündüğümüzde çocuk problemlerinizi artmaya başlıyor, yaşlı problemlerinizi artmaya başlıyor, çözülmüş aile problemlerinizi artıyor, sorunlu genç sayısı artıyor. Neden çünkü gençlere siz kendi enerjilerini atabilecekleri boşaltabilecekleri spor alanlarını, park alanlarını, kültür merkezi alanlarını arttırmadığınız ve bunu merkezî idare olarak, yerel yönetim olarak desteklemediğinizde bu sorunlarla yüzleşmek zorunda kalıyorsunuz.” [Ö. Bozoğlu].

Katılımcılardan birinin aktardığı verilere göre [Y. Yüksel], Türkiye’de çalışanların önemli bir kısmı (%50) haftada 50 saatten fazla çalışmaktadır. Devlet memurları dışarıda bırakıldığında bu sayı haftada 60 saati aşmaktadır. Evine gidemeyen ya da evinde az vakit geçiren insanların var olduğu bir kent, ailedeki paylaşımı azaltmakta ve bu durum birçok probleme yol açabilmektedir. Çalışma saatleri düşünüldüğünde, kent içi ulaşım da harcanan süre, bireylerin ailelerine ayıracakları zamanı belirleyen faktörlerden birisidir.

“...bu kentleşme biçiminde evine gidemeyen insanları var saydığımız zaman, bu insanların bir aile bütünlüğü sağlaması ya da ailesiyle sağlıklı bir ilişki kurması mümkün değil.” [Y. Yüksel].

“Amerika’daki çalışmada (aile dostu kentle ilgili bir araştırmayı kast ediyor) mesela iş yeri-konut etüdü yapmışlar. Bir evdeki çalışan bireyler, ne kadar çok zamanı ulaşım ile harcarsa, ailelerine o kadar az zaman harcayacaklar, ulaşım politikalarında da bu çok önemli...” [L. Doğan].

Türkiye kentleşmesi deneyiminde kentlilik bilincinin oluşmaması ve/veya gelişmemesi de katılımcıların değindiği hususlardan birisidir. Kentte yaşamaya başlayan insanlar ve aileler, kentin gündelik hayatıyla, çevreyle, kurumlarla ve toplumla henüz yakın bir ilişki kuramamışlardır. Ağaç ekmek yoluyla insanın çevresiyle olan ilişkisine küçük de olsa bir katkı sağlayacağını düşünen katılımcılardan birisi kentte yaşayanların verdiği tepkileri şu şekilde aktarmaktadır:

“Yeni yapılan binalar için her apartmanın önüne on tane, on beş tane mi ne ağaç dikme zorunluluğu getirdik. ...müteahhit diyor, gidiyor. Birileri gelip yerleşiyor. Gelip yerleşen adam,; ‘Başkanım ya buraya ağaç diktirdiniz, bunları sulamıyorsunuz, bunları gelip sulayın.’ diyor. Ya kardeşim bir bardak su dökemiyor musun ağaca? Yok. Kolektif olunca, sahiplenme duygusu olmuyor. Ama (bahçesine) kendisi diyor on tane ve kendi ağacını. Kendi ağacı olduğu için suluyor.” [O. Kayaer]

Kentte yaşayan insanların çevreyle ilişkilerini yapay değil bizzat kendilerinin inşa edecekleri bir sürece dönüştürmek gerektiği söylenebilir. Sayıları az olsa da kamu kurumları tarafından yapılan parkların ve yeşil alanların kullanıcıların, söz konusu alandaki doğal çevreyle yeterli bir ilişki kuramadıkları bu duruma ilave edilebilir. Katılımcının da belirttiği üzere gecekonduda yaşayan insanların çevreleriyle yapay değil doğal/tabii bir ilişkileri bulunmaktadır.

Kentin doğal çevresinde bu türden değişimler yaşanırken ve kentte yaşayanlar giderek tabiatından uzaklaşırken eş zamanlı şekilde kentin yapılı çevresinde de bazı dönüşümler görülmektedir. Bu dönüşümlerin başında kent merkezlerinde sayıları hızla artan alışveriş merkezlerinin yapılması gelmektedir. Alışveriş merkezlerinin yaygınlaşması kentteki esnafı doğrudan etkilemektedir. Esnafın iktisadi bakımdan sürdürülebilir olmaktan çıkan dükkânını kapatması, mahalleyi ve sokağı büyük oranda değiştirmekte ve bu alanların daha *güvensiz* bir hâle dönüşmesine neden olabilmektedir.

“Yine kentleşmenin dezavantajlı yönlerinden bir tanesi, eksi yönlerinden bir tanesi, alışveriş merkezlerinin şehre yakın yapılmasıdır. Çünkü alışveriş merkezi küçük esnafı öldürüyor, esnafı bitiriyor. Eğer siz yoldan esnafı kaldırırsanız, yol üzerinde esnaf dükkânları olmazsa yollar bu sefer güvenli olamaz.” [F. Tonucci].

Türkiye kentleşme deneyimine ilişkin katılımcıların değerlendirmelerinde hem evlerle hem de kamusal mekânlarla ilgili önemli sorun alanlarının dile getirildiği görülmektedir. Aile söz konusu olduğunda sadece evlerin değil evi çevreleyen bahçenin, sokağın, mahallenin, doğal (parklar vb.) ve/veya yapay kamusal mekânların (alışveriş merkezi vb.) mevcut sorunlarının tanımlanması ve ardından çözülmesi gerektiği söylenebilir.

7.1.3. Kentsel Dönüşüme İlişkin Değerlendirmeler

Katılımcıların neredeyse tamamı kentsel dönüşüme ilişkin değerlendirmelerinde, bugüne kadarki deneyimlerin sorunları çözmek yerine yeni sorunlar ortaya çıkardığında hemfikirdir. Bu sorunların başında “kentleşmenin hızlanması” ve “kentlerin büyümesi” gelmektedir. Ekonomi büyük ölçüde inşaat sektörüne endekslendiği için yatırımlar artmakta ve bu durum “kentin sahnesini değiştirmektedir” [U. Tanyeli] ve kentin toplumsal yapısını da büyük ölçüde farklılaştırmaktadır.

Kentsel dönüşüm sonrası ortaya çıkan fiziksel ve sosyal yapının geçmişte burada yaşayan insanların ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz etkilendiği, katılımcıların önemli bir kısmı tarafından belirtilmiştir. Tanımlamanın “kentsel dönüşüm” değil “yenileme” olması gerektiğini belirten bir katılımcıya göre, mekânı da orada yaşayanları da “dönüştürmenin” sakıncaları bulunmaktadır.

“Çukurambar Bölgesi’nde gecekonduda insanlar, gariban Anadolu adamları yaşıyordu. O bölgeye, işte rant diye geliyor. Sen kentsel dönüşüm yapıyorsun, binalar yapıyorsun. Yani 50 bin lira ederken bina, birden bire 500 bin lira ediyor. Oranın bir de sahibi var. İşte beş tane sahibi var. Ama sen elli tane daha adam getiriyorsun oraya. Bunlar kim? 500 bin lira verebilecek adamlar. Ötekiler kim? 50 bin lirayı zor bulmuş adamlar. Şimdi tamam, bina ediyor 500 bin lira da, at yok, araba yok, üstünde doğru dürüst elbise alabilecek para yok. Öteki adam da çok zengin. İkisi ne yapıyor? Doku uyuşmazlığından dolayı beraber olamıyor. ... Asıl adam satıp gidiyor. Sincan’a gidiyor. Oradan gene iki tane üç tane daire alıyor ve doku değişiyor. Orada yaşayan insanlara uygun bir yenileme yapmak lazım.” [O. Kayaer].

Kentsel dönüşüm uygulamalarında çözülmesi beklenen sorunlar çözülememekte, aksine bazı yeni problemler ortaya çıkabilmektedir. Bu durumun en önemli nedeni kentsel dönüşümün vaat ettiği dönüşümleri gerçekleştirememesidir.⁶ Örneğin daha fazla yeşil alan ve park hedefiyle yola çıkılmakta ancak inşa edilen alanlar kullanıcının ihtiyaçları gözetilmediği için kullanım dışı kalabilmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri alanları birleştirip yeşil alanlar açsa da, parklar inşa etse de aileler bu alanları kullanmakta oldukça zorlanmaktadır.

“Ne kadar yükselirse yükselsin, zeminde alanlar açacağını iddia etse de, 17. katta oturan bir ailenin, aşağıdaki yeşil alana tek başına inmesi mümkün değildir. Çocuk yine aileye bağımlı oluyor, aile çocukla birlikte inmek zorunda oluyor ya da onun yani yüksek katta oturanların yeşil alanları kullanılabilirliği azalıyor.” [L. Doğan].

6 “...bunun bir yasal çerçevesi, doğal olarak ekonomiyle ilişkili boyutları var. Müteahhit kârı denen bir şey var. Bütün bir adayı dönüştürdüğünüzde, kuşkusuz daha fazla yeşil alan çıkarttığınızı iddia ediyorsunuz fakat durum gerçekte temeldeki yaraya çare olacak mı? Hayır. Üstelik çoğu uygulamada gördüğümüz bir müteahhittin kâr etmesi için, dolayısıyla ekonominin dönmesi için, bu işin yapılabilmesi için %30 bir oran tam hatırlamıyorum. Bir metre kare artışı var. Dolayısıyla bu yükseklik olarak yansıyor. İlaveten konulan her daire için bir otopark zorunluluğu var. Dolayısıyla biz öyle bir şeye dönüştürüyoruz ki artık otoparkı yapması için bütün alanı biraz daha boşaltmış, seyreltmış, yukarıya vermiş oluyoruz ama bu sefer bütün alanı kazıp otopark hâline dönüştürüyoruz ve otoparkın üzerine diyelim 30 cm. çim atarak orayı bahçe yapıyoruz.” [H. İ. Düzenli]

Bu türden uygulamalar, aileler için bir fırsat olacak kentsel dönüşümün yeni krizler oluşturmalarına neden olmaktadır. Bu durumun farkında olan katılımcıların önemli bir kısmı *kentsel dönüşümün*, kentte var olan mekânsal problemleri çözebilecek önemli bir imkâna sahip olduğunu ve bu fırsatın kaçırılmaması gerektiğini belirtmiştir.

“...1500-2000 m2lik bir alana sosyal hizmet merkezi yapacağız fakat şehrin, insanların günlük yürüyerek ya da tek minibüsle gidebileceği mekânlar üretelim noktasında çalışılmıyor. Düşünebiliyor musunuz Gümüşhane’de de böyle bir yer bulamıyorsunuz. Küçük il, İstanbul değil, şehir onu düşünmemiş hiç bir zaman. Gündeminde yok bu nedenle mevcut şehirlerdeki kentsel dönüşüm yapılırken bu ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak kentsel dönüşüm yapılmalı.” [Ö. Bozoğlu].

Kentsel dönüşümün mekânsal uygulamalarının yanı sıra sosyal boyutunun da çok ciddi problemler oluşturduğu katılımcıların neredeyse tamamının üzerinde hemfikir olduğu bir konudur. Bunlardan ilki kentsel dönüşümün giderek yok olan komşuluk ilişkilerini tümüyle sona erdirmesidir [O. Kayaer]. Ayrıca sınırları belirli ve net yapıları *dayattığı* için gelişmeye açık değildir; ailenin değişen ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesine sahip değildir [O. Kayaer]. Kentsel dönüşüm, kentsel dönüşüm odağındaki bölgelerde yaşayan insanların mevcut hayat tarzlarını değiştirmeye yönelik olması bakımından da katılımcılar tarafından eleştirilmiştir.

“...bu kentsel dönüşüme tabi olan her yerdeki insanlar mutsuz oluyorlar. O yüzden bunun, şehir yenileme biçimine dönüştürülmesi lazım ve orada yaşayan insanların hayat tarzını değiştirmelerine mani olacak ya da engel olacak bir biçimde yapmamak lazım.” [O. Kayaer].

Kentsel dönüşüm uygulamalarındaki en önemli problemlerden bir diğeri ise, hem uygulayıcıların hem de kullanıcıların konutların büyüklüğüne (Bu, daha çok ekonomik öncelikleri içermektedir.) ve özelliklerine odaklanmaları ve kamusal mekânları ihmal etmeleridir.

“Hem uygulayıcılar ve müteahhitler hem de kullanıcılar için kamusal alan olarak (sadece) bir cami vardır. Fakat caminin bahçesi nasıl kullanılacak, altında neler olacak, park nasıl olacak, ev alırken siz bile belki, ben bile evin içine bakarsınız kaç + 1? Bu çok moda, 3+1, 2+1, bilmem ne +1, 2+2’ler var artık biliyorsunuz, 3+2’ler falan yani bunlara bakarız fakat bunun parkının nasıl bir park olduğuna dair, bunun yürüme yolunun nasıl bir yürüme yolu olduğuna dair hiç bir şeyimiz olmaz değil mi?” [H. İ. Düzenli].

Katılımcılardan biri kentsel dönüşüm uygulamalarında iki ayrı tercihin olabileceğini belirtmektedir. Bu tercihlerden ilki, dönüşümde ticari kazanımları öncelemektir. İkincisi ise ailenin ve dolayısıyla çocuğun hayatını kolaylaştırmayı amaç edinmektedir. Eğer ilki gerçekleşirse ticari amaçlarla yıkılan yerlerin yerine çok katlı binaların yapılmasına neden olacak, eskiden az olan yeşil alanların kapladığı alan küçülecektir. Bu durumda ailelerin hareket kabiliyetleri sınırlanacak, kamusal mekân kullanımında sınırlılıklar oluşacaktır. Ancak ikinci tercih yönünde adım atılırsa bu aileler ve çocuklar için rahat bir kentsel çevre oluşmasını sağlayacaktır.

“...göz önüne alınan şey ailenin huzuruysa o zaman kentsel dönüşüm çok güzel bir şey diyebilirim. Ama tam tersi ticari maksatla yapılıyorsa o zaman yapılmaması daha kabul edilebilir derim. Burada ekonomik ve ticari menfaatlerin önüne diğer öncelikleri koymak lazımdır. Mesela kamusal alanlarla özel alanlara bakmak lazımdır. Kamusal alan mı daha fazla; özel, şahsi mül-

kiyet alanı mı daha fazla? Yayaların önceliği mi daha fazla, arabaların önceliği mi daha fazla? Çocukların önceliği mi daha önde yoksa yetişkinlerin mi? Ve oyun hakkı, çocukların oyun hakkı, yetişkinlerin iş hakkına göre ne durumda? Bu ailelerin gereksinimleri göz önüne alınarak bu şekilde değerlendirilmelidir.” [F. Tonucci].

“Nesiller arasında asimetrik ilişki kurmak” kentsel dönüşümdeki risk faktörlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Buna göre ebeveynler yaşamak istedikleri alandan ayrılmak istemezken çocuklar hem yeni sunulan konutlarda yaşamayı hem de daha fazla gelire sahip olmayı tercih edebilmektedirler.

“...muhtemelen nesiller arasında bir asimetri olacak. Semtin mukimleri, paradan ve yeni binadan daha çok önemseyen insanlar, reddedecekler. Fakat daha yeni binayı ve satacağı daireyi önemseyen insanlar kabul edecekler. Bunu yaparken yaptığınız birinci şey nesiller arası asimetrik bir ilişki kurmak...” [Y. Yüksel].

Diğer taraftan kentsel dönüşüm kapsamında yaşanan yerinden edilmeler ve/veya yer değiştirmeler ile toplumsal gruplar arasındaki mesafeler açılabilir. Türkiye kentleşmesinde aile, akrabalık ve hemşerilik, komşuluk gibi dayanışmacı ilişkilerin önemli bir yeri olduğu düşünülürse söz konusu ağlardan uzaklaşmanın aileleri ve bireyleri yakından etkilediği söylenebilir.

“Hele yoksullar için mekân çok önemli. Çünkü rahat ulaşım sağlanabilecek bir ortama ne kadar yakın olursanız, yürüyüş mesafesinde olursanız ya da buralara ulaşacak arabalara yakınsanız tabii ki büyük bir avantaj. Hele de siz, örneğin, hâlâ yokuşlu mokuşlu Mamak’ta ya da herhangi bir yerde otursanız, kış aylarında veya bir yağmur yağdığı zaman genç olsa da fark etmez, o yokuşu çıkamaz. Yani bu anlamda kent mekânı, yakınlığı şüphesiz önemli. Aile veya birçok kimse ki buradaki aileyi gerçekten geniş almamız lazım. Sadece anne, baba ve ondan sonraki birinci derecelerden bahsetmiyorum. Çok daha geniş ve bunun içerisinde farklı şeyler de gördük. Örneğin, ciddi anlamda komşuluk veya hâlâ hemşerilik, aynı köyden gelmek veya aynı etnik gruptan olmak; bunların da belirleyici olduğunu gördük. Yani her zaman akrabalık değil, sosyal ilişkilerin de önemli olduğunu gördük.” [H. Rittersberger Tılıç].

Kentsel dönüşüm süreçlerinin “şeffaf olmaması” eleştirilen önemli noktalardan birisidir. Özellikle riskli yapıların tespitinde tek başına müracaat edilebilmesi ve sonrasında yapının sağlıklı bulunmasıyla başlayan bu süreçte müteahhitlerin, şeffaf davranmadıkları söylenebilir.

“Kentsel dönüşüm noktasında riskli yapıların tespitinde sadece bir kişinin müracaatıyla süreç başlayabiliyor. Süreç şeffaf değil. Kentsel dönüşümü başlatan da genelde o siteye ya da apartmana taşınan bir müteahhit oluyor. Orada dilekçe vererek riskli yapı sınıfına sokuyor yapıyı ve süreç bu şekilde başlıyor. Travmatik bir süreç, kentsel dönüşüm süreci çoğu yerde böyle devam ediyor. Yani bu 2/3 çoğunluk kararı alınıyor ama riskli yapı tespitinde bir kişinin müracaatı yeterli oluyor. O sürecin daha şeffaflaşması gerekir diye düşünüyorum.” [O. Kayaer].

Katılımcıların değerlendirmeleri kent ve aile için bir fırsat olma potansiyeline sahip kentsel dönüşümün şu ana kadarki uygulamalar nedeniyle daha çok kriz yarattığını göstermektedir. Uygulamanın benzer şekilde devam etmesi krizleri derinleştirecek ve çeşitlendirecektir. Bu fırsatı değerlendirebilmek için kentsel dönüşümün ticari/iktisadi değil aile ve toplum eksenli yapılması gerekmektedir.

7.2. Kentle İlgili Hukuki Mevzuata Dair Değerlendirmeler

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcıların neredeyse tamamına yakını kentle ilgili hukuki mevzuat üzerine özel olarak düşünmediklerini, aile dostu kentlere ve/veya yaşanabilir kentlere varacak olan yolda hukuki düzenlemelerden önce kente *ilişkin zihniyetin ve politik bir tavır alışın* önemli olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların hukuki boyuta öncelik tanımamaları, konuya olan uzaklıklarından kaynaklanmamaktadır. Türkiye kentleşme deneyiminde, kente ilişkin müdahalelerde hem *zihniyetin* ve *politik tavrın* önemli olduğunu hem de mevzuatın istenildiğinde değişebildiğini vurgulamaktadırlar.⁷

Diğer taraftan Türkiye kentleşmesi deneyiminde kentle ilgili hukuki mevzuatın sosyal ihtiyaçları dikkate almadığı, sadece fiziksel koşullara odaklandığı belirtilmiştir [O. Kayaer]. Bu bağlamda mevzuatın “geleneksel şehirlerin sahip olduğu değerlerin yok olmasına sebep olduğu” ifade edilmiştir.

“Mevzuata girmemiz lazım. Mevcut mevzuat geleneksel şehirlerin sahip olduğu değerlerin, dini, ahlaki, sosyal, kültürel yok olmasına sebep olmaktadır, mevcut mevzuat. Örneğin, çıkmaz sokak, çıkma ve cumbalar, çekme mesafeleri, komşu payları, camileri alın, hepsi var, bunlar.” [A. Yılmaz].

Kentle ilgili hukuki mevzuatın sadece ailelerin ihtiyaçlarına ve tiplerine göre değil, toplumun farklı katmanlarında yer alan gruplar için de olabildiğince esnek olması gerektiği; mekâna, topografyaya, çevreye, kültüre, yaşama biçimine vb. özelliklere göre değişebilmesinin zaruri olduğu katılımcıların neredeyse hemfikir oldukları konuların başında gelmektedir. Bu durumda her kentin, kentlerdeki her bir ilçenin aile dostu ve/veya yaşanabilir bir kent olması için kendi mekânsal, fiziksel ve sosyal koşullarına özgü olarak tasarlanması ya da değiştirilmesi gerekmektedir. Planlamadaki ve hukuki mevzuattaki bu esneklik öncelikle mevcut yapıların dönüşümüne ve/veya bu yapılarda belirli çözümler üretilebilmesine olanak tanıyabilecektir.⁸ Bununla birlikte kentlerde planlamanın çok sayıda kurum tarafından yapılması bir karmaşayı beraberinde getirmektedir [H. İ. Düzenli]. Bu karmaşanın giderilmesi için planlama ilkeleri mevzuatta olmalı ancak her il, ülke ölçeğinde olmak (ülkenin diğer kentleriyle ilişkili olmak) kaydıyla kendi kentinin planını yapabilmelidir.

Katılımcıların tamamına yakını kentle ilgili hukuki mevzuatı, zihniyetin ve politik bir tavır değişikliğine bağlasa da bazı önerileri dile getirmiştir. Bu önerileri ifade etmelerindeki temel sebeplerden biri *düzenlemeye* ve/veya *değişime* karar verildiğinde mevzuattaki değişimlerin rahatlıkla yapılabileceğine ilişkin inançlarını bir örnek ile açıklama isteğidir. Katılımcıların sorun olarak gördükleri ve ilk elde değişmesi gereken hususlara bu bağlamda yer verilmektedir.

Kentle ilgili hukuki mevzuatta katılımcıların dikkat çektiği bazı temel noktalar bulunmaktadır. Bunlardan birkaç tanesi TAKS (Tavan Alanı Kat Sayısı), KAKS (Kat Arası Kat Sayısı) ve emsaldır. Bu durumu “bir yapı adasının emsalini 0,6 olarak verdiğinizde 2 katlı evler çıkıyor; 2 verdiğinizde 7 katlı evler çıkıyor...” şeklinde dile getiren katılımcılardan biri meselenin düğüm noktalarından birini vur-

7 Örneğin 1997 yılında İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde bulunan ve kamuoyunda Gökkafe (Süzer Plaza) isimli gökdelenin inşaatı öncesinde, Beyoğlu Belediyesinin izin vermemesi nedeniyle yapılan değişikliklerle arazi Şişli Belediyesi sınırlarına alınmış ve Şişli Belediyesi inşaatın yapımının devam etmesini sağlamıştır.

8 Örneğin kurban kesimi için sığınakların senede sadece bir kez ve bir günlüğüne olmak üzere kullanılabilmesi katılımcılardan birisi için bu esnekliğin sonucu olacaktır. “Bu kurbanla ilgili birisi vardı, dedi ki; ‘binalarda sığınaklar var, yapımı zorunlu, sığınaklar. Bu sığınaklar kurban kesim yeri olarak da yılda bir defa kullanılabilir mi, sağlanabilir dedi çocuk. Böyle der demez ötekisi dedi ki ‘buna mevzuat izin vermez’. Çünkü sığınakta bazı şartlar var. Şöyle, şöyle, şöyle şeyler olacak. O şartlarda kurban kesimini sığdıramazsın dedi.” [O. Kayaer]

gulamaktadır [H. İ. Düzenli]. Konut projelerinde karma büyüklükteki konutların bir arada olması gerektiğini belirten bir katılımcı, bu hususun plan notlarına eklenmesiyle sorunun çözülebileceğini ileri sürmektedir [L. Doğan]. Bir başka katılımcı ise yasanın belirli zorunluluklar getirmesiyle toplumun yaşayışına uygun alanları inşa etmenin zorluğundan bahsetmektedir. Bu türden zorunluluklar toplumun farklı katmanlarına ve/veya tümüne dost kentler oluşturmak için engel teşkil edebilmektedir.

“Şehirlerimizde cami mesafesi nedir? Mescit nedir? Nerelerde durur mescit? İncelediğimde şunu gördüm. Mescit, cami bizde abartılıyor. Bugün küçük ölçekli cami yapamıyorsunuz, yasadan dolayı. Şu kadar olacak, bu olacak. Yapma diyor adam sana. Mahalle mescidi bizde, mahalledeki eve yapışık 100 metre karelik mescit de var, 200 de var, 50 de var, her türlü var. Buradaki caminin amacı ne, mahalle camisinin? Mesafe ne kadar? Bakın 150 ile 200 metre arasında, yürüme mesafesi. Demek ki ibadet mekânını adam mesafeye göre koymuş, nüfusa göre değil. Nüfus isterse seyrek olsun. Bir bakarsınız o bölgede meyve bahçelerinin çok olduğu bir bölgedir, nüfus azdır, hiç değişmiyor. Yine mesafe bu. Neden? Çünkü mahalledeki mescidi kullanan yaşlılar ve çocuklar. Dede yürüyecek. Dede ezan okunduğunda, daha minareden “Allahuekber” denildiğinde yürüyerek namaza yetiyecek. Mescidin mesafesi budur yani. Şimdi biz bugün bunları imar mevzuatında tartışıp koymazsak hiçbir şey yapamayız.” [A. Yılmaz].

Kamusal mekânların düzenlenmesinde ailenin ve ebeveynlerin, özellikle annelerin çocukları bağlamında ihtiyaçları olan alanların inşa edilmesini sağlayacak mevzuat değişikliği yapılabilir. Özellikle devlet kurumlarında ve üniversitelerde anne-bakım odalarının ve diğer gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlayacak ve bunların denetimini getirebilecek mevzuat değişiklikleri gerçekleştirilebilir.

“...Çevre Bakanlığının bir denetmeni olarak bir Kaymakamlık binası inşaatına kontrolör olarak gittiğimde mesela burada böyle bir mekânın var olup olmadığının sorulması gerekiyor. Bugün bunlar eksik ama sorulması yönünde de bir bilincin oluşmasına da öncülük yapıyoruz.” [Ö. Bozoğlu].

Katılımcıların önemli bir kısmının yasanın, ihtiyaçlar belirdikten ve konuyla ilgili fikir oluştuktan sonra hazırlanmasına ilişkin genel bir yaklaşımaları bulunmaktadır. Bir katılımcı mevzuatta değişikliğe gitmeden önce toplumsal araştırmaların yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

“Önceden yasa koyarsanız, insanlar ona uyamazlar, siz ne kadar çok toplumu iyi tanıyor olsanız dahi, belli bir disiplin açısından bakıyorsunuz. Bu değil, önce gerçekten toplumu doğru dürüst bir sürü araştırmayla, onun için sosyoloji eğitiminin de değişmesi gerektiğine inanıyorum, uygulamanın daha çok işin içine girmesi gerekiyor.” [C. Bektaş].

Planlama sorunları kamu tarafından inşa edilen mekânlar için de geçerlidir. Planlama sırasında özellikle arazi sorunu ve/veya merkezî ya da daha kullanışlı arazilerin kamu yatırımları açısından ayrılması da önemli problemleri beraberinde getirmektedir. Kentin planlayıcıları, kamu kurumlarının inşa edeceği yapılar/tesisler için sorunlu arazileri ayırabilmektedirler. Hâlbuki bu alanların hem coğrafi ve topografik özelliklerinin yeterli olması hem de kentle sosyal olarak ilişki kurabilecek niteliklerinin olması gerekmektedir.

“...mesela bir sosyal hizmet merkezi yapmak istiyoruz bize nereden bir yer gösteriyor, derenin içinde. Şehirde şimdi bir yeşil alan üretmesi gerekiyor işte onu atıyor derenin içerisine; dere olan yere, dere yatağına. İşte kamu yatırımlarını oraya atıyor. Böyle olmamalı.” [Ö. Bozoğlu].

Farklı kurumların planlama yapabiliyor olması ve geniş sayılabilecek bir mevzuatın varlığı temel sorunlardan birisi olarak zikredilmiştir. Bugüne kadar eğitim, iktisat alanlarında şûraların toplandığını ancak imar şûrasının henüz toplanmadığını belirten bir katılımcıya göre kanunların “derlenip toplanması” ve “sadeleştirilmesi” gerekmektedir.

“O kadar fazla kanun var ki; 3194 var, 5366 sayılı Yıpranmış Tarihi Dokulardaki Yenilemeler var, 6306 sayılı Afet Riski Alanlarındaki Dönüşme Kanunu var, Kıyı Kanunu var, Organize Sanayi Bölgesi var. Diyebilirim ki bu konuda 20-25 tane kanun var ve hepsinin yönetmelikleri ve maddeleri birbiriyle çelişir, çakışır. Burada da tabii imar konusunda, imar hukuku konusunda, adliyelere, yargıya aksetmiş o kadar davalar var ki. Bunların bir kere sadeleştirilmesi lazım. Kanunların derlenip toplanması ve daha kısa olması lazım.”[Ş. Deniz].

Aynı katılımcıya göre mevzuattaki yapısal sıkıntının dışında en önemli problemler “siyasi baskılardır” [Ş. Deniz]. Bu “siyasi baskılar” “imar komisyonları” ile hayat bulmaktadır. Artık farklı siyasal yaklaşımları olsa da siyasi partilerin, hemen her düzenlemede “çıkarları gereği” birlikte hareket ettiklerini belirten katılımcıya göre, kanunlar ve yönetmelikler açıktır, bunlar uygulandığı takdirde sorun kalmayacaktır.

“İmar komisyonları bence Türkiye’de en büyük facialardan bir tanesidir. Tanzimat Dönemi’nde yapılan Islahat-ı Turuk komisyonu da bunun önünü açmıştır. Günümüzdeki imar komisyonları bu kentlerdeki facianın en büyük sebeplerinden bir tanesidir. Kesinlikle imar komisyonları, siyasi imar komisyonları kalkmalıdır. Bunun yanında üniversitelerin ve akademisyenlerin destek verdiği bürokrasiyle kararlar verilmeli ve işler yoluna konmalıdır. Zaten kanun açıktır. Kanun açıksa bunun imar komisyonuna gitmesi demek, ya bu var da belki komisyonda bunu geçiririz, demektir. Yani, hep öyle oluyor zaten, hep öyle oluyor. Dolayısıyla Daire Başkanlığı ya da Genel Sekreter Yardımcılığı seviyesinde kararların verilmesi ama bu kararların muhakkak o ildeki üniversitelerle desteklenmesini beklerim. Yani bir estetik kurulu gibi. Kanunlar zaten sarıh, açıksa onun yapılması (gerekir).”[Ş. Deniz].

Bu değerlendirmelerden hareketle kentle ilgili atılacak adımlarda öncelikle mevcut mevzuatın derlenmesi ve toparlanması, bunun da alanda çalışan aktörlerle (üniversite, yerel yönetimler, alanında uzman araştırmacılar, bürokratlar, teknokratlar vb.) yapılacak toplantılarla gerçekleştirilmesi gerektiği söylenebilir. Katılımcı bir şekilde oluşacak mevzuatın uygulanmasında ise yerel yönetim çalışanlarının görev alması beklenmektedir. Bazı katılımcılara göre mevzuatta yapılacak en önemli değişiklik “katılımcılık” ilkesinin planlamanın ve uygulamanın her aşamasına getirilmesidir. Mevzuatta “katılımcılık” vardır ancak sınırlarının genişletilmesi gerekmektedir.

“Son mevzuat değişiklikleri ile katılımcılık olmalı denmiş fakat zorunlu tutulmamıştır. Sadece çok üst ölçekli stratejik planlarda halkın katılımı zorunludur. Bu da zaten çok çok üst kararlar hatta vizyon çalışmalarıdır. Halk kentteki kullanımlara karar veremez. Tabii dava açabilir bu da çok uzun ve masraflı bir yoldur.”[L. Doğan].

Kentle ilgili hukuki mevzuatın katılımcılar açısından *zihniyet* ve *politik tavır* kadar önemli ve birincil olmadığı görülmektedir. Hukuki mevzuatın düzenlenmesi çok detaylı olmamalı, her kentin coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel birikimi çerçevesinde hareket edebileceği ilkelerin yer aldığı, sade ve karmaşık olmayan bir mevzuata ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Planlamadaki ku-

rumsal karışıklığın engellenmesi gerektiği ve planlamanın yapılmasında yerelin değerlerini, ülke ölçeğinde/ülkenin bütünüyle ilişkili olarak katılımcı bir perspektifle sürecin içerisine dâhil edilmesi gerekliliği üzerinde mutabık olunan konular arasındadır. Özellikle katılımcılık ilkesinin çok önemli olduğu, ancak bunu gerçekleştirebilecek mekanizmaların oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.

7.3. Aile Tanımında Yaşanan Farklılıklar ve Ailenin Değişimi

Katılımcıların *aile dostu kent* kavramına nasıl yaklaştıklarını ele almadan önce *aile* kavramını tanımlama, algılama ve kent söz konusu olduğunda değerlendirme biçimlerine değinmek gerekmektedir. Aile tanımlarına geçmeden önce aileye ilişkin iki farklı perspektife yer verilmelidir. Zira bu iki temel perspektif *aile dostu kent* kavramına yaklaşımda da belirleyici bir rol üstlenmektedir.

Aile kavramına muhafazakâr perspektifin⁹ dışında bakan katılımcıların neredeyse tamamı, *aile dostu kent* kavramının tartışılmasından önce, ailenin tanımlanmasına ve sınırlarının belirlenmesine dikkat çekmiştir. Diğer bir deyişle bu katılımcılara göre aile tanımı ortaya konmadan *aile dostu kent* üzerine düşünmek ve bu kavramın sınırlarını belirlemek neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle söz konusu katılımcılar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının öncelikle bir *aile tanımı* yapması gerektiğini ileri sürmektedir. Bununla birlikte bu katılımcılara göre aileyi hangi ölçekte tanımlarsanız tanımlayın kategorik olarak bazı toplum gruplarını dışarıda bırakmak zorunda kalırsınız. Bu nedenle yapılması gereken aile tanımından hareketle bir toplum ve kent tasavvuru oluşturmak değil, bireylerden oluşan bir toplumsal ve kentsel yapıyı tahayyül etmektir. Bu katılımcılar bir taraftan ailenin tanımının yapılmasını ve sınırlarının belirlenmesini talep ederken günümüz toplumsal koşullarında bu türden bir tanımın mümkün olamayacağını ve tanım yapılsa bile işlevselliğinin bulunmayacağını (Zira kategorik olarak bazı gruplar mutlak anlamda dışarıda kalmaya mahkûmdur.) ileri sürerek *aile* kavramına kategorik olarak karşı bir tavır sergilemektedirler. Söz konusu değerlendirmeler, ilgili katılımcıların aile mefhumuna tümüyle karşı olduklarını göstermez; sadece toplum ve kent tasavvurunun merkezinde aile kavramının olmasının belirli toplum gruplarını dışarıda bırakacağı için merkeze alınmasını sarkıncalı buldukları söylenebilir. Zira “aile toplumsal bir aradalıkların sadece bir tanesi” olarak değerlendirilmektedir [U. Tanyeli].

Bu katılımcılara göre aileyi; anneden, babadan ve çocuktan müteşekkil bir biçimde tanımlamak birçok unsuru dışarıda bırakmak anlamına gelmektedir.

“...aileyi nasıl tanımladığınız çok önemli. Yani bu aile, anne baba çocuk ise, o zaman buna itiraz ederim. Çünkü çok önemli kesimlerini ekarte ediyoruz. Bunun içerisinde, yani yaşlı ebeveynlerden tutun, evli olmayan bekârlar, işte bunu insan dostu demek (g) ya da bilmiyorum birey daha çok insan üzerine kurgulamayı tercih ediyorum. Çünkü ailenin öyle bir riski var. Aile, sanki bir mecburiyet gibi. Yani, bir toplum inşasındaki mecburiyet gibi.” [H. Rittersberger Tılıç].

“...Bakanlık, arkadaş beni bekârlar ilgilendirmiyor, bir kere benim adımda aile var, dediği zaman, e o zaman o bekârlarla kent dost olmayacak mı? Şimdi böyle bir ikilem çıkmaz ortaya. Ancak aile kavramını bir kere bizim iyi tanımlamamız lazım.” [İ. Kaplan].

⁹ Katılımcılardan bir kısmına göre aile dostu kent kavramı bütünüyle muhafazakâr bir perspektiften hareketle gündeme getirilmektedir. “Dünyada böyle bir kavramı benimseyecek, kullanabilecek olanlar herhalde iktidardaki muhafazakâr çevrelerde, muhafazakâr çevrelerin aileyi yüceltmesi doğrultusunda böyle bir kavramı ön plana almaları beklenebilir.” [İ. Tekeli]

Aile tanımının *aile dostu kent* kavramının tartışmasında temel bir rolü olduğunu düşünen katılımcılar Bakanlığın bu konuda geniş bir tanım yaparak meseleye yaklaşması gerektiği kanaatindeler.

“...anne baba ve kardeşler bir evde yaşarken bir kardeş ayrılıyor, ama hâlen onlar aile. Aynı şehirde yaşıyorlar. Ama o kendi evini kuruyor. Şimdi hâlen o ailenin içinde, fakat hane halkı olarak ayrılmış durumda. Dolayısıyla hane halkını ailenin yerine koyamıyoruz. Aileyi hane halkının yerine koyamıyoruz. Dolayısıyla burada aile dostu kent dediğimizde, hane halkıyla farklılaşmasını, bildiğimiz kültürel aile ile farklılaşmasını, kan bağı ailesiyle farklılaşması nedir, benzerliği nedir? Bunları iyi koymamız lazım.” [H. Kaplan].

Ailenin tanımı yapılmaya çalışıldığında ise birçok sorun çıkabilmektedir. Katılımcılardan birine göre *aile*, diğer kavramlara (çocuk, yaşlı, kadın, engelli vb.) göre soyut bir kavramdır ve soyut kavramlarla kente ilişkin düzenlemeler yapmak oldukça zordur, hatta neredeyse imkânsızdır. Diğer taraftan aile tanımı aslında çok çeşitli, kültürlere, etnik gruplara, belirli mekânlara, dinî inançlara göre farklılaşmaktadır. Dolayısıyla aslında çok farklı ve çok katmanlı aile türleri bulunmaktadır. Bundan dolayı kente ilişkin birtakım müdahalelerde bulunurken, *aile* kavramı standart bir yaklaşım sağlama kapasitesine sahip değildir.

“...soyut bir aile aldığımızda diyoruz ki, ya çoluk çocuk gidip Sarıyer’de balık yiyelim, Kanlıca’da yoğurt yiyip, Emirgan’da çay içip dönelim. Ama soyut aile, biraz önce söylediğim aileye uymuyor bu aile. Onun için aile dostu kentte tanımları iyi yapmak gerekir diye düşünüyorum. Tanımları yapmadan soyut bir aile üzerinden gidilirse çözüm olur mu? Olmaz olur mu? Çözüm her zaman vardır. Ama çözümler farklıdır (istemeyen bir çözüm olur anlamında).” [H. Kaplan].

“Bakın yaşlılar için tanımlar yapıldı. Engelliler için tanımlara tamamen vakıfım, o konuda bir problemimiz yok. Yaşlılar için tanımlarda hâlen eksiği olan birisiyim. Ama aile dediğimizde benim naçizane görüşüm budur. Yani bize bir tanım yapılacak ki biz bunun üstünden bir çalışma yapalım.” [H. Kaplan].

Aile kavramının toplumsal yapı için önemli anlamlar taşıdığını ve aile yapısında meydana gelen değişimlerin toplumsal ilişkileri doğrudan ve olumsuz etkilediği görüşünde olan katılımcılar bulunmaktadır. Bu yaklaşıma sahip katılımcılar, aile eksenli bir toplum ve kent tasavvurunun kategorik olarak farklı toplumsal grupları doğrudan dışarıda bırakmak anlamına gelmediğini savunmaktadır. Buna göre tarihinin her döneminde ve hemen her toplumda *aile kurumu* bireyin hem özel hem de kamusal hayatında önemli işlevlere sahip olmuştur. Aile toplumun en önemli yapı taşlarından biridir ve bir kurum olarak (biçim değiştirse ve farklılaşsa bile) ailenin bulunmayacağı bir toplumun oluşması neredeyse imkânsızdır. Zira nesillerin devamında ve toplumsal ilişkilerde aile güçlü yerini sürekli koruyan en merkezî kurumların başında gelmektedir. Bu çerçevede aileyi güçlendirmek toplumu ve dolayısıyla bireyi güçlendirmek anlamına gelmektedir.¹⁰ Bununla birlikte toplum ve kent tasavvurunda aileyi odağa almak doğrudan ve zorunlu olarak bireyleri dışarıda bırakmayı gerektirmez. Ailenin hayatını kolaylaştıracak mekânsal tedbirler alındığında ve ailenin kullanacağı mekânlar artırıldığında bekârlar, kadınlar vb. toplumsal gruplar bu yeni mekânsal olanaklardan faydalanabilecektir.

¹⁰ Bu perspektifteki katılımcılar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının öncelikle bir *aile tanımı* yapması gerektiğini ileri sürmektedir. Ancak bu tanımın sınırlarının olabildiğince geniş olmasını beklemektedir [O. Kayaer].

Mevcut kentleşme deneyiminin, diğer bir deyişle modern kentin gelişiminin, geçmişte daha fazla bir arada olan aileyi ve aile unsurlarını birbirinden uzaklaştırdığına ilişkin temel bir yaklaşımdan bahsedilebilir. Bu çerçevede moderniteyle birlikte yaşanan değişimlere rağmen –mümkün olduğu ölçüde– ailenin bir arada olması gerektiğini belirten katılımcılar bulunmaktadır. Katılımcılardan bir kısmına göre “üç nesil yan yanaysa aile var” demektir [O. Kayaer, Ö. Bozoğlu]. Burada yan yana olmaktan kast edilen aynı meskeni, üç neslin aynı anda kullanabiliyor olmasıdır. Bu aile tanımına göre karı-koca ve/veya çocuktan oluşan birim, aile olarak tanımlanmamalıdır. Aile; büyük ebeveynleri, ebeveynleri ve çocukları içermektedir. Kent söz konusu olduğunda ailenin bir aradalığından söz edilecekse bu grupların aynı meskeni paylaşması gerekmektedir. Elbette bu, günümüz koşullarında bir apartman dairesini değil farklı bir meskeni (büyük, geçişleri olan, mahremiyet alanlarının sağlandığı vb.) işaret etmektedir. Bu yaklaşım aileyi nesillerin bir arada olduğu, nesiller arası ilişkilerin kurulduğu ve geleneklerin nesiller arasında aktarıldığı bir mekanizma olarak tanımlamaktadır.

Aile tanımı yapılırken ve aile anlamlandırılmaya çalışılırken ailenin geçirdiği bazı değişimlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Aile tanımının yapılmasında karşılaşılan güçlüklerin en önemli nedeni sadece kentsel ve mekânsal bağlamda yaşanan değişimler değildir. Siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimler de aileyi ve aile yapısını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu bağlamda eğitim, iş, evlilik gibi nedenlerle gerçekleşen kent ve bazen ülke değişimleri –geniş aileyi bırakın– çekirdek aileyi bile farklı mekânlara ulaştırmaktadır. Birçok aile, ekonomik açıdan geliştiğinde söz konusu değişimlere muhataptır.

Bu değişimlerden biri birincil düzeydeki aile ilişkilerinin zayıflaması ve geniş ailenin parçaları olan çekirdek ailelerin *beraber yaşama/aynı evi kullanma* pratiğidir. Kırsal alanda ya da daha küçük ölçekli kentsel alanlarda önemli bir yaşama biçimi olan kardeşlerin büyükçe bir evi birlikte kullanma pratiğinde değişimler, önemli oranda ayrılıklar yaşanmıştır. Artık aileler farklı ekonomik, kültürel ve toplumsal nedenlerle *beraber yaşamadan* uzakta konumlanmaktadır. Bununla birlikte bu durum kentleşme deneyiminin son dönemi (son 15-20 yıl) hariç farklı bir pratiği doğurmuştur: *Aile apartmanları*. Türkiye kentleşme deneyiminin en özgün yanlarından biri olan *aile apartmanlarının* kentleşme sürecindeki dayanışma ilişkilerinin ve kırdaki kültürel ve yaşama alışkanlıklarının bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Büyük kentlerde çok sayıda görülebilen bu *apartmanlarda* yaşayan ailelerin birbirleriyle ilişkileri kimi zaman güçlü kimi zaman ise zayıftır. Bu durum bazı apartmanlarda ailelerin yakın sosyal ilişki kurmasına, bir kısmında ise ilişkinin yokluğuna işaret etmektedir. Çekirdek aileyi oluşturan bireylerin bile kent yaşamında, birbirlerinden giderek uzaklaştıkları dikkate alınırsa, farklı çekirdek ailelerin birbirleriyle kurduğu iletişimin de giderek zayıfladığı söylenebilir. Bu çerçeveden hareketle katılımcılardan birinin ifadesiyle “çekirdek aileye doğru gidişte kendiliğinden bir (yönelim) de var”dır [O. Kayaer].

Katılımcılardan bazılarının göre aile toplumun dinamiği olma vasfını giderek yitirmektedir. Bu sürecin devam ettiğini ve “durdurulamaz” olduğunu düşünen bir katılımcıya göre bu “ideolojik mekanizmalarla durdurulabilecek bir mekanizma” değildir.

“Ve çocuğunuz, sizin bulunduğunuz kentten başka bir yerde yaşamak zorunda kalıyorsa kaçınılmış olarak aileden kopuyor, siz istediğiniz kadar bunu durdurmaya çalışın. O kadar çok etmen bunu var ediyor ki.” [U. Tanyeli]

Aynı katılımcı aile yapısının mimarlıktan, kentsel gelişmelerden farklı bir biçimde değiştiğini dolayısıyla mimari kararlarla aile yapısını dönüştürmenin pek de mümkün olmadığı görüşündedir. Bu katılımcı ifade ettiği analizi ile mimarlıktaki değişimlere değil aile yapısını etkileyen diğer faktörlere bakılması gerektiğini ileri sürmektedir.

“...mimari kararlarla aile yapısını değiştirmenin yolu yoktur. Aile yapısının değişmesiyle mimarlık kararları değişiyor. Yani biri değişince öteki de değişiyor; genellikle böyle düşünmek isteriz. Evet, ama süreç mimarlıktan toplumsallığa doğru değil mimarlık, toplumsallığın bir bileşeninden başka bir şey değil ki zaten. Yani mimarlığın kendi iktidar alanı vardır ve onu istediğiniz kadar aile merkezli bir kent kurmaya çalışın. Toplumsallık onu çözer. Toplumsallık onu yani, dünyanın her yerinde zaten kentler aile merkezinde kurulmuşlar ama aynı kent aile merkezli devam etmez.” [U. Tanyeli]

“...mimarlık aileyi var etme iktidarında değil, istediğimiz kadar yapalım. Bu, şunu yapamazsınız, onu yapmak demek mimarlık aracılığıyla yapmak sadece aile için planlamak değil ki. O zaman işte sokakta da yemek yemeyeceğini varsaymak, yani o başka bir dünya, o onu mimarlık üretemez. Mimarlık, böyle bir durumda dediğim gibi “siz” direnseniz bile, sizin ürettiğiniz mimarlık ürünü başka süreçlerde yine değiştirilir. Tıpkı apartmanın bir odasını planlarken siz istediğiniz kadar yatak odası yazın. Evin kadını onu pekâlâ oturma odası yapar ve sizin iktidarınızı 30 saniyede yok olur.” [U. Tanyeli]

Ailenin farklı dinamiklerle ilişkili bir biçimde dönüştüğü söylenebilir. Kentler söz konusu olduğunda bu değişimlerin izlenmesi gerektiği ve atılacak adımların buna uygun olmasının zaruri olduğu görülmektedir. Türkiye’de ailenin değiştiği, Osmanlı’da olduğu gibi geniş aile yapısında olmasa da hâlâ birbirine *bağımlı* olduğu söylenebilir [Ş. Öymen Gür]. Yapılan araştırmalarda kuşakların eskisine oranla geniş bir aile oluşturmadıkları ancak ekonomik ve kültürel *bağımlılığın* büyük ölçüde sürdüğü görülmektedir. Bu bağlamda bu araştırmada da söz konusu değişim, temel eksenini oluşturmaktadır. Katılımcıların ailenin tanımlanmasına hem ihtiyaç duymaları hem de bunun çok da mümkün olmadığına ilişkin görüşleri, *aile kavramına* mesafeli yaklaşıtlarını göstermektedir. Bir diğer katılımcı grubu ise kavramı çok önemseydiğinden *aile* kavramını çeşitli açılardan yaklaşılarak tanımlamaktadır. Hangi perspektiften bakılırsa bakılsın günümüzde *ailenin* farklı dinamiklerle değiştiği, mekânın bu değişimde sadece bir kesit olduğu görülmelidir.

7.4. Dost Kentler ve Aile Dostu Kent Kavramı Arasındaki İlişkiye Yönelik Değerlendirmeler

Aile dostu kent kavramına büyük ölçüde *yabancı* olan katılımcıların ilişkili diğer kavramlar konusunda bilgi sahibi oldukları görülmektedir.¹¹ Katılımcıların farklı kent tanımlamalarıyla ilgili düşünceleri ve bu tanımlamaların aile dostu kent kavramıyla olan ilişkisi önemlidir. Zira uluslararası literatürde de adına sıkça rastlanmayan “aile dostu” kavramının, dünyanın yaygın bir biçimde çocuk, yaşlı, engelli vb. dostu kentleri konuştuğu, kent bunlarla ilgili yayınlar yaptığı bir ortamda neden daha önce gündeme gelmediği üzerinde düşünülmelidir.

¹¹ Aile dostu kent kavramı literatürde önemli bir yer tutmadığı için ilişkili kavramlar (çocuk, engelli vb.) üzerine çalışan araştırmacılarla mülakat yapılması özellikle tercih edilmiştir. Bu tercihinin üç nedeni bulunmaktadır: Birincisi söz konusu katılımcıların ilişkileri olduğu için aile dostu kent kavramını tanıma ihtimalleri yüksektir. İkincisi, eğer bu kavramı tanımıyorlarsa ilgilendikleri kavramın/alanın aileyle ilişkisini ele almaları ufuk açıcı bilgiler sunabilir. Üçüncüsü, araştırmacılar için bu kavramlar araştırma tasarımının başlangıcından itibaren çeşitli sorular oluşturmaktadır.

Katılımcılardan bir kısmına göre çocuk, yaşlı, engelli vb. dostu kentlerin toplamı, *aile dostu kentler* olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle, dezavantajlı grupların yaşayabildiği kentler, aile dostu kentler olarak değerlendirilebilir. Bu katılımcılara göre *aile dostu kent* kavramı bir çatı, şemsiye işlevi üstlenebilir.

“...yaşlı dostu, kadın dostu, çocuk dostu, sakat dostu, göçmen dostu, çevre dostu, genç dostu tanımlamalarının hepsini toplayın, bunun hasılası bence aile dostu şehirdir. Bir şehir çocuk için de yaşlı için de kadın için de genç için de yaşanabilir olduğu zaman o şehir aile dostu şehirdir. Dolayısıyla geliştirmeye çalıştığımız aile dostu kavramı bu anlamda çok hayati, bütün bunların üst çatısı gibi duruyor. Yani bir ailenin içerisinde tek cinsiyet yok, tek yaş grubu yok, tek fiziksel özelliklere sahip insanlar yok, hamilesi de var, hamile dostu şehir de diyebilirsiniz, tekil tekil bir sürü şey yapabilirsiniz.” [H. İ. Düzenli]

“Kavramı böyle kavramsallaştırmak bütün hepsini içine alıcı şekilde kavramsallaştırmak bana çok hayati geliyor ve bunun üzerinde durulmalı.” [H. İ. Düzenli]

Katılımcılardan bir kısmı ise çocuk, kadın, yaşlı vb. dostu kent tanımlamalarının sınırlı alanları kapsadığını, diğer kategorileri dışarıda bırakabilme ve/veya ihmal edebilme potansiyelleri olduğu kanaatinde. Bu kavramlardan hareket edince sadece bir grubu “öncelemekte” ve “tek yönlü bakmaktasınız”.

“...kadın dostu kentte yalnızca kadınları önceliyorsunuz, yine de tek yönlü bakmış oluyorsunuz. Bu sefer çocuğu dikkate almaktansa kadını dikkate alıyorsunuz. ... Mesela bir kadının gece vakti sokağa tek başına çıkabilmesi, mekânları tek başına kullanabilmesi, tasarımsal ilkelere bunlara dikkat edilmesi çok güzel şeylerdi aslında. Diyelim ki, öyle bir şekilde parkları dizayn ediyorsunuz ki ticaret alanlarının yanında, dolayısıyla orada kahvede yer seçebiliyor. Kadın ve çocuğun o park alanını kullanmasını zayıflatmış oluyorsunuz. (sonrasında) ... sadece kadın değil, erkek için de yaşlı için de çocuk için de hepsi için dikkate alınması gerektiğini tespit ettim.” [L. Doğan]

“(çocuk dostu kent) ...tek başına karşılamıyor. Çünkü çocuğu bu sefer aileden kopartmış oluyorsunuz. Tamam, bu farklı noktalara da götürebiliyor; çocuğun özgürce yaşaması, güvenli bir şekilde kalabilmesi önemli ama çocuk bir bütündür, aileyle bir bütündür. Onu o bütünün içinde değerlendirmek gerekiyor; bütüncül, entegre yaklaşımların gittikçe önem kazanması lazım, bizim parçalayıcı yaklaşımları tercih etmemiz, mekânsal yani sosyolojik anlamda sıkıntılar (doğurabilir).” [L. Doğan].

Aile dostu kent kavramının önemli olduğunu ancak bu kavramla hareket edebilmek için onu parçalarına ayırmanın daha işlevsel olacağını düşünen katılımcılar da bulunmaktadır. Mimar bir katılımcıya göre bir çalışma yapmak için kavramın ille de önceden var olması (Batı’da bir yerlerde) gerekmez, hatta olmaması yeni bir şey ortaya koymak açısından daha da önemlidir.

“...aile kavramını açmak lazım, onu sosyolojik bütün olarak görmek yerine, kentlerden ya da belli çözümlerden bahsederken onu bence elemanlarına ayırıştırmadan altından kalkamayız.” [Ş. Öymen Gür].

Katılımcılardan bazıları *aile dostu kent* tanımlamak için diğer kavramları kullanmıştır. Bu yaklaşım çocuk dostu kent aile dostudur şeklinde ifade edilmiştir [Ş. Öymen Gür, F. Tonucci]. Katılımcı, yaşlı-

larla ilgileniyorsa *yaşlılara dost kent*, engellilerle ilgileniyorsa *engellilere dost kent*, *aile dostu kent*ti yaklaşımını benimsemektedir. Bununla birlikte söz konusu yaklaşımların içinde çocuk dostu kent literatürde de benzeri biçimde yer almakta ve ağırlıklı olarak ifade edilmektedir.

“...çocuklar; hani dinlenmeyen, azınlıkta olan kesimi, herkesi temsil ediyor, ailesini de temsil ediyor. Bu yüzden çocuk dostu olacak bir şehir aile dostu da olacaktır. Biz şimdiye kadar yaptığımız çalışmalarda şunu gördük; çocuklar bir şehir algısı oluştururken, bir şehir talep ederken hep başkalarını da düşünerek talepte bulunuyorlar. Hiçbir zaman sadece ben böyle istiyorum diye düşünmüyor. Yaşlıyı da düşünüyor, engelliye de düşünüyor. Herkesi düşünerek teklifte bulunuyor. ... Eğer biz aile dostu kent oluşturacaksak önce parametre olarak çocuğu ele almalıyız ki gerçek manada aile dostu kenti oluşturabilelim.” [F. Tonucci].

“Aile dostu bir kent, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’yi bire bir aynen uygulamalıdır. Ama problem şu ki hiçbir idarecinin maalesef bu sözleşmeden haberi yok.” [F. Tonucci].

Avrupa örneğinde *aile dostu kent* kavramından ziyade çocuk dostu kentler söz konusudur. Çocuğun güvenliği, ilgili mekânlara yürüyerek erişimi, oyun alanları, diğer insanlarla temasları vb. konular bu kavram bağlamında önemsenmektedir. Katılımcılardan biri Avrupa’da nüfusun yaşlanmasıyla birlikte yaşlı dostu kentlerin, erişim hakkı çerçevesinde engelli dostu kentlerin yaygın olduğunu belirtirken çocuk dostu kentlerin daha önemli bir yer kapladığını vurgulamıştır. Zira küçük çocuklar, “en masum” ve “en korunması gereken” varlıklardır ve buna siyaseten de “kolay kolay kimse itiraz edemez.”

“...büyük Avrupa kentlerinde, Almanya’da çok yaygın örneğin konut alanı, şehir içi düzenlemeleri. Ben yüksek konutlardan bahsetmiyorum. Üç dört konutlu binalardan bahsediyorum. Ortak bir sokak var ama sadece orada oturanlar onları kullanabilir. Park yerlerinin birçoğu dışarıdadır. Yani insan yürüyerek mahalleye giriyor, yürüyerek çıkıyor veya bisikletle bunları yapıyor. Tabii ki gençleri, çocukları sokakta daha çok görüyorsunuz. Oynuyorlar ve orada bir temas oluyor. O anlamda buna aile dostu mu diyelim, çocuk dostu mu? Zannediyorum çocuk dostu.” [H. Rittersberger Tılıç].

Çocuk, kadın, yaşlı, engelli dostu kentlerin aile dostu kentten kategorik olarak farklı olduğunu ve dolayısıyla bir arada düşünülemeyeceğini belirten katılımcılar da bulunmaktadır. Bu katılımcıların belirtilen kavramları aile dostu kentten iki biçimde ayırdığı söylenebilir. İlki, ailenin söz konusu gruplar gibi kentte dezavantajlı olmadığını ileri sürmektedir.

“...diyelim ki bir özürlü sokağında dolaşamıyorsa özürlü dostu bir kent yapmak zorundasınız. Çünkü o ‘zaten’ zarar görüyor orada. Kadın dostu bir kent yapmak istiyorsanız, kadının toplumsal cinsiyet rolleri dolayısıyla sokakta rahat dolaşamadığı bir kenti bir biçimde daha demokratik, kullanılabilir hâle getirmek istiyorsunuzdur. Ama aile böyle bir şey değil. Aile ‘zaten’ olduğu şey, kent ‘zaten’ Türkiye’de çok büyük ölçüde aile dostu. Yani Türkiye’de kentin problemi aile dostu oluşu, anlatabiliyor muyum?” [U. Tanyeli].

İkincisi ise ailenin kategorik olarak diğerlerinden farklılaştığını, dezavantajlı grupların net ve açık bir tanımının yapılmasının mümkün olduğunu ancak ailenin *nesnel ve herkes tarafından kabul edilebilir* bir çerçevesinin olmasının ihtimal dâhilinde olmadığını belirtmektedir [H. Kaplan]. Buna göre söz konusu dezavantajlı grupların bazı “eksiklikleri” bulunmaktadır. Kentteki diğer insanlar

gibi toplumsal hayata katılımlarında çeşitli zorluklar vardır ve söz konusu “eksikliklerin” giderilmesi gerekmektedir. Ailenin “eksikliklerini” gidermeye yönelik çalışmalar yapılabilir ancak bu, bekârların hayatını zorlaştıran bir müdahaleye dönüşüyorsa “insan haklarına aykırı” olacaktır.

“...çocuk, niteliği gereği henüz kapasitesi gelişmediğinden kendi başına gidemez. Kentin normal yaşam olanakları içinde kent varsaydığı kapasitelerle henüz donatılmadığı için bu eksikliklerini kapatacak bir tanımlamadır çocuk dostu. Engelli dostu, nedir? Engelli tırmanamıyorsa oraya bir tane asansör koyacaksın, ilgili düzeneği koyacaksın. Yani eksiklikleri gidermeye dönük işlemler var. Şimdi, ailenin eksikliklerini gidermeye dönük şeyler yapabilirsin. Diyelim ki parası azdır, para verirsin. Ama aile dostu kapsamında bekârlarla evlileri farklı yerlere gitmeye zorlayan bir diskriminasyon yaparsan bu aile dostu olmaz. Bu diskriminasyon olur ve bu da insan haklarına aykırıdır.” [İ. Tekeli].

Diğer taraftan *aile dostu kent* perspektifine sahip katılımcılar ise ailenin de kategorik olarak dezavantajlı bir konuma geldiğini belirtmektedirler. Özellikle son dönemde dezavantajlı gruplara yapılan vurgunun ve bu konuda atılan adımların kentte ailenin giderek ihmal edilmesine yol açtığını düşünen katılımcılar [L. Doğan, E. Battal Keskin] da bulunmaktadır.

“Ailenin Türk toplumunda dezavantajlı olmadığı düşünülüyor. Belki bir döneme kadar bu böyleydi. Dezavantajlı değildi ama gittikçe aile dezavantajlı bir durumda. ... Kadın ve erkek olarak ya da sadece erkek ya da kadınlardan oluşan bir grup ya da bir tek çocukla bir yere gitmeniz daha kolaylaşıyor. Hatta kadınların kendi başlarına kentsel mekânları kullanımları, mobiliteleri daha kolayken çocuklarla birlikte işkence hâline dönüşüyor. ... Bu durumda bir müddet sonra artık ailelerinize birlikte bir yere gitmeyi tercih etmiyorsunuz. Evde oturmayı tercih ediyorsunuz. Bu evin içinde yine birlikte olduğunuz anlamına gelmiyor. Çocuklarınız tableti alıyor, siz televizyon karşısına geçiyorsunuz yine birlikte bir şey üretilmiyorsunuz. Birlikte vakit geçiremiyorsunuz...” [L. Doğan].

Söz konusu perspektifte olan katılımcılara göre “temel şehircilik ilkeleri ve unsurları aile dostu kentler için de geçerlidir. Kentsel hareketliliğin gerçekleşmesinde; kadın, erkek ve çocuktan oluşan grubun birlikte ele alınması önem kazanmaktadır.” [L. Doğan].

Diğer taraftan adı *aile dostu kent* olmasa da aile odaklı kentsel müdahalelerin yapıldığı ve aileyi korumaya ve güçlendirmeye yönelik planlamalar yapıldığı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. “Bahçe kent” uygulaması bir katılımcı tarafından aile dostu kent inşa etme çabası olarak değerlendirilmiştir.

“1890’larda İngiltere’den başlayarak ortaya çıkan sonra bütün Avrupa’ya yayılan ‘Bahçe Kent’ kavramının, mesela, adı hiçbir biçimde aile dostu kent değildir ama tümüyle aile merkezli olarak tahayyül edilmiş bir kenttir. Kentin dışına çıkacaksınız, kentin hayhuyundan uzaklaşacaksınız, o kentin içinde karşılaştığınız bozucu etmenlerin hiçbirisi hem fiziksel olarak hem toplumsal olarak olmayacak, çocuklarınız sokakta oynayabilecek vs.” [U. Tanyeli].

“20. yüzyıl başlarken Almanya’da yine bu Bahçe Kent idealiyle bağlantılı yeni kooperatif banliyöleri furyası vardı. Ve geleceğin önemli denebilecek muhafazakâr mimarları bu doğrultuda aile merkezli banliyöler yapmaya çalışıldılar.” [U. Tanyeli].

Aynı katılımcıya göre banliyölerin gelişmesi de ailenin korunmasına ilişkin kaygılarla ilgilidir. Ailelerin banliyöde, tekil insanın ise kent merkezinde yaşadığı bir süreç gerçekleşir.

“1950’lerde ivme kazanan, mesela, Amerikan banliyöleşme hareketi yine aile merkezlidir. Yani orta sınıf diyebileceğimiz insanlar kent merkezlerini terk ederler ve kentin çeperlerinde Türkiye’de bugün tahayyül bile edemediğimiz ama yeni yeni izlerini gördüğümüz, bir banliyöleşme, başlatırlar.” [U. Tanyeli].

“...banliyöde yaşamak demek, çocuklu bir aile olmanız demektir. Zaten Amerika’da, bugün bile öyledir. Yani tekil insan banliyöde yaşamaktansa kent merkezinde yaşar. Mesela varlıklı gençler kent merkezinde yaşar. Ama hâlâ Amerikan banliyö ideali diyebileceğimiz, bir ideal vardır.” [U. Tanyeli].

Katılımcılardan *aile dostu kenti* diğer kavramlarla (çocuk, yaşlı vb.) ilişkilendirmeleri istendiğinde iki farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Birincisi kavramın, diğer kavramlardan farklı şekilde daha kapsayıcı olduğu ve bu nedenle üst bir kavram olarak kullanılabileceği görüşüdür. İkincisi ise diğer kavramların somut ve dezavantajlı toplumsal grupları hedeflediğini ve onların kentte hayatı kolaylaştırmak için işlevsel olarak kullanıldığını belirtmekte; *ailenin* somut ve dezavantajlı olmadığını vurgulamaktadır. İlk yaklaşıma sahip katılımcılar ise, ailenin geçirdiği dönüşümler ve diğer gruplara gösterilen ilgi nedeniyle ailenin giderek dezavantajlı konuma geldiğini belirterek itiraz etmektedirler. Her halükarda bu kavramların *aile dostu kent* ile ilişkili oldukları ve *aile dostu kent* kavramının konumlandırılması sürecinde dikkate alınmaları gerektiği söylenebilir.

7.5. Aile Dostu Kent Kavramının İmkânına, Sınırlılıklarına ve Uygulanabilirliğine İlişkin Değerlendirmeler

Katılımcıların neredeyse tamamı¹² daha önce aile dostu kent kavramını duymadığını belirtmiştir. Bu durum ilk planda önemli bir eksiklik olarak değerlendirilse de katılımcıların, sadece birikimleri ve kendi perspektifleri çerçevesinde konuya yaklaşımlarına ve daha özgün görüşler ifade etmelerine olanak tanımış ve araştırmanın bulgularını zenginleştirmiştir. Bu yönüyle katılımcılar, Türkiye kentlerinin ve bu kentlerde yaşayan ailelerin ve bireylerin bugününü ve ekonomik, siyasal ve kültürel zeminini dikkate alarak meseleye yaklaşmışlardır.

7.5.1. Aile Dostu Kente İki Farklı Yaklaşım

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde *aile dostu kent* dendiğinde katılımcıların önemli bir kısmı evden başlamış, meseleye yaklaşımını *ev* bağlamında değerlendirmiştir. *Aile dostu kent* kavramına eleştirel yaklaşan ve bu kavramın belirli toplumsal grupları *dışlayıcı, dışarıda bırakıcı* bir özelliği bulunan bir kavram olduğunu belirten katılımcılar ise meseleyi değerlendirmeye *kamusal mekânlar*la başlamıştır. Bu durum *aile dostu kent* kavramıyla kurulan ilişkiyi gösterdiği gibi kavramın hangi mekânsal alanlarla ne tür bir ilişkisi bulunduğunu da işaret etmektedir. Bu kavram söz konusu olduğunda hem iki perspektif hem de iki mekân anlayışı ortaya çıkmaktadır. Burada toplum tasavvuru devreye girmektedir.

“...farz edin ben bir şehir plancısıyım, toplumu düşüneneceğim. Toplumu düşünürken o toplumu nasıl temsil edeceğim? Onu tek tek bireylerden meydana gelen bir şekilde mi temsil etmeliyim, yoksa küçük aile ünitelerinden meydana gelen bir yer olarak mı temsil etmeliyim. Tabii, aslında realitede ne var? Bu ikisi de var. Aile yok denilebilir mi? Tek tek birey yok denilebilir mi? Denile-

¹² Kavramı bilenler, aile dostu kente ilişkin daha önce çalışma yapan araştırmacılar/uzmanlardır.

mez. O zaman ben, ikisinin bir arada yaşamasının insan haklarıyla uygun biçimini düşünmem lazım. Bu insanların insan haklarına uygun şekilde yaşamalarının biçimini düşündüğümde otomatikman aile dostu olur. Ayrıca aile dostu şeklinde düşünmeye gerek kalmaz.” [İ. Tekeli]

Aile dostu kent kavramına eleştirel yaklaşan perspektifin¹³ toplum tasavvuru birey merkezlidir. Modern toplumun asli unsurunun birey olduğunu, ailenin kategorik olarak modern toplumda modernleşmenin, dolayısıyla bireyselleşmenin önünde bir engel teşkil ettiği düşünülmektedir.¹⁴

“...kentleşme kavramını veya kent olgusunu, oluşumunu kavramı aile üzerine kurgulamaktansa, ekarte etmiyorum ama bütün bir toplumsal inşa süreci olarak görüyorum. Bunun içerisinde şüphesiz aile var ama birey de var. Ve o anlamda bireyi de unutmamamız gerekiyor. Yani bir birey, bir insan, sadece aile içerisinde bir varlık değildir. Bu anlamda bireyi aslında baz almakta fayda var. ... Eğer bütün bir kent aile üzerine kurgulanırsa çok büyük riskler ortaya çıkar ve çok büyük bir kesimi ekarte ederiz. ... Benim anlayışıma göre bir kent mekânı, bir kamu mekânı herkese açık olmalıdır. Sadece bir aile olarak oraya girme hakkım olmamalı. Örneğin, lokantadaki aile salonu uygulaması. ... Şimdi orada, otomatik olarak bir ayrımcılık başlıyor. Bu tarz şeyler her zaman tabii ki belli bir kesimi koruyor ama aynı zamanda dışlanmaya da yol açıyor. Ve o anlamda örneğin bir kent mekânı bir parkın sadece aile için daha müsait olduğunu ifade etmeyi büyük bir risk olarak görüyorum. ... Aile dostu kent kavramı bile beni tedirgin ediyor. Çünkü kötü kullanılabilir. Ama insan dostu desek, vatandaş dostu desek, vatandaş bile ayrımcılık içeriyor. Ama belki de citizen anlamında bir vatandaş; yani kentli. Vatandaş desek belki kaçınılabılır ama riskler var.” [H. Rittersberger Tılıç]

Batı’da birey odaklı bir planlama ve kent anlayışı söz konusu olduğundan çocuk, yaşlı, engelli vb. dost kentleri bulunmaktadır. Birey merkezli yaklaşım Avrupa’da *aile dostu kent* kavramının ortaya çıkmamasına neden olmuştur.

“(Avrupa’da) bugüne kadar aile dostu kent diye bir çalışma yapılmadı. Neden? Çünkü onlar için önemli olan bireyin kendisidir; birey çoğalır, bütünleşir, aile hâline gelir veya hiç çoğalmaz kendi başına hayatını devam ettirir. Ama onun bisikleti vardır, toplu taşıma kullanıyordur, arabası vardır. Buna uygun şekilde kent yapılanmasına gidilir.” [H. Kaplan]

Diğer taraftan kent farklılıklarının *karşılaşma* ve *bir arada yaşama mekânı* olarak tasavvur edilmektedir. Dolayısıyla kent söz konusu olduğunda *ailenin yuvası olan ev* değil, bireyin ötekiyle karşılaştığı ve beraberce bir yaşama kültürü geliştirdiği kamusal mekânlar merkeze alınır. Bu perspektife sahip katılımcılar daha *kapsayıcı*, belirli kategorileri (toplumsal ve doğal olanı) dışlayan değil *içeren* kavramların olması gerektiğini düşünmektedir. Bu nedenle, insan ve çevre dostu kent kavramının dahi bazı kategorileri dışladığı kanaati paylaşılır.

“Sürdürülebilir kent diye şeyden bahsediliyor. O zaman çevreyle, yeşillikle ve doğayla iç içe yaşamamız gerekliliğini ve bunun önemini görüyoruz. Yani o anlamda büyük olasılıkla birazcık daha

13 “Aile dostu yerine, başka bir laf kullanılabilir mi diye düşünmeye çalışıyorum. Aile dostu tehlikeli bir laf; belirsiz, masum gibi görünen ama aslında masum olmayan bir laf.” [İ. Tekeli]

14 “Türkiye modernleşmesi bence kendi ayağına kurşun sıkmak suretiyle ilerler çünkü hep aileyi gündemde tutmak ister. Oysa bireyin üretilmesi ve aileden saçılma hâli, modernliğin, modernleşme süreçlerinin işlemlerini sağlayan temel dinamiklerden bir tanesidir. Aileyi yeniden üretmek değil aileyi parçalamak, modernliğin diyelim, güzergâhlarından bir tanesi. Ama Türkiye bunu hep böyle tahayyül etmiştir. Şu andaki Bakanlığın yapmaya çalıştığı şeyin de bunun bir kere daha gündeme gelmesinden başka bir şey olmadığını bu arada söylemek isterim doğrusu.” [U. Tanyeli]

öyle kavramları tercih ederdim. Yani sadece aile üzerinde değil gerçek anlamda daha kapsayıcı tanımlar üzerinden. Sürdürülebilirliğin de kısıtlılıkları var. Dediğim gibi, çevre dostu kentin sorunları var. Ama gerçekten bunları bir bütün olarak görmek yani doğası ile jeomorfolojisiyle deprem riskiyle vesaire hepsiyle birlikte değerlendirmemiz gerektiğini düşünüyorum.” [H. Rittersberger Tılıç]

Kapsayıcılık söz konusu olduğunda devreye giren bir diğer kavram ise *toplum dostu kentler* (*people friendly cities*) veya *herkes için kent* (*city for people*) kavramıdır. Bu kavramlar ise “özellikle yaya mekânlarının ve toplu taşımanın, kent merkezlerinin bu anlamlarda insana daha çok hitap edecek şekilde düzenlenmesini” [H. Kaplan] içermektedir.

Burada itiraza konu olan kentin bütünüyle *aile* eksenli şekillenmesidir. Aile, kentte yaşayan farklı toplumsal birimlerden biridir; ailenin ve bekârların ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Ancak aile, kentin planlanmasında ana eksen olursa, kentin, farklılıkların bir arada yaşadığı alan olma özelliği yitirilir ve nihayetinde ortada kent kalmaz.

“Kent; değişik türde, değişik örgütlenme içerisinde yer alan, değişik değerlere sahip insanların bulunduğu bir yerdir. İnsan haklarına uygun olarak bunların birbirleriyle etkileşmesine açık kalacak şekilde ailelerin yaşamını kolaylaştıran hangi önlemler alınabilir diye bir soru sorulabilir. Ama bu teknik bir sorudur kardeşim. Bu realiteyi kabul ediyorum, bu da var. Benim aslında bekârlar için de aileler için de hayatı kolaylaştıracak hususları çözmek gerekiyor. Mesela, bekârlar için küçük evlerin arz edilmiş olması lazım ki ısıtmada çok para sarf etmesin, ücretine uygun bir yer bulabilsin. Aileyi teşvik edeceksen zaten aileyi teşvik diye teşviklerin var. Onun için de zaten teşvik etmiş olursun. Kira yardımı veriyorsan, çocuk doğduğunda yardım veriyorsan zaten bir teşvikin var demektir. Ama şehri böyle şekillendirmek kabul edilebilir bir şey değildir.” [İ. Tekeli]

Bu çerçevede geliştirilen perspektife göre aile dostu kent kavramı, eğer tekil bireyleri de içeriyorsa, gelişme imkânı olan bir kavramdır. Fakat tekil bireyleri içerecekse artık söz konusu kente, aile dostu kent nasıl denilecektir? Bu perspektif, aile tanımını çok dar bir çerçevede ele aldığı için *aile dostu kenti* sınırlı bir alan olarak değerlendirmekte, tekil birey üzerinden gidilecekse farklı bir tanımlama yapılması gerektiği kanaatini paylaşmaktadır. *Aile dostu kent* kavramının bir şekilde dışlayıcı olacağını düşünen katılımcılara göre, kentte aileyi destekleyen hâlihazırda birçok destek ve teşvik mekanizması bulunmaktadır. Aile bu kapsamda desteklenmeli, kentle ilgili konularda sürece dâhil edilmemelidir.

Aile dostu kent kavramına gerek *işlevsel* gerekse *bütüncül bir yaklaşım* olarak yaklaşan perspektif ise aileyi toplumun merkezine oturtmaktadır. Buna göre toplumun temel birimi ailedir ve her birey bir şekilde ailenin parçasıdır. Modernleşme süreçleri aile kurumunu farklılaştırır da bütünüyle ortadan kaldıramamıştır. Toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi için tarihin en eski dönemlerinden beri var olan aile kurumunun varlığının devam edeceği yönünde görüşler bulunmaktadır. Gerek Batı’da gerekse Doğu’da ailenin önemine, toplumsal ilişkilerde üstlendiği role ilişkin tartışmalar yeniden gündeme gelmektedir. Dolayısıyla bu katılımcılara göre, aile kurumu toplum için hâlâ önemlidir. Ailenin, ilk elde kendini var ettiği mekân ise *evdir*. *Ev*, aileyi oluşturan bireyler için güvenli bir yuvadır. Bununla birlikte aile, kamusal mekânlardan kopuk değildir; bilakis onunla ilişkide olmak durumundadır. Aile bir bütün olduğu gibi tekil unsurları yoluyla da kamusal mekânlarla temas kurmaktadır. Özellikle modern dönemde aile bireylerinin, tekil olarak kamusal mekân kullanımı daha yaygındır. Bu sebeple, söz konusu perspektifte aile için *ev* önemlidir ancak kamusal mekânlar hem diğer ailelerle hem de diğer bireylerle bir karşılaşma mekânı olarak kullanılabilir.

*Aile dostu kent*in evden başlayacağını düşünen katılımcılar, bu kavramın uygulanabilirliğini tartıştıklarında hem var olan evlerin hem de yeni yapılacak olanların inşası sırasında bazı ilkeler gözetilerek, aile dostu kentlere erişmenin mümkün olabileceğini düşünmektedirler. Katılımcılardan ikisi üç neslin bir arada yaşayabileceği evin [O. Kayaer, Ö. Bozoğlu], diğeri az katlı ve aktif bahçeli evlerin [H. İ. Düzenli], yürüme mesafesinde bütün ihtiyaçların çözümlenmesinin [Y. Yüksel, Ş. Deniz] *aile dostu kenti* tanımlayacak unsurlar olduğunu belirtmektedir.

Aile dostu kent kavramına olumlu yaklaşan katılımcıların önemli bir kısmı, bu kavramın kentlerin daha *yaşanabilir* hâle getirilmesinde bazı işlevler görebileceğini düşünmektedir. Mimar katılımcılardan birine göre “kamuoyu yaratmak”, “hem yapanlara, hem de kullanıcılara teşvik edici bir model ortaya koymak” ve bunu “bir kamusal düzlemeyi yaymak” [H. İ. Düzenli] gibi işlevsel yüklenebilir. Bazı katılımcıların ise *aile dostu kenti* “aileyi çözmeyecek, aileyi bir arada tutacak kentler” olarak değerlendirdiği ve buna ilişkin tüm düzenlemeleri bu çerçevede değerlendirdiği görülmektedir [O. Kayaer, Ö. Bozoğlu]. Bu kavramın Türkiye açısından daha işlevsel olduğu ve Batı’dan farklı olarak kavramın burada daha güçlü bir biçimde konumlanabileceğini belirten katılımcılardan birine göre aile konsepti Batı’ya değil Türkiye’ye daha uygundur.

“...aile dostu kentler kavramının aslında güçlendirilmesi gerekir. Aslında Türkiye’de aile yapısı ve kavramı çok güçlüdür. Mesela Batı’da bunu yerleştirmek zor çünkü orada aile kavramı bize göre daha zayıf. Orada bireysel bir yaşam var. Dolayısıyla aile dostu kentler kavramının aslında bizim yapımıza uygun bir kavram olduğunu düşünüyorum ve Türkiye’de uygulanmasının daha başarılı neticeler vereceğini düşünüyorum. Ama Avrupa’da böyle bir konseptin uygulanması bence karışıklı kalabilir.” [Ş. Deniz]

Bir diğer katılımcı ise *aile dostu kent*in “bizim değerlerimizle bire bir örtüşen” bir kavram olduğunu ancak ABD’nin bu kavramı bizden önce bularak literatürü kısmen oluşturduğunu belirtmiştir. Aynı katılımcı mekânsal sorunların çözülmesi için kendi değerlerimizle bir planlama anlayışı geliştirmemizi ve *aile dostu kent*in bunun için çok uygun bir kavram olduğunu vurgulamıştır.

“...mekânsal sorunlarımızı önereceksek aile dostu kent önermeliyiz öncelikle. Fakat şehir planlama geleneği maalesef biraz taklitçilikle Türkiye’de geliştiği için, direkt Batı’dan copy paste şeklinde geliştiği için bakıyorsunuz ki, biz onlardan daha fazla Batılılaşmışız; hızla kapitalistleşiyoruz ve kentlerimizi aslında ailelerimiz için yaşanmaz hâle getiriyoruz. Mesela Bursa aslında geleneksel bir kent. Osmanlı başkenti vs. diye kimliğini ortaya koymaya çalışsak bile aslında Bursa ailelere hiç uygun bir kent değildir. Mesela mahalleler kendi aralarında farklılaşıyor, zaten bütün kentleşme öyle de, artık aileler birbirlerini, apartmandaki diğer aileleri tanımıyor, birlikte ortak bir mekânı kullanamıyor.” [L. Doğan]

Aile dostu kent kavramının ilişkili olduğu kavramlardan daha *bütünlüklü* bir yaklaşımı içerdiğini belirterek, kavramı olumlu değerlendiren katılımcılar da bulunmaktadır.

“...çok tartıştık arkadaşlarımızla. Kadınlardan oluşan bir grup ile aileler bir arada sorun olmuyor aslında. Aileler için kadınlardan oluşan bir toplulukla birlikte olmak sorun olmuyor. Araştırmalarımızdaki anketlerimizde ailelerin gençlerden oluşan bir grupta birlikte olmak istemedikleri ya da erkeklerden oluşan bir grupta birlikte olmak istemedikleri sonuçları çıkıyor. Yani ailelerin mekânsal tercihlerinde, ailelerle birlikte olmak öncelikli, kadınlarla birlikte olmak ikinci öncelikli (bekâr erkekler, genç erkekler daha sonra geliyor).” [L. Doğan]

Aile dostu kentin diğer dost kentleri de içinde barındırmasının mümkün olduğunu belirten bu katılımcılar, tek bir gruba odaklanmanın başka grupları dışarıda bırakabilme ihtimalini belirtiyor. Bu yönüyle aile dostu kent, daha kapsayıcıdır. Diğer taraftan çocuk ve/veya yaşlı dostu bir kentin, herkese dost olacağına ilişkin görüşler dikkate alındığında hemen her kavramın kapsayıcı olabilme özelliği görülebilir. Kavramsal tercihlerin; araştırmacıların, uzmanların ve bürokratların toplum tasavvurundan kaynaklandığı kadar önemsedikleri, ilgi duydukları alanla da yakın bir ilişki içinde olduğu söylenebilir.

7.5.2. Aile Dostu Kente İlişkin İki Farklı Yaklaşımın Birbirlerine İlişkin Değerlendirmeleri

Aile dostu kente ilişkin iki farklı yaklaşımın görüşleri özetlendikten sonra kavrama ilişkin eleştiriler ve bu eleştirilere yönelik itirazlar değerlendirilmelidir. Aile dostu kent kavramının kamusal mekânlar söz konusu olduğunda çeşitli dışlama ve ayrımcılık süreçlerini içerebileceğini düşünen katılımcılar bulunmaktadır. Bu katılımcılara göre toplumun tek birimi aile değildir; ailenin dışında farklı toplumsal gruplar da bulunmaktadır. Dolayısıyla kamusal mekânlar aileye uygun tasarlandığında birçok toplumsal grup *dışarıda kalacak* ve *ayrımcılığa* uğrayabilecektir. Bu durum kavrama ilişkin en önemli riskler olarak tanımlanmaktadır.

“... şu anda, düşündüğümüz model, çok muhafazakâr ve kapalı bir model. Ve o model içerisinde çok büyük eşitsizlikler görüyorum. Ebeveynli çocuklar arasındaki eşitsizlik bir yandan, ama özellikle kadın ve erkeğin arasındaki eşitsizlik (söz konusu olabilir). Yani bazı gerçekler var. Türkiye’de sadece yüzde otuz civarında bile olmayan bir nüfus, bir kadın nüfusu, çalışma hayatındadır. Bu demektir ki ev mekânında ve daha çok çocukların yetiştirilmesiyle sorumlu olan bir kitle var. Yani siz aile dostu dediğiniz zaman, aslında kadınlara gidiyorsunuz çok önemli bir oranda. Yani onu da düşünmemiz lazım. Ama gençleri ve yaşlıları da çok ihmal ettiğimizi düşünüyorum. Çünkü yaşlılar, sanki 65 yaş üstü yaşlıların hepsi birden bunama geçiriyor, hepsinin hasta olduğu varsayılıyor. Kendi kararlarını veremeyecekleri düşünüyor ve en büyük mutluluklarının parkta torunlarına bakmak olduğu düşünülüyor. Hiç de öyle olmadığını diye düşünüyorum. Niçin yaşlıların bireysel hakları sadece torunlarının, kayınvalideninki gelinin veya damadın himayesinde değerlendiriliyor? Bu anlamda çok büyük tehlikeler var bu aile dostu kent tanımlamasında. Özellikle yaşlı için, genç için, çocukları da dâhil olmak üzere kadın için. Bu anlamda bu hususlara dikkat etmemiz gerekiyor, belirttiğim riskler var.” [H. Rittersberger Tılıç]

“...siz ya da ben, aile dediğimiz zaman, büyük olasılıkla farklı bir aile tanımlıyoruz. Daha geniş modeller var benim kafamda. Ama siz öyle bir ‘politika’ üretiyorsunuz. Bu model, şu anda var olan model, çok muhafazakâr. Kadının ve çocuğun kamu alanının dışında olması noktasında çok güzel bir terminoloji teşkil edebilir. Yani öyle bir risk var.” [H. Rittersberger Tılıç]

Katılımcılardan birine göre uzun bir süredir aile merkezli planlanan ve hâlâ birçok kenti aile merkezli olan Türkiye’de aile dostu kent kavramından hareket etmek bekârlar gibi birçok toplumsal grubu dışarıda bırakacaktır.

“Türkiye’nin önemli bölümü zaten aile merkezli örgütlenmiş kentlerde yaşıyor. Yani Türkiye’nin ‘daha fazla’ aile merkezli örgütlenmesi için özel bir çabaya neden gerek var? Burası aile merkezli zaten. Bunu daha fazla zorlamak, Türkiye’de başka sorun yaratan alanları daha da sorun yaratmaya iter. Türkiye’de hâlâ bekâr olmak problem aslına bakarsanız. Türkiye, aileye o kadar endekslenmiş bir toplum ki bekâr olarak bir ev kiralamaya kalksanız, karşıdaki mahallede diyelim

ki, kiralayamazsınız. Dediğim bütün o sitelerde (kapalı siteleri kast ediyor), tek insana ev satılıyor ama onlar yüksek ücretlerle satılan, büyük paralarla satın alabileceğiniz siteler. Şuradaki mahallede (görece yoksul bir mahalleyi işaret ediyor) ben size söyleyeyim, tekil biri olarak bir ev kiralamaya kalkarsanız, vermezler.”[U. Tanyeli]

Aile dostu kent gibi “muhafazakâr” müdahalelerin iktidardan gelmesinin toplumdaki mevcut gerilimi artıracak ve huzursuzluğu yaygınlaştıracak yönünde değerlendirmeleri olan katılımcılar bulunmaktadır.

“... muhafazakâr olmayan bir politika bunları yapmaz. Yani bunlardan itinayla uzak durur. Ama böyle yapılıyor. Şey ama bu ötekisi, ötekisi olay yaratmak. Ne gerek var, anlıyor değilim. Yani bir politikacı olsaydım, elimde bir çomakla arı kovanlarının arasında dolaşmazdım. Ama birileri bundan bir şey umuyorsa, buyursunlar”[U. Tanyeli]

Katılımcılardan birisi *aile dostu kent* kavramı içinde yer alan söz konusu “muhafazakâr” arka plan uygulamalarının “insan hakları” açısından problemler doğuracağını belirtmiştir.

“...aile dostu kavramı, aslında muhafazakârların Türkiye’de elde etmek istedikleri politikanın utangaç bir ifadesidir. Yani bu çok samimi bir kavram gibi gelmiyor bana. Onlar esasında sosyal olarak insanların evli olduğu ve evlilerin bir çeşit ayrıcalık kazandığı bir kent düşünüyorlar ve diğer kesimlerin dışladıkları bir kent modeli istiyorlar. Şimdi, aile dostu demek, bu formüle ettiğim şeye göre çok yumuşak bir kavram. Ama aile dostunu nasıl sağlayacaksınız diye konuşmaya başladığımda açıkça ifade ettiğim noktalar ortaya çıkar. Bunu şu pratikten biliyoruz; işte bekârlar kahvede ayrı yerde otursun. Burada aile dostu olmayı toplumda tek kişilerin dışlanması olarak görüyor bir kere. Bu tabii insan hakları bakımından kabul edilebilecek bir şey değildir. İnsan haklarıyla bunun tutarlılığı kurulamaz ve savunulamaz da. Yani, tek olan insanlar aileleri niye rahatsız ediyor ki? Yani tamam bir adam çok saldırgan bir adam olabilir ama o aile dostu değil diye bu kavram içinde dışlanmaz. O, yani normal suçlar içinde dışlanabilir, cezası vardır, cezalandırılır.”[İ. Tekeli]

Bununla birlikte aynı katılımcı, *aile dostu kent* kavramının ayrımcılık içereceğinin, özellikle kadınları kendi içlerine kapatacağını ve onları gettolara hapsedeceğini vurgulamıştır.

“...bu kavramın arkasında kaçınılmaz olarak bir diskriminasyon görüyorum. Kadın konusunda bizim muhafazakâr kesim kadınları belli alanlara, kendi içlerine, ailelerin içlerine kapatılmasını düşünüyor. Yani bir çeşit gettolaştırıcı mekânsal stratejiye, onların refahı için gerekli görüyor. Bu tabii benim insan hakları anlayışımla çok bağdaşan bir husus değildir. Ama özellikle kent dediğiniz olayda bu olmaz. Kent öyle bir yer ki tanımı gereği, çok değişik grupların bir arada bulunduğu, etkileşmenin yüksek olduğu, farklı değerlerin birbirinden etkilendiği alandır. Bugünün yaratıcı kentinin olabilmesi için bu değişik kültürel çerçevelerin, içine kapanan değil, birbirinden etkilenecek açık bir şekilde yeniden kimliklerini ürettikleri bir yapı öngörülüyor.”[İ. Tekeli]

Aile dostu kent kavramının belirli toplumsal grupları dışarıda bırakacağı konusundaki itirazlar, bu kavramın önemli olduğunu düşünen katılımcılar tarafından da belirli düzeyde dile getirilmiştir. Bu itirazlardan birisi toplumun temel biriminin aile olduğunu ve dolayısıyla kategorik olarak herkesin farklı türde ve biçimde de olsa aileyle ilişki olduğudur.

“...toplum ailelerden oluşur yani temel birimi odur. Bunlar da sonuçta toplumun dışında varlıklar değildir. Dolayısıyla bunları ailenin dışına itmek bence daha problemlidir.” [H. İ. Düzenli]

“... Türkiye’de buna itirazlar olabilir. Suç oranları, uymayan birtakım durumlar vs. Öğrenci var mesela, öğrenciye kimse mahallesinde şey yapmak istemiyor. Fakat böyle öteleyerek, marjinalize etmekten başka bir şey yapılmıyor. Dolayısıyla onu da ailenin içine katmak; mahalle, konut çözümlerini buna göre yapmak yani karma yapmak gerekiyor. Tabii bunun içerisinde fakir, zengin de var. Yani fakirle zengin bir arada olur mu? Olabilmeli. Dolayısıyla bekârı ve evlisi bir aileyken zengini fakiri de bir aile içerisinde düşünülebilir, düşünülmemeyecek diye bir durum yok.” [H. İ. Düzenli]

“...aile dostu kent bireylerin mutlaka aile olmasını zorunlu olduğu bir yaşam biçimini öngörmez. Ailesi ile birlikte kentsel mekânı kullanmak isteyenlerin dezavantajlarını minimize etmeyi hedefler.” [L. Doğan]

Katılımcılardan birisinin ise birey temelli toplum ve kent tasavvurunun ailenin *gücünü ihmal ettiğine*, bireyi *kutsallaştırdığına* ve *narsistik ve sorunlu bir toplumsal yapıya neden olacağına* ilişkin bir değerlendirmesi bulunmaktadır.

“Aile dostu kent bağlamında aileyi merkeze koymazsanız şu an dünyada bunun alternatifi bireyselliğe, günümüzde narsizme varan bir bireyselliğe, dönüşüyor. Aile, insani değerleri de yaşatabilecek temel bir kurumdur. Şimdi bunu değil de bireyi merkeze aldığınızda, bu bağlamda söylüyorum, nereye gideceğini hesap edemiyor. Aile sadece bir barınmayı, aynı çatı altında bulunmayı ifade etmiyor; aynı zamanda sosyal kontrol işlevi de görüyor. Yani sonunda işte eve çocuk geç geldiğinde, onun niye geç geldiğini soran, onu merak eden bir sosyal kontrol işlevi görüyor. Bireyi hiçbir şeye karşı sorumluluk hissetmeyen bir yapıya kavuşturduğunuzda zaten toplumu ortadan kaldırmış oluyorsunuz. Benim aileye karşı sorumluluğum yoksa bulduğum kuruma karşı da yoktur, topluma karşı da yoktur, dünyaya karşı da yoktur.” [E. B. Keskin]

Diğer bir itiraz ise ailenin “şemsiye” bir kavram olmasından hareket etmekte ve ailenin toplumun farklı kesimlerini içine alabilme kapasitesine sahip olduğu ileri sürmektedir.

“...aile dostu kent dediğimizde aile olmayanlara yer açmayan bir kentten bahsetmiyoruz. Tam aksine yalnızlaşan kadının da ihtiyacına cevap verebilecek, yalnızlaşan yaşlının da, tek başına kalmış ihtiyar kadının da ihtiyacına cevap verebilecek bir kentten söz ediyoruz. Bunların hiç birini dışlamayan, her birini kucaklayan ve aile şemsiyesi altında bunları o ailenin şefkatini ve merhametini hissettiren bir kentten bahsediyorum. Çünkü bir annenin çocuğuna duyduğu merhameti hiç kimse duyamaz... ..ziyaret ettiğim huzur evlerinde görüştüğüm yaşlıların, ziyaret ettiğim çocuk yetiştirme merkezlerindeki çocukların ruh dünyalarından aldığım sonuçlar aslında beni buna götürdü.” [Ö. Bozoğlu]

Aynı katılımcıya göre ailenin “sıcaklığını” başka herhangi bir mekanizma sağlayamadığı için aile bireyleri arasında yakınlık kurmak gerekmektedir. Bu yakınlık tüm kuşaklar ama özellikle yaşlı bireyler için önemlidir.

“Rize’de, yeni açtığımız bir huzur evi, cennet harikası bir mekân, o Karadeniz’in yeşilini ve zenginliğini biliyorsunuz. Kuş sesleri, su sesleri her tarafta ve köşesinde oturan, bahçede oturan yaşlılarla sohbet ettiğimde yüzlerindeki o donukluk beni şaşırttı yani orada insanın çok mutlu olması lazım değil mi?”

(Evet)

Böyle bir mekânda neşe dolması gerekiyor insanın ama mutsuzlardı. Yaşlının birisi bana şunu dedi: ‘Ben Kütahyalıyım. Oradan geldim fakat çok üzgünüm, çünkü Kütahya’dayken beni torunlarım ziyarete gelebiliyorlardı, şimdi torunlarımı görmüyorum çünkü çocukların gelemiyor. Ne olur çocuklarıma ve torunlarıma yakın olabileceğim bir yere gitmeme katkı sağlar mısınız, destek olur musunuz?’ Bu nedir? Bu işte size mekânsal olarak ne kadar şeyi çözsünüz de o ailenin sıcaklığını veremiyorsunuz.” [Ö. Bozoğlu]

Bununla birlikte aile dostu kent kavramının işlevsel olabileceğini düşünen katılımcılar, özel ve kamusal mekân arasındaki gri alanların oluşturulmaması durumunda *aile dostu kent* kavramının kısıtlayıcı risklerine de dikkat çekmektedirler. *Aile dostu kent* –eğer uygulanacaksa– kamusal mekânı sınırlamamalı ve gri alanların oluşmasına imkân tanımalıdır. Bu durumda insanların söz konusu gri alanları bizzat kendileri doldurabilmelidirler [H. İ. Düzenli].¹⁵ Bu çerçevede *aile dostu kent*’i, belirli ilkelerin olduğu ve çeşitli düzenlemelerle esnek bir uygulama alanı açabilecek nitelikte bir mevzuata sahip kentler olarak değerlendirmek mümkün olabilir.

“Makroda ve mikroda, hatta konut ölçeğinde bile yönetmeliklerde bazı düzenlemeler yapılabilir. Diyelim ki anneniz var ve yaşlı. Onunla birlikte oturmak istiyorsunuz fakat evinizdeki oda sayısı bunun için yeterli olmuyor. Yönetmelik buna izin vermiş, yaşlıyla birlikte oturma şartıyla, tabii ki kanıtlıyorsunuz bu durumu, birtakım belgelerle bir oda eklentisi yapabiliyorsunuz çatıya ya da girişe. Muhtemelen girişe çünkü yaşlı merdiven çıkamaz konut ölçeğinde.” [L. Doğan]

Aile dostu kent kavramının/tanımının –hemen her kavramda olduğu gibi– yerel yönetimler tarafından hızla işleme konulması ve içeriğinin net olarak tanımlanmadan yapılan birkaç etkinlik ile *içinin boşaltılması*, *tüketilmesi* riski bulunmaktadır. Kent yönetiminde, *marka kent olmak* dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemsenmektedir. *Marka kent* oluşturmada vizyonlar belirlenir; “tarih ve kültür kenti”, “turizm kenti”, “finans kenti” vb. sloganlarla kent tanımlanmaya başlanır. Ancak bunlar vizyon olmayıp sadece birer slogana, tüketim aracına dönüşebilmektedir. Bu bağlamda Türkiye kentlerinde de *aile dostu kent* kavramının yerel yönetimler tarafından tüketilmesi, aile ve kent ilişkisinin kurulmasını zorlaştıracak dahası işlerin kötüye gitmesine neden olabilecektir. Katılımcılardan birine göre bu riskin farkında olarak yapacağımız ve/veya yenileyeceğimiz kentlere *aile dostu kent* tanımlaması yapmadan müdahale edilmelidir. Bu müdahalenin sonucunda ortaya çıkan kent, aile dostu tanımlamasını üretecektir. Diğer bir deyişle katılımcı, söylemle değil müdahalelerle aile dostu kentler yapılmasının daha yerinde olacağını belirtmektedir.

15 “...bugün çoğu kişi Haliç kıyısındaki, Boğaz kıyısındaki [İstanbul] kamusal mekânların, mangal yerlerine dönüşümüne itiraz eder. Aslında iki gerçeği görmezden gelirler: Bir; olumsuz gerçek şudur ki insanların o ihtiyaçlarını, aileleriyle birlikte karşılayabilecekleri ve ihtiyaçlarını giderebilecekleri kendi alanları yoktur, sıkışmış vaziyettedirler. Olumlu tarafı da insanların oralarını kendilerinin belirlemesidir. Yani oralar belki yürüyüş ve koşu parkurları olarak düşünülmüş olabilir, başka bir zihnin ürünü olabilir ama insan eğer orada mangal yapmak istiyorsa yapsın, kendi belirlsin. Bu anlamda çok olumlu bir şey görüyorum doğrusu, bunu olumlu bir şey olarak alıyorum.” [H. İ. Düzenli]

“...her zaman ve her meselede yaptığımız gibi aile dostu kent diye bir kavram uydururuz. Orada Belediye Başkanı bir açılış yapar, iki tane şenlik yaparız; bir aileler pikniği yaparız mesela, Belediye 200 aileyi pikniğe götürür. Olayın fotoğraflarını çekersiniz, her meselede yaptığımız gibi, görüntüyü kurtarınca içeriği kurtaracakmışız vehmiyle, adını ne koyarsak koyalım sıkıntıyla karşılaşacağız. Gerçekten bir iş yapmaya niyetiniz varsa adını ne koyduğunuzun önemi yok. Türkiye Sakatlar Federasyonu temsilcisi diyor ki; bize engelli ya da özürlü demenizin hiç bir önemi yok. Bizim Federasyonun adı ‘Türkiye Sakatlar Federasyonu’. İçerik konusunda yerel ve merkezî yönetimlerin samimi bir duruşu olursa biz bunu aile dost diyelim ya da demeyelim sonucunu itibarıyla öyle olur.” [A. Yılmaz]

Zira kenti nasıl tanımlarsanız tanımlayın, sahip olması gereken özellikler varsa, kavram problem olmayacaktır. Söz konusu katılımcılar bu türden kavramları yapay bulmakta, kentin ve kentlinin doğrudan bizatihi kendisinin ürettiği kavramlar olarak değerlendirmemektedir. Çocuk, kadın, yaşlı, engelli vb. dostu kentler gibi *aile dostu kent* kavramının da yapaylığına vurgu yapılarak bir kavramı kullanmak yerine içeriğin, ilkelerin hayat bulması bu katılımcılar için daha önemlidir.

“...bunun adı, aile dostu mu olur, çocuk dostu mu olur, yaşlı dostu mu olur, ne ise o. Ama bu kavram bana hiçbir şey vermiyor. Bu kavram üzerinden bir politika oluşturmak tıpkı belediyelerin yaptığı birtakım merkezlere benziyor. Adları garip. ‘Yaşam alanı’. ... Şehirde yaşamış birisine soralım, beş nesil gelmiş. Seni ‘yaşam alanına’, ‘yaşam merkezine’ götürüyorum diyelim. Nedir bunun karşılığı? Bu neyi tarif ediyor? Adamın zihninde hiçbir resim oluşturmaz. Bu kavramlar, kesinlikle yerli değildir. Yerli olmayan bir kavram bana göre tutmaz. Bir politik söylem olarak bana sıcak gelmiyor. Bir politika olarak da sıcak gelmiyor.” [A. Yılmaz]

Başka bir katılımcıya göre önemli olan neticedir. Çocuk, yaşlı dostu kentler ya da sağlıklı kentler tanımlaması yapmak bu durumu değiştirmez.

“Bir karşılığı yok ki. Çocuk dostu şehir unvanı alan belediyeler var kendi kendine. Sağlık Bakanlığı bilmem ne dostu kenti puanlıyor. Bir şeyler yapıyorlar. Netice? Netice yok. Hizmetlerden mesela geri dönüşleri merkezî otoriteye ileteceğimiz bir mekanizma yok.” [Y. Yüksel]

Katılımcıların tamamına yakını adı her ne olursa olsun, mevcut kentlerin daha *insani ve yaşanabilir* olması gerektiği konusunda mutabıktır. Bunun sağlanabilmesi için yapılması gerekenlerin başında hukuki düzenlemeler değil, karar vericilerin bu yönde bir mekân siyaseti oluşturma konusunda kararlılık göstermeleri ve ekonomik gerekçelerle değil toplumsal ihtiyaçlara ve beklentilere uygun davranmaları gerekmektedir. Özellikle metropollerde arazi sıkıntısı bulunsa da, inşaat önemli bir ekonomik sektör olsa da bu kısıtları aşacak olan karar vericilerin konuyla ilgili tavırları ve kararlarıdır.

“...bir ekonomik model, Türkiye açısından bu mümkün müdür? İki, bunun için gerekli, yeterli alan var mı? Metropol açısından sorunun altında hep bu gizlidir. Dolayısıyla biz bu soruyu hep böyle düşündükçe, düşünemez hâle geliyoruz. Bir taraftan realiteyi işaret etmeniz çok doğru fakat başka bir dünya mümkün müdür? Gerçekten karar vericiler karar verdiğinde başka bir dünya mümkün diye düşünmeden edemiyorum.” [H. İ. Düzenli]

Karar vericilerin adım atmasını sağlamak için öncelikle araştırmaya dayalı bilgilerin üretilmesi gerekmektedir. Bu bilgilerin belirlenecek iletişim stratejileriyle toplumla, uygulayıcılarla, karar

vericilerle paylaşılması ve kamuoyu oluşturulması gerekmektedir. Söz konusu aktörlerin bu konuya ilişkin duyarlılıkları oluştuğunda, karar vericilerin politik adımlar atmasını ve sonrasında yasal düzenlemeleri yapmasını beklemek gerektiği belirtilmiştir [H. İ. Düzenli]. Diğer bir deyişle öncelikle karar vericilerin “kalitesinin değiştirilmesi” gerekmektedir [F. Tonucci].

Merkezî ve yerel aktörlerin nasıl konumlanması gerektiğine ilişkin tartışmada ise katılımcıların neredeyse tamamı merkezî idarenin yetkilerinin sınırlanması gerektiğini, daha çok yerel yönetimlerin inisiyatif üstlenmesinin yerinde olacağını vurgulamıştır [H. İ. Düzenli, U. Tanyeli, L. Doğan]. Katılımcılardan biri ise *aile dostu kent* meselesinin hükümet programına girmesi gerektiğini, bunu topluma beyan ederek yeni bir kentleşme deneyimi konusunda “öncü olması” olması gerekmektedir.¹⁶ Bu katılımcıya göre yerel ve merkezî idareler planlama yetkisini paylaşmalıdır. Yerel planlama yaparken merkez de hassas olduğu konularda izlemeyi ve denetlemeyi gerçekleştirmelidir [Ö. Bozoğlu]. Ayrıca merkezî idare tarafından “uygulama aşamasında yerel yönetimler teşvik edilmeli, aile dostu yerleşim gerçekleştiren kentlere fon sağlanmalı, ödüller verilmelidir.” [L. Doğan] görüşünde olan katılımcılar bulunmaktadır. Bu kavramın Türkiye’de bir “manivela” olabileceğini düşünen bir katılımcıya göre, meselede ilerleme sağlanabilmesi için kavramın Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarında konu edilmesi ve ilgili kanuni düzenlemelerin yapılması gerekir.

“...bu konseptin Ankara’daki komisyonlara girip karar hâline gelmesi gerekiyor. Yoksa tozlu raflarda kalmış bir çalışma olarak kalır. Onun için bu çalışma yapıldıktan sonra bence bunu, bunları işte karar vericilere götürerek, bir şekilde Türk Millet Meclisi Komisyonlarının içine koyarak, oradaki yönetmeliklere ve kararlara, kanun metinlerine, bunların emdirilmesini ve giydirilmesini sağlamak gerekir diye düşünüyorum, bütün bu kararların. Karar alındıktan sonra tabi bunun uygulanma süreci de bir maliyet ve bir süreç gerektirir. Hemen olmayabilir ama ben işin düzelmesi noktasında bunun katkı vereceğini düşünüyorum. Çünkü aile dostu kent kavramı Türkiye’de çok çalışılmadı. Bence kamuoyunda tartışılması, kabul edilmesi de bir baskı da oluşturacaktır siyasiler üzerinde. Böylece aile dostu kentler kavramının yerel yönetimlerde daha kolay uygulanacağını düşünüyorum.” [Ş. Deniz]

Diğer bir katılımcı ise merkezin bir çerçeve çizmesi ve ilkeler koyması gerektiğini belirtir. Yerel yönetimler ise söz konusu çerçeve ve ilkeler içinde kalmak kaydıyla kendi yaklaşımlarını geliştirebilir. Bu katılımcıya göre Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yerel yönetimleri denetleme işlevini üstlenmelidir [Ş. Deniz]. *Aile dostu kent* adı nedeniyle konu sadece Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının sorumluluğunda olmamalıdır. Çevre ve Şehircilik, Bilim Sanayi ve Teknoloji, Milli Eğitim Bakanlığı gibi birçok bakanlığın kesişiminde yer aldığı için “işbirliğine” ve “ortaklıklara” ihtiyaç bulunmaktadır [L. Doğan]. Diğer taraftan yerel yönetimlerin de sosyal politika konusunda kendilerini geliştirmeleri ve çalışmalarını artırmaları gerekmektedir.

“Merkezî hükümetin yetkiyi biraz daha yerel yönetimlere vermesi gerektiğini düşünüyorum. Yerel yöneticilerin de sosyal politikalara daha fazla önem vermesi gerekiyor. Çünkü yereldeki kişiler, yöneticiler halka daha yakındır. Halkın taleplerine daha yakındırlar, daha iyi bilirler. Yereldeki mahalleden mahalleye farklılaşan istekleri de bilirler. O yüzden yerel yöneticilere çok iş düşüyor. Onların bu konudaki hassasiyetleri artmalı, belki merkezî hükümetin de maddi olarak arkasında olduğu bilinmeli.” [L. Doğan]

¹⁶ “Burada ilk adımı merkezî hükümet atmalıdır. Bugüne kadarki barınma odaklı planlar, sanayi alanlarının önceliği genellikle merkezî hükümetin talebiydi. Artık yaşayanları önceleyen, hatta bütüncül bir yaklaşımla aileleri önceleyen mekânsal politikaların konuşulması ve konulması gerekiyor.” [L. Doğan]

Aile dostu kent kavramına ilişkin iki farklı yaklaşımın bulunduğu görülmektedir. Söz konusu yaklaşımların ayrıştıkları nokta aile kavramının taşıdığı muhafazakâr içeriktir. Bir grup bu içeriğin sınırlılıklarından bahsederken diğer grup bu kavramın işlevsel olacağını ve bütünlüklü bir yaklaşım getireceğini belirtmektedir. İki grubun ortaklaştığı nokta ise adı her ne olursa olsun kentlerin daha *insani* ve *yaşanabilir* olmasıdır. Bunun için merkezî idarenin genel çerçeveyi çizmesi, denetleyici pozisyonu üstlenmesi gereklidir. Yerel yönetimler ise kentin özelliklerine ve kentte yaşayan kişilerin beklentilerine (katılımcılığı sağlayarak) uygun şekilde bu hedefi gerçekleştirebilir. *Yaşanabilir kentler* için sağlanması gereken bazı unsurlar ve dikkate alınması zaruri olan ilkeler bulunmaktadır.

7.6. Yaşanabilir Kentlerin Sahip Olması Gereken Unsurlar ve/veya İlkeler

Aile dostu kent kavramına ilişkin değerlendirmeler ele alındıktan sonra katılımcılara aile dostu kentin sahip olması gereken unsurların ve/veya ilkelerin neler olması gerektiği sorulmuştur. Bazı katılımcıların kavrama yönelik eleştirileri nedeniyle söz konusu soru, bazı mülakatlarda yaşanabilir kentler bağlamında yöneltilmiştir. Önceki bölümde yapılan değerlendirmeler ışığında yaşanabilir kentler kavramının daha kapsayıcı olduğu görülmektedir. Bu nedenle, unsurların ve/veya ilkelerin ele alınması yaşanabilir kentler bağlamında gerçekleştirilecektir. Burada ele alınan unsurların ve/veya ilkelerin birbirleriyle ilişkide olduğu, her birinin bir diğerinin içeriğiyle çelişmeden kendisini var etmesi gerektiği söylenebilir. Unsurların ve/veya ilkelerin önemli bir kısmı kentlerde makro, diğer bir kısmı ise mikro düzeyde yapılabilecek önerileri içermektedir.¹⁷

7.6.1. Evin Bir Rant Aracı Olmaktan Çıkarılması ve Yaşama Alanı Olarak Konumlandırılması

Katılımcıların neredeyse tamamı kentlerdeki mülkiyet ilişkilerinin, gerek arazinin gerekse de evin rant aracı hâline gelmesinin, kentin fiziksel çevresine, sosyal yapısına ve ilişkilerine belirleyici bir etki yarattığı görüşünde mutabıktır. Arazi spekülasyonu ve konut rantı azaldıkça kentlerin değişimi için gerekli olan adımlar atılabilecektir. Bu yönde yasal düzenlemelerden önce siyasal kararlar alınması gerektiği belirtilmektedir.

“Batıda bunların hepsi yasayla olur ve bu yasaya da kimse itiraz etmez çünkü konut ve yaşama çevresi dediğimiz şey, bir rant aracı değildir. Artık bunun ekonomik modelle, siyasi modelle ilişkisi nasıl kurulur, o tarafını bilmiyorum.” [H. İ. Düzenli]

Kentlerde az katlı ve bahçeli evler inşa edilebilmesinin temel koşullarından birisi, kentin aşırı büyümesine neden olan ve kentsel alanı ekonomik değere dönüştüren politikalardan vazgeçilmesidir. Kentlerdeki arazi fiyatları spekülatif bir biçimde arttıkça kentin hem dikeyde hem de yatayda büyümesi engellenemez. Bu da daha insani yaşam alanlarının oluşmasına imkân vermez. Bu sebeple *inşaatın kalkınma modelinde merkezî bir yer tuttuğu yaklaşımdan vazgeçilmesi* gerekmektedir.

“...kalkınma modelinden, inşaat ve kalkınma modelinden bir kere kesinlikle çıkarılmalı. Politika-cılar, siyaset mekanizması bu gelir kaynağından vazgeçecek. Nasıl vazgeçecek? Başka üretim mekanizması, gelir kaynağı oluşturması lazım. Bundan vazgeçmeli. Bunu yapmadığı müddetçe hiçbir şey yapamayız.” [A. Yılmaz]

Evi ve kamusal mekânı, sadece fiziksel ve ekonomik bir mekân olarak değerlendirmek, onları bu şekilde konumlandırarak sosyal bağlamından koparmak “insana dost olacak kentin” varlığı-

¹⁷ Unsurların ve/veya ilkelerin sıralamasında eylem sırası değil önem ve kapsam sırası gözetilmiştir.

nı tehdit eder. Bu çerçevede fiziksel ve ekonomik mekân ile sosyal mekân arasında bütünlüklü bir ilişkiye ihtiyaç vardır.

“...sosyal mekânın biz mühendislik ve mimarlık hizmetlerini, fiziksel mekânda etkinlik oluşturmak üzere yaptığımız sürece kent insanın dostu olamaz. Kentin insanın dostu olabilmesi için sosyal mekânın iyi etüt edilip çok disiplinli olarak bunun çalışılması, fiziksel mekânla uyumlandırılması, buna da ekonomik mekânın yakınlaştırılması, üstüne oturtulması lazım.” [H. Kaplan]

Yaşanabilir kentler için giderek bir rant aracı olan ve hemen her kentte iktisadi değeri yükselen evlerin, yaşama alanı olabilmesi için iktisadi alandaki merkezî konumundan vazgeçilmesi gerekmektedir. En azından yeterli kentsel arazisi olan kentler için bu önerinin şimdiden dikkate alınması gerektiği söylenebilir.

7.6.2. Toplumun İnançlarının ve Yaşama Kültürünün Merkeze Alınması

Katılımcıların önemli bir kısmı *yaşanabilir kenti*, insanların inançları ve kültürleri ile bir bütünlük içerisinde yaşayabilmelerine olanak tanıyan kent olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda kentin sadece fiziksel bir mekân değil, toplumsal ve kültürel bir alan olarak değerlendirilmesi gerektiği ve bunun için belirli değerlerin var olduğu vurgulanan hususlar arasındadır. Bu değerlerden ilki mahremiyettir.

“Aile dostu kent derken aslında insanın inançlarıyla, kültürüyle bir bütün içerisinde yaşayabileceği alanı kastediyorum. Bizse sadece konut stokunu cansız bir mekân olarak görüyoruz. Hâlbuki konut stoku canlı bir mekândır. Onun içerisinde insan, insanın ihtiyaçları yaşayacak. Biz sadece duvarları çevrilmiş bir yere konut diyoruz. Hâlbuki duvarları çevrilmiş olan aslında insanoğlu, duvarı keşfettiğindeki şeyi mahremiyetidir aslında. Bizi diğer varlıklardan, diğer canlılardan ayırma noktasındadır...” [Ö. Bozoğlu]

Değerlerden ikincisi ise insanın tabiatla kurduğu ilişkidir. İnsan tabiatıdan ayrıldığında, ilişkisini kopardığında insani özelliklerini de yitirebilmektedir. İnsanın kendisini, diğer insanları ve tabiatı tanıması için doğayla irtibatının olması gerekmektedir [H. İ. Düzenli].

Komşuluk ilişkisinin korunması ve yeniden tesis edilmesi ise bu değerlerin üçüncüsüdür. Katılımcıların hatırı sayılır bir kısmının ısrarla üzerinde durduğu konuların başında insanların, özellikle çocukların kamusal mekânlarla güvenli, korkmadan, istedikleri biçimde ilişki kurmalarının sağlanması gelmektedir. Bu bağlamda gerek yetişkinlerin gerekse çocukların sokakla, mahalleyle ve diğer kamusal mekânlarla güvenli bir biçimde iletişim kurmasını sağlayan mekanizmanın *komşuluk ilişkisi* olduğu belirtilmektedir. Katılımcılardan birine göre bu *komşuluk ilişkisi* sokaktaki ve/veya mahalledeki esnafı da içermelidir.

“Yolları güvenli kılan polis değil, kılan komşuluk ilişkisi, komşular ve sokakta oynayan çocuklardır. Mesela Pezaro şehrinde, biz bu projeyi başlatmadan önce aileler diyorlardı ki; “Çocuğu ben okula tek başına yollayamam, araba çarpar, kaza geçirir.” 6 yaş ile 10 yaş arası yaklaşık 2000 çocuk her gün okula tek başına gidiyordu ve biz bu projeyi yaptık. 8 yıl oldu biz bu projeyi başlatıldı. Aileler bunu söylediği için biz de bir araştırma yapalım dedik. Trafik şubesinden denetlemelerini ve o 8 yıl içerisinde ne kadar kaza olduğunu bize bildirmesini istedik. Kendi başına okula giden çocukların hiçbirinin başına bir kaza gelmemiştir. Hiçbir araba kazası olmadı. Hiçbir çocuk kaçırılmadı ve hiçbir çocuğa bir şiddet uygulanmadı, o yol boyunca aile-

leriyle okula giden çocuklarda ise 9 tane trafik kazası vakası yaşanmış. ...bunların hepsi bir proje içerisinde olması gerekir, demin söylediğimiz komşuluk ilişkileriyle. Yani çocuklar okula giderken diğer arkadaşlarıyla buluşacak. Komşular, gözleri üzerlerinde olacak. Esnaf da katılacak, esnaf da dikkat edecek...” [F. Tonucci]

Farklı ölçeklerde ortak mekânların düzenlenmesi, komşuların birbirleri arasındaki iletişimi ve ilişkiyi güçlendirmektedir. Kentte, mahallede, sitede, apartmanda ve elbette evde ortak mekânların varlığı iletişimi, paylaşımı ve ilişkiyi beraberinde getirecektir. Bu ortak alanlarda birlikte yapılan eylemlerin organize edilmesi hiç de zor değildir.

“Türkiye’de her apartmana mesela ortak alan zorunluluğu getirebilirsiniz. Bunu tek başına bir imar düzenlemesi olarak sunabilirsiniz. Şehri yıkıp müstakil evlerle donatmak mümkün değil o tren kaçmıştır ama yeni her binada ortak alan zorunluluğu yapabilirsiniz. Ortak alan zorunluluğu dindar bir alan ise kadınların bir numaralı sosyalleşme şeyi teravîh ve okumalar, erkekler için sohbetler ve beraber maç izlemek olur. Bir Digtürk alırsınız ortak odanız olur, insanları sosyalleştirirsiniz, ortaklık oluşturabileceğiniz mekânlar yaratmak zorundasınız. Ortaklık kurulacak mekânlar yaratırsanız insanlar tabiatıyla ortaklıkları geliştirirler.” [Y. Yüksel]

Komşular arasındaki iletişimin güçlenmesi ve bu sürece esnafın dâhil edilmesiyle kentte yaşayan tüm toplumsal gruplar için “olmazsa olmaz” olan güvenliğin sağlanması mümkün olacaktır [L. Doğan].

Toplumun yaşama kültürünün temel değerlerinden birisi dindir. Bir toplumun dinî inançları yaşama kültürünün bir parçasıdır. Diğer bileşenlerden biri ise aile ilişkileridir. Aile ilişkileri çok geniş bir çerçeveyi içermektedir.

“Aile ilişkileri çok önemlidir; sadece anne, baba, çocuklar meselesi değildir. Benim 10 tane dayım, amcam vs. vardı. Amcam sadece babamın kardeşi değildi, mahalledeki Raşit Amca’da amcamdı. Beni sokakta sigara içerken görse, kendisinde %100 hak olduğunu bilirdi, bir tokat yapıtırdı da... Bir yazımda bunu yani ne kadar zengin adam olduğumu çünkü şu kadar yengem, şu kadar teyzem, amcam, dayım vardı şeklinde yazmıştım. Aile ilişkileri önce sokak ilişkilerine sonra mahalle ilişkilerine dönüşebiliyordu.” [C. Bektaş]

Bu yaşama kültüründe sokakla ve mahalleyle sıkı ilişkiler vardır. Diğer bir deyişle sokak ve mahalle yaşama kültürünün dışında tutulan, âdeta yok sayılan mekânsal ve toplumsal kategoriler değildir. Bir evin inşasında sokağın ve mahallenin fiziksel durumu ve mahallelinin değerlendirmeleri/bakışı önemlidir. Komşuluk ilişkileri ise bu kültürün insanla farklı bir teması geliştirmesidir.

“...benim annem bir yemek pişirirdi, kokulu bir yemek. Bana bir sahan verir, bunu komşuya götür; kokusu gitmiştir, ayıp olur derdi. Ben de annemin selamı var diye bırakır gelirdim. Yani kendisi yemek yerken komşusunu da düşünen bir insandı.” [C. Bektaş]

Türkiye’de yaşanabilir kentlerin oluşturulmasında yaşama kültürünün önemli bir yeri olacaktır. Bu kültür ise kısaca, mahremiyeti, insanın doğayla kurduğu yakın ve samimi ilişkiyi, dinî inançları, komşuluğu, mahalleyle ve sokakla kurulan *ailevi* ve komşuluk ilişkilerini içermektedir.

7.6.3. Toplumun Katılımının Sağlanması

Özel ya da kamusal mekânlarla ilgili yapılacak planlarda ve uygulamalarda katılımın sağlanması araştırma kapsamında mülakat yapılan uzmanların neredeyse tamamının mutabık olduğu bir konudur [H. İ. Düzenli, U. Tanyeli, F. Tonucci, İ. Tekeli, L. Doğan]. Ancak katılımın nasıl sağlanacağı konusunda somut bir öneri bulunmamaktadır. Türkiye'nin kendi koşullarına özgü katılım modellerinin geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Kentle ilgili kararlara katılımın sağlanmasında siyasiler için gerekli olan *zihniyet değişikliği* aileler için de geçerlidir. Kentte yaşayan herkesin, içinde bulunduğu mekânın fiziksel ve toplumsal değişimine katılım ve katkı sağlaması gerekmektedir. Elbette, katılım mekanizmalarını oluşturacak ve işletecek olansa siyasi mekanizmalardır.

"İster yeni bir oluşuma gitsin veya isterse yıktığı bölgesel yerlerde tekrar dönüşümü yapıyor olsun her seferinde idarenin, idarecilerin, orada yaşayan vatandaşları çağırıp demesi lazım ki: 'Bakın biz burayı yeniden oluşturacağız, bir dönüşüm yapıyoruz. Hadi beraber yapalım. Fikrinizi alalım.' Onları bu yeni oluşuma katılımcı olarak katmaları gerekiyor. ...oraya aileyi, çocuğu, engelli, özürlüyü, yaşlıyı, herkesi katarak şehri yeniden yapmak. Ama bu çok basit değildir. Çünkü mesele şuanda bile bir çocuğa bana şehri çiz dediğinizde çocuk gidip gökdelen çiziyor. Neden? Çünkü çocuğa biz şu an onu verdik. Çocuk bir tek onu görüyor. Yanlış bir algı verdik çocuklara. Doğrusunu yapabilmemiz için de o çok zor bir mesele. Bütün çocukların içerisinde o dinlerken bile, o doğruları almak gerekiyor. Her ağızdan çıkan sözü değil ama gerçekten doğru çıkan sözü alıp onu uygulamak gerekiyor." [F. Tonucci]

Kentle ilgili yapılacak çalışmalarda, kenti inşa edenlerle hâlihazırda yaşayanlar ve gelecekte yaşayacakların ihtiyaçlarını birlikte göz önünde bulundurmak, birlikte karar vermek ve nihayetinde kentin imkânlarından (sosyal, ekonomik vb. açılardan) aynı oranda faydalanmak gerektiği belirtilen hususlar arasında yer almaktadır.

"...şehri inşa edenlerle şehirde yaşayanlar ve yaşayacak olanların ihtiyaçlarını göz önünden bulundurmak. O yüzden şehri bu dönüşümde sadece bir rant olarak görmemek gerekiyor. Bir de şehri düşünürken şehrin ürettiği maliyete herkes aynı oranda katılıyor ama aynı oranda faydalanmıyor." [Ö. Bozoğlu]

"...kentsel dönüşüm yapıyorsunuz ve şehrin merkezindeki iki katlı merkeziniz bir anda sekiz katlı, on katlı oluyor. Buranın ürettiği maliyet bir şahsın cebine gidiyor ama onun, on katlık binanın, karnalizasyona verdiği yükü, onun için oluşturduğunuz yollara ve oraya yönelik trafik yoğunluğuna tüm şehir olarak siz maliyeti bölüyorsunuz ama kazancı bir kişi alıyor." [Ö. Bozoğlu]

Yerel yönetimler ile o kentte yaşayanlar arasında geliştirilmiş iletişim mekanizmaları ve mekânları bulunmamaktadır. Katılım sadece belirli zamanlarda (örneğin kentsel dönüşüm çalışmalarında) halkla yapılan toplantıları, internet ve telefon ile alınan şikâyetleri ve başkanın ilçede yaptığı ziyaretleri ve toplantıları kapsamaktadır. Fakat hem mikro hem de makro ihtiyaçlar için yerel yönetimle yakın bir iletişimi mümkün kılacak yeni mekanizmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

"...komünitenin sesini merkeze ya da belediyeye iletme mekanizmanız yok. Mekânlar yok, inisiyatifler yok. Siz belediyeler olarak küçük inisiyatiflerle destekleyebilirsiniz. Ben bütün mahalleye

arasında turnuva düzenleyeceğim, böyle bir destek istiyorum diye bir şey yok. Hani küçük, soft şeyler; o yok, bu yok, elimizde hiç bir şey yok.” [Y. Yüksel]

Bu durum hem kentte yaşayan insanların kentin gelişimine katılımlarını sınırlandırmakta hem de ne plancının ne de kent sakinlerinin istediği bir kentsel mekânın oluşmasına imkân vermektedir.

“...biz halkı da katmıyoruz yaparken. İlk önce biz kendi kafamıza göre bir kent tasarlıyoruz. Sonra onu uygulasın diye halka veriyoruz. Halk zaten katılmadığı, içinde olmadığı bir şeyi kabul etmek istemiyor. Zorla onu değiştirmeye çalışıyoruz, oraya çeğiştiriyor, buraya çeğiştiriyor sonra gerçekten onun da istemediği, bizim de hiç kimsenin de istemediği bir şehir hâline geliyor. Türkiye’de en büyük eksiklik, katılımcı politikaların bir türlü uygulamaya sokulamamasıdır. Belki mevzuatta, Mekânsal Planlar Yönetmeliği’nde bu katılımcılık gerçekleştirilecektir diyor ama bunu mecburi tutmuyor.” [L. Doğan]

Katılımın sağlanmasında farklı toplumsal grupların yer alması ve sürece dâhil olması gerekmektedir. Bu bağlamda çocukların, yaşlıların, engellilerin ve kadınların katılımı önemlidir. Toplumsal hayatın organizasyonunda önemli roller üstlenen kadınların mekânların planlanmasında ve tasarlanmasında aktif katılımlarının sağlanması diğer gruplar için katkı sağlayacaktır.

“...bunun çok değişik modelleri var. Sadece erkekleri çağırıyor, kadınları çağırıyorsunuz. Özellikle aile dostu bir kent istiyorsanız kadınsız olmaz. Kadınlar zaten bu ilişkileri kuruyor. Bu anlamda bence de kadın dostu kent daha tercih ederim belki de. Çünkü gerçekten kadınlar bu sosyal ilişkileri kuruyor. Kadınlar parkta oturuyor. ...toplum olarak, kolektif olarak hareket etmek çok önemli bir şey ve dâhil etme sürecini yaratmalısınız. Yoksa sürdüremezsiniz.” [H. Rittersberger Tılıç]

İnsanların kendi çevrelerini, evlerini ve kentlerini inşa etme hakkı olarak tanımlanabilecek olan *katılımın*, çokça konuşulan ama uygulamada problemleri olan bir kavram olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, dost kentler yaklaşımının ve/veya *yaşanabilir kentler* kavramının temelinde de katılım bulunmaktadır. Yapılması gereken toplumsal yapıya ve kültüre uygun katılım mekanizmaları geliştirmek ve bunları modellemektir. Önce modeller üzerinde çalışılması, ardından katılım süreçlerinde bu modellerin kullanılması gerekmektedir.

7.6.4. Nesillerin Bir Arada ve/veya Temas Edebilecek Yakınlıkta Olması

Katılımcıların önemli bir kısmı nesillerin bir arada olabileceği evlerde bulunmalarının ve/veya birbirlerine sık temas etmelerini sağlayacak mekânlarda (aynı binada, sokakta, mahallede, semtte) olmalarının çeşitli yararlar sağlayacağını düşünmektedir. Bu faydalardan ilki nesillerin birbirilerine deneyimlerini aktarmalarıdır. Geleneklerin, âdetlerin ve yaşama kültürünün aktarılmasında nesillerin bir arada ya da yakın alanlarda yaşamasının önemli katkıları vardır [O. Kayaer].¹⁸ İkincisi ise, gündelik hayatta beliren ihtiyaçların giderilmesinde farklı nesillerin birbirine destek vermesinin sağlanmasıdır. Örneğin kadınların giderek çalışma hayatında kendilerine daha fazla yer bulmaları, çocuk bakımında ve belirli ev işlerinin görülmesinde büyük ebeveynlerden destek alınmasını beraberinde getirmektedir. Diğer taraftan yaşam süresinin

¹⁸ “Üç nesil yan yana durmadığı takdirde orada bir gelenek oluşmuyor. Her şey, herkes, yani her nesil, her şeyi yeniden keşfetmek zorunda kalıyor. Yeniden öğrenmek zorunda kalıyor ve öğrenemiyor. Öğrenemediği için de problemler baş gösteriyor.” [O. Kayaer]

uzaması ailedeki yaşlı bireylerin bakım ihtiyaçlarını doğurabilmekte, bakımın farklı boyutlarında gerek ebeveynler gerekse çocuklar/torunlar belirli rolleri üstlenebilmektedirler.

“(yaşlıların huzurevine yerleştirilmesini kast ederek) Hâlbuki bizde o aileden kopmaz, çocuk bakımına yardım etmesi, ne bileyim, fasulye ayıklamaya yardım etmesi, onun fonksiyonun devam etmesi, ona verilebilecek en iyi şeydir.” [C. Bektaş]

Belirli problemleri ve riskleri içinde barındırsa da sosyal politikalarda sıklıkla görülen bireylerin sosyal dışlanmasına ve yalnızlaşmasına engel olabilecek mekanizmalardan biri olarak nesillerin bir arada ya da yakın olması önemsenmektedir. Elbette bu yaklaşım sadece sosyal ihtiyaçlar için değil ekonomik zorunluluklar nedeniyle de önerilmektedir. Hem devletin hem de ailenin bütçesinin bu şekilde rahatlayabileceği ileri sürülmektedir.¹⁹ Sosyal politikalar çerçevesinde üç neslin bir arada yaşamasının hem çocuk hem de yaşlı bakımını mümkün kılacağı düşünülmektedir. Buna göre üç neslin bir arada yaşayacağı, “tutulacağı” evler tasarlandığında (Bu evlerin içi hem çocuk hem de yaşlı için gerekli donatıları barındırmalıdır.) sosyal politikaları gerektiren nedenler de ortadan kalkmaya başlayacaktır.

“Aile kurumunu güçlendirmek için sadece bu bahsettiğim sosyal destekleyici projeleri geliştirmek yerine sorunun kaynağından meseleye gitmeniz çözüm üretmenizi daha kolay olacaktır. Kentlerinizi, geniş aile yapısını ve aileyi yeni bünyesinde bütünleyici, kuşatıcı politikalarla ilerlemiyorsanız, mesela konut politikanız bugün sizin üç nesli, dedeyi, babayı ve torunu bir mekân içerisinde barındıramıyorsa siz istediğiniz kadar geniş ailenin öneminden, faydalarından, ailelerin birbirini desteklemesinden bahsedin bunu karşılayamayacaktır. Çözüm olarak siz büyüklerin ve yeni evlenen çiftlerin birbirinin yaşam alanı içerisinde ve birbirinin hayatına müdahale etmeyecek konutlar üretirseniz sorunu baştan tutmuş, çocuk bakımından tutun gençlerin yeni hayatlarına hazırlanmasında destek olmaları gibi pek çok konuda meselemizi çözmüş oluyorsunuz.” [F. Tonucci]

Bu öneri ilk elde, nesilleri bir arada tutmayı mümkün kıldığı, bakım problemlerini çözdüğü, finansal maliyetleri ve sosyal sorunları azalttığı için önemlidir. Bununla birlikte iki neslin arasında kalan yetişkinlerin her ikisinin de çalışıyor olması ve söz konusu iki neslin bakım sorumluluğunu üstlenmesi önemli sorunları beraberinde getirebilmektedir. *Sandviç kuşak* olarak da tanımlanan bu grubun hem çalışma hayatında hem de ev içi işlerinde üstlendiği rollerin, beraber yaşamayı zorlaştırdığı söylenebilir. Ayrıca üç neslin bir arada yaşamasına ilişkin toplumsal olarak yapılandırılmış, kalıp yargıların (kayınvalide-gelin, kayınpeder-damat) giderek yaygınlaştığı dikkate alınırsa üç neslin beraber yaşamasına ilişkin sosyolojik değişimlerin fark edilmesi gerektiği söylenebilir.

Katılımcılardan biri hem yeni evlerin inşasında hem de kentsel dönüşüm çalışmalarında bir arada yaşamak isteyebilecek ailelerin koşullarına uygun meskenlerin inşa edilmesi gerektiğini, bunun pilot olarak denenmesinin ardından uygulamanın yaygınlaştırılabileceğini ileri sürmektedir.

¹⁹ Örneğin birkaç çekirdek aileden oluşan geniş ailenin bir arada yaşayacağı meskenler inşa edildiğinde, çamaşır makinesi, buzdolabı gibi aletlerin sayısının azalacağı ifade edilmektedir [O. Kayaer]. Bu durum ilk bakışta ekonomik ve sosyal açıdan avantajlı gözükse de bu öneride değişen kullanım pratiklerinin ve tüketim biçimlerinin yeterince dikkate alınmadığı söylenebilir. Mevcut çekirdek ailelerin bireysel tüketim biçimleriyle kurduğu sıkı ilişki düşünülürse aileler bir araya getirilse bile tüketimde ortaklaşmanın zor olacağı görülmektedir.

“Benim düşüncem şu: Hani 3 oda 1 salon ya bizim evlerimiz, genelde. Bunu 5 oda 1 salona indirmek lazım. O 2 odayı da, aslında kapısını kapattığın zaman, müstakimmiş gibi dedeye ve neneye ayırabileceğimiz bir yapı olarak düşünebiliriz. Açtığınız zaman da müstakil bir binaymış gibi yapmak mümkün.” [O. Kayaer]

“...aileleri birbirine yaklaştıracak bir şey de geliştirilebilir. Aynı benim dediğim gibi tek binaya gel-mese bile birbirine yaklaştıracak şey içinde imkânlar sağlanabilir.” [O. Kayaer]

Bir diğer katılımcı ise üç neslin birlikte yaşayabileceği konut yapılarının olduğunu ve bu tür konutların hızla satın alındığını belirterek devletin de söz konusu yoldan gitmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

“Türkiye’deki konut politikası geniş aile problemimize cevap verecek özellikte değildir. Yani bizim birinci olarak başlatmamız gereken şey aileyi ayrıştırmadan bir arada tutabilecek konut yapılara devlet olarak destekler vermektir. Örnek olarak 3+1 dairenin yanında birbiriyle bütünleşebilen fa-kat yine kapısı ayrı olan, yani akşam kapı kilitlendiğinde dedenin kendi dairesinde yaşayabildiği apartman daireleri üretilebilir. Bunu yapanları gördüm ve satışının çok hızlı olduğunu söylediler. Biz bunu devlet olarak yaptığımızda bundan daha hızlı sonuç alınacaktır.” [Ö. Bozoğlu]

Aynı katılımcıya göre birbirine entegre evlerin kurulması hem yetişkinlerin hem de büyük ebe-veynlerin sorunlarını çözmekte ve birlikte yaşama kültürünü güçlendirmektedir. Bu mekânsal ortamdaki, büyük ebeveynlere yakın olan çocuklar da yararlanabilmektedir. Ayrıca bu düzenle-menin ekonomik faydaları da olabilecektir.

“...üç nesli bir arada tutan; torunu, anne babayı ve büyükanne babaları birbirinden koparmayan aile tipinden bahsediyoruz. Çünkü bunlar birbirlerine destek olacaklar, birbirlerine katkı sunacak-lar yarınki yaşamlarında. Dede görmeden büyüyen bir bebek, yarın yaşlandığında bir yaşlının ne demek olduğunu nasıl anlayacak? Ya da tam tersini düşünelim. Biz hayata belli birtakım ideolojilerin sunduğu çerçeveden bakamayız; sadece erkeği dışlayan bir kadın politikası ya da kadını dışlayan erkek politikası ya da yaşlıyı yok sayan bir aile.. değil. Yaşlısıyla, orta yaşlısıyla, genciyle, kadınıyla bir arada yaşayan bir aileden bahsediyoruz.” [Ö. Bozoğlu]

Geçmişte evlerde sofaların kuşaklar arası etkileşimi sağladığı bilinmektedir. Batı’da çocuklar, bodrumda ya da tavan arasında kendilerine yer bulurken Türkiye’de de çocuklar sofada kendi-lerine yer bulur, diğer kuşaklarla iletişime geçerlerdi.

“...sofalarımız çocuk büyütmede ve yetiştirmede çok önemli bir kriter. Her zaman büyük ile isten-diği zaman temasta olabiliyorlar. Orada çalışabiliyorlar, orada 8 yaşındaki kız küçük dantel öğ-renebiliyor. Okula gitmeye başladığında, nenesiyle birlikte ‘a’ harfini öğreniyor. Yani bu mekânlar çok önemli mekânlar, interaksyonu sağlayan (alanlar)...” [Ş. Öymen Gür]

Aynı katılımcıya göre geçmişte evlerde var olan sofanın, kentlerde de “kentsel sofa” şeklinde tasarlanması gerekir. Bu özellikle çocukların dış mekânla kurdukları ilişkiyi güvenli hâle getirecek ve aile bireylerinin gözü önünde bulunmasını sağlayacaktır.

“...primitif kontrolde ailenin bekası, güvenliği açısından çok önemlidir. Mutfak pencerelerini, salon pencerelerini, yatak odası pencerelerini dışa alırız, dışarıya bakmasını severiz. Ama kentsel so-

faların dizaynı çok önemlidir. Akıllı biri yapacak, öyle bugünün her mimarının da yapacağı iş değil yani. Çok bilgi biriktirmiş olması gerekiyor, aceleye getirmemesi gerekiyor.”[Ş. Öymen Gür]

Geçmişte, ailenin ihtiyacına uygun olarak büyüyeabilen evler söz konusudur. Bu evlerde yaşlısı, genci, çocuğu birlikte yaşadığında farklı bir sosyalleşme süreci gelişir. Bu durum çocukların hayatına olumlu katkılar sağlar.

“6 ailenin bir evde yaşadığını biliyorum Kula’da. Bu aile içinde olma meselesi çocuklara bir başka türlü yansıyor. Gerçekten onlar daha güvenli bakıyorlar birtakım şeylere ve de daha sosyal olabiliyorlar. Şimdi bunu parçalarken çağımızın gerekleri olarak söylenir ama asıl bu olayın çözdüğü birtakım şeyleri, yeni durumda nasıl çözeceğinizi düşünmeniz gerek...”[C. Bektaş]

Evlerin özelliklerinin aile ve toplum hayatındaki önemine değinen bir katılımcı, farklı aile yapıları için çeşitli seçenekler üretmenin yararlı olacağını belirtmektedir. Bu bağlamda herkesin standart ev ölçülerinde (2+1, 3+1 vb.) yaşamak zorunda kalmayacağını, kendi aile yapısına göre konut seçiminde bulunabileceğini belirtmektedir.

“...sadece ayakkabı üretir gibi üstelik o ayağınıza olmazsa almazsınız bunu. Yani büyükse sizi rahatsız eder, küçükse vurur, hasta eder. Bunun gibi ev de böyle bir şey olabilse, mesela savuştan sonra Almanya’da yaptılar bunu A, B, C, D gruplarına ayırdılar. Ailenin büyüklüğüne ve ihtiyaç durumuna göre A’dan ev verdiler, 1 oda belki. Sonra başka bir konuma geldiği zaman, aile fertleri çoğaldığında, B grubuna geçme hakkı tanındılar. Yani evi değiştirdiler.”[C. Bektaş]

Diğer taraftan bir başka katılımcı hâlihazırda içinde yaşanılan evlerin, yaşlısı ve engellisi olan aileler için uygun olmadığını belirtmiştir. Bu katılımcıya göre Türkiye’de sadece yapıların girişine rampalar yapılmakta ve bir nevi durum *idare edilmektedir*. Evlerin ailelerde yaşlı, engelli ve çocuk bulunduğu varsayılarak inşa edilmesi ve buna uygun bir mevzuatın geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

“...fakat 65 yaşınıza geldiğiniz zaman ya da engelli olduğunuz zaman ihtiyaca cevap veremeyen konutlar üretiyoruz. Bugün mesela evinde bir engelli bireyle yaşayabilecek daire modelleri düşünen bir konut mevzuatınız var mı?”[Ö. Bozoğlu]

Evlerin yaşama kültürüne uygun hâle getirilmesi durumunda yaşlı bireylerin de mekânı kullanma biçimleri kolaylaşmaktadır. Orta yaşlılar için üretilen evlerde çocuklar da yaşlılar da rahat edememektedirler. Bu açıdan evde yaşlı bireylerin gündelik kullanımlarına ve yaşama kültürlerine uygun çözümler bulunması gerekir.

“...ben bir tane apartman yaptım hayatımda. Bizim yaşama biçimimize uymadığı için apartman yapmadım. O tek apartmanı Denizli’den bir baba, 5 oğlu için istiyordu. Bunların tabii ortak şeyleri vardı, halı yıkama yeri, kurban kesme yeri, bunlar bizim yaşamımızın vazgeçilmez unsurları olmuşlar. Sonra 3 kuşak sonra değişebilir ama ben 3 kuşak sonrası için bugünkü kuşağı feda edemem. Gittikçe varlıklı oldular, 400 m2 villa yaptırdılar. Kadın 80 m2’lik apartmana geriye döndü çünkü kapıdan giriyorsunuz ayrı bir oda var; orası yaşlının odası, evinin tam içinde değil, abdest alacağı da düşünülmüş. Benim anamın anası ninem ile dayımın karısı arasında gerginlik var: abdest alıyor her tarafı ıslatıyor. Ben onu düşündüğüm zaman çok hoşlarına gitti çünkü bu mesele kalkıyor ortalıktan...”[C. Bektaş]

Nesillerin aynı meskende yaşama imkânının farklı sosyolojik değişimler dikkate alındığında giderek azaldığı söylenebilir. Yapılan araştırmalarda çocukların, ebeveynleri ile aynı binada ama daha çok aynı sokak, mahalle ya da semtte oturmayı tercih ettiği görülmektedir.

“Türkiye’de artık üç neslin aynı mekânda oturması çok tipik bir model değil. Kırsalda bile çok yaygın değildir. Ama örneğin Türkiye’de çok belirgin bir şekilde aileler nükleer olarak yaşıyorlarsa da aynı konutta, aynı binada, aynı apartmanda, aynı mahallede, aynı sokakta, aynı kentte yaşıyorlar ve tabii ki kendi aralarında çok önemli destek mekanizmaları var. Maddi, manevi, psikolojik, her boyutuyla. ... Bu sadece yoksul kesimler için de geçerli değil.” [H. Rittersberger Tılıç]

Diğer taraftan yaşlı bireyler de çocukları ile birlikte ya da onlara yakın oturmak istemektedirler.²⁰ Yaşlı bireylerin de tercihi aynı ev değildir. Yaşlı bireyler de genel olarak sırasıyla aynı apartmanda, sokakta ya da mahallede olmayı arzu etmektedirler.

“...yaşlıların yaşam tercihlerini sorduğumuz araştırmada, yaşlıların ‘çocuğuna yakın ve kendi evinde yaşamak’ istediklerini tespit ettik. Bu, çok büyük bir ittifak yani hem otonomi olsun, özerklik olsun, hem yakınlığım olsun istiyorlar. Bu çok çok yaygın bir durum. Kurumsal bakım istemiyorlar. Çocuklarının yanında yaşamak istemiyorlar. Şimdi biz, çok hareketli kent değiştiriyoruz, kent içerisinde de yaşlı jenerasyonun oturduğu mahallelerle, kentsel dönüşüm ya da yeni imara açılan alanlar falan arasında çok büyük coğrafi kopukluk var. Sadece yaşlıların kendi yaşam kalitesi açısından değil, nesiller arası kültür aktarımı ve dayanışma içerisinde bir aile, açısından da, biz bunu imkânsız hale getiriyoruz, çok zayıf çabalar var.” [Y. Yüksel]

Nesillerin bir arada olmasını sağlayacak yeni mekânsal düzenlemelerin yapılması gerektiği, hatırı sayılır bir katılımcı tarafından paylaşılmıştır. Geçmişte bir arada bulunan kuşaklar arasındaki mesafenin azaltılmasının birçok sorunu çözeceği, nesillerin birbirlerine destek olabilecekleri ve yaşama kültürünün ve değerlerinin kuşaklara aktarılabilmesi öngörülmektedir. Diğer taraftan bazı sosyolojik değişimler de nesilleri birbirinden biraz uzaklaştırmaktadır. Sosyolojik dönüşümleri dikkate alarak ev ya da apartman içinde mimari çözümler üretilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu seçeneği kabul etmeyenler ya da bunu tercih etmeyenler için ise aynı sokakta ve mahallede çözümler geliştirilebilir. Bu bağlamda farklı aile tiplerinin ve ihtiyaçlarının gözetildiği ev seçeneklerinin sunulması gerektiği söylenebilir.

7.6.5. Aile Tiplerinin Özelliklerinin ve Sosyal İhtiyaçlarının Dikkate Alınması

Aileyi tanımlamak kadar günümüzde aile tiplerinin sınırlandırılması da zorlaşmaktadır. *Yaşanabilir kentler* için çok farklı aile türlerinin bulunduğu dikkate alınmalıdır. Örneğin çocuklu, çocuksuz, az çocuklu, çok çocuklu aileler bulunabilmektedir. Ayrıca ailedeki çocukların yaşları birbirinden farklılaşabilmektedir. Çocuğun evden ayrıldığı aileler, karı-koca birlikte yaşayan aileler, tek ebeveynli aileler, engellilerin bulunduğu aileler vb. aile tiplerinin olduğu hatırdaki tutulmalıdır. *Yaşanabilir kentlerin* oluşturulması için tek bir aile tanımıyla yola çıkılamayacaktır. Mimarlar ve şehir plancılarının kentleri ve kentsel mekânları planlarken ve/veya tasarlarken farklı aile türlerinin kendine özgü sosyal ihtiyaçlarını dikkate almaları gerektiği belirtilen hususlar arasında yer almaktadır.

“...bir mimar, bir inşaat mühendisi bu projeyi çizerken veya şehir plancısı şehri düşlerken bu sosyal boyutu göz ardı ederse; sadece bir mimar ben burayı işte demirini iyi koymalıyım, çimentosu-

²⁰ Bu konuda İstanbul’da yaşayan yaşlı bireylerin mevcut durumlarını görmek için bk. Şentürk ve Ceylan, 2015.

nu iyi koymalıyım, ahşabını iyi planlamalıyımın ötesinde bir de sosyal bir mekân inşa ediyorum, burada yaşayacakların da ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalıyım sorusunu biz sordurduğumuz zaman, aile dostu mekânları daha hızlı inşa ederiz diye düşünüyorum.” [Ö. Bozoğlu]

Yaşanabilir kentler için planlar yapıldığında Türkiye’deki her bir bölgenin ve ilin kendi başına ele alınması ve orada yaşayan insanların yaşama kültürünün araştırılması gerekmektedir. Zira bölgeler ve hatta bazı iller birbirinden çok farklıdır.

“...aile dostu kentler dediğimiz zaman çok farklı aile tipleri de var. Bir kere bunların da iyi çalışılması lazım. Çünkü Doğu’daki ve Güney Doğu’daki aile yapısıyla Ege’deki aile yapısı arasında çok farklar var. Ya da Karadeniz’deki aile yapısı arasında çok farklar var. Dolayısıyla aile dostu kentler dediğimiz zaman Türkiye’deki etnik bölgelere göre bir sınıflamanın yapılması gerekir.” [Ş. Deniz]

“...mimarlıkta nasıl yerel malzemeyi savunuyorsak, yöresel mimariyi savunuyorsak aile dostu kentlerin de böyle bir bölgesel çalışmalar yapılarak ele alınması gerekir. Mimari açıdan da Karadeniz, Akdeniz, Ege, çok farklıdır. İç Anadolu farklı, mimarileri çok farklı, sokağa bakma biçimleri çok farklı.” [Ş. Deniz]

Bunun yanı sıra ailede çocuk, yaşlı, kadın ve engelli bulunduğu ya da bulunmadığında ihtiyaçlar farklılaşabilmektedir. Bu nedenle kentte dezavantajlı konumda olan ve ailenin parçası olan bireylere ilişkin yeni çözümler geliştirmek gerekmektedir.

“...çocukları, yaşlıları bilmem neyi, yaşlıyı hele, ölmeden mezara koyuyoruz yaşlılar evinde, başka bir şey değil. Artık başka çaresi yok. Evet, yok başka çaresi çünkü bu iş kendi başına bir tek ailenin kendisinin çözeceği bir iş değildir. Bütün bir mahallenin çözeceği bir konudur. Ben şöyle bir şey yaptım; büroda 5 tane mimar çalışıyor. Hepsi evli, çocukları var hepsinin. Dedim ki bundan sonra her gün bütün çocuklar bir evde toplanacak. Pazartesi günleri Hatice’nin evinde olacak, Hatice o gün çocuklar için yemek yapacak. Hatice o gün, onlara oyunlar öğretecek vs. Ertesi gün Aysel’in evinde, sonraki gün Müşerref’in evinde. Dolayısıyla hiç biriniz kreş parası ödemeyeceksiniz. Çünkü kazancınızın yarısı kadar kreş parası ödüyorsunuz.” [C. Bektaş]

Bu çözümler kentsel sosyal politika çerçevesinde mekânsal olduğu kadar farklı toplumsal destekleri de içermelidir. Bu bağlamda imar mevzuatının teknik bir yapıdan çıkarılarak farklı kentlerdeki değişik aile yapılarının ve o bölgedeki yaşama kültürünün gereklerini dikkate alabilecek niteliğe kavuşturulması gerektiği katılımcıların önemli bir kısmı tarafından belirtilmiştir. İmar mevzuatının teknik unsurlarının yanı sıra sosyal ihtiyaçları da dikkate alabilecek bir yapıya kavuşturulması gerektiği söylenebilir. Kentte beliren sosyal ihtiyaçlar giderilmeye çalışıldığında imar mevzuatının koyduğu hükümler, yenilikleri ve yeni mekânsal müdahaleleri zorlaştırabilmektedir.

7.6.6. Kuşakların Bir araya Gelebileceği Kamusal Mekânların Korunması ve/veya İnşa Edilmesi

Kuşakların bir araya gelebileceği açık ve kapalı kamusal mekânların inşa edilmesi gerektiği, bu mekânların her yaş grubundan insan tarafından kullanılabilecek nitelikte olması ve söz konusu mekânların çağdaş tasarım ilkelerine uygun olarak planlanması katılımcıların önemli bir kısmı tarafından dile getirilmiştir. Kentsel alanlarda özellikle açık kamusal mekânların fazla olması

kuşakları bir araya getirebilecektir. Kuşakların bir araya gelebildiği her mekân gerek aile ilişkilerinin gerekse toplumsal ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Kuşakların bir araya gelebilmesini sağlayacak kamusal mekânların en önemli özelliklerinden birisi herkesi içine alabilme kapasitesidir. Bu kapasite nicelikle değil, nitelikle ilgilidir. Özellikle çocuklar ve gençler için inşa edilen parklarda yetersiz donatıları görmek mümkündür. Bu nedenle her kuşak parkları farklı zaman dilimlerinde kullanır. Örneğin parklar, sabah erken saatlerde daha çok yaşlılar ve kadınlar, öğleden sonralarında çocuklar, akşam ve geceleri ise daha çok gençlerin kullanım alanı hâline gelir. Hâlbuki bütün toplumsal grupların aynı vakitlerde kullanabilecekleri şekilde parklar vb. kamusal mekânlar inşa edilebilmektedir. Bunun örneklerine Batı'da rastlanmaktadır. Türkiye'deki parkların durumunu "bir kaydırak, iki salıncak" şeklinde özetleyen katılımcılardan biri arkadaşının yurt dışı deneyimi üzerinden parkların nasıl olması gerektiğini aktarmaktadır.

"...bu park 24 saat bir fiil bakıcıları olan, ailelere şunlara bunlara, artı eğiticileri olan, gönüllü de olabiliyor bunlar, direkt belediyenin, sürekliliği olan parklardır. Mesela diyor ki (arkadaşından bahsediyor), ben en çok çocuğumla o parka gittiğimde keyif alıyorum. Park, 5000 nüfuslu bir kasabadan bahsediyor, özel tasarımlarla yapılmış. Parka gittiğinde, çocukla ortak oynayabileceğimiz o kadar fazla oyuncak var ki. ...çocuğun zihinsel, fiziksel gelişimine katkı sağlayan, hepsinin açıklaması olan, yığınla oyuncak ve alet var diyor. Biz parktan bir kaydırak, iki salıncak anlıyoruz." [H. İ. Düzenli]

Yeni kamusal mekânlara hemen her kentte ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bununla birlikte var olan kamusal mekânların da korunması gerektiği açıktır.

"Bizim kültürümüzde yayanın özellikle erişebilirliğini sağlayacak şekilde pazar yerlerinin oluşması, sosyal mekânda farklı grupların da bir araya gelmesini sağlamaktadır. Ekonomik olarak da iyidir. Şimdi dolayısıyla pazar yerleri, açık pazar yerleri, açık alanlar kadın için çok önemlidir. Pazar yerleri, kapalı mekânlar olup bir de onların giriftlikleri başlarsa, kadın için biraz tedirgin edici mekân oluşmaya başlar. Batı gibi değil ki, biz Doğu toplumuyuz. İstersek Batılı gibi olalım. Ne olursak olsun bugün hâlen biz araftayız. Onun için bu durumda bizim Doğu toplumu kökenlerimizi de kullanarak mekânı yoğurmamız gerekiyor." [H. Kaplan]

Nesillerin sadece evlerde değil kamusal mekânlarda bir araya gelmesi, kuşakların birbirine temasının sağlanması gerektiği görülmektedir. Yerel yönetimler ya da merkezî idare tarafından yapılan sosyal kamusal alanların neredeyse tamamına yakını sadece belirli bir grubun gidebildiği yapılandırılmış mekânlardır. Genç, çocuk, kadın, yaşlı vb. gruplar için oluşturulan merkezlere bu gruplar dışındakiler gitmemekte ve temas etmemektedirler. Gerek bu türden kapalı mekânların gerekse park, bahçe vb. açık alanların farklı kuşakları aynı anda bir araya getirebilmesi gerekmektedir.

7.6.7. Çocukların Merkezde ve Özgür Olduğu Kentsel Mekânın İnşa Edilmesi

Çocuğun ön planda olduğu, çocuğun sokakta rahatlıkla dolaşabileceği kentsel alanların aile dostu kentler olacağı ileri sürülen görüşler arasındadır. Araştırma kapsamında yapılan literatür araştırmasında ve doküman incelemesinde görüldüğü üzere çocuk dostu kent yaklaşımını benimseyen kişiler ya da kurumlar, bu yolla aile dostu kente ulaşılabilirliğini vurgulamaktadırlar. Çocuğun merkezde olduğu bu yaklaşımda, çocuk istediği zaman güvenli bir şekilde kentsel mekânda hareket edebilmektedir.

“Pontevedra diye bahsettiğim İspanya’daki şehir, şuanda tam bir aile dostu şehirdir. Neden? Çünkü çocuğu ön plana aldı. Çocuk aynı zamanda yaya olarak dışarıda trafikte yaşıyor. Engelli çocuk var, özürülü çocuk var. Toplumun içine karışan, insan gibi yaşayan çocuklar var. O yüzden, çocuğu baz aldığı için aileyi de baz almış oluyor. Şimdi yaya önceliği ön plana alındığı zaman, ailedeki kadının önceliği, babanın önceliği de alınmış alıyor. Pontevedra’da yapılan yayalaşma düzeni orayı yaşanır bir aile dostu kent yaptı.” [F. Tonucci]

Çocuğun okula yürüyerek gidebildiği; aileler, komşular ve esnaf tarafından korunduğu bir kent-sel mekânın aile dostu olacağı belirtilmektedir. Burada önemli olan yapılandırılmış herhangi bir mekanizma yerine toplumsal ilişkiler aracılığıyla çocuğun özgürce ve güvenli bir şekilde yürüyebilmesini sağlamaktır.

“Aynı şekilde şu anda Madrid’de yine, Bütün Madrid Okula Yürüyerek diye bir proje var. Orada da yine çocuklar okula kendileri yürüyerek gidecekler. Ama bu proje yapılırken çocukların okula yürüyerek gitmesi için esnaflar işin içine katılıyor. Aileler işin içine katılıyor. Komşular işin içine katılıyor. Herkes bir yandan gözlemci oluyor ve çocukları koruyor. Böyle olunca tanışmayan insanlar da tanışıyor ve komşuluk ilişkisi doğuyor ve bu da aile dostu kenti sağlıyor.” [F. Tonucci]

“Yine İtalya Pesaro’da yaklaşık üç yıldan beri çocuklar okula hep kendileri gidiyorlar. Çocuklar evden çıktığı anda okula kadar yol üzerinde esnaflar çocukları gözetiyorlar. Yine köşede sağda solda oturan yaşlı insanlar var, emekliler. Yine onlar da bu projeye dâhil ediliyor. Bütün herkes projeyi desteklediği için hepsi bir aile gibi oluyor. Çocukların bu şekilde okula yalnız başlarına gitmeleri 20 yıl önce çok normal bir şeydi. Belki 10 yıl önce de çok normaldi ama şu anda İtalya’da imkânsız durumda. Yani hiçbir çocuk çıkıp da okula tek başına gidemiyor. Biz bu projeyi o yüzden gerçekleştirdik.” [F. Tonucci]

Fakat İstanbul gibi kentlerde çocukların yürümesine engeller bulunmaktadır. İstanbul gibi büyükşehirlerde özellikle orta ve üst gelir grubunda yer alan aileler çocuklarını, oturdukları mahallelerde ya da semtlerde değil daha uzak ilçelere gönderebilmektedir. Bu durum çocukların, çok küçük yaşlarda servislerle uzun süreler seyahat etmesine, çocuğun her gün yorulmasına ve nihayetinde kentle ve ailesiyle ilişkisinin zedelenmesine neden olmaktadır.

“...çocuklarını benim bir arkadaşım buradan bilmem ne kolejine yolluyor. Sabah 06.00’da çocuk buradan biniyor minibüse. Uyuyor daha. Sarsıla sarsıla bütün mahalle aralarını doluyor servis, topluyor çocukları okula götürüyor 2 saatte. Akşam da 2 saatte eve dönüyor. Çocuğun en güzel 4 saati böylece gidiyor.” [C. Bektaş]

Bu durum çocuğun hayatını değil, eğitim kariyerini merkeze alan bir yaklaşımdan kaynaklanmakta, çocuklar daha büyürken kente ve kentteki ulaşım olumsuz duygular geliştirebilmektedirler. Mekânla aidiyeti gelişmeyen nesiller ise kentlerine ve kentlerinde olup biten fiziksel ve toplumsal değişimlere kayıtsız kalabilmektedirler. Kentsel mekânı yürüyerek deneyimlemeyen çocukların kentlerine ve çevrelerine yabancı olma ihtimallerinin olduğu söylenebilir.

Katılımcıların önemli bir kısmı çocukların özellikle çevreyle ve diğer insanlarla rahat ve güvenli bir şekilde iletişim kurabildiği mekânların ve dolayısıyla kentin aile dostu olacağı görüşündedir. Çocuğu olan bir aile için gündelik hayatın çocuk etrafında örülmesi söz konusudur. Bu durum-da hem çocuğu hem de diğer aile bireylerini etkileyen birçok sorun ortaya çıkabilmektedir.

“...ben de dâhil bütün hayat örgümüz, çocuk etrafında dönüyor. Dolayısıyla bu çocuk aslında kısıtlanmış bir çocuk, özgür olmayan bir çocuk. Biz aileden bahsediyorsak başlangıçta temelinde çocuğu koymamız gerekir. Biz çocuğu sınırladığımız kadar anne babayı da çocuk sınırlıyor. Dolayısıyla da bütün varı yoğun her şeyi çocuk olan bir zihin yapısından bahsediyoruz.” [H. İ. Düzenli]

Çocukların özellikle ev dışı alanlarda özgür olmaması anneyi-babayı olduğu kadar çocukları da etkilemektedir. Hem özel hem de kamusal bahçelerle doğrudan iletişim ve ilişki kuramayan çocuk, ebeveynleri ile birlikte yapılandırılmış zamanlarda ve mekânlarda, olabildiğince yapay bir çevrenin içerisine hapsedilmektedir. Bu durum çocuğu olduğu kadar bütün ailenin özgürlüğünün boyutlarını da biçimlendirmektedir.

“Bugün bir anne baba işten yorgun argın gelip, çocuğun bakıcısı varsa bakıcıyı gönderip, ya da kreşten çocuğunu alıp 1 saat dahi çocukla ilgilenmek için başında beklemek zorunda bir kamusal parkta. Bunu hem çocuğun güvenliği için hem başka türlü şeyler için yapıyor ve bu iki türlü kısıt anlamına geliyor. Bir, çocuk bir kalıp içerisinde büyüyor; ikincisi anne baba bir şeylere icbar edilmiş oluyor. Hâlbuki bir bahçeyi düşünün; kendi mahremiyet alanı oluşmuş, çocuğun gelişimine uygun. Bu, hem anne, hem baba, hem dede, hem nene, hem çocuk, hem de kendi özgürlüklerini ortaya koyabilmeleri için gereklidir. Hem de tabiatı, varlığı hatta meseleyi daha uzatacaksak varlığı bile anlama, algılama yönünde bir şey demektir. Böyle bir çevreden, konut çevresinden, bu zihin berraklığında ve rahatlığında yetişmiş anne baba ve çocuk için olan şehir, aile dostu şehirdir diyebiliriz.” [H. İ. Düzenli]

Mevcut kentlerde çocuğun bir yeşil alana gidebilmesi, parka erişebilmesi için annesiyle ve/veya babasıyla birlikte hareket etmesi, ebeveynlerin ise bu durum için özel bir çaba sarf etmesi gerekmektedir. Yaşanabilir kentlerde ise çocuğun ve ebeveynlerin yürüyerek parka ulaşması gerekmektedir.

“Adam bina yapıyor, yirmi katlı. Burası diyor, ‘yeşil bilmem ne’, ‘çevre dostu bina’ diyor, ‘sürdürülebilir efendim’ diyor. Hepsi yalan. Hepsi teknoloji transferi, başka hiçbir şey değil. Ben diyorum ki; bu yoğunlukla ilgili bir konu değil. Aynı yere aynı nüfusu ben yerleştirebilirim, sorun değil, üstelik de az katlı. Burada diyor parklar var. Şehir parkları var. O var, bu var. 20 milyonluk bir şehirde 10 tane park yapsanız, ya da bir mahalleye de park yapabilirsiniz, kocaman. Vele ki 5 dönüm park yaptın. 15 dönüm mahallenin içine park yaptın. Hiç önemli değil. O parkı benim kullanma şansım sıfır. Çünkü benim çocuğumu annesi alıp yürüyerek oraya gitmek zorunda, vakit harcamak. Bakın, çocuğu yeşille buluşturması için vakit harcaması lazım.” [A. Yılmaz]

Çocukların özgür olduğu kentsel mekânların inşa edilmesi sırasında dikkate alınması gereken en önemli unsurların başında söz konusu yeşil alanların, “aktif bahçe” olması gelmektedir. Türkiye’de gerek çocuklar gerekse aileler için yapılan kamusal mekân düzenlemelerinin neredeyse tamamı sınırlı kullanımlara sahiptir. Çağdaş donatı alanlarının olmadığı, yerel tasarım unsurlarının ihmal edildiği, ilgililerin ihtiyaçlarının dikkate alınmadığı aktif olmayan bahçeler geliştirilmektedir. Aktif yeşil alanların çoğaltılması gerekmektedir [Ş. Deniz]. Zira yeşil alanlar hem çocuğun hem de yaşlının birlikte oynayacağı/vakit geçireceği alandır.

“Çocuğun oynayacağı, hareket edeceği yeşil, yaşlının hareket edeceği yeşil, gözle temas kurup sesle işiteceği mesafededir. Ben, 20 katlı binanın üstünden çocuğumu kontrol ede-

mem. Anne edemez, anne işte evin önünde ediyordu. Çıkamaz sokaktaki üç katlı evde, bir yaşlı, tek başına yaşlı, engelli yaşlı, on yıl hayatını idame ettirebilir. Gayet basit. Pencereden sarkıtırsın. Ben bunları karikatür hâline getirmek istiyorum. Pencereden sepeti sarkıtır; ‘O. evladım bana oradan ekmek al’ dersin. Alır ve on yıl orada hayatını yalnız başına idame ettirir. İşte bu çevre dostudur. Bu yaşlının yaşam alanıdır, çocuğun yaşam alanıdır. Biz insanlarla iletişim kuracak damarları kesmişiz. Ölçeği kaybetmişiz. Bu da ölçekle ilgili, yani hem düşeydeki ölçek, hem yataydaki ölçek.” [A. Yılmaz]

Aktif bahçelerle birlikte çocuğun dâhil edilebildiği kamusal alanların oluşturulması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Kamusal mekân söz konusu olduğunda ya çocuk ya da aile genellikle dışarıda kalmaktadır. Her ikisinin birlikte olmaktan hoşlanacağı alanlar sınırlıdır. Bunun yanı sıra belirli mekânlar kategorik olarak ya çocuğu ya da ebeveyni dışarıda bırakır. Bu bağlamda katılımcılardan birine göre “şehri, annenin-babanın çocuğunu alıp kendisini de dâhil edebileceği bir çevre hâline dönüştürmek” gerekmektedir [H. İ. Düzenli].

Bununla birlikte çocuğun kullandığı mekânların güvenli hâle getirilmesi gerekmektedir. Örneğin “okulların ana ve ağır trafik yollarına paralel olmaması” gerekir. Bir katılımcıya göre bu yasak getiren bir uygulama olmakla birlikte “ailenin güvenlik duygusunu arttıran” bir tarafı da taşımaktadır [Ş. Öymen Gür]. İtalya’da yapılan bir araştırmada çocuklara ve ailelerine nasıl bir ev istiyorsunuz şeklinde bir soru yöneltildiğinde çocukların hepsi: “Villa olmasın ama çok yüksek katlı da olmasın. Böyle bir yaşam istiyoruz.” demiştir. Katılımcı, çocukların bu cevabının nedenini şu şekilde açıklamaktadır.

“...çocuk villaya sahip olduğunda kendisini hayattan izole edeceğinin farkındadır. Bizim oluşturduğumuz şehir algısı meydanlardan başlıyor. Meydanlar, çarşının merkezi, ibadethanenin olduğu yer. Merkez; insanların toplandığı, oturduğu bir yerdir. Meydan şehrin kalbidir, temeli orasıdır ve orası ne kadar iyi olursa şehir o kadar yaşanılır bir hâle gelir. Ama o meydandaki gibi boş bir alan villanın kendisinde olduğu için villa sahibi kişi oraya gitmeyi istemiyor, oradan uzaklaşıyor. Yani villa bir nebze insanı şehirden uzaklaştıran bir yaşam tarzıdır. Şehirde bu durumu sağlamak için evleri birbirine yakın yapmak, villa değil daha az katlı, çok yüksek binalar yerine daha az katlı ama birbirine yakın evler yapmak çözümdür.” [F. Tonucci]

Aynı katılımcıya göre çocukların özgür bir biçimde kentte dolaşmasını sağlayacak çözümlere ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç oyun alanları ve parkları ile çözülemez; aksine oyun parkları çocukların özgürlüğünü kısıtlayıcı kamusal mekânlardır.

“...çocuklar için oyun alanları olmaması gerekiyor. Çünkü bu oyun parkları çocukları şehrin dışına iten yani bir yere kamplaştıran unsurlar. Onların oyun hakkı bütün kamusal alanları kullanmaktır aslında. Biz onlara o hakkı vermeliyiz. Oyun alanı her zaman aynı olamaz. Çünkü oyun alanı hep değişken olmalıdır. Eğer siz park yapıyorsanız ve parka hep aynı şeyi koyuyorsanız, o bir oyun değildir artık. Bu yapılan parklara bakıyorsunuz, hem yapılması büyük masraf bir de bakım gerektiren şeyler. Ama çocukların ihtiyaç duyduğu o macera hissi hiçbir şekilde yok o parkta ve hepsi sıradan, sürekli aynı olduğu için. Aile dostu bir şehirde bence çocuklar -çocuktan kastım 11 yaşına kadar olan çocuklar, onun üstü çocuk değildir, ergen veya genç sınıfına girer- 11 yaşına kadar olan çocuklar, istedikleri gibi dışarı çıkabilmeli, istedikleri kişilerle istedikleri zaman da oynayabilme hakkına sahipse orası aile dostu kenttir.” [F. Tonucci]

Çocukların kent içinde yaşadıkları kısıtlılıkları kendi yöntemleriyle aşmaya çalışmaktadırlar. Katılımcılardan birine göre çocukların geliştirdikleri yöntemler, sorumluların neler yapması gerektiğini göstermektedir.

“Çocuk dostu kentin mekânı fiziksel değildir artık, sosyal mekândır. Çocuk suyla oynar. Biliyorsunuz 8-10 yaşındaki çocuklar, belediye havuzlarına giriyor yazın, cıvıl şekilde. Şap suya giriyor. Ondan sonra zabıta koşuyor arkalarından, düdükler çalıyorlar. O çocuk demek ki, o kentte bununla ilgili bir servis, bir hizmet bekliyor. Bu dolaylı bir tanımlamadır onlar için. Bu aslında belediyeye dolaylı bir göndermedir. O havuza girdiği an başkanın bir an düşünüp ‘arkadaşlar ne yapmamız lazım?’ kovalamakla olmaz çocuğu demesi gerekiyor. Demek ki sıcak kentte böyle bir imkânın oluşması gerekiyor.” [H. Kaplan]

Katılımcıların dezavantajlı gruplar arasında en çok çocuğu önemsedikleri söylenebilir. Çocuğun özgürce ve güvenli bir biçimde yürüdüğü ve istediğini yapabildiği kentin yaşanabilir kentler olacağı görüşünün hakim olduğu görülmektedir. Ancak *yaşanabilir kentlerin* çocuk dostu kent anlamına gelmediği, farklı toplumsal grupları da içerdiği unutulmamalıdır.

7.6.8. Yürüme Mesafesinde Kent: İnsanın Yürüyerek Tüm İhtiyaçlarını Karşılayabilmesi

Yavaş şehirlerde²¹ olduğu gibi *yaşanabilir kentlerde* de insanların yürüme mesafesinde birçok imkâna sahip olması gerektiği söylenebilir. Bunlar arasında alışveriş mekânları, çarşılar, sosyal mekânlar, park gibi kamusal mekânlar sayılabilir. Zira yaşanabilir kentte çocuk, yaşlı, engelli vb. toplumsal gruplar bulunmaktadır. Bu grupların başkalarına bağımlı olmadan yaşayacakları doğal ve sosyal çevreyle temaslarının olması gerekmektedir. Katılımcıların önemli bir kısmına göre çocukların “hareket özgürlüğü” önemlidir. Aslında kentte kadın, engelli, yaşlı vb. her grup için özgürlük temel bir kriter olarak kabul edilmelidir. Bu hareket özgürlüğünü sağlayabilecek en önemli mekanizmalardan birisi ise kentsel mekânın arabalar yerine yayalar için tasarlanmasıdır. Bu bağlamda yürünebilirlik, hareket özgürlüğü açısından temel bir belirleyici olarak değerlendirilebilmektedir.

“...hareket özgürlüğünden kasıt, herhangi bir bireyin -o bahsettiğiniz işte, yaşlı, çocuk, engelli fark etmiyor- hareket özgürlüğünün kriter alınıp şehrin ona dost olup olmadığı anlaşılır. Mesela bir çocuk tek başına dışarı çıkabiliyor mu, gezebiliyor mu, arkadaşlarıyla oynayabiliyor mu? Bir yaşlı tek başına gidip maaşını çekebiliyor mu, gezebiliyor mu, meydanda oturabiliyor mu? Bir özürünün aynı şekilde hareket özgürlüğü, rahatlığı var mı? Bunlara bakılması gerekiyor.” [F. Tonucci]

İnsanın tüm ihtiyaçlarını yürüme mesafesindeki mekânlardan (dinî mekânlar, sağlık mekânları, çarşılar ve eğitim kurumları) karşılayabildiği, yürüyerek gündelik hayatının temel gereksinimlerini edinebildiği kenti, *yaşanabilir kent* olarak tanımlayan katılımcılar bulunmaktadır. Bu katılımcılardan birine göre *yaşanabilir kent* tanımını “kompleks” hâle getirmeden tanımlamak mümkündür.

“...insanlar camisine ya da kilisesine yürüyerek gidecek, yürüyerek mümkünse hastane ya da hastane uzantısı bir yere gidecek, yürüme mesafesindeki komünitenin okuluna gidecek ve yürüme mesafesinde alışverişini yapacak. Bu şehir aile dostudur. Çok kompleks bir şey değil yani. Hastaneleri bir yere alışveriş merkezlerini bir yere, konutları bir yere, iş merkezlerini bir yere toplamamanız gerekiyor. İş merkezleri bir yere zorunlu olarak toplanabiliyor ona bir şey demiyorum ama bunun dışındaki hususlarda, yürüme mesafesini (korumak gerekir).” [Y. Yüksel]

²¹ C. Bektaş (2012), yavaş kent kavramını *yaşanabilir kent* olarak tercüme etmektedir. Bu tercümenin kavramın anlamına daha uygun olduğu söylenebilir.

İnsanın gündelik ihtiyaçlarını yürüme mesafesinde çözen bu yaklaşım, Türkiye’de kentleşme deneyimine bakıldığında Tanzimat’a kadar, –belirli ölçülerde Erken Cumhuriyet’e kadar– kentsel alanda görülebilir. Bu bağlamda Osmanlı’nın kent şemasını devlet tarafından inşa edilen “külliye çevresinde ibadet, eğitim, sağlık, kültür gibi sosyal faaliyet alanları ve çevresinde saçaklanan konut alanları” [Ş. Deniz] olarak tanımlamak mümkündür. Topluluğun temel ihtiyaçlarını yürüme mesafesinde çözen bu deneyimlere daha yakından bakılması gerektiği söylenebilir.

“...belli bir kamusal alan, o kamusal alana yürüme uzaklığında insanlar yararlanabilecekler, kentin bu kamusal alanına arabayla gitmek zorunda olmayacaklar. Öteki çekirdeklerle, toplu taşımayla en yakın ilişkide olacaklar. Ondan sonra mesela bugün İstanbul’u kurtarmak istesek bile bu mümkün, bu kamusal alanları yaratacaksınız.” [C. Bektaş]

ABD’de küçük ölçekli kentlerde hatta bazı büyük kentlerde her şeyin yürüme mesafesinde olması ilkesi hayata geçirilmiştir. Fakat yürünebilirlik ilkesinin sağlanabilmesi başka uygulamalarla yakından ilişki içerisindedir.

“Yürünebilir mesafede okullar hedefini koyabiliriz ama bu tabii birçok projeyle birlikte oluşan bir şey. Mesela Amerika’da okul kalitesinin artırılması projesiyle birlikte yürümüştür bu. Çünkü neden? okullar yürünebilir mesafeden çıkıyor. Çünkü oradaki okuldaki kalite düşüyor, düşük olunca aile servise verip daha uzak okula gönderiyor. O zaman o okulla ilgili projelendirme yapılmış, okuldaki binasından mı, okuldaki öğretmenlerden mi, çevresinden mi, oradaki altyapıdan mı? Böyle çalışmalar, böyle birbirine entegre bir sürü proje olması lazım.” [L. Doğan]

Bu durum *yaşanabilir kent* kavramının ve bu kavrama dayalı uygulamaların başka alanlardaki müdahalelerle de iç içe olduğunu göstermektedir. Eğitim sistemindeki sorunlar nedeniyle Türkiye’de de eğitime ilişkin alacağınız hemen her karar mekânsal tercihleri etkilemektedir. Kentsel mekânda, yürüme mesafesinde erişimin sağlanabilmesi için çok boyutlu politikaların geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

7.6.9. Kamusal Mekânlarda ve Çalışma Alanlarında Aile Bireyleri İçin Düzenlemelerin Yapılması

Toplumun kullandığı kamusal mekânlarda ailenin ve ebeveynlerin gündelik yaşamda işini kolaylaştıracak düzenlemelerin yapılması öngörülebilir. Aileyi ve bu kapsamda çocuğu, kadını, yaşlıyı ve engelliye dikkate alan bazı düzenlemeler yapılabilir.

“...şehirlerde özellikle bu toplu yaşam alanlarında vatandaşların gelip gittiği AVM’ler, adliye sarayları, belediye binaları, kaymakamlıklar gibi yerlerde mutlaka anne odaları oluşturmamız gerekiyor. Çünkü hem nüfusumuzun artmasını istiyoruz ama kadınların sosyal hayatın içinde olmalarını kolaylaştıracak çözümler sunmuyoruz. O zaman onları günlük hayatın içerisine daha fazla katabilmek için bebekli, çocuklu annelerin yaşamını kolaylaştıran mekânlarda bunu göz önünde bulundurmak durumundayız.” [Ö. Bozoğlu]

Kamusal mekânlarda yapılacak düzenlemeler annenin ve çocuğun yanında ailenin tüm bireyleri için düşünülmelidir. Özellikle aktif yaşlanmanın önemli olduğu dikkate alındığında yaşlı bireyler için de çeşitli düzenlemeler yapılması gerektiği söylenebilir. Aile üyelerinin bir arada olabileceği ve birlikte etkinlikler yapıp zaman geçirebileceği kamusal mekânlar için katılımcılar

bazı örnekler paylaşmışlardır. Bununla birlikte özellikle bireylerin kamu kurumlarına ya da alışveriş merkezi gibi özel sektör tarafından tasarlanan kamusal mekânlara gittiklerinde çocuklarını bırakabilecekleri alanların oluşturulmasından da bahsedilmiştir.

“(Kanada’da) Mesela kütüphaneleri o şekilde düzenliyor. Aile kütüphaneleri, aile bölümleri var. Birlikte kitap okunan sesli bölümler var. Birlikte film seyredilen sesli bölümler var. Yani bir mekân oluşturunuz ama içini sosyal aktivitelerle doldurmazsanız fonksiyonsuz kalıyor. ...çok tarihi mekânlar restore edilip sosyal yaşam alanı hâline dönüştürülmeye çalışıldı fakat içini aktivitelerle doldurmayınca onu kullanamıyorsunuz. Mesela sadece konferans ya da söyleşilerin olduğu mekân hâline dönüşünce zaten oraya çocuğunuzla asla gidemezsiniz. Gitmeniz sorun olur. Sadece bireysel olarak katılabilirsiniz. ... SGK’ya gidiyorsunuz, çocuğunuzla gitmeniz sıkıntı. O yüzden çocuğu hep bırakmak gerekiyor ve üzerinizde bir yük gibi algılanıyor. Fakat Amerika’daki örneklerde mutlaka bir çocuk parkı var, çocuk alanı var, çocuğu bırakabileceğiniz bir alan var kamu kurumunun içinde. Dolayısıyla çocuğunuzla daha hızlı daha rahat hareket edebiliyorsunuz. Onu bırakıyorsunuz, işinizi halledebiliyorsunuz.” [L. Doğan]

Türkiye’de çalışma hayatında yaşanan dönüşümlerin başında, kadınların her geçen gün daha fazla istihdam edilmesi gelmektedir. Bu gelişmenin özellikle metropollerde daha yaygın olduğu bilinmektedir. Yakın gelecekte kadın istihdam oranının artacağı dikkate alınırsa çocukların bakım yükü geçmişte olduğundan daha fazla şekilde aile dışındaki mekanizmalar tarafından üstlenilecektir. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarını rahatlıkla bırakıp gidebilecekleri kentsel mekânlara ve özellikle metropollerde kreş vb. alanlara ihtiyacın artacağını göstermektedir. Bu bağlamda ebeveynlerin rahat edeceği düzenlemelerin yapılması gerektiği söylenebilir.

“Şu an metropollerde çalışan anne babaların bütün çocukları kreştedir. Dolayısıyla Türkiye geleceğe dönük daha çok çalışan anne babaya sahip olacaktır. Daha çok çalışan anne babanın, daha az yorulması için de bir şey lazım.” [H. İ. Düzenli]

Bu çerçevede çalışma alanlarında ebeveynler için çözümler üretilmelidir. Bunlardan ilki kreşlerin inşa edilmesi ve yeterliliklerinin nitelikli hâle getirilmesidir.

“...çalışan kadınlar eğer bebekliyse, bebeğini bakabileceği kreşler olmalıdır. Yani bir organize sanayi inşa ederken bu organize sanayide çalışan kadınların çocuklarıyla gelip sabah kreşe çocuğunu bırakıp kendisi de çalışmaya gidebileceği; akşam mesailerinin buna göre ayarlandığı, evine o süreç içerisinde gelebildiği bir planlamayı düşündüğünüzde...” [Ö. Bozoğlu]

Yaşlı nüfusun artmasına paralel olarak gelecekte Türkiye’de daha fazla sayıda yaşlı bireyin iş hayatında olacağı söylenebilir. Yaşlı bireylerin, konut ve iş yeri arasında yürüyebiliyor olması gerektiği vurgulanmıştır.

“Yabancı ülkelerde bir yere bin konutluk bir mahalle yapılırsa bunun %6’sı yaşlılar için yapılıyor. O evde oturan yaşlı işe gidecekse uzağa değil, yine aynı mahallede, aynı kasaptan, aynı bakkaldan alışveriş yapabilmesi için. Bu çok önemlidir zira bütün bunlar bizde sadece konuşuluyor ve en ufak bir uygulaması olmuyor çünkü konutu seçerek almasına imkân yok.” [C. Bektaş]

Sosyolojik, ekonomik ve kültürel değişimler nedeniyle kamusal mekânların kullanımının arttığı dikkate alındığında gerek kamu gerekse özel sektör tarafından inşa edilen kamusal mekânlarda aile bireylerinin rahat edebileceği düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu tür mekânlarda kadınlar, çocuklar ve yaşlılar için özel mekânların oluşturulması önemli bir ihtiyacı karşılayacaktır.

7.6.10. İnsanın Doğal Çevreyle İlişkisinin Kurulması

Katılımcıların önemli bir kısmı modern kentlerde insanın çevresiyle ilişkisinin neredeyse koptuğu ve/veya koparıldığı görüşündedir. İnsanın çevreyle ilişkisinin kurulmadığı kentlerin, *yaşanabilir kent* olması imkânsızdır. Yeşil alanların oluşturulması ve var olanların iyileştirilmesi konusuna katılımcıların neredeyse tamamı özel bir vurgu yapmıştır.

“Çocuklar için, yaşlılar için, yetişkinler için, gazete dağıtım için, otlara basmak için ona ihtiyacımız var. Ve bu çarpık büyümüş, çok büyük metropollerimiz için çok faydalı bir girişime dönebilir. Diyeceksin ki hocam aile dostu, yeşil alanla bitirdin ama onunla çok şey bitiyor da ondan.” [Ş. Öymen Gür]

Katılımcılardan birisi kentte yaşayanların eğer mevcutsa dere, nehir ve/veya deniz kısacası su ile ilişkisinin kurulması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre sadece yeşil doğanın bir parçası değildir. Üç tarafı denizlerle çevrili olan ve birçok kentinde nehir bulunan Türkiye kentlerinde insanların su ile dolayısıyla çevre ile ilişkileri önemlidir.

“...eğer o kent bir dere, nehir ya da deniz kenarındaysa muhakkak o kentle deniz buluşmasının, yani aile ve deniz buluşması diyelim mesela buna, sağlanması lazım. Biliyorsunuz yollarımız yatay geçer, denize paralel geçer; insanlar ulaşamazlar, kullanamazlar. Belki o yolların alta alınarak aile-deniz buluşmasının, aile su buluşmasının sağlanması lazım diyelim.” [Ş. Deniz]

Kentin doğasını oluşturan unsurlarla (ağaç, su, toprak) insanın ilişkisi kurulmadan insanın doğaya, kente ve insana dost olması mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda başka bir katılımcı, doğal olanla dostluğun tabii bir temasla olabileceğini vurgulamaktadır.

“Bir kere dost olabilmesi için doğal olması lazım. Doğal olmayan şey, dost olamaz. Siz pet şişeyle asla dostluk kuramazsınız. Ama bir testi ile kurabilirsiniz, değil mi? Çünkü o çamurdan. Çünkü ben çamurla oynayabiliyorum. Şimdi, demek ki dostluk, doğallıkla başlar. Doğallık nedir? Tabiatın, doğal olarak tabiatla oluşan şeydir.” [A. Yılmaz]

İnsanın çevreyle olan ilişkisinin kurulmasında “kentsel tarımın” önemli katkıları olabileceğini belirten katılımcılar bulunmaktadır. Kentsel tarım metropollerde dahi insanların ama özellikle ailelerin hem birlikte vakit geçireceği hem de doğayla temas edebileceği etkinliklerden biri olarak kabul edilebilir.

“...kentsel tarım. Bu kentsel tarım iki türlü olabiliyor. Bir; kente yakın, kent çeperlerindeki konut alanlarının yakınında olabiliyor. Aile kendi bahçesini ekip biçebiliyor ya da bunu ailelerin kullanacağı mekânlar hâline dönüşebiliyor. Daha büyük alanı varsa, diyor ki, mesela siz buradan toplayabilirsiniz. Mesela çilek tarlası, siz toplayın, aile birlikte giriyor oraya, birlikte sebzeyi meyveyi topluyor. Dışarda tarttırıyor, çıkıyor. Yani orada birlikte vakit geçirmiş oluyor. Tek başına annenin pazara gitmesi, babanın pazara gitmesi değil, birlikte alışveriş.” [L. Doğan]

Nüfusuyla ve ekonomisiyle sürekli büyüyen kentlerin doğal çevresinin değiştiği bilinmektedir. Yaşanabilir kentlerin fiziksel olarak devamı için zaruri olan doğal çevre ile kentte yaşayanların teması da zaruridir. Doğal çevreyle temas etmeyen kentlilerin hem gündelik hayatları olumsuz etkilenmekte hem de kendileri dışında var olan tabiatı ve insanı anlama kabiliyetinden yoksun kalabilmektedirler. Bu bağlamda yaşanabilir kentlerin oluşması için insanın doğal çevresiyle ilişki kurması ve temas etmesi önemli bir unsurdur.

7.6.11. Müstakil ve/veya Az Katlı (İnsani Ölçekte Yapılar) Ama Her Durumda Bahçeli Evlerin İnşası

Katılımcıların önemli bir kısmının apartmanlaşmanın aileyle ilgili değişimlere neden olduğu yönündeki görüşleri, küçük ve henüz kentsel arazi sorunu bulunmayan kentlerde bahçeli müstakil evi; metropollerde ve kentsel arazi sorunu yaşayan kentlerde ise olabildiğince az katlı yapıları önermelerini beraberinde getirmektedir. Burada sorun, yapının yüksekliğine bağlı olarak yapı içerisinde konumlanan insanın, diğer insanlarla olan sosyal temasının ve doğayla kurduğu tabi ilişkinin bozulmasıdır. İnsan ile yapı arasındaki ölçeğin değişimi birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

“Bir şeyin dost olması için, bir şehrin, yaşam alanının dost olması için ölçek problemi olmamalıdır. Benim birincil meselem budur. Türkiye’nin on beş yıldır, on yıldır temel problemi yapının cephesiyle uğraşmasıdır. Efendim Osmanlı yapısı. Ben diyorum ki bunlar ikincil unsurlardır. Bizim yapının ölçeğiyle uğraşmamız lazım. Sizce fille karıncanın dostluk kurması mümkün mü “ölçek” anlamında? Nasıl bir dost? Yürüyemez ki zaten. Fil azıcık cüssesiyle adımını yanlış atsa, karıncanın üstüne basar. Dostluk, bir kere ölçekle başlar.” [A. Yılmaz]

Katılımcılar kentsel dönüşümde ya da yeni kentsel alanların inşasında bu hususun önemli bir kriter olmasını, hiç olmazsa bunun araştırılması gerektiği kanaatindedirler.

“3 katlıdır, 2 katlıdır önemli değil eğer ona gerektiği kadar yeşil alanı, bahçeyi de sağlayabiliyorsanız, hiç bir mahsuru yoktur. Yoğun yapacağınız yerlerde, kentsel dönüşümde böyle bir şeyi odaklanılabilir mi, doğrusu araştırmaya değer.” [H. İ. Düzenli]

Katılımcılardan birisine göre müstakil evler metropollerde bile henüz hayal değildir. Zira dünyada bunun örneklerine rastlamak mümkündür. Kentsel mekân genişlediğinde bu türden konutlar yapılabilir.

“New York’tan daha büyük bir metropol yok herhalde. New York’un %50’si müstakil evlerde oturuyor. Müstakil ev şu demek; bir ailenin havuzu olmasa bile içini doldurabileceği büyük suni havuzu bahçeye atması demek. Yazın içini doldurup, çocukların orada oynaması demek. Bahçesine bir salıncak kurması demektir. Dolayısıyla bu hayal bir dünya değil zaten dünyada olan bir şeydir. Fakat bizde aksine bir başka şey zuhur etmiş, bir başka tercih söz konusu olmuş.” [H. İ. Düzenli]

Bu katılımcıya göre *yaşanabilir kent* konuttan başlamaktadır. Konutla ilgili düzenlemeler yapılmadığı sürece geçici uygulamalar yapılır, ancak yaşanabilir bir kent oluşturmak mümkün olmaz.

“Aile dostu şehir aynı zamanda konuttan başlar, aileden başlar yani ailenin temel biriminden başlar. Barınacağı konutu adam akıllı düşündüğünüz sürece, şehri de aile dostu yaparsınız. Ha, palyatif tedbirlerle güzelleştirebilir, parklarınızı çoğaltırsınız ki bu bile önemli bir şeydir. Sosyal do-

natılara ulaşımı, engelsiz ulaşımı arttırırsınız bu bile önemli bir şeydir fakat ne yaparsanız yapın palyatif bir tedbir olmaktan öteye gitmeyecektir.” [H. İ. Düzenli]

Katılımcıların insanın doğayla temasına olan vurguları bahçeli evleri zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte bahçe, sadece fiziksel bir mekân olmayıp annenin, babanın, dedenin, ninenin, çocukların, komşunun, akrabaların kullanabildiği, birbirlerine temas edebildiği bir sosyal mekândır. Yapıların çok katlı ve yüksek olmasına yönelik eleştiri ise estetik bir kaygıdan değil, insanın bahçeyle ve toprakla olan ilişkisini koparmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, konutun merkezî bir yerde olduğu yaşanabilir kentlerde, bahçeli ve az katlı yapıların olması önerilmektedir.

7.6.12. Yaşanabilir Kentler İçin Yeni Kentlerin Kurulması

Hâlihazırda içinde yaşanan kentlerin yaşanabilir kente dönüşümü için yeni kentlerin/yerleşim alanların kurulmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir. Aşırı ve hızlı kentleşme Türkiye’deki büyükşehirlerin merkezlerini yoğunlaştırmıştır.²² Bugün uygulanmaya çalışılan kentsel dönüşüm projeleri, bu merkezlerdeki yoğunlukları azaltamamaktadır. Zira burada yaşayan insanların yerinden edilmemesi gerekmektedir. Ancak yaşanabilir bir kent için bu merkezlerin zamanla daha insani ölçeğe gelmesi gerekmektedir. Bu değişimi sağlamak için öncelikle kentin çeperinde yeni şehirlerin kurulması gerekmektedir. Yeni şehirlerde yaşamayı tercih edenler kent merkezinden ayrıldıktan sonra kent merkezlerinin de dönüşümü mümkün olabilecektir. Katılımcılardan birisi mevcut kentsel dönüşüm çalışmalarını “kriko” metaforu ile açıklamakta ve yeni şehirlerin kurulmasının bir zorunluluk olduğunun altını çizmektedir.

“Bir yeri dönüştürecekisiniz, üzerinde insan oturuyorken altını değiştirmek çok zordur. Bunu kaldırıp şuraya koyacaksın, burayı sonra dönüştürecekisin. Biz üzerini kriko ile kaldırıyoruz, altında çalışma yapıyoruz. Bunun maliyeti inanılmaz yüksek öncelikle. İkincisi, göremiyoruz. Yaptığımız şeyi alalecele yapıyoruz ve burada bir mekânsal planlama yapmıyoruz. Demek ki bunu atmamız lazım. Peki, atacağımız yer neresi? Atacağımız şey, yeni şehir alanları.” [A. Yılmaz]

“...yeni yerleşim alanları kuralım. Yüz tane, beş yüz tane önemli değil. Çin’de bugün bu politikalar yapılıyor. Kuralım. Bunları doğru düzgün planlayalım. İnsanları bu yeni şehirlere yönlendirelim, buraya gitsinler. ... Kendi kendine yeten şehir olacak. Araba merkezli değil, kendi kendine yeten şehirler olacak ve bu insanlar transfer olacak. Mevcut tarihi şehirlerimizi ancak bu şekilde kurtarabiliriz. Aksi takdirde kurtarmamız mümkün değil.” [A. Yılmaz]

Yaşanabilir kentler için yeni kentlerin kurulması bir strateji olarak belirlenebilir. Yeni kentler kurulmasına yönelik adımlar, kentsel dönüşümden farklı olarak iki boyutu bünyesinde barındırmalıdır. Birincisi; insanları zorunlu olarak yerinden etmek yerine onlara yaşanabilir kentler seçeneğini sunmak ve kendilerinin tercih etmesini sağlamaktır. İkincisi ise yeni kurulacak kentin ekonomik, kültürel ve toplumsal fonksiyonlara sahip ve kendi içinde bir bütünlüğü olmasıdır. Bu yeni kentte sadece konut değil, üretim ve ticaret mekânları, eğitim kurumları, kamusal mekânlar gibi birçok unsurun bir arada olması gerekmektedir. Aksi takdirde bu stratejinin sosyal maliyetleri çok fazla olabilir. Bu bağlamda *yaşanabilir kentler* için atılacak adımların sosyal maliyetlerinin analiz edilmesi gerekmektedir.

²² Sadece büyükşehirler değil, görece küçük şehirlerde de –özellikle kent merkezlerinde– mekânsal yoğunlaşmalar bulunmaktadır: “Çok rahat bugün Anadolu’daki şehirleşmelerin tamamı son on beş yılda iki misli arttı, iki misli ve hepsi yağ lekesi gibi büyüdü. Hepsi küçük İstanbul.” [A. Yılmaz]

7.7. Yaşanabilir Kente Geçişte Olası Sosyal Maliyetler

Katılımcıların hatırı sayılır bir kısmı bu konuya ilişkin detaylı görüşler paylaşmamıştır. *Aile dostu kent* kavramını görece olumsuz değerlendirenler, bu türden bir geçişin olmaması gerektiğini düşündükleri için sosyal maliyeti değerlendirmemişlerdir. Bununla birlikte aile dostu kentlerin dışlama ve ayrımcılık yaratacağı kanaatinde oldukları için eğer bu türden bir geçiş yaşanırsa, ciddi sosyal maliyetler oluşabileceğine işaret etmişlerdir. Bu sosyal maliyetlerin ise önlenemeyeceği kanaatini paylaşmışlardır.

Diğer taraftan bir grup katılımcı ise mevcut kentlerin, hâlihazırda birçok sosyal maliyet ürettiğini ve bunların önlenmesi için çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, şimdiden yapılacak yatırımlarla gelecekte oluşması muhtemel sosyal maliyetler azaltılmış olacaktır.

“...Türkiye’deki konut kaynaklı sağlık problemlerini hiç araştırdık mı bilmiyorum yani Sağlık Bakanlığı açısından²³ bakıyorum. Konutun, sokağın ve mahallenin ürettiği gençlik sorunları hiç araştırılmış mıdır? Mevcut konut tipinin yaşlanınca ürettiği sıkıntılar neler mesela? Bu konutlarda yaşlıların, buna belki engellileri de katabiliriz, karşılaştığı sorunlar neler onu görmek lazım. İşte mevcut kent ve kentin sunduğu imkânlarla katılımda ne tür bir maliyet oluşuyor.” [Ö. Bozoğlu]

“...iyi bir kenti aile dostu olarak projelendirirseniz başta, o zaman, size ileride doğacak olan maliyetlerin, sosyal maliyetlerin hepsini düşmüş oluyorsunuz. Bu ne demek? Mesela, aile dostu bir mahalle oluşturduğunuzda, sosyal çevreleri birbirine yakın, komşuluk ilişkilerinin olduğu, sosyal bir yapının olduğu bir mahallede suç oranı az olacaktır ve aynı şekilde kazalar daha az olacaktır ve bu da birçok maliyeti düşürecektir.” [F. Tonucci]

Bu çerçeveden hareketle hâlihazırda ödenmeyen ekonomik ve bazı sosyal maliyetlerin gelecekte çok daha büyük oranlarda sosyal maliyete yol açacağı söylenebilir. Gelecekte karşılaşılması muhtemel sosyal maliyetlerin önlenmesi ve/veya azaltılması için şimdiden ekonomik yatırımların yapılması gerekmektedir.

“İyi bir okulun inşa edilmesinin kötü bir okula göre maliyeti her zaman daha yüksektir. Ama iyi bir okuldan mezun olan çocuklar aldıkları iyi eğitimden ve kendini geliştirmelerinden dolayı suç oranı düşecek, suç oranı olmayacaktır. Çocuklar farklı bir şeyler yapmayacakları için devlete bir maliyetleri olmayacaktır. Bu da sosyal bir kalkınmayı sağlayacak. Ev için de aynı şekilde. Yine bazı mahallelerde insanlar iç içe yaşıyor ve kötü ortamlarda yaşıyorsa orada suç oranları her zaman daha yüksektir. Bu durumlarda çocuklara ve kadınlara yönelik şiddet her zaman daha yüksek oluyor. Bunlar tamamen siyasi tercihler.” [F. Tonucci]

Eğer ekonomik yatırımlarla sosyal maliyetler önlenebiliyor ya da çözülebiliyorsa hiç tereddüt etmeden ekonomik kaynaklar seferber edilmelidir.

“...sosyal maliyetler eğer ekonomik olarak çözülebiliyorsa bunun maliyeti ne kadar olursa olsun bunu çözmek gerekiyor. Çünkü onun manevi çözümsüzlüğünün yarın yaratacağı problem bir toplumu mahvedebiliyor. Onun için harcayacağımız ekonomik maliyetin daha sonra üreteceği yıkımın çok çok daha altında olacağını gözden kaçırmamak gerekir.” [Ö. Bozoğlu]

²³ Bir başka katılımcı Sağlık Bakanlığının kentle ilişkili bir çalışma yapıp yapmadığını kontrol etmek için bir araştırma yapmış ve dosya hazırlamıştır. Ancak “Sağlık Bakanlığının ağızından şehre dair, insan sağlığına etkisine dair bir cümle çıkmıyor” diyerek söz konusu kurumun kentte olup bitenlere ilişkin ilgisizliğinden şikâyet etmiştir. Zira bu katılımcıya göre “sağlık meselesi şehirden ayrı düşünülemez” [A. Yılmaz].

Diğer taraftan *aile dostu kent* kavramını görece olumlu değerlendirenler (işlevselliği, şemsiye kavram olabilmesi vb. nedenlerden ötürü) ise hâlihazırda içinde bulunulan kentlerde zaten ciddi sosyal maliyetler ödendiğini, önlem alınmaz ise bu maliyetlerin gelecek on yıllarda çok daha derin ve yaygın etkileri olacağı görüşündedirler [O. Kayaer, H. İ. Düzenli]. Bu katılımcılara göre Türkiye kentleşmesi deneyimi ve kentsel dönüşüm süreci, aileyi olumsuz etkilemiştir ve bu etki hâlâ devam etmektedir. Dolayısıyla hâlihazırda ödenmekte olan sosyal maliyetlerden daha fazlasının oluşmayacağı söylenebilir. Bununla birlikte bazı kentsel alanların *yaşanabilir kent* vizyonu çerçevesinde düzenlenmesi tıpkı kentsel dönüşümde olduğu gibi bazı grupların yer değiştirmesine neden olabilir. Bunun önlenilmesi ve yeterli yeşil alanın açılması için “hamur yasası” uygulanabilir [Ş. Öymen Gür].

Aile dostu kent kavramının uygulanması durumunda, aileyi ve aile merkezli kenti “muhafazakâr” bakış açısının bir sonucu olarak gören kişilerin duyacakları rahatsızlıklar nedeniyle katılımcılık ilkesini gözetten bir uygulamanın mümkün olmayacağı ifade edilebilir. Diğer bir deyişle en önemli sosyal maliyetlerden birisi, kentle ilgili iki farklı yaklaşımın var olması ve taraflardan birinin katılımcılık ilkesinin vaat ettiğinin tersine dışarıda bırakılmasıdır [E. B. Keskin]. Bu durumda *aile dostu kent* vizyonunun toplumun belirli bir kesimi tarafından kabul edilmemesi söz konusu olacak ve bu kavramın katılımcı bir perspektiften yoksun olduğu ileri sürülecektir. *Aile dostu kent* kavramının iki farklı ve karşıt grubu oluşturması durumunda önemli bir sosyal maliyet oluşacağı söylenebilir. Bu nedenle daha kapsayıcı bir kavram olarak *yaşanabilir kent* kavramının tercih edilmesi önerilmektedir. Bu önerinin gerekçesi ise sonuçlar ve öneriler kısmında ele alınmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER: AİLE DOSTU KENTTEN (AİLELER İÇİN) YAŞANABİLİR KENTE

Murat Şentürk

Bu bölümde literatür araştırmasından ve derinlemesine mülakatlardan hareketle önce bazı sonuçlara ardından bu sonuçlar bağlamında aileye yönelik *kentsel sosyal politika* önerilerine yer verilmektedir. Aile dostu kent kavramının imkânını ve sınırlarını ele alan bu çalışmanın sonuç bölümünde, literatürden ve derinlemesine mülakatlardan hareketle bu tartışmayı yürütmek ve kavrama ilişkin temel tercihi, nedenleriyle birlikte ortaya koymak gerekir. Türkiye’de pek yapılmadığı bir biçimde farklı boyutları ortaya çıkarılmaya çalışılan aile dostu kent kavramının önemli avantajları olmasına rağmen bazı kısıtlılıkları barındırdığı dikkate alınarak yeni bir öneri sunulmaktadır. Diğer taraftan bu yeni öneri *aile dostu kent* kavramını bütünüyle *kentsel sosyal politika* alanının dışında bırakmamaktadır. Bu değerlendirme, *aile dostu kent* kavramının sınırlılıklarını ortadan kaldırarak bir *kentsel sosyal politikaya* dönüştürülmesi için zemin hazırlama uğraşını da içermektedir. Bu bağlamda *aile dostu kentten* bütünüyle vazgeçilmeden yeni bir çerçeve oluşturulmaktadır. Bu çerçevenin, *aile dostu kentten beklenen* hususların gerçekleştirilmesine daha fazla imkân tanıyacağı düşünülmektedir. Diğer bir deyişle *aile dostu* kentte hedeflenen kentsel mekânın oluşması için *yaşanabilir kent* kavramının kullanılması daha uygundur.

Aile dostu kent kavramını gerek *eleştirel* gerekse *işlevsel* ve *bütünsel bir bakışla* değerlendiren katılımcıların ortaklaştığı husus *yaşanabilir kentlere* duyulan ihtiyaçtır. Gerek uzmanlarla yapılan derinlemesine mülakatlarda gerekse literatür araştırmasında, kentlere ilişkin tanımlarda kentin ortak amacının insanların rahat, güvenli, huzurlu, sağlıklı ve mutlu yaşayabilecekleri bir mekân inşa etme arzusunun olduğu görülmektedir. Hatta belirli tanımlarla hareket edenler, kendi dost kentlerini oluşturduklarında *herkese dost* kentlerin şekilleneceğini ileri sürmektedir. Bu izlek, araştırmacıyı *herkese/insana dost kent* kavramına götürmektedir. Ancak *herkese/insana dost kent* kavramının da dışarıda bıraktığı –özellikle doğayı ve hayvanları– hususların olduğu söylenebilir. Diğer taraftan katılımcılarla yapılan görüşmelerde, eleştirel perspektife sahip olanlar *aile* kavramının kullanılmasını; işlevsel ve bütünsel bir bakışa sahip olanlar ise dezavantajlı grupların kullanılmasını *dışlayıcı* bulmuşlardır. Bu durum kentte yaşayan herhangi bir toplumsal grubun ve/veya doğal boyutların odağa alınmasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda herhangi bir toplumsal gruba değil bizatihi mekânın kendisine odaklanmak, giderek büyüyen ve sorunları karmaşık hâle gelen kentsel mekânın iyileştirilmesine daha fazla katkı verecektir. *Yaşanabilir kent*¹ kavramı, mekâna odaklanabilmeyi mümkün kılmaktadır. *Yaşanabilirlik*² kriteri ile mekâna odaklanmak, bu mekânla iletişimde ve ilişkide olması gereken tüm toplumsal grupları dikkate almayı gerektirmektedir.³

Temel problemlerin başında *yaşanabilir kent* kavramının soyut olması ve göreceli bir boyutunun bulunması gelmektedir. Diğer bir deyişle "yaşanabilir kent", hemen herkesin üzerine konuştuğu,

1 'Yönetişim', 'yaşanabilir', 'yaşam kalitesi' gibi kavramlar Habitat raporunda yer almıştır. Aynı yıllarda 'sürdürülebilir kalkınma', 'katılım', 'kentli hakları', ve 'sivil toplum kuruluşu (STK)' kavramları da kullanımda yoğunlukla yer bulmuştur (Erkan, 2014, s. 294).

2 Katılımcıların bir kısmı, herkes için kent, toplum dostu kent, yaşanabilir, yaşanması kentler gibi farklı tanımlamalar kullanmışlardır. Aile dostu kent kavramı yerine bu türden kavramların daha kapsayıcı olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri ise kentin için temel ilkenin "yaşanabilirlik" olduğunu vurgulamış, geçmişteki planlama geleceğinden farklı olarak bu ilkenin uygulanmasında katılımcı bir yöntemin izlenmesi gerektiğini ifade etmiştir [K13].

3 Katılımcılardan birinin yaptığı kapsamlı literatür araştırmasında da *aile dostu kent*, önce *herkes için yaşanabilir kent* kavramıyla ilişkilendirilmiştir [L. Doğan].

tarif etmekte zorlandığı ve/veya –bir tanım yapabilirse– kendine/kendi bulunduğu konuma göre tanımladığı bir kavramdır. Bu problemlerin çözümü için hemen herkes tarafından kabul edilebilecek kentle ilişkili *ilkeler* ve aile dostu gibi benzer kavramlara başvurmak gereklidir. *Yaşanabilir kent*lerin oluşabilmesi ve/veya mevcut kentlerin bu çerçevede değişebilmesi için bazı *ilkelerin* üzerinde mutanık kalınmalıdır. Bu *ilkeler*, modern şehircilik uygulamalarından çıkarılabileceği gibi kenti ve mekânı deneyimleyenlerin görüşlerinden hareketle de tespit edilebilir. Araştırmadaki *katılım* vurgusu, bizatihi mekânı deneyimleyenlerin görüşlerini, inançlarını ve kültürlerini öne çıkarmayı salık vermekle birlikte bugüne kadarki şehircilik birikimini de dikkate almayı içermektedir.

Türkiye’de *katılım* dar bir çerçevede algılanmaktadır ve bu kapsamı dar anlayış, *yaşanabilir kent* için uygun değildir. Bu dar çerçeveye göre, planlama ve kentsel müdahaleden önce çalışılacak yaşayan kişilerin bir kısmıyla anket ve/veya derinlemesine mülakat yapmak, burada birkaç toplantı düzenlemek ve elde edilen bulgulardan hareket etmek yeterlidir. Bu yaklaşım hem planlama hem de sosyolojik saha araştırmaları açısından yeterli sayılmayacağı gibi verilerin plana nasıl aktarılacağı sorusu da büyük oranda cevapsızdır. Bu sorunun üstesinden gelebilmek ve mekânı deneyimleyenleri sürecin ana unsuru hâline getirebilmek için Türkiye toplumuna ve onun kentle ilgili konulara ilişkin tavır alma biçimine uygun *katılımcılık mekanizmalarının* geliştirilmesi gerekir. Bununla birlikte sadece mekânı deneyimleyenlerin görüşleri katılım için yeterli değildir. Bu deneyime sahip olanların yaşama kültürü, inançları ve değerleri de katılım sürecinin bir parçasını oluşturmaktadır. Zira mekânı deneyimleyenlerin bazı talepleri kendi yaşama kültürlerine, inançlarına ve değerlerine aykırı olabilmekte; mekânsal gelişme sağlandıktan sonra bu durum fark edilebilmektedir. Bu nedenle sosyolojik araştırmalarla, söz konusu toplumsal grubun yaşama kültürüne, inançlarına ve değerlerine ilişkin analizler yapılmalı ve bunlar sürece dâhil edilmelidir. Bu bağlamda farklı mekânlarda yaşayan değişik toplumsal grupların; yaşama kültürünü, inançlarını ve değerlerini ortaya çıkaracak mikro düzeyde sosyolojik araştırmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmelidir.

Katılımcı bir anlayışla belirlenen *ilkelerin* yanı sıra modern kentlerin şehircilik deneyimlerinden hareketle de bazı temel ilkelerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu ilkelerin özellikle uygulama boyutuna odaklanması gerektiği söylenebilir. *Yaşanabilir kent* için ortaya konulan ilkelerin nasıl hayata geçirileceğine ilişkin ilkelerin belirlenmesi önemlidir. Araştırmada da görüldüğü gibi, Türkiye kentleşme deneyiminde mevzuattan daha çok karar vericiler (siyasetçi, bürokrat, teknokrat vb.) belirleyicidir. Bu bağlamda ilkelerin politikaya nasıl dönüşeceği ve uygulanacağı konusunda temel hususların belirlenmesi elzemdir. Bu hususlar belirlendikten sonra çeşitliğin olduğu kentlerde; coğrafi özellikler, toplumsal ve kültürel dokular çerçevesinde temel ilkeler dikkate alınarak *yaşanabilir kentler* inşa etmek mümkün olacaktır.

Yaşanabilir kent kavramının soyutluk ve görecelik problemlerini çözmek, kavramı kentsel uygulamalar bağlamında somutlaştırmak için *aile dostu kent* ve ilişkili tanımlamaları kullanmak gerekir. *Aile dostu kent*, *yaşanabilir kent* altında konumlandırıldığında hem *dışlayıcı* olma riskinden kurtarılmakta hem de diğer ilişkili kavramların *bütünlüklü* bir şekilde ele alınmasına imkân vermektedir. *Aile dostu kent* kavramının, hâlihazırda *dost kentler* yaklaşımlar içerisinde çokça zikredilmemesi, diğer kavramların içeriklerinden bağımsız bir yaklaşım geliştirmeyi mümkün kılmaktadır. Ayrıca Türkiye’nin bu türden bir yaklaşımı geliştirecek olması alanda önemli bir kazanım sağlanmasına yol açacaktır. Bununla birlikte tanımlamanın belirli bir toplum tahayyü-

lüne dayanması, bireyi değil aileyi merkeze alması önemli bir eleştiri konusu olmaktadır. Bu durumda *aile dostu kent*in somutlaşması ve toplum tasavvurunda bireyi ve aileyi öncelediğini göstermesi için diğer dost kentler yaklaşımlarından istifade etmelidir. Diğer bir deyişle *aile dostu kent*in farklı toplumsal grupları içerecek şekilde kavramsallaştırılması gerekmektedir. Bununla birlikte temelde *yaşanabilirlik* ilkesi ile hareket edildiği için *dost* kavramından ziyade *yaşanabilir* kavramının kullanılması daha yerinde olacaktır. Bu bağlamda *aileler için yaşanabilir kent* (livable cities for families) kavramının tercih edilmesi önerilmektedir.

Aileler için yaşanabilir kent kavramının somutlaşması ve bu kavramların ilkelerinin belirlenmesinde diğer dost kent yaklaşımlarından yararlanılmalıdır. Gerek literatür araştırmasında gerekse yapılan mülakatlarda çocuğa, gence, yaşlıya, engelliye ve kadına dost kentin aileye de dost olacağı görüşüne çokça rastlanmıştır. Hatta tek bir kategoriye (özellikle çocuk, yaşlı ve engelli) özgü dost kentlerin olması durumunda *aileye dost kent*in de gerçekleşeceği belirtilmiştir. Örneğin çocuk ya da yaşlı dostu kent inşa edilebilirse bunun aile dostu olacağı hem literatürde hem de yapılan mülakatlarda sıklıkla vurgulanmıştır. Ailenin söz konusu bireylerden oluştuğu düşünülürse her bir kategorinin aile dostu kent için önemli olduğu görülecektir. Buradaki her bir kategorinin *aile dostu kent* için bir faktör olduğunu düşünmek gerekmektedir. Bir kentin aile dostu olup olmadığını ölçmek için geliştirilecek ölçeğin faktörleri olarak diğer dost kentleri düşünmek, ölçme problemlerini asgari düzeye indirecektir. Bu bağlamda *yaşanabilir kent* üst bir çerçeve olarak değerlendirilmeli, bu çerçevenin toplumsal açıdan somutlaşan biçimini *aile* oluşturmali, ailenin bütünselliği ise farklı toplumsal gruplar dikkate alınarak sağlanmalıdır.⁴ Böylelikle kavramların sahip oldukları *dışlayıcı* özellikler ortadan kalkacak, birbirilerini içermeleri mümkün olacaktır. Bu yapılanmanın hiyerarşik bir şekilde değil dairesel ve birbirleriyle teması mümkün kılacak bir biçimde tasarlanması gerekmektedir.

Ailenin tanımının yapılmasının güç ve *aile dostu kent*in “dışlayıcı” olduğuna ilişkin değerlendirmeler bulunmaktadır. Aile kavramının “muhafazakâr” çağrışımları, tek tip bir aile yapısından söz edilememesi, birbirinden farklı ve ortak şekilde tanımlanması güç olan aile türlerinin bulunması, ailenin yaşlı ya da çocuk gibi değil soyut bir kavram olması gibi aile kavramının kullanılmasını güçleştiren sebeplerin varlığı değerlendirilmiştir. Diğer taraftan *ailenin* içinde yaşadığımız toplum açısından çok önemli bir toplumsal kurum olduğu da vurgulanmıştır. Bu değerlendirmelerde, toplumun en önemli değeri olan *ailenin* temelde tüm bireyleri kapsadığı, hiçbirini *dışlamadığı*, toplumsal sorunların çözümünde rol alabileceği, işlevsel ve diğer ilişkili kavramları bir bütünlük içerisinde ele alma kapasitesine sahip olduğu söylenmiştir. Bu yaklaşıma sahip katılımcılar, aile eksenli bir toplum ve kent tasavvurunun kategorik olarak farklı toplumsal grupları dışarıda bırakmadığını savunmaktadırlar. Buna göre, tarihinin her döneminde ve hemen her toplumda *aile kurumu* bireyin hem özel hem de kamusal hayatında önemli işlevler görmüştür. Aile, toplumun en önemli yapı taşlarından birisidir ve bir kurum olarak (biçim

4 *Aile dostu kent* konusunda kapsamlı araştırmalar yapmış ve projeler hazırlamış bir uzmanın ulaştığı sonuçlar da *aile dostu kent* kavramının kapsamında yaşanabilir kentin, çocuğun ve diğer toplumsal grupların bir arada yer aldığı görülmektedir. Söz konusu ilkelerin bu araştırma sonucunda ulaşılan *yaşanabilir kent* ve *aileler için yaşanabilir kent* kavramına olan benzerliği dikkat çekicidir. Bu katılımcı “*aile dostu kent*” bağlamında dünya çapında yaptıkları araştırmalarda şu ilkelere ulaştıklarını belirtmiştir: “ (1) Her yaş ve cinse hizmet eden, yaşanabilir kentler, (2) çocuklu ailelerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel önem, (3) uygun fiyatlı konutlar, (4) herkesin ihtiyacına yönelik donatıların olduğu karma kullanımlar (çalışma alanları ile konut alanlarının ayrılmadığı), (5) kompakt kent formu, (6) yürünebilir yerleşmeler, (7) Yenilenebilir enerji kaynakları kullanılmasının teşvik edildiği ve (8) kentsel tarım alanları olan yerleşmeler...” [L. Doğan]

Şekil 1: Aileler için Yaşanabilir Kentler Bağlamında Bir Çerçeve Önerisi

değiştirse ve farklılaşsa bile) ailenin bulunmadığı bir toplum tahayyülü imkânsızdır. Çünkü aile, neslin devamının sağlanması için en temel güvence ve toplumsal ilişkilerde merkezî önemi haiz kurumların başındadır. Aile tanımlarında farklılıklar ve aile karşısında alınan farklı pozisyonlar bulunmaktadır. *Aile dostu kente* giden yolda, kavramın değil ilkelerin kullanılması her iki yaklaşımın ortaklaştığı en önemli hususlardan biridir.

Araştırma kapsamında *aile dostu kent*in, *yaşanabilir kent* kavramı ekseninde tanımlanması ve konumlandırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu konumlandırmanın Türkiye kentleşme deneyimi çerçevesinde nasıl gerçekleştirilebileceğine ilişkin ilkelere ve önerilere geçmeden önce araştırma kapsamında ulaşılan mevcut duruma ilişkin sonuçları paylaşmak gerekmektedir.

Bu araştırma kapsamında yapılan literatür taraması sonucunda, kent söz konusu olduğunda ailenin önemli bir değişken olmadığı görülmüştür. Göç, kentleşme, kentleşme vb. temalar bağlamında sorunlar ve gelişmeler ele alınırken ailenin konut ve kamusal mekân kullanımına odaklanan çalışmaların yetersiz olduğu belirtilebilir. Var olan çalışmaların ise genellikle veri ortaya koymadıkları ve bir anlamda saha çalışmasına dayanmadıkları ileri sürülebilir.⁵ Bu bağlamda ailelerin *ev/konut* ve *kamusal mekân kullanımına* ilişkin niceliksel ve niteliksel yöntemlerin kullanıldığı ve farklı kentlere, ilçelere odaklanıldığı çok sayıda araştırmaya ihtiyaç olduğu söylenebilir. Zira Türkiye kentleşme deneyiminde aileleri çevreleyen temel unsurlar ev ve kamusal mekânlardır. Çalışma biçimlerindeki değişimler, kadınların daha fazla istihdam edilmesi, kentlerde iş ve ev arasındaki mesafenin artması, ulaşım problemleri vb. nedenlerle yeni dönemde iş yerlerinin ve/veya üretim ve ticaret mekânlarının da önemli olacağı söylenebilir.

Türkiye kentleşme deneyiminde aileler için ev, en temel mekânı oluşturmaktadır. Göçle gelen nüfusun kentte tutunabilmesini sağlayan temel unsulardan birisi *ev* olmuştur. 1980'li yıllara kadar kentlerde *evin* niteliği ve sahip olduğu imkânların merkezî bir yer tuttuğu söylenemez. Kentte yerleşik hâle gelmeye başlayanların ilk elde, *evleri*yle ilgili düzenlemeler yaptıkları bilinmektedir. Ayrıca *evin* kent içindeki konumu da değişebilmektedir. Eğer imkân varsa bulunduğu yerde, imkân yoksa kentin farklı bir bölgesinde inşa edilen *evlerin*, aile eksenli düşünüldüğünü söylemek güçtür. Önce çekirdek ailenin kira vermeden yaşayabileceği ev, ardından akrabalara

5 Bu bağlamda Türkiye Aile Yapısı Araştırmalarını ayırmak gerekir. Zira bu araştırmada ailelerin konut durumuna ilişkin verilere rastlamak mümkündür.

ya da çocuklara yapılan evler gelmektedir. Evin seçiminde mahalle koşullarının ve komşuluk ilişkilerinin önemli olduğu bir gerçektir ancak daha merkezî unsur iktisadi şartlardır. Bu nedenle evin özellikle büyük kentlerde önce satın alınabilir olması önemlidir, diğer sosyal şartlar bunun ardından gelir. Kentlerin hızla büyümesi ve arazilerin değerlendirilmesi müstakil evleri de dönüştürmüştür. Büyük kentlerde üst-orta ve üst gelir grubundakiler dışında (gecekondular sayılmaz ise) müstakil evlerde oturanların sayısı sınırlıdır. Bu durum kentteki nüfusun önemli bir kısmının yüksek katlı ve bahçesiz apartmanlarda oturduğu anlamına gelmektedir. Bütün bu gelişmeler Türkiye kentleşme deneyiminde evin ve çevresinin (bahçenin), giderek bir yaşam alanı olmaktan uzaklaşmasına neden olmuştur.

Türkiye kentleşmesinde kamusal mekânlar hem kente göç edenler hem de yöneticiler için ev kadar öncelikli olmamıştır. Hem niceliksel hem de niteliksel bakımdan yeterli olmayan kamusal mekânların aileler tarafından kullanılmaya çalışıldığı söylenebilir. Bu durum İstanbul, Ankara gibi büyük kentlerde belirli zaman dilimlerinde kamusal mekânların yoğun olmasına yol açmaktadır. Bu aileler için bir tercih değil zorunluluktur. Kentsel alanın daralması, büyük kentlerde kamusal mekân ihtiyacını artırmaktadır. Bu ihtiyacı, nitelikleri düşük de olsa kullanılan mekânların varlığı göstermektedir. Önemli bir kamusal mekân türü olan parklarla ilgili temel problemlerin başında çoğunlukla yürüme mesafesinde olmamaları gelmektedir. Gerek çocuğun gerekse ailenin yürüyerek erişemediği parkların kullanımı zordur. Ayrıca parklar gerekli donatı alanlarına sahip olmadıklarından farklı grupların aynı anda kullanabilecekleri mekânlar değildir. Kamusal mekânlar, özellikle iktisadi koşulları görece daha kötü olan alt ve orta gelir grubu için önemlidir. Ancak yöneticiler tarafından buralara yeterli önemin gösterilmediği söylenebilir.

Çalışma hayatındaki değişimler, özellikle kadın istihdamının artması hem iş yerlerinde hem de evlere yakın alanlarda çeşitli müdahalelerin yapılması gerektiğini göstermektedir. Türkiye kentleşmesi açısından görece yeni bir durum sayılan bu değişimlere uygun adımlar atılmadığında, aileleri çok sayıda zorluk beklemektedir. Çocukları olan aileler için iş yerlerinde, kamu binalarında, eğitim kurumlarında, kamusal mekânlarda düzenlemelere gidilmelidir. Bu değişimi anlamak amacıyla eğitilmiş ve profesyonel meslek sahibi kentliler ile mikro düzeyde araştırmaların yapılması gerekir. Türkiye kentleşme deneyiminde görece yeni bir eğilim olan bu durumun anlaşılması gelecek açısından önemlidir. Zira göstergeler, gelecekte kadınların daha eğitilmiş olacağını ve daha fazla istihdam edileceğini göstermektedir.

Türkiye kentleşme deneyiminin en temel özelliklerinden birisi toplumsal değişimlerin *kendiliğinden* ilerlemesi⁶ ve buna bağlı önemli fiziksel sorunların varlığıdır. Bu durum ev, kamusal mekân ve üretim-ticaret mekânı açısından fiziksel değişimleri güçleştirmektedir. Kentte yaşayanların ve karar vericilerin belirli ilkeleri göz önünde bulundurmadan kentsel çevreyi inşa etmesi neticesinde artık bireyin de ailenin de yaşamını güçleştiren bir mekânla karşı karşıya kalmıştır. Bu mekânın yeniden daha *yaşanabilir* kılınması için Türkiye kentleşme deneyiminin son on yılına damga vuran *kentsel dönüşüm/yenileme* kavramı yardıma çağırılmıştır. Kentsel dönüşüm, *yaşanabilir kentler* inşa edilmesinde bir fırsat olarak görülmüştür. Ancak ilk uygulamalar neticesinde *kentsel dönüşümün* toplumsal açıdan olumsuz sonuçları ortaya çıkmıştır. Bu olumsuz sonuçların en önemlileri arasında;

6 Bu toplumsal olanın daha önde olmasını göstermektedir ve bu durum araştırmacılar tarafından önemsenmektedir. Kentin *kendiliğinden* gelişmesine itiraz ise sadece belirli ilkelerin korunmasını içermektedir. Diğer bir deyişle toplumsal olanın kenti inşa etmesi önemlidir, ancak bu inşa sırasında gözetilmesi gereken ilkelere ihtiyaç vardır. Bu aynı zamanda araştırmanın temel yaklaşımlarından biridir.

kentin büyümeye devam etmesi, kentsel arazinin değerlendirilmesi ve spekülasyon özelliğinin artması, mülkiyetin el değiştirmesi ve yerinden edilmelerin yaşanması sayılabilir. Bununla birlikte *kentsel dönüşüm* olması gerektiği gibi uygulandığında, kendiliğinden gelişen kentlerin olumsuz koşullarının değiştirilmesinde ve *yaşanabilir kentlere* erişilmesinde bir imkânâ dönüşebilir. *Kentsel dönüşümün* kentlerin aşırı büyümesine yol açacak şekilde değil kentteki sorunları çözecek şekilde yapılandırılması gerekmektedir. Bu bağlamda yeni şehirler kurulması, *kentsel dönüşümün* gerçekleşeceği alanlarda yaşayanların yerinden edilmemeleri, eğer bir yer değiştirme gerçekleşecekse insanların yeni şehirlere doğru yönlendirilmesi gerekmektedir. Mülkiyetin el değiştirmesi ve yer değiştirmeler tamamen rızaya dayalı şekilde gerçekleştirilmelidir. İnsanları tek fonksiyonlu alanlara, yoğunlukla konut alanlarına yönlendirmekle, mecbur etmekle iyi sonuçlara ulaşılamaz. Bunun yapılabilmesi için kentin çeperinde ya da uygun alanlarda yeni şehirlerin bütün fonksiyonlarıyla kurulması ve insanların buraya yerleşmeye yönlendirilmesi tercih edilebilir. Bir kentte olması gereken çalışma alanlarının, eğitim kurumlarının, kamusal mekânların, kamu kurumlarının işlevlerinin üstlenen yeni şehirlerin kurulmasının ardından, bu kentlerde yaşamayı tercih edecek insanlar olacağı söylenebilir. Hedeflenen amaçlar ancak kentsel dönüşümle kaybedilen ekonomik, sosyal ve kültürel sermayenin bu yeni şehirlere transferiyle mümkün olabilir. Zira hâlihazırda kentsel dönüşüm, vaatlerini gerçekleştirilememektedir. Örneğin daha fazla yeşil alan, park vadeden kentsel dönüşüm, büyüklük/alan olarak bunu sağlamakta ancak dönüştürülmüş kentlerde yaşayan insanlar bu alanları çeşitli nedenlerle (sınırlı erişim, yapay alanlar vb.) kullanamamaktadır.

Kentsel dönüşümü gerçekleştirmek gibi geniş yetkilerle donatılan kurumların ve bu kurumlar için hazırlanan yasaların istenilen dönüşümü sağlayamadığı dikkate alınırsa kentle ilişkili hukuki mevzuatta yapılması gereken değişikliklerin birincil düzeyde önemli olmadığı söylenebilir. Araştırma kapsamında yapılan mülakatlarda da yasaların belirli sınırlılıkları olduğu fakat meselenin merkezinde yer almadığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda *yaşanabilir kentler* için öncelikle karar vericilerin kente *bakışlarında* (zihniyet) ve *tavırlarında* değişikliğe ihtiyaç bulunduğu ileri sürülebilir. *Yaşanabilir kente* ulaşılmasını sağlayacak ilkelerin karar vericiler tarafından dikkate alınması sonrasında yasal ve yönetsel değişiklikleri yapmak çok daha kolay olacaktır. Bu çerçevede *yaşanabilir kent* (bu kentin başta ailelere ve aileyi oluşturan bireylere dost olduğu unutulmamalıdır) ilkelerinin neler olması gerektiği ele alınmalıdır.

8.1. Aileler İçin Yaşanabilir Kente Dair İlkeler

Farklı toplumsal gruplara (çocuk, yaşlı vb.) odaklanan, değişik siyasal ve toplumsal perspektiflerden araştırmacılar benzer ilkelerden söz etmektedirler. Hatta bir kısmına göre söz konusu *ilkeler* bellidir, önümüzde durmaktadır. Yapılması gereken bu ilkeler çerçevesinde politik adımlar atmak, yasal mevzuatı yenilemek ve hızlıca uygulamaya geçmektir. Bu bağlamda çok sayıda *ilkenin* varlığı *aileler için yaşanabilir kente* dair ilkelerin ortaya konulmasını güçleştirmektedir. Ancak *aileler için yaşanabilir kente* yönelik yeni kentsel sosyal politika *ilkelerini* ortaya koymak gerekmektedir. Burada sadece temel *ilkelere* yer verildiğini, bu ilkeler bağlamında hemen her kente özgü yeni ilkelerin o kentte yaşayanlarca geliştirilmesi gerektiği –en başından– belirtilmelidir. Bu ilkeler hem mevcut kentlerin dönüşümünde hem de yeni inşa edilecek/yerleşime açılacak alanlarda mutlaka gözetilmelidir. Burada yer verilen ilkeler hem birey olarak insanın hem de ailenin sağlıklı, mutlu ve refah içinde yaşayabileceği, *yaşama sevincini* duyabileceği ve karşılaşılabilecekleri her türlü mekânsal olumsuzluğun giderilebileceği kentler için geçerlidir. Bu çerçevede araştırma kapsamında değerlendirilen temel ilkeler şunlardır:

- *İnsanın doğayla/tabiatla ilişkisinin kurulması:* Kentte yaşayan insanların çevreyle, yapay değil doğal/tabii ilişki kurabilmelerini sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi ve doğal (sadece ekolojik değil aynı zamanda yapay olmayan) mekânların (evin bahçesi, park, kentsel tarım alanı vb.) inşa edilmesi
- *İnanç değerlerinin ve yaşama kültürünün merkeze alınması:* Mekânı deneyimleyenlerin inanç değerlerine ve yaşama kültürüne kentlerin planlanmasında, planların uygulanmasında (kentsel dönüşümü de içerecek şekilde) merkezî bir yer verilmesi
- *İnsanın çevresini inşa etmesinin/bu sürece katılımın sağlanması:* Mekânı deneyimleyenlerin inşa, yenileme, dönüşüm, sıhhileştirme vb. birçok sürece aktif katılımlarının sağlanması
- *Bütünsel işlevlerin bir arada olmasının sağlanması:* Herkesin ihtiyacına yönelik yapıların ve donatıların olduğu karma kent dokusunun oluşturulması (çalışma alanları ile konut alanlarının ayrılmadığı, birlikte olduğu kentsel yapı)
- *Yürünebilir yerleşme düzeninin oluşturulması:* Her yaştaki bireyin yürüme mesafesinde erişebileceği kamusal mekânların sağlanması
- *Yapılı çevrenin kompakt olması:* Kent parçalarının birbirleriyle ilişkilerinin sağlanması, mekânsal fonksiyonların bir bütün oluşturması; evler, kamusal mekânlar, üretim ve ticaret mekânlarının birlikte var olması, bir topluluk olarak yaşamının mümkün olması
- *Çocuklara ve yaşlılara özel mekânsal uygulamaların yapılması:* Planlamada ve uygulamada ihmal edilen, *normal insan* kategorisi dışında bırakılan çocukların ve yaşlıların mekânları rahat ve birlikte kullanabilecekleri düzenlemelerin yapılması
- *Farklı aile tiplerine uygun ve satın alınabilir konutların inşa edilmesi:* Farklı aile tiplerine ve yaşama kültürlerine uygun (ve bunların bir arada yaşayabileceği), satın alınabilir ve maliyeti düşük (örneğin ödeme miktarının hane gelirinin aylık üçte birine denk düşeceği ve ödemelerin on yılı aşmayacak şekilde planlanacağı) evlerin inşa edilmesi
- *Ulaşım sürelerinin kısılması:* Her bir kent için ulaşım sürelerinin kısılmasını sağlayacak planların ve uygulamaların yapılması (örneğin metropoller için günlük 90 dakikayı, büyük kentler için 60 dakikayı, küçük kentler için 30 dakikayı aşmayacak şekilde)
- *Açık ve kapalı kamusal mekânların inşa edilmesi:* Farklı toplumsal grupların aynı anda ve birlikte kullanabileceği açık ve kapalı kamusal mekânların inşa edilmesi ve bu mekânların yapay, yapılandırılmış ve yalıtılmış olmamasının sağlanması
- *Kentteki toplumsal ilişkilerin korunması ve güçlendirilmesi:* Kentteki mekânların bireyler ve aileler için sadece bir fiziksel mekân değil, dayanışmacı ilişkilerin var olduğu bir toplumsal alan olarak tahayyül edilmesi,
- *Kuşakların bir arada yaşayabilmesinin ya da yakın mesafelere yerleşmelerinin sağlanması:* Büyük ebeveynlere yakın oturacak çocuklara, çocuklara/torunlara yakın oturacak büyük

ebeveynlere aynı binadan/sokaktan/mahalleden ev almaları ve/veya kiralamaları durumunda destek verilmesi, sosyal konut projelerinde birincil düzeydeki aile ilişkilerinin (üç neslin bir arada olabileceği çözümler üretilmesi) dikkate alınması

- *Ebeveyn ve çocuğun birlikte vakit geçireceği kamusal mekânların inşa edilmesi:* Kamusal mekânların özellikle ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte eğlenerek vakit geçirebilecekleri alanlara dönüştürülmesi ya da bu işlev için yeni mekânların inşa edilmesi
- *Çok katlı ve yüksek binalar yerine yatay binaların inşa edilmesi:* Çok katlı ve daireli yapılardan ziyade az katlı, insanların ve ailelerin birbirini tanıyabilecekleri, iletişim ve ilişki kurabilecekleri evlerin inşa edilmesi; insanlar arasında dikey değil yatay ilişkinin kurulacağı konutların ve kamusal mekânların inşa edilmesi
- *Toplumsal ritüeller için açık ve kapalı kamusal mekânlar inşa edilmesi:* Taziye, düğün vb. toplumsal ritüeller için gerekli mekânsal düzenlemelerin yapılması ve kamu kurumlarının bunları inşa etmelerinin ve burada yapılacak faaliyetlere desteklerini sürdürmelerinin mevzuatla zorunlu hâle getirilmesi
- *Siteler hâlinde kentleşmenin önlenmesi:* Kentin bütününden, mahalleden ve sokaktan yalıtılmış mekânların inşa edilmesine izin verilmemesi

8.2. Kentsel Sosyal Politika Önerileri

Burada Türkiye kentleşme deneyiminin kendine has özellikleri ve ortaya çıkardığı sorunlar dikkate alınarak dünyadaki farklı yaklaşımlar değerlendirilmekte ve mevcut kentlerin *yaşanabilir kentlere* dönüştürülmesi konusunda ilk planda yapılması gereken çalışmalara yer verilmektedir. Bu bölümde yer alan politika önerilerinin çok katmanlı, farklı coğrafi özellikleri ve değişik sosyokültürel unsurları içinde barındıran kentlere sahip Türkiye'nin bütünü için aynı derecede geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Hatta *yaşanabilir kentin* vazgeçilmez özelliklerinden birisi, ilgili mekânda yaşayan insanların sosyokültürel yapısını ve yaşayış kültürünü dikkate almasıdır. Politika önerilerinin her birinin bu alanda politika üretimini mümkün kılmak üzere başlatılması gereken akademik çalışmalara belirli bir istikamet çizmeye çalıştığı söylenebilir. Bu bağlamda burada ele alınan politika önerilerinin hemen hepsinin saha araştırmaları çerçevesinde ele alınması ve daha kapsamlı bir şekilde araştırılması gerektiği vurgulanmalıdır. Türkiye'de gerek aile gerekse çocuk, kadın, engelli ve yaşlı dostu kentlere ilişkin literatürün ve saha araştırmalarının kent açısından yetersiz olduğu dikkate alınırsa temel ihtiyaçları ve yönelimleri gösteren bu politika önerilerinin her birinin kapsamlı analizlerle derinlemesine ele alınması gerektiği daha kolay bir biçimde anlaşılabilecektir.

Kurumsal Güven: Kentsel Dönüşüm Uygulamaları, Türkiye kentleşme deneyiminde kentlerde yaşanan sorunların çözülmesinde önemli bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. Ancak ilk uygulamalarda yaşanan sorunlar nedeniyle kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin toplumsal algı olumsuzdur. Bu bağlamda başta yerel yönetimler olmak üzere çeşitli kurumların kurumsal güvenilirlikleri yara almıştır. Diğer taraftan farklı sosyoekonomik ve kültürel grupların kentsel dönüşüm konusunda önemli ölçüde mutabık oldukları söylenebilir. Bu çerçevede hâlâ bir imkân olarak mevcut kentsel dönüşüm çalışmaları kapsamında *aileler için yaşanabilir kent* kavramı konumlandırılabilir. Fakat bahsedilen kurumsal güven kaybı, bu süreci zorlaştırabilir. Aile ve Sosyal

Politikalar Bakanlığının, kentsel dönüşüm uygulamalarında belirli ilkelerin hem konumlandırılmasını sağlaması hem de uygulama öncesinde ve sırasında bu hususları izlemesi kurumsal güveni artırabilir. Bu kurumsal güvenin yeniden sağlanmasında yerel yönetimlerle yapılacak iş birliklerinin/protokollerin önemli katkılar sağlayacağı söylenebilir.

Aile Tiplerinin Çeşitliliği ve Farklılığı: *Aileler için yaşanabilir kent* uygulamalarında farklı aile tiplerinin ve yaşama kültürlerinin varlığı dikkate alınmalıdır. Tek bir aile tanımından hareket etmenin güçlükleri ortadadır. Bu nedenle devletin tek bir aile tipine odaklanması çeşitli ayrımcılıkların oluşmasına neden olabilir. Bununla birlikte, ister aile içerisinde ister aile dışında konumlandırılсын bireylerin çeşitli farklılıklara sahip oldukları gerçeği unutulmamalıdır. Bu nedenle çeşitli ve farklı aile tipleri içerisinde değişik bireylerin varlığı da kentsel sosyal politikalar çerçevesinde dikkate alınmalıdır.

Söylem (1): Aileyi muhafazakâr bir çerçevede değerlendiren yaklaşımların, toplumun aile değil birey temelli bir şekilde kurgulandığı yönündeki analizlerin, kentsel dönüşümüne ilişkin uygulamaların belirli toplumsal gruplara avantaj sağladığına ilişkin yorumların varlığı bütünüyle *aile* kavramının öne çıkarılmasının bazı riskler barındırdığını göstermektedir. Kente yönelik müdahalelerde *insan haklarının* dışına çıkıldığı, ayrımcılık yapıldığı, belirli toplumsal grupların kategorik olarak dışarıda bırakıldığı ve dışlandığı yönündeki algılar ve/veya değerlendirmeler bu süreçte güçlenme potansiyeli taşımaktadır. Ailenin, varlığını –diğer toplumsal grupları dışlamadan– kendi yaşama kültürüne uygun bir biçimde sürdürmesini varsayan bu araştırmada *aile dostu kent* kavramının kullanılmaması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bunun yerine daha kapsayıcı olan *yaşanabilir kent* tanımı içerisinde konumlandırılan *aileler için yaşanabilir kent* kavramının kullanılması önerilmektedir.

Söylem (2): Söylem açısından uygulanması gereken başka bir politika ise kavramın tükenmesini ve/veya tüketilmesini önlemeye ilişkindir. Bu araştırmada sıklıkla değinildiği üzere onlarca farklı kavram bulunmaktadır. Bunların hemen hepsi insanın mutlu bir şekilde yaşayacağı kenti hedeflemektedir. Fakat söz konusu hedeflere ulaşmak çok zordur. Bu nedenle bir süre sonra söz konusu kavramlar etkisini kaybeder, yeni kavramlar ortaya çıkar. Özellikle Türkiye kentleşme deneyiminde bu tür kavramların çok daha çabuk tüketildiğini görmek mümkündür. Bu nedenle *aileler için yaşanabilir kent*in çerçevesi hazırlanmadan (gerekli araştırmalar, örnek uygulamalar ve iş birlikleri yapılmadan) bir söylem olarak kullanılması hem aileye hem de kent çalışmalarına zarar verecektir. Araştırmada sıklıkla görüldüğü gibi her iki kavramın da yara aldığı bir Türkiye kentleşme deneyimi söz konusuysa tıpkı kentsel dönüşümde olduğu gibi imkânı krize çevirme riski bulunmaktadır. Söylem, uygulamanın ardından gelmelidir. Aksi takdirde bir daha *aileler için yaşanabilir kent* kavramının kullanılması zorlaşacaktır.

Yerelin Yaşama Kültürü: Türkiye kentleşme deneyimine getirilebilecek en önemli eleştirilerden birisi merkezî ve/veya yerel yönetimin toplumunun yaşama kültürünü dikkate almamakta gösterdiği ısrardır. Bugün karşılaşılan birçok sorunun altında yatan nedenlerin başında bu ısrar gelmektedir. Bu bağlamda *aileler için yaşanabilir kent* yaklaşımı çerçevesinde her kent için standart kurallar belirlemek uygun olmayacaktır. *Aileler için yaşanabilir kent*in temel ilkeleri çerçevesinde her kentte yaşayan (bu bazı kentler için ilçe düzeyinde olacaktır) insanların kendi yaşama kültürlerine uygun bir yapıyı çevre kurmalarının sağlanması gerekmektedir.

İktisadi Politikanın Değiştirilmesi: Kent mekânı, modernleşme süreciyle birlikte metalaşmıştır. Modern iktisadi sistemin kenti bir üretim makinası olarak konumlandırması sonrasında sermaye-

nin yeniden çevrime girmek amacıyla kent mekânını kullandığı söylenebilir. Bu kapsamda kentin metalaşması, arazi spekülasyonu, mülkiyet biçiminin değişmesi, konutun bir tüketim aracına dönüşmesi vb. süreçler söz konusudur. Kentsel arazinin ve konutun iktisadi açıdan değişim değerini yükselten ve metalaşmasına neden olan politikalardan vazgeçilmesi gerekmektedir. Bunun için iktisadi politikalara ve kararlara, kentsel sosyal politika çerçevesinden bakılmalı ve gerektiğinde bunlara müdahale edilmelidir. Kentsel arazinin ve konutun geldiği bu konumun modern iktisadi sistemin genel bir sorunu olduğu muhakkak. Ancak bu sorunu daha yakıcı hâle getiren kararlardan ve uygulamalardan vazgeçilmesi, en azından söz konusu değişim değerinin dramatik bir biçimde artışını engelleyebilir ve/veya kontrol altında tutulmasına katkı sağlayabilir. Kentsel arazinin değerinin artmaya devam etmesi, sonuçlarının daha yıkıcı olmasına yol açacaktır. İktisadi önceliklerin yerine toplumsal ihtiyaçların merkeze alınması, bir kentsel sosyal politika önerisidir.

Bir Karşılaşma Mekânı Olarak Kent: Kentin farklı toplumsal, etnik ve dinî grupların bir *karşılaşma mekânı* olarak tasavvur edilmesi gerekmektedir. Modern kentler ne bireyler ne de aileler açısından tek düzedir. Örneğin kent, kırdan farklı olarak bir karşılaşma mekânı olarak düşünüldüğünde, farklı toplumsal grupların, etnik unsurların, aile türlerinin, yaşam biçimlerinin vb. olduğu bir mekâna dönüşecektir. Bu bağlamda kenti, dar bir bakış açısıyla tanımlamak farklı unsurları dışarıda bırakacaktır. Kent mekânına yönelik kentsel sosyal politikaların bu farklılığı dikkate alması gerekir. Sokağın, mahallenin ve kentin farklılıkların kendilerine yer bulabildikleri ve birbirleri ile temas ettikleri alanlara dönüştürülmesi gerekmektedir. Yerel yönetimlerin komşuluk, mahallelilik vb. sosyal ilişkileri geliştirmek üzere faaliyetler düzenlemesi teşvik edilmelidir. Sosyal etkileşimin olduğu mahalle ikliminin oluşturulması yönünde, sosyal politikalar geliştirilmelidir. Bu çerçevede açık ve kapalı kamusal mekânlar tasarlanmalıdır. Farklı kuşakların, sosyoekonomik statüde bulunan kişilerin bir araya geldiği mekânlar inşa edilmeli ve etkinlikler düzenlenmelidir. Örneğin her bir sokağın, apartmanın piknik düzenlemesi, sokağın birlikte yeşillendirilmesi, toplumsal ritüellerde bir araya gelecek herkese açık mekânlar inşa edilmesi önerilebilir.

Pilot Uygulama Yapılması: *Aileler için yaşanabilir kent* düşüncesinin somutlaşması ve yeni tartışmaları açması için bir pilot uygulama yapılması gerekmektedir. Yerel yönetimlerle temas geçilip çeşitli uzmanların yer aldığı bir çalışma grubu oluşturularak *aileler için yaşanabilir kent* örneği ortaya konulabilir. Bu pilot uygulamanın Anadolu'daki herhangi bir kasabada değil, İstanbul gibi büyük bir kentin çeperinde yeni gelişmeye başlayan bir alanda hayat geçirmek örnek model olmasını sağlayacaktır. Türkiye kentleşme deneyiminde diğer kentlerin örnek aldığı İstanbul'da bu türden bir yerleşimin oluşturulması gerekmektedir.

8.3. Kentsel Sosyal Politikalara Hazırlık İçin Uygulama Önerileri

Araştırma: Kentsel sosyal politikaların uygulanması için çok sayıda toplumsal araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Eldeki araştırmalar mevcut durumu anlamak için yetersizdir. Bunun yanı sıra kentsel nüfus hızla artmaktadır. Ayrıca uluslararası göçün de yoğunlaştığı dikkate alınırsa kentsel sosyal politika için araştırma ihtiyacının uzun bir süre giderilemeyeceği öne sürülebilir. Bu bağlamda çalışma kapsamında gündeme gelen araştırma önerilerine yer verilmektedir.

- Türkiye kentleşme deneyiminde *aile apartmanlarının* oluşumuna ve gelişimine yönelik araştırmaların yapılması

- Ailelerin konut eğilimlerine, tercihlerine yönelik kapsamlı araştırmaların yapılması ve bu araştırmaların her beş yılda bir yenilenmesi
- Ailelerin kamusal mekân kullanımlarına yönelik kapsamlı araştırmaların yapılması ve bu araştırmaların her beş yılda bir yenilenmesi
- Konutun yüksekliği, alanı, bahçe kullanımı ve bu bağlamda aile, ev ve bahçe ilişkisini ele alan araştırmaların yapılması
- Ailelerin (farklı sosyoekonomik gruplar, kentler vb. için) ev içi mekân kullanımları, ev içi mekânın birbiriyle iletişimi, ev kullanım pratikleri ve aile içi ilişkiler bağlamında araştırmaların yürütülmesi
- Ailelerin yaşadıkları yerden duydukları memnuniyet düzeylerinin ölçülmesine, özellikle az sayıda evin satıldığı ve alındığı mahallelerin, ilçelerin analiz edilmesine yönelik araştırmaların yapılması
- Kentsel mekânda *ayrışmanın* ve *bütünleşmenin* yaşandığı alanlar üzerine araştırmalar yapılması
- Aile yaşantıları bakımından problem görülen mahalleler ile problemsiz mahalleler arasında mukayeseli bir antropolojik araştırmaların yapılması
- Anadolu’da konut ve aile yapıları, konut kültürü ve aile içi ilişkiler üzerine araştırmalar yapılması
- Toplu konutlardaki aile yapıları ve yaşama biçimleri konusunda araştırmalar yapılması
- Kentte sunulan hizmetlerin hangi sosyal gruplara ne ölçüde hizmet ettiğini ortaya çıkaracak araştırmaların yapılması
- Müstakil evde ve apartmanda büyüüp birer yetişkin olan kişilerin ev, sokak, mahalle ve bahçe ile olan temaslarını anlamak amacıyla bir sözlü tarih araştırmasının yapılması
- Farklı toplumsal grupların değişik mekân deneyimlerinin aile ilişkileri çerçevesinde ele alındığı araştırmaların yapılması
- *Aileler için Yaşanabilir Kent Ölçeği*’nin geliştirilmesi

Ölçme ve Değerlendirme Sistemi: Literatür taramasında ve yurt dışı örnek incelemelerinde kent nasıl tanımlanırsa tanımlansın bu tanıma uygun ilkelerin yanı sıra belirli ölçeklerin geliştirildiği görülmüştür. Bu ölçeklerle bir kentin aile, çocuk, yaşlı vb. dostu olduğuna karar verilmekte ve politikalar bu ölçekler aracılığıyla geliştirilmektedir. Bu çerçevede *yaşanabilir kent* kavramı altında konumlandırılan aile ve diğer gruplar için “Yaşanabilir Kent Ölçeği” geliştirilmelidir. Böylelikle *yaşanabilir kentlerin*, ne kadar aile, çocuk, yaşlı, kadın ve engelli dostu olduğu takip edebilir; bu konuda öne çıkan kentleri ödüllendirip geri kalan kentlere ise tavsiyelerde bulunabilir. Bu bağlamda hâlihazırda TÜİK’in İllerin Yaşanabilirliği Endeksi üzerinde çalıştığı zikredilmektedir. Söz konusu endekste ‘ekonomik yapı ve gelişmişlik düzeyini yansıtan faktörler, insanların kişisel refahını etkileyen faktörler

(sağlık, eğitim, barınma, güvenlik), toplum refahını etkileyen faktörler (kültür sanat-kent hayatı, yönetime katılım, nüfus yapısı, toplumsal hayat), çevre ve illerin alt yapısına ilişkin faktörler' yer almaktadır. Geliştirilmekte olan bu endeks hakkında daha fazla bilgi edinilerek 'Aileler için Yaşanabilir Kent Ölçeği' konusunda daha sonra harekete geçilmelidir (Türkiye İstatistik Kurumu, t.y.).

Etkinlik: *Aileler için yaşanabilir kent* kavramının somutlaşması ve tartışmaya açılabilmesi için bir dizi akademik etkinliğin yapılması gerekmektedir. Zira kent, birçok karmaşık ilişkiyi barındıran bir toplumsal ve mekânsal örgütlenmedir. Çok farklı boyutları vardır ve çeşitli bilimlere mensup bilim insanları ve uzmanlar tarafından bu boyutlar çalışılmaktadır. Bu bağlam ilk olarak ulusal (dar kapsamda olmalı, uluslararası çalıştayın hazırlıklarını da içermelidir) ve uluslararası iki çalıştayın yapılması gerekmektedir. Bu iki çalıştayda müzakere edilerek yılda ya da iki yılda bir uluslararası katılımlı *aileler için yaşanabilir kentler* başlığında kongre/sempozyum düzenlenmelidir. Uluslararası yapılacak bu etkinlik ile dünyanın farklı yerlerindeki uygulamaları görmek mümkün olur. Hatta bu etkinlik daha çok uygulamalar/örnekler üzerine odaklanmalı, akademik kısmı görece daha az yer kaplamalıdır.

İş Birliği: Kentin karmaşık ve çok boyutlu bir mekânsal ve toplumsal örgütlenme olması, bu alana ilişkin geliştirilecek kentsel sosyal politikalarda belirli iş birliklerini zorunlu kılmaktadır. *Aileler için yaşanabilir kentlere* yönelik kentsel sosyal politikalarda iş birliği yapılması gereken temel kurum Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve yerel yönetimlerdir. Bu iki kurumsal yapılanmanın gerek merkezî gerekse taşra teşkilatları ile iş birliği geliştirilmesi zaruridir. Ayrıca dolaylı olarak ve/veya gerektiğinde Sağlık, Ulaştırma, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Gençlik ve Spor Bakanlığı ile iş birliği kurulması mümkündür.

KAYNAKÇA

Abada, N. (2013). *Understanding women-friendly cities distilling elements from United Nations designated cities*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Ball State University

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Türkiye aile yapısı araştırması*. 11 Kasım 2015, <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293ea2369dc32358ee2b25/taya2013trk.pdf>

Akıntürk, T. (1996). *Aile hukuku* (4. basım). Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları

Akyurt, M. A. (2012). Türkiye’de kent sosyolojisi çalışmaları. *Kent sosyolojisi* içinde (179-205). Ankara: Hece Yayınları

Altay-Baykan, D. (2015). *Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlke-leri Kitabı*. Ankara: Uzerler Matbaacılık.

Altuntaş, A. (2012). Sürdürülebilir toplumlar ve metropollerin baskılarından kurtulmak için alternatif bir yol: Sürdürülebilir kentler. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (17), 135-148.

Alver, K. (2000). *Siteril hayatlar (Kentte mekânsal ayrışma ve güvenli siteler)*. Ankara: Hece Yayınları.

Arlı, A. (2005). Cumhuriyet döneminde Türkiye’de şehirleşme ve gecekondu araştırmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3 (6), s. 283-352.

Arslantürk, Z. ve Amman, T. (2000). *Sosyoloji: Kavramlar, kurumlar, süreçler, teoriler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Aydın, M. (Ed.). (2014). *Sistematiik aile sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Bektaş, C. (2012). *Yaşanası kent*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bektaş, C. (2013). *Türk evi*. İstanbul: YEM Yayınları.

Birleşmiş Milletler (BM). (1989). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Metni.

Birol, G. (2009). Çocuk dostu kent neresidir? *Megaron Balıkesir, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi*, Aralık 2008, 10-13.

BM Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı. (2010). Kadın Dostu Kentler. 12 Kasım 2015, <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/outputs/kadin-dostu-kentler-2010.pdf>

Bohle, S. (26 Kasım 2012). *A place of one’s own: Family housing in Vancouver*. 11 Kasım 2015, <http://spacing.ca/vancouver/2012/11/26/a-place-of-ones-own-family-housing-in-vancouver/>

Brink, L. ve Yost, B. (2004). Transforming inner-city school grounds: Lessons from learning landscapes. *Children, Youth and Environments*, 14 (1), 208-232, 13 Kasım .2015, http://www.colorado.edu/journals/cye/14_1/fieldreports/report3.htm.

Brisbane City Council. (2014). *Youth strategy 2014-2019: Delivering a youth-friendly city*. (Policy Document). 10 Eylül 2015. http://www.brisbane.qld.gov.au/sites/default/files/youth_strategy_full_document.pdf

Buğra, A. (1998). Immoral economy of housing in Turkey. *International Journal of Urban and Regional Research*, 22 (2), 303-317.

California Emeryville. (2011). *Emeryville Planning Commission staff report*. 30 Eylül 2015, <http://www.emeryville.org/DocumentCenter/Home/View/1368>

Cansever, T. (1994). *Ev ve şehir*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Cansever, T. (2010). *Osmanlı şehri, Şiir'den şehir'e*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Center for Active Design. (2015). *Zona de Juego (Play Zone)*. 11 Ekim 2015, <http://centerforactivedesign.org/zonadejuego>

Child Friendly Cities Initiative. (2015). ÇDŞ Girişimi. 18 Eylül 2015, <http://childfriendlycities.org/tr/genel-bakis/cds-girisimi/>

City of Rotterdam. (2010). *Rotterdam, City with a future: How to build a child friendly city*. 10 Ekim 2015, <http://www.rotterdam.nl/JOS/kindvriendelijk/Rotterdam%20City%20with%20a%20future.pdf>.

City of Surrey. (2009). *Creating a child and youth friendly city: What does it mean?*. 10 Ekim 2015, <http://www.surrey.ca/files/CreatingaCYFCityReport2009.pdf>.

CLGF Inclusive Cities Network. (n.d.). *Building a youth-friendly city: Promoting youth engagement in the City of Surrey, Canada*. 18 Ekim 2015, <http://www.clgf.org.uk/userfiles/1/file/ICN%20Case%20Study%20YouthSurrey.pdf>

Corsi, M. (2002). The child friendly cities initiative in Italy. *Environment & Urbanization*, 14 (2), 169-179.

Çakırer-Özservet, Y. (2013). Tasarımda insan odağını kaybetmemek için kentli çocuklar ve resmettiklerine bakmak. “*Sağlıklı Çevre – Sağlıklı Tasarım*”, Çevre Tasarım Kongresi- Kongre Kitabı içinde (309-324). Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Çakırer-Özservet, Y. (2014). “La Citta Dei Bambini” Fano’dan Roma’ya çocukların şehri hareketi. *Marmara Belediyeler: Marmara Bölgesi Yerel Belediyeler Haber Dergisi*, 3 (1), 120-127.

Çakırer-Özservet, Y. (2014). 1990'lardan bu yana çocuk dostu bir şehir: Fano. *Marmara Belediyeler: Marmara Bölgesi Yerel Belediyeler Haber Dergisi*, 2 (1), 122-127.

Çakırer-Özservet, Y. (2015). Çocukların şehre katılımı: Bursa yerel yönetimleri üzerinden bir okuma. *Şehir ve Toplum Dergisi*, 1 (2), 103-115.

Çakırer-Özservet, Y. (basımda). Çocuklar için katılımcı yerel yönetimler. *Türkiye'de çocuk katılımı* içinde (??-??). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Demir, Ö. ve Acar, M. (1992). *Sosyal bilimler sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

Demirci, A., Tolu, M. M. ve Karali, Z. N. (2015). *Aile dostu kent konseptine uygun olarak kent uygulamacıları ve tasarımlarının geliştirilmesi* Yayınlanmamış lisans bitirme tezi, Fatih Üniversitesi.

Demirci, M. ve Genç, N. (2007). Planlamanın Avrupa Birliği boyutu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 53-73.

Doğan, İ. (2000). *Sosyoloji- Kavramlar ve sorunlar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Doğan, L. (2014). Bir değerlendirme çalışması: Dünyada ve ülkemizde aile dostu kent planlaması. *KBAM 5. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu Toplumsal Çeşitlilik Yeni Söylem: Politikalar, Mekânsal Planlama ve Uygulamalar Bildiri Kitabı* içinde (425-430). Ankara: Çankaya Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, TÜBİTAK.

Doğan, L. (2015). Aile dostu kent (Aidkent) & performans yönetim sistemi projesi, *Dünya Şehircilik Günü 38. Kolokiyumu; Geleceğin Kentleri*, Aydın Yayınları: Ankara.

Dostoğlu, N., Şahin, E. ve Taneli, Y. (2009). Evrensel Tasarım: Tanımlar, Hedefler, İlkeler. *Mimarlık*, (347). 20 Kasım 2015, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=361&RecID=2062>.

Duru, B. (2005). Avrupa Birliği kentsel politikası ve Türkiye kentleri üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 29 (246), 59-75.

Dülger, H. N. (2015). *Age friendly cities criteria: An ideal type*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ

Dünya Engelliler Vakfı. (n.d.). *Engelsiz şehir tasarım raporu*. 23 Ekim 2015, <http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz-Sehir-Planlamasi/Engelsiz-Sehir-Tasarim-Raporu/>

Düzenli, H. İ. (2009). İdrak ve inşa Turgut Cansever mimarlığının iki düzlemi. İstanbul: Klasik.

Enns, C. (2010). *Child and youth friendly housing & neighborhood design*. 20 Kasım 2015, <http://www.abbotsford.ca/Assets/2014+Abbotsford/Parks+Recreation+and+Culture/Social+Development/Child+And+Youth+Friendly+Housing+And+Neighbourhood+Design.pdf>

Ergüven, M. H. (2011). Cittaslow–Yaşamaya Değer Şehirlerin Uluslararası Birliği: Vize örneği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 201-210.

Erkan, N. E. (2014). Şehir kavramlarının yolculuğu. İstanbul: İdeal Yayınları.

Erkan, N. E. (2014). Şehircilik kavram kümesinin evrimi. Şehir kavramlarının yolculuğu içinde (280- 299). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

European Commission. (2013). *Access city awards: Inspiring EU cities to become more accessible*. 18 Eylül 2015, http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/access_city_award_2013_brochure_en.pdf

Family Friendly Cities. (n.d.). 13 Eylül 2015, <http://www.familyfriendlycities.com>

Feyzioğlu, F. N. (1986). *Aile hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Genç Dostu Kentler. (t.y.). *Neden genç dostu?* 23 Eylül 2015, <http://gencdostu.org/neden-gdk/>

Giddens, A. (2005). *Sosyoloji* (Z. Mercan, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Green Building Promotion Program. (2012). *Planning and growth management department business support and evaluation branch* (Planning and Growth Management Department Business Support and Evaluation Branch). 13 Eylül 2015, http://ottawa.ca/calendar/ottawa/citycouncil/occ/2012/07-11/pec/15%20-%20ACS2012-PAI-PGM-0127_Green%20Building_DOC%201.pdf

Güner, Ö. C., Gözün, G., Hilwah, A. ve Gökçek, M. (2013). *Yaşlı dostu şehirler: Kavramsal çerçeve ve örneklerle değerlendirmeler*. Ankara: Güneş Kitabevleri.

Günlük-Şenesen, G., Ergüneş, N., Yakar-Önal, A., Yakut-Çakar, B. ve Yücel, Y. (2014). *Kamu politikaları, yerel yönetimler, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme: Kadın dostu kentler, Türkiye örneği* (Tübitak SOBAG: 112K481 No'lu Proje Raporu). İstanbul.

Habitat. (t.y.). *Genç dostu kentler*. 28 Eylül 2015, <http://habitatkalkinma.org/projelerimiz/katilimyonetisim/genc-dostu-kentler/>

Hatemi, H. ve Serozan, R. (1993). *Aile hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Humanlifeproject. (2015). *Human family*. 14 Kasım 2015, <http://www.humanlifeproject.com/family.htm>

İncedayı, D. (2009). Herkes İçin Tasarım *Mimarlık Dergisi*, (347). 20 Ekim 2015, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=361&RecID=2061>.

Israel, E., ve Warner, M. (2008). *Planning for family friendly communities*. 3 Aralık 2015, <https://www.planning.org/pas/memo/open/nov2008/>.

Jacobs, J. (1969). *The death and life of great American cities*. New York: Random House.

Jaffe, E. (2014). *How Vancouver became one of North America's most family-friendly cities*. 27 Eylül 2015, <http://www.citylab.com/cityfixer/2014/08/how-vancouver-became-one-of-north-americas-most-family-friendly-cities/375617/>.

Kaya, E. (2004). *Kentleşme ve kentlileşme*. İstanbul: İlke Yayıncılık.

Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal cinsiyet açısından kente bakmak. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7 (1), 344-357.

Keleş, R. (1986). 1951-1960 yıllarında kent araştırmaları. *Türkiye'de sosyal bilim araştırmalarının gelişimi* içinde (269-282). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

Keleş, R. (1993). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Keskin, E. B. (2012). Sürdürülebilir kent kavramına farklı bir bakış: Yavaş, şehirler (Cittaslow). *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 8 (1), 81-99.

Kessler, G. (1949). İstanbul'da mesken darlığı, mesken sefaleti, mesken inşaatı (E. Zâdit, Çev.). *Arkitekt*, (209-210), 131-134.

Kıray, M. (1998). *Az gelişmiş ülkelerde metropolitenleşme süreçleri*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kiernan, J. S. (n.d.). *2015's best & worst cities for families*. 24 Kasım 2015, <https://wallethub.com/edu/best-cities-for-families/4435/#methodology>.

Köprülü, B. ve Kaneti, S. (1989). *Aile hukuku* (2. basım). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Lam, B. (2008). *Map Paris wheelchair reduced mobility accessibility – Metro RER bus tram*. 10 Kasım 2015, <http://parisbytrain.com/map-paris-wheelchair-reduced-mobility-accessibility-metro-rer-bus-tram/>.

Levy, F. (2008). *In depth: America's most and least family-friendly cities*. 10 Eylül 2015, http://www.forbes.com/2008/12/02/cities-ten-budget-forbeslife-cx_fl_1202realestate_slide.html?thispeed=50000.

Metropolis. (2015). *Women friendly city project*. 18 Kasım 2015, <http://policytransfer.metropolis.org/case-studies/women-friendly-city-project>

Michaud, A. (2000). *Aplicaciones a escala urbana de la perspectiva de género: La seguridad de las mujeres y el transporte public en Montreal*. Montreal. CAFSU; Femmes et Ville, Ville de Montréal; STCUM.

MyCiti. (2015). *Vision*. 18 Kasım 2015, <http://myciti.org.za/en/about/about-us/vision-and-objectives/>

New York City. (2015). *Pedestrians CityBench*. 10 Kasım 2015, <http://www.nyc.gov/html/dot/html/pedestrians/citybench.shtml>

Nirun, N. (1994). *Sistemik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Nteta, Z. (2014). *Women have a right to safe public transport*. 18 Kasım 2015, <http://www.capetownpartnership.co.za/2014/11/women-have-a-right-to-safe-public-transport/>.

Oğuzman, K. ve Dural, M. (1994). *Aile hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Oktay, D. (2007). Sürdürülebilirlik, Yaşanılabilirlik ve Kentsel Yaşam Kalitesi. *Mimarlık Dergisi*, (335). 19 Ekim 2015, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=53&RecID=1329>.

Osborne, P. (2005). Safe routes for children: What they want and what works. *Children Youth and Environments*, 15 (1), 234–239.

Öztan, B. (2004). *Aile hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Play England. (2015). *Adventure playgrounds: Community play hubs*. 30 Eylül 2015, <http://www.playengland.org.uk/our-work/projects/past-projects/adventure-playgrounds-community-play-hubs.aspx>

Playing Out. (2015). *Playing Out story*. 11 Ekim 2015, <http://playingout.net/about/playing-story/>

Polat, E. (2011). Ağır Ağır Çıkacaksın Bu Merdivenlerden: Yavaş Kent Hareketi (Cittaslow). *Mimarlık*, (359). 20 Kasım 2015, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=373&RecID=2656>.

Pronto Tour. (2014). *Engelli dostu şehirler* <http://blog.prontotour.com/engelli-dostu-sehirler/adresinden-edinilmistir>.

Quimby, A., ve Castle, J. A. (2006). *A review of simplified streetscape schemes*. London: TRL Limited.

Ragan, D., ve McNulty, L. (2005). *The youth friendly city The World Urban Forum 2006 The World Urban Forum 2006 Vancouver Working Group Discussion Paper*. 13 Kasım 2015 http://www.cscd.gov.bc.ca/lgd/intergov_relations/library/wuf_the_youth_friendly_city.pdf.

Raven, D. (2015, 31 Temmuz). *Pink-coloured 'women only' parking spaces at Frankfurt Airport spark sexism row*. 18 Kasım 2015, <http://www.mirror.co.uk/news/world-news/pink-coloured-women-only-parking-6169510>

Riggio, E. (2002). Child friendly cities: Good governance in the best interests of the child. *Environment and Urbanization*, 14 (2), 45-58.

Scultz, E. (2010). *Making space for children and youth in surrey city center: An assessment of child and youth friendly policy & practice in surrey, British Columbia*. 20 Kasım 2015, <http://summit.sfu.ca/system/files/iritems1/10044/etd5951.pdf>.

Seattle Planning Commission. (2014). Family-sized housing: An essential ingredient to attract and retain families with children in Seattle. 20 Kasım 2015, http://www.seattle.gov/Documents/Departments/SeattlePlanningCommission/AffordableHousingAgenda/FamSizePC_dig_final1.pdf.

Sezgin, M. ve Ünüvar, Ş. (2011). *Yavaş şehir: Sürdürülebilirlik ve şehir planlaması ekseninde*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Suitcliffe Play. (2015). *The pod youth shelter*. 20 Kasım 2015, <http://www.sutcliffeplay.co.uk/pod-youth-shelter-about/>.

Sungur-Ergenoğlu, A. (2013). *Mimarlıkta Kapsayıcılık: Herkes için Tasarım*. 10 Kasım 2015, <http://www.ek.yildiz.edu.tr/images/images/yayinlar/ktp.pdf>.

Şahin, İ. ve Kutlu, Z. Z. (2014). Cittaslow: Sürdürülebilir kalkınma ekseninde bir değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2 (1), 55-63.

Şatıroğlu, A. (2011). Türkiye’de kent araştırmalarının değişimi. *Sosyoloji Dergisi*, 22, 347-363.

Şen, M. (1996). *Türkiye’de Gecekondunun 50.yılı*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı.

Şentürk, M. (2012). Kentsel dönüşümün sosyolojisi. *Kent Sosyolojisi* içinde (349–363). Ankara: Hece.

Şentürk, M. ve Ceylan, H. (ed.). (2015). *İstanbul’da yaşlanmak: İstanbul’da yaşlıların mevcut durumu araştırması*. İstanbul: Açılım Yayınları.

Takıl, F. Z. (2015). *Kadın dostu kentler: Ankara örneği*. 20 Aralık 2015, <http://hukukvesanat.atilim.edu.tr/?p=1217>.

Tandoğan, O. (2014). Çocuk için daha yaşanılabilir bir kentsel mekân: Dünyada gerçekleştirilen uygulamalar. *Megaron*, 9 (1), 19-33.

Tanyeli, U. (2004). İstanbul 1900-2000 konutu ve modernleşmeyi metropolden okumak. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Tekeli, İ. (1986). Türkiye’de 19. yüzyıl ortalarından 1950’ye kadar kentsel araştırmaların gelişimi. *Türkiye’de sosyal bilim araştırmalarının gelişimi* içinde (239-268). Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

Tekeli, İ. (2015). Katılımcılık ve Gerçekçilik Sorgulamaları Arasında Habitat III Türkiye Raporu. *Mimarlık Dergisi*, (383). 13 Eylül 2015, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=397&RecID=3657>.

The United Nations Children’s Fund. (t.y.). Çocuk dostu şehirler. 13 Eylül 2015, <http://unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=64>

Theodorou, M. (2009). Herkes için Tasarım (1): Mimarlık ve Demokrasi. *Mimarlık Dergisi*, (347). 14 Ekim 2015, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=361&recID=2063>.

Tonucci, F. (2002). *Se i bambini dicono: Adesso basta! Premessa di R. Prodi*. Gius. Laterza & Figli Spa. 20 Ağustos 2014, http://www.lacittadeibambini.org/pubblicazioni/Bambini_basta.pdf

Tonucci, F. (2005). La città dei bambini: Un modo nuovo di pensare la città. *Economica Laterza*, 353, 242 p. Bari. Italia.

Tonucci, F. (2015). Özgürleştirme üzerine: Yetişkinler çocukları dinlemedikleri takdirde çok büyük sorunlar ile karşılaşacaktır. Çocukların Şehri: Yerel Yönetimlerde Yeni Bir Felsefe". *İdealkent Dergisi*, 17, 282-297.

Tonucci, F. (t.y.). *Let's go to school on our own, A proposal for autonomy*. 20 Kasım 2015, http://www.lacittadeibambini.org/pubblicazioni/articoli/a_scuola_eng.doc.

Top Universities. (2010). *What is the world's best student city?* 21 Ekim 2015, <http://www.topuniversities.com/university-rankings-articles/qs-best-student-cities/what-worlds-best-student-city>.

Topsümer, F., Babacan, E. ve Baytekin, E. P. (2009). Şehir ve çocuk: Çocuk dostu şehir girişiminin şehir imajına katkısı. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 35 (1), 5-20.

Tranter, P., & Doyle, J. (1996). Reclaiming the residential street as play space. *International Play Journal*, 4, 81–97.

Tural, A. ve Üstün, B. (2009). Yaşlılık ve yaş dostu kentler. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 1-23.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Güncel Türkçe sözlük*, 14 Kasım 2015, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts

Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). İllere göre il/ilçe merkezi ve belde/köy nüfusu – 2013. *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanı*. 15 Aralık 2014, <http://rapory.tuik.gov.tr/15-12-2014-03:34:48-42273112315460404801280480136.html>

Türkiye İstatistik Kurumu. (t.y.). İllerin yaşanabilirliği endeksi. 20 Kasım 2015, <http://www.resmiistatistik.gov.tr/?q=tr/content/39-illerin-ya%C5%9Fanabilirli%C4%9Fi-endeksi>

Uluengin, M. B. (2005). İmparatorluğun ihtişam arayışında Cumhuriyetin radikal modernleşme projesine: Türkiye’de kentsel planlamanın ilk yüz yılı. *TALİD*, 3 (6), 353-436.

Ulusal Gençlik Parlamentosu. (t.y.). *Genç dostu kentler 2014*. 13 Ekim 2015, <http://ulusalgenclikparlamentosu.net/kampanyalar/gencdostukentler/>

UN Women. (2015). *Creating safe public spaces*. 18 Kasım 2015, <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/creating-safe-public-spaces>.

United Nations. (2014). *World urbanization prospects*. 14 Aralık 2014, <http://esa.un.org/unpd/wup/Highlights/WUP2014-Highlights.pdf>.

Urban Health Solutions. (2015). *Safe routes to age in Paris*. 3 Kasım 2015, <http://urbanhs.com/initiatives/miami-dade-county-age-friendly-initiative/safe-routes-to-age-in-place/>.

Uslu, A. (2005). Yaşlılıkta yaşam kalitesi ve sosyal etkileşimin sağlanması için dış mekân tasarımının rolü. 3. *Ulusal Yaşlılık Kongresi Bildiriler Kitabı*. İzmir: Okullar Yayınevi.

Uslu, A. ve Shakouri, N. (2014). Kentsel Peyzajda Engelli/Yaşlı Birey İçin Bağımsız Hareket Olanağı ve Evrensel Tasarım Kavramı. *Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi*. 1 (14), 7-14.

van den Berg, L., & Russo, A. P. (2004). *The student city: strategic planning for student communities in EU cities*. Aldershot, UK: Ashgate.

World Health Organization. (2007). *Global age-friendly cities: A guide*. 20 Ekim 2015, http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf.

World Health Organization. (2015). *Global database of age-friendly practices*. 20 Ekim 2015, http://apps.who.int/datacol/custom_view_report.asp?survey_id=600&view_id=653&display_filter=1

Yılmaz, E. B. (2012). Kendi Gök Kubbe'miz'de kimlik kurucu bir değer olarak mekân. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (1), 18-30.

Youth Friendly City. (t.y.). 20 Ekim 2015, <http://www.dc-aya.org/policy-and-advocacy/og/11>

Youthful Cities. (2015). *Youthful Cities Global Index executive summary: Ranking the world's 55 most youthful cities*. 23 Ekim 2015, <http://imco.org.mx/wp-content/uploads/2015/05/YouthfulCities.pdf>

Yurtseven, H. R., Kaya, O. ve Harman, S. (2010). *Yavaş hareketi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Zaragoza. (2015). *City of Vienna, Chief Executive Office for Urban Planning, Development and Construction, Co-ordination Office for Planning and Construction geared to the requirements of daily life and the specific needs of women*. 18 Kasım 2015, <http://zaragoza2006.fesu.org/IMG/pdf/Vienna.pdf>.

Zero 200. (2015). *About Zero200*. 10 Kasım 2015, <https://www.zero200.com.au/about.htm>.

EK 1 - TÜRKİYE'DE AİLE VE KENT İLİŞKİSİNİ ELE ALAN ÇALIŞMALAR

Türkiye'de aile ve kent ilişkisini ele alan çalışmalar; kitaplar, makaleler ve yüksek lisans/doktora tezleri olmak üzere üç başlık altında listelenmiştir. 'Kent' kelimesinin geçtiği tüm çalışmaları sıralamak yerine, kentin birey ve toplumla birebir etkileşim içinde olduğu ve bu etkileşimin sebep/sonuçlarının tartışıldığı çalışmalara yer verilmiştir.

Literatür taraması yapılırken karşılaşılan bazı derleme kitapların ana başlıkları listeye dahil edilmiş, bazılarının ise içerisindeki metinler, kitabın ana başlığı verilmeden listeye dahil edilmiştir. Hem kitabın künyesi hem de içindeki bir yazarın yazdığı metnin künyesinin dahil edildiği derleme kitaplar da mevcuttur.

Kitaplar

Tabakoğlu, A. (1991). *Sosyo-ekonomik yönleriyle aile sempozyumu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yayınları.

Y, y. (1990). *Türkiye aile bibliyografyası*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Mimarlar Odası Ankara Şubesi. (1971). *Türkiye'de kentleşme*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.

Adak, N. (2012). *Değişen toplumda değişen aile: Sosyolojik tartışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1990). *Türkiye aile yıllığı: 1990*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Alkan, A. (2005). *Yerel yönetimler ve cinsiyet: Kadınların kentte görünmez varlığı: Ankara araştırması*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Altaban, Ö. (1998). Cumhuriyetin kent planlama politikaları ve Ankara deneyimi. Sey, Y. (ed.), *75 yılda değişen kent ve mimarlık* içinde (41–64). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Alver, K. (2010). *Steril hayatlar: Kentte mekânsal ayrışma ve güvenli siteler*. Ankara: Hece Yayınları.

Arı, O. ve Semay, M. (1983). İbrahim Yasa'nın Ankara'da gecekondü aileleri kitabı üzerine bir inceleme. Y, y. (ed.), *İbrahim Yasa'ya armağan* içinde (189-200). Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Aslanoğlu, R. A. (1998). *Kent, kimlik ve küreselleşme*. Bursa: Asa Kitabevi.

Ayata, G., Eryılmaz, S. ve Kalem, S. (2011). *Ailenin korunmasına dair kanun kimi ve neyi koruyor? Hakim, savcı, avukat anlatıları*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ayata, S. ve Güneş-Ayata, A. (1996). *Konut, komşuluk ve kent kültürü*. Ankara: T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı.

Aytaç, A. M. (2007). *Ailenin serencamı: Türkiye’de modern aile fikrinin oluşması*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Bal, H. (2002). *Kent sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.

Bayramoğlu, Yıldırım F. (1994). *Gençlik ve kent yönetimi*. İstanbul: Dünya Yerel Yönetim Dem.

Bayramoğlu Yıldırım, F. (1996). *İnsan çevre kent*. İstanbul: Dünya Yerel Yönetim Dem.

Bayramoğlu Yıldırım, F. (1996). *Kentte birlikte yaşamak üstüne*. İstanbul: Dünya Yerel Yönetim Dem.

Bektaş, C. (2004). *Kentli olmak ya da olmamak*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Bektaş, C. (2013). *Yaşanması kent 2012*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Beyazlı, D. (2005). *Kent planlamada birey, kent, kentlilik ve kentlilik bilinci*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları

Bozdayı, A. M. (2005). *Çağdaş kent yaşamında mekân sorunları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Bilsel, F. C. ve Pinon, P. (2010). *İmparatorluk başkentinden Cumhuriyet’in modern kentine: Henri Proust’un İstanbul planlaması (1936-1951)*. İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

Cansever, T. (1992). *Şehir ve mimari üzerine düşünceler*. İstanbul: Ağaç Yayınları.

Cansever, T. (1994). *Ev ve şehir üzerine düşünceler*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Cansever, T. (1995). *Habitat II konferansı için şehir ve konut üzerine düşünceler*. İstanbul: Hak-İş.

Cansever, T. (1998). *İstanbul’u anlamak*. İstanbul: İz Yayınları.

Çelebi, F., Aksel, B. ve Öğretmen, F. (2001). *Kent araştırmaları bibliyografyası*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Çizgen, N. (1994). *Kent ve kültür*. İstanbul: Say Yayınları.

Dervişoğlu, E. ve Uğurlu, Ö. A. (2010). *Türkiye perspektifinden kent sosyolojisi çalışmaları*. İstanbul: Örgün Yayınevi.

Dikeçligil, B., Çiğdem, A. (1991). *Aile Yazıları*. Ankara: TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Doğan, İ. (2009). *Dünden bugüne Türk ailesi: sosyolojik bir değerlendirme*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Doğan, M. S. ve Doğan, M. C. (2005). *Modernleşme sürecinde Türk köy ailesi araştırması*. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

Duben, A. ve Behar, C. (1996). *İstanbul haneleri: Evlilik, aile ve doğurganlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Duben, A. ve Şimşek, L. (2002). *Kent, aile, tarih*. İstanbul: İletişim.

Ekşioğlu Çetintahra, G. (2014). Cumhuriyet dönemi modernizminin İzmir’de kent mekânına yansımaları: Dr. Behçet Uz dönemi. M. M. Söylemez ve S. Karslıoğlu (ed.), *Cumhuriyet’ten günümüze şehir ve şehircilik içinde* (113–27). Ankara: Çorum Belediyesi.

Eraydın, A. (ed.) (2006). *Değişen mekân*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Erder, S. (1996). Ümraniye: İstanbul’a bir kent konu. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ergin, O. N. (1936). *Türkiye’de şehirciliğin tarihi inkişafı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Ergül, N., Kaplan, M. ve diğerleri. (1999). *Türk ailesinin yaşadığı mekânlara/konutlara ilişkin eğilimler*. Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Erkan, R. (2002). *Kentleşme ve sosyal değişme*. Ankara: Bilimadamı Yayınları.

Erman, T. (2003). Kent çeperlerindeki ‘modernlik’: Modern başkent Ankara’daki bir gecekondu mahallesinin düşündürdükleri. Pultar, G., İncirlioğlu E. O. ve Akşit B. (ed.), *Kültür ve modernite içinde* (105–126). İstanbul: Tetragon ve Türkiye Araştırmaları Grubu Yayını.

Ersoy, M. (2007). *Kentsel planlama kuramları*. Ankara: İmge Kitabevi.

Erten, M. (2004). *Karşıyaka Kent Meclisi: kent yönetimine bir katılım deneyimi*. İstanbul: Anah-tar Kitaplar Yayınevi.

Eryıldız, H. S. (1995). *Ekokent: çevreyi geliştirici kentleşme*. Ankara: Gece Yayınları.

Fındıkoğlu, Z. F. (1969). *Adapazarı’nın şehirleşmesi ve sosyolojik problemleri*: İstanbul-Ada-pazarı: Sakarya Sosyal Araştırmalar Merkezi Yayını.

Gökçe, B. (1971). *Gecekondu gençliği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını.

Gökçe, B. (1973). Şehirleşme sürecinin gençlik üzerine etkileri. Ankara: SBF Yayınları.

Gökçe, B. (1993). *Gecekondularla aileler arası geleneksel dayanışmanın çağdaş organizas-yonlara dönüşümü*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.

Görmez, K. (1997). *Kent ve siyaset: bir metropol alanda kentleşme kentlileşme düzeyi ile siyasal kültür ve siyasal davranış ilişkileri üzerine bir araştırma: Ankara örneği*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Görmez, K. (2004). *Bir metropol kent Ankara: sosyal yapı, kimlik, yaşam*. Ankara: Odak Yayınevi.

Güçlü, S. (2002). *Kentlileşme ve göç sürecinde Antalya'da kent kültürü ve kentlilik bilinci*. Ankara: TC Kültür Bakanlığı.

Güler, M. (1997). *Kentleşme sürecinde gençlik*. Ankara: Ümit Yayıncılık ve Matbaacılık

Gümüşoğlu, F. (2001). *21. yüzyıl karşısında kent ve insan*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

İmamoğlu, E. O. ve İmamoğlu, V. (1996). *İnsan, evi ve çevresi: Ankara'da bir toplu konut araştırması*. Ankara: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı.

İşık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2001). *Nöbetleşe yoksulluk: gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan, aile, kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kalaycıoğlu, S. (2002). Türkiye'de kentsel yoksulluğun tanımlanmasında geçinme ve aile stratejilerinin etkileri. TMMOB Şehir Plancıları Odası (ed.), *Yoksulluk, kent yoksulluğu ve planlama* içinde (65–72). Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları.

Karpat, K. H. (2003). *Türkiye'de toplumsal dönüşüm: kırsal göç, gecekondulaşma ve kentleşme*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kartal, S. K. (1975). *Kentleşme ve insan: kentleşme sürecinde insan tutum ve davranışlarında meydana gelen değişimler Çankırı köylerinden Ankara'ya göç edenler üzerinde bir araştırma*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

Kartal, S. K. (1983). *Ekonomik ve sosyal yönleriyle Türkiye'de kentlileşme*. Ankara: Yurt Yayınevi.

Kaya, E. (2003). *Kentleşme ve kentlileşme*. İstanbul: İlke Yayıncılık.

Keleş, R. (1983). *100 soruda Türkiye'de kentleşme, konut gecekondulaşma*. İstanbul: Gerçek Yayınları.

Kılıçbay, M. A. (2000). *Şehirler ve kentler*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kıray, M. B. (1984). *Büyük kent ve değişen aile: Türkiye'de ailenin değişimi toplumbilimsel incelemeler*. Ankara: Türkiye Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

Kongar, E. (1972). *İzmir'de kentsel aile (yapı, akrabalarla ve bürokratik örgütlerle ilişkiler ve zaman içinde bazı değişim eğilimleri)*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

Kongar, E. (1993). *Türkiye üzerine araştırmalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Köksal A. (2012). *Kent sosyolojisi*. Ankara: Hece Yayınları.
- Kurt, H. (2003). *Türkiye’de kent-köy çelişkisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kurtuluş, H. (2005). İstanbul’da kentsel ayrışma: mekânsal dönüşümde farklı boyutlar. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Küçükkural, Ö. M. (2013). İstanbul halkının konut eğilimleri araştırması. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Laborit, H. (çev. Onaran, B.). (1990). İnsan ve kent. İstanbul: Payel Yayınevi,
- Mangır, M. ve Aktaş, Y. (1992). *Gecekondu gençliğinde boş zaman etkinlikleri*. Ankara: AÜZEF Yayını.
- Nas, Z. (2006). Üniversitelerin kent kültürüne etkileri. Van: Van Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları.
- ODAK. (1992). *Ankara kent bibliyografyası*. Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi.
- Onat, Ü. (1993). *Gecekondu kadının kente özgü düşünce ve davranışlar geliştirme süreci*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı.
- Orçan, M. (2008). *Kır ve kent hayatında kadın profili Kırıkkale araştırması*. Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.
- Osmay, S. (1998). 1923’ten bugüne kent merkezlerinin dönüşümü. Sey, Y. (ed.), *75 yılda değişen kent ve mimarlık içinde* (139-154). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Ötegen, A. (2006). *Konya’da kent kültürü ve kentlilik bilinci*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi.
- Özbay, F. (2015). *Dünden bugüne aile, kent ve nüfus*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdenören, R. (2000). *Kent ilişkileri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özen, S. (1991). *Sanayi kasabasında yaşam biçimi ve aile yapısında meydana gelen değişmeler: Soma örneği*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Özen, S. (1996). *Kentleşme sürecinde ailede kuşaklararası ilişkiler*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, kentleşme ve kentsel değişme*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Özkaya, C. (2011). *Türkiye’de aile: ailenin yapısal özellikleri, işlevleri ve değişimi*. İstanbul: Sosyal Ekonomik Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Özlü, Z. (2007). *Tanzimat döneminde Anadolu’da kır ve kent hayatı (Bolu-Göynük örneği)*. Ankara: Berikan Yayınları.

Özyeğin, G. (2003). Kapıcılar, gündelikçiler ve ev sahipleri: Türk kent yaşamında sorunlu karşılaşmalar. Kandiyoti, D. ve Saktanber, A. (haz.), *Kültür fragmanları: Türkiye’de gündelik hayat içinde* (çev. Z. Yelçe, 57-83). İstanbul: Metis Yayınları.

Sancar, S. (2012). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti: erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sencer, Y. (1979). *Türkiye’de kentleşme: bir toplumsal ve kültürel değişme süreci*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sey, Y. (1998). *75. yılda değişen kent ve mimarlık*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Sözen, M. (1976). *Türk kenti Türk evi bibliyografyası*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü.

Sümer, N., Solak, N. ve Harma, M. (2013). İşsiz yaşam: İşsizliğin ve iş güvencesizliğinin birey ve aile üzerindeki etkileri. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Şentürk, M. ve Yaman, Ö. M. (2013). *Kentleşme ve sosyal politikalar*. İstanbul: Esenler Belediyesi.

Şenyapılı, T. (2004). *Baraka’dan gecekonduya: Ankara’da kentsel mekânın dönüşümü: 1923-1960*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şirin, M. R. ve Usta Sayita, S. (2000). *1. İstanbul çocuk kurultayı İstanbul çocuk raporu*. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı.

Taşçı, M. (koor.). (1998). *Metropolde kariyer meslekleri ve aile yapısı temelinde yaşama tarzları (Ankara örneği)*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Tekeli, İ. (1977). *Bağımlı kentleşme: kırdan ve kentte dönüşüm süreci*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.

Tekeli, İ. (1998). Bir modernleşme projesi olarak Türkiye’de kent planlaması. Bozdoğan S. ve Kasaba, R. (ed.), *Türkiye’de modernleşme ve ulusal kimlik içinde* (çev. N. Elhüseyni, 155-172). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Tekeli, İ. (1998). Türkiye’de Cumhuriyet döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması. Sey, Y. (ed.), *75 yılda değişen kent ve mimarlık içinde* (1–24). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, modernite ve Türkiye’nin kent planlama tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2011). *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2011). *Türkiye’nin kent planlama ve kent araştırmaları tarihi yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2012). *Türkiye’de yaşamda ve yazında konutun öyküsü (1923-1980)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Thorns, D. C. (çev. Nal, E. ve Nal, H.) (2004). *Kentlerin dönüşümü: Kent teorisi ve kentsel yaşam*. İstanbul: Soyak Yayınları.

Turgut, M. (haz.). (2010). *Türkiye’de aile değerleri araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Tümertekin, E. (1997). *İstanbul: insan ve mekân*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Türkoğlu, A. (2007). *Kent enstitüleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yaraman, A. (1997). Büyük kentle bütünleşme sürecinin aile kurumuna etkileri. *Türk sinemasında göç sorunu II: Ulusal sosyoloji kongresi toplum ve göç sempozyumu* içinde (573-579). Ankara: TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü & Sosyoloji Derneği Yayını.

Yasa, İ. (1966). *Ankara’da gecekondu aileleri*. Ankara: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı.

Yazıcı, E. (1992). *Sosyo-kültürel değişme sürecinde Karabük’te işçi ailesi*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Yeter, E. (2008). *Kentsel gelişme ve kültür değerleri*. İstanbul: Tarihi Kentler Birliği.

Yıldız, H. D. (haz.). (1992). *Sosyo-kültürel değişme sürecinde Türk ailesi*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Yılmaz, S. (2012). *Türkiye’de ailenin dönüşümü*. Ankara: Divan Kitap.

Makaleler

Akdoğan, A. (2002). Geleneksel geniş aileden modern çekirdek geçişte dini hayattaki değişim. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(3), 27–72.

Aksoy, E. (2007). Suç ve güvenli kent yaklaşımı. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dergisi*, 55, 11–15.

Arslantaş, H. A. (2008). Sosyal değişim, kentleşme ve kentlileşmenin din üzerine etkileri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 171–196.

Bilgin, İ. (2006). Kent üretiminin ve kamu yaşamının örgütlenmesinde güncel eğilimler. *Toplum ve Bilim*, 105, 166–177.

Çelik, C. (2001). Kentleşme sürecinde dini hayat. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11, 131–152.

- Demir, E. (1961). Yeni kentli ailelerde geçimlik, üretim ve yoksulluk. *Planlama Dergisi*, 1(1), 62–69.
- Durgun, B ve Tümerdem, Y. (1999). Kentleşme ve yaşlılara sunulan hizmetler. *Geriatric Dergisi*, 2(3), 115–120.
- Erder, S. (1993). İstanbul'un yeni sakinleri: nerelisin hemşerim? *Görüş Dergisi*, 12, 74-80.
- Erol, M. (1994). Kentsel bütünleşme üzerine köy kent farklılaşması ve aile kurumunun etkileri (Sivas örneği). *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 51–75.
- Geray, C. (1995). Kent yönetimi için yeni yaklaşımlar ve komşuluk (mahalle) biriminin önemi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 4(6), 27–38.
- Gökulu, G. (2010). Kent güvenliği kentleşme ve suç ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(1). <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/download/1025006501/1025006077>
- Karabel, A. H. (2013). Kentsel dönüşüm, konut ve Türk aile yapısı. *Mimar ve Mühendis*, 71, 64–66.
- Keleş, R. (2005). Kent ve kültür üzerine. *Mülkiye Dergisi*, 29(246), 9–18.
- Kiper, P. (2004). Küreselleşme sürecinde kentlerimize giren yeni tüketim mekânları ve yitirilen kent kimlikleri. *TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları*, 4, 14–18.
- Kocacık, F. (1986, 1987). Sivas'ta kentsel aile. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7-8, 7-29, 35-62.
- Muharrem, E. S. ve Ateş, H. (2004). Kent yönetimi, kentleşme ve göç: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48. <http://www.yerelsiyaset.com/pdf/haziran2008/7.pdf>
- Önür, N. (1943). Kentleşme sürecinde 1951 ve 1968-1978 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin aile yapılarında meydana gelen değişimler. *Sosyoloji Dergisi*, 2, 115–126.
- Şengül, H. T. (2001). Sınıf mücadelesi ve kent mekânı. *Praksis Dergisi*, 2, 9-31
- Tatlıldil, E. (1987). Kentle bütünleşmenin bir yolu: Gecekondulaşma. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 1, 45-76
- Tatlıldil, E. (2009). Kent ve kentli kimliği; İzmir örneği. *Ege Akademik Bakış*, 9(1), 319–336.
- Tuncel, M. (1980). Türkiye'de kent yerleşmelerinin tarihçesine toplu bir bakış. *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 23, 123–160.
- Ulu, A. ve Karakoç, İ. (2004). Kentsel değişimin kent kimliğine etkisi. *Planlama Dergisi*, 29(3) 59–66.
- Yenigül, S. B. (2005). Göçün kent mekânı üzerine etkileri. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 18(2), 273–288.

Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Acuner, A. (2005). *Kent merkezlerinde yayalaştırma: Yasal-yönetmelik mevzuatın irdelenmesi Ankara Kızılay kent merkezi örneği*, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi.

Alp, B. (2012). *Kente karşı suç kavramına kıyı alanlarındaki imar uygulamaları çerçevesinden bir bakış: Kuşadası örneği*, Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi.

Ataç, E. (2008). *Kent, güvenlik ve güvenli kent planlaması*, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi.

Aydoğan, F. (1990). *Kırsal kesimden kente gelen ailelerin kentleşme süreçleri ve sorunları*, Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi.

Ayhan, D. (2013). *İnsan ve mekân bağlamında kent*, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi.

Can, A. (1998). *İstanbul kent dokusunda bir tür konut tercihi ve kültürel yapı etkileşimi: Rume-lîhisarı örneği*, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi.

Cansel Savran, O. (2006). *Gecekondu bölgesinde yaşayan kadınların aile planlaması konu-sunda bilgi, tutum ve davranışlarının saptanması*, Yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi.

Demirsoy, M. S. (2006). *Kentsel dönüşüm projelerinin kent kimliği üzerindeki etkisi: Lübnan-Beyrut-Solidere kentsel dönüşüm projesi örnek alan incelemesi*, Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Deniz, A. Ç. (2013). *Üniversite öğrencilerinin metropol kente uyum sağlamada stratejileri: İs-tanbul örneği*, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi.

Düzenli, F. (2011). *Geleneksel Türk ailesindeki dönüşümün sosyal politikaya etkisi*, Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi.

Ege, E. (2012). *Kentle başa çıkabilmek: İstanbul'daki Kürt genç kadınların taktikleri*, Yüksek lisans tezi, Koç Üniversitesi.

Ekşioğlu, A. Y. (2011). *Kentsel yaşam kalitesi ve İstanbul örneği*, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi.

Eren Hatiboğlu, B. (2014). *Feminist sosyal çalışma ve kent içi yoksul alanların dönüşümü: Ankara, Aktaş Mahallesi örneği*, Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi.

Erol, M. D. (2014). *Kentleşmenin çocuk suçluluğu üzerine etkileri*, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi.

Gökçen, T. (1999). *Engelli insanlar için kentsel tasarım*, Yüksek lisans tez, İzmir Yüksek Tek-noloji Üniversitesi.

Gölbaşı, S. (1998). Gecekondu bölgelerinde yaşayan kadınların eğitim ihtiyaçları: Derbent mahallesi örneği, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi.

Görmez, K. (1985). *Türkiye’de şehirleşme sürecinde şehire intibaksızlık ve sosyo-kültürel sonuçları* Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi.

Gül, C. U. (2002). *Ussal ve sürdürülebilir bir kentleşme olgusu ve süreci yaratılması koşulları üzerine bir araştırma*, Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi.

Gürsoy, M. (2013). *Kentleşme sürecinde göç – suçluluk ilişkisi*, Yüksek lisans tezi, Adıyaman Üniversitesi.

İçli, G. (1994). *Sosyal sorunlar çerçevesinde kentsel ailede aile içi ilişkileri-Sivas ili örneği*, Doktora tezi, Cumhuriyet Üniversitesi.

Kamacı, E. (2012). İstanbul kentleşmesinin hane halklarının değişen kent-içi hareketlilik davranışları üzerinden yeniden okunması, Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Kara, M. (2010). *Kent güvenliği açısından mahallenin önemi: Hatay’da bir uygulama*, Yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi.

Kardeş, S. (1996). *Sosyal değişim sürecinde kentleşme*, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi.

Keskin, E. B. (2014). *Kentleşme sürecinde ailenin değişimi: Bursa’da bir alan araştırması*, Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi.

Kızıltepe, B. (2014). *Kent sokaklarının mekân incelemesi*, Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi.

Koç, M. (2014). *Kent hakkı bağlamında Down sendromlu bireylerin kente entegrasyonu*, Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi.

Komşu, U. C. (2014). *Türkiye’de kent sorunları ve yetişkin eğitimi*, Doktora tezi, Ankara Üniversitesi.

Korkmaz, A. (1988). Şehirleşme ve suç: Malatya araştırması (1981-1985), Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi.

Moghaddam, M. R. (2014). *Kenti bir oyun bahçesi olarak düşünmek yapılı çevrede çocukların spontane oyun gereksinimlerini karşılamak üzerine*, Yüksek lisans tezi, Çankaya Üniversitesi.

Müftüoğlu, U. (2006). *Tekerlekli sandalye kullanan bedensel engellilerin kentsel mekânları kullanım olanaklarının Trabzon kent merkezi örneği üzerinde incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Neşat, G. (1993). *Kentleşme ve aile yapısında değişim: Köy ve kent aile yapısındaki değişimler açısından Rize’li aileler üzerinden bir araştırma denemesi*, Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversite.

Özer, Ö. (2014). *Kentsel mekânda yaya hareketleri: Morfoloji ve çevresel algının etkisi*, Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Özgüler Yılmaz, S. (2013). *İmgeler üzerinden kent okuması Divanyolu Caddesi örneği*, Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Öztürün, B. (1995). *Ankara gecekondu bölgelerinde yaşayan ailelerin ekonomik problemleri üzerinde bir araştırma*, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi.

Sarı, J. (2013). *Kenti deneyimleme aracı olarak psikocoğrafya*, Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Sezal, İ. (1981). *Sosyal yapı değişmesi açısından Türkiye'de şehirleşme*, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi.

Sivri, H. (1993). *Fiziksel ve mekânsal çevrenin çocuk davranışına ve gelişimine etkileri. Çocuk için oluşturulacak çevrelerde tasarım verilerinin saptaması*, Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Şafak, G. N. (2013). *Kadın ve kent ilişkisinde yerel yönetimler: Nevşehir ili örneğinde kadın dostu kentler*, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi.

Tan, K. (1993). *Ankara evresinde kırdan kente gelen ailelerin kentle bütünleşme düzeylerinin belirlenmesi*, Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi.

Tandoğan, O. (2012). *İstanbul'da çocuk dostu kent için açık alanların planlama, tasarım ve yönetim ilkelerinin oluşturulması*, Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Temür, T. (2012). *Kentleşme, çocuk suçluluğu ve eğitim: İstanbul ili örneği*, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi.

Turan, B. (2014). *Kent ve suç*, Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi.

Uğur, N. (1986). *Gecekondularda suç ve suçluluk: Ankara örneği*, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi.

Uygun, A. (2006). *Kentleşme sürecinde ahlaki değerler*, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi.

Yanık, U. (1993). *Kırdan kente göç edenlerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarında meydana gelen değişiklikler: Ayyıldız Köyü örneği*, Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi.

Yavuz, A. (2009). *Kentsel yaya-alışveriş sokaklarında geçirgenlik kavramının irdelenmesi: Doğu Karadeniz kentleri örneği*, Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Yorulmaz, H. (2013). *Kent mekânında yaşanabilirlik: Orhangazi Kent Meydanı örneği*, Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.